

ČASOPIS
ARCHIVNÍ ŠKOLY

REDIGUJÍ

GUSTAV FRIEDRICH A JAN BEDŘICH NOVÁK.

ROČNÍK IV.

V P R A Z E 1 9 2 6 — 1 9 2 7

NÁKLADEM STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLY,
PRAHA II., BREDOVSKÁ 6.

VYDÁNO S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ
A NÁRODNÍ OSVĚTY
I ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ.

TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY V PRAZE.

ČASOPIS ARCHIVNÍ ŠKOLY.

ROČNÍK IV.

OBSAH:

	Strana
ČLANKY:	
	1—124
<i>B. Mendl</i> : Mullerův doslov k systému holandských archivářů	1
<i>V. Hadač</i> : Summa cancellariae regis Bohemiae	11
<i>V. Letošník</i> : Registra otevřených listů české kanceláře	49
<i>B. Mendl</i> : Z archivních cest	103
LITERATURA:	
	125—141
<i>Archeion I. (Em. Janoušek)</i>	125
<i>K. Siegel</i> : Das Egerer Stadtarchiv (<i>B. Rynešová</i>)	134
<i>W. Dersch</i> : Staatsarchive u. Gemeindefarchive (<i>E. Schieche</i>)	136
<i>Koerber</i> : Der 18. deutsche Archivtag und die deutschen Städte (<i>E. Schieche</i>)	139
ZPRÁVY:	
	142—170
Sedmdesátipáté narozeniny Josefa Strnada (<i>J. Morávek</i>)	142
Z archivu metropolitní kapitoly v Praze (<i>A. Podlaha</i>)	143
Arcibiskupský archiv v Praze (<i>A. Podlaha</i>)	144
Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži (<i>A. Breitenbacher</i>)	145
Archiv města Ústí n. L. (<i>F. J. Umlauft</i>)	163
Archiv města Mostu (<i>Oberdorffer</i>)	165
Archiv města Chomutova (<i>B. Wenisch</i>)	167

Mullerův doslov k systému holandských archivářů.

Od vydání „Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven“ míjí již třetí desíletí, a kniha neztratila posud své základní důležitosti. Stále ještě jsou Holanďané uznanými vůdci na poli archivnictví, stále ještě jejich Příručka nezastarala a nebyla předstižena co do logického a systematického zpracování nauky archivní. Má ještě aktuální význam zejména u nás, kde nauka holandských archivářů počala působiti poměrně pozdě. Teprve devět let po vydání holandské Příručky vyšel v Českém Časopise Historickém článek Kratochvílův o „Holandské teorii archivní a reformě archivnictví u nás.“ Seznamoval české čtenáře s hlavními zásadami nového systému a pokusil se odvoditi z něho poučení pro poměry naše. Kratochvílův článek nezůstal osamocen. Vyvolal živý zájem o teoretický základ nauky archivní a dal podnět k prvním krokům k praktické aplikaci nové nauky. Několik let předválečných nestačilo arci k širšímu rozvoji ani k pronikavějšímu uplatnění těchto snah. Tím méně přízniva tomu byla doba válečná, a tak teprve poslední leta přinesla u nás i na poli archivnictví zvýšený ruch. Přinesla Archivní školu i speciální časopis archivářský; v druhém ročníku tohoto časopisu bylo možno uvítati prvou českou příručku pro archiváře-diletanty, pracovanou na základě zásady provenienční, pak připravují se do tisku prvé inventáře našich archivních fondů, a tak dožíváme se toho, že i u nás uskutečněny budou hlavní postuláty holandské nauky. Tím tedy má holandský archivní systém pro nás posud aktuální důležitost i aktuální zájem. Tím jest zdůvodněno, abychom zvýšenou pozornost věnovali nejen nauce samé, nýbrž i její aplikaci v samém Holandsku a vývoji holandského archivnictví za posledních třicet let.

Stěžejní etapy vnějšího vývoje zaznamenal před časem článek Klecandův.¹⁾ Podává výstižné poučení o archivním zákonu

¹⁾ „Holandské archivy a archivní škola v Haagu“, Archivnictví, příl. k Čes. Čas. Hist. XXVI str. 39 násl.

z r. 1918 a o zřízení archivního učeliště r. 1919, o reformách, jimiž uskutečněny byly požadavky propagované spolkem holandských archivářů od let devadesátých. Požadavky holandských archivářů neomezovaly se arci jen na tyto stránky organisační. These jejich knihy obracely se především k vnitřním stránkám činnosti archivářské, a zkušenosti a úvahy, které nalezneme v holandském archivním časopise, mají proto důležitost pro zhodnocení některých thesů i pro správný jejich výklad. Vzpomínám výkladu, jež ve výročním shromáždění holandských archivářů r. 1907 měl předseda S. Muller. Pojednal o vzniku holandské Příručky a obracel se proti těm, kdo mluvili o „holandské archivní teorii“ — nevím věděl-li o článku Kratochvilově, — Muller zdůrazňuje, že provenienční princip není nový výmysl specificky holandský, nýbrž že jest to jen rozvedení známé zásady „respect des fonds.“¹⁾ V tomže svazku nalezneme i Wiersumův výklad o *podstatě* provenienčního principu, zahrocený polemicky proti Tilleovi a rakouskému archiváři Vancsovi²⁾ a v jiných svazcích shledáváme podobně důležitých statí více. Vyjímám z nich stať, kterou napsal jeden z budovatelů holandské archivní nauky, archivář S. Muller. Stať vznikla r. 1911, kdy spolek holandských archivářů dovršil dvacet let svého trvání. Není to však stať oslavná. Podává sice kus retrospektivy, ale jest to retrospektiva viděná zrakem více než kritickým. Jest psána v náladě stísněné obavami, které způsobil předčasný odchod generálního státního archiváře v. Riemsdijka. Odchod způsobený rozpory s vládou vyvolal trapné rozpaky zvláště tím, že nebylo možno nalézt vhodného nástupce. Odborník k úkolu tomu nejpovolnější, archivář R. Fruin, nedlouho před tím opustil archivní službu a přijal r. 1910 profesuru staroholandského práva v Amsterdamě. Mullera zarmoutil odchod Fruina, spolubojovníka a spolupracovníka na Příručce. Situace vytvořená odchodem Riemsdijkovým dotkla se ho tím bolestněji. „Vskutku týdny, které následovaly, byly mně velmi těžké a bolestné. Měl jsem určitý dojem, že to s naším archivnictvím nestojí, jak náleží. A když jsem pod dojmem těchto zarmocujících událostí uvažoval o stavu tom, zdálo se mi, čím dále tím více,

¹⁾ Nederlandsch Archievenblad XVI. roč., str. 6 násl.

²⁾ Tamže str. 99 násl.

že jest příčina k nespokojenosti a starosti.“ Když pak krise byla zažehnána a Fruin se vrátil opět do služby jakožto nový generální státní archivář, Muller úvahy své uveřejnil. Přiznal se k svým obavám a žádal „nový kurs“.¹⁾ Na stanovisku svém setrval, i když Fruin pokusil se seslabiti některé z jeho předpokladů.²⁾

Konkretní své požadavky shrnul Muller proti Fruinovi v doslovu, žádaje, aby úřad archivářský byl usnadněn a aby archiváři nezůstávali trvale upoutáni na jediné provinciální město. Těmito konkrétními požadavky není arci smysl stati Mullerovy vyčerpán. Muller dotýká se zároveň zásadních otázek archivářské činnosti; vyšetřuje, jak se nauka Příručkou propagovaná osvědčila v praxi. Zkoumá to na pracích předních svých kolegů, býv. gener. st. archiváře Riemsdijka, profesora Fruina a archiváře Joostinga, autora neobyčejně rozsáhlých inventářů archivu v Drente. Analýsa životní práce těchto vynikajících representantů holandského archivnictví vyznívá střízlivě, až skepticky. Skepse neobrací se proti osobám, nýbrž proti teoretickému podkladu jejich činnosti. Dotýká se zásadně aplikace holandského archivního systému, vlastně jeho aplikovatelnosti. Jest to jakýsi doslov k teoretickým požadavkům, s nimiž tvůrcové Příručky před lety vystoupili. Z výkladů Mullerových podávám tu podstatnou část. Vynechávám část kritickou, která měla význam především pro čtenáře holandské, a omezují se na partii obecného významu a trvalé důležitosti. Podávám je v překlade, pokud možná, doslovném.

* * *

„Můj přehled dal mi podnět k několika otázkám: Když se podnikalo pořádání a popis archivu, zda počalo se vždy s nejdůležitější prací? Nedávají inventáře snad ještě více dobrého, než jest nezbytně třeba? Zda při užívání našich pravidel, která sama o sobě zdála se jistě dobrými, rozhoduje vždy praktický zdravý rozum? Není si snad přáti jednotného dozoru a jednotného vedení?

Je tomu tak vskutku. Pracovali jsme stále, abychom svou úřední práci udělali co nejdokonalejší. Mimoděk sledoval i p. v.

¹⁾ Tamže XX, str. 169 násl. „Een nieuwe koers.“

²⁾ Tamže str. 237, 239 násl. a XXI, str. 7 násl.

Riemsdijk stejné tendence. Jiní navrhovali pravidla pro regestování a hotovení rejstříků. Tak vyrostly naše znamenitě rozdělené a přesně vypracované inventáře znenáhla v objemné svazky, následovala regesta, jež byla ještě objemnější, a rejstříky jsou téměř tak objemné jako díla sama. A na konec staly se přípravné práce pro inventáře tím nejrozsáhlejším a nejtěžším ze všeho.

Tak se stalo takoruka nemožným inventář dokončiti; inventáře se staly vzácnými. A nejsou již jen prostými pomocníky historie a praktické potřeby, staly se samy účelem. Minuli jsme se cílem; co mělo být prostředkem, jest nyní konečným cílem. Avšak jen malý archiv jako drentský může být tím způsobem zpracován. Zatím co se namáháme, abychom mnohaletou práci jedno nebo druhé pododdělení našeho archivu popsali do všech podrobností, zatím co sami někdy konáme práci, která není již věcí úředníků, nýbrž interesentů soukromých, zůstává naše hlavní práce příliš dlouho ležet. Já sám dal prvý příklad tak podrobné práce vydáním Regest kapituly sv. Petra. Později jsem však uznal, že tak podrobná práce nemá asi dobrého smyslu, jde-li o archivy druhého řádu, — že nyní jistě může a musí být odložena na dobu pozdější, až budeme mít hlavní práci jednou za sebou. Ve zvláštních, nutných případech jako při vydání Bromových Regest nebo při Regestech archivu biskupů utrechtských (většinou připravených) dovedl jsem si v krátké době poradit, zjednav si mimoúřední pomoc; ale jinak nechal jsem regesta zatím ležet.

Někdy se mi zdá, že děláme mnoho, až příliš mnoho. Budiž mi dovolena vzpomínka. Když p. De Leur před lety se mnou sdělil svůj pěkný článek o hotovení rejstříků ke starým matrikám křtů a úmrtí, měl jsem námitku, třebaže jsem považoval myšlenku i návrhy za zcela správné, totiž námitku, že system se mi zdá příliš pěkným, příliš podrobným, příliš pracným. Přesto utěšoval jsem se, že zpracování bude asi užitečno genealogům a že ti uznají potřebnost díla a vděčně je přijmou. Stalo se jinak; sotva zvěděl o plánu genealog, přišel s protestem: „Nechiňte toho“, pravil, „to je naše práce, a převezmete-li ji vy, budeme zbaveni svých styků.“ Tato příhoda zdá se mi poučnou; zdá se mi, že dává archivářům užitečnou radu. Nemusí nám záležeti na tom, zda řemeslní gene-

alogové mají dosti práce a dosti vydělávají. Ale poznámka není přesto bez významu; ukazuje nám s velikou určitostí, že při práci můžeme být vedeni nejlepšími úmysly, abychom učinili publiku používání archivů pohodlným, a že přesto může se zdát, že děláme des Guten zu viel, že děláme práci, kterou stejně dobře, někdy dokonce lépe, mohou vykonati interesenti sami, vezmou-li si k tomu potřebný čas. Musí se pečovati o pohodlí uživatelů archivů, ale musí také pro ně samy zůstatí nějaká práce.

Podali jsme v řadě inventářů mnoho dobrého. Jest to uznáváno, dokonce i v cizině; naše pověst je dobrá a, myslím, právem. Ale neupadli jsme při tom poněkud v chybu, že jsme se zahleděli do detailu? Detail vždy výborně a pečlivě zpracujeme, neboť při tom možno náš system dobře v podrobnostech provésti. Tak detail dochází vždy zcela svého práva. Leč každý asi pochopil, že veliké dílo tímto způsobem vykonati nelze; proto takřka nikdo neodvážil se velikého díla, neboť provedení trvalo by nekonečně dlouho. Podle rozsahu inventářů archivu drentského, jež mají 2000 stran, vyžadovalo by zpracování archivu utrechtského jistě 20.000 stran, zpracování generálního státního archivu určitě 200.000 stran. Velké dílo zůstalo proto téměř všude ležeti; udusili jsme se většinou v minuciálních podrobnostech. Odtud mezi námi jistý sklon k maloduchosti; po delší dobu též jakýs nedostatek smyslu pro velké dílo. Pracuje se mezi námi mnoho a stále; avšak ze strachu z našich příliš velikých požadavků stále se hloubá, aby se udělalo dílo ještě lepší, ještě správnější. Všechny maličkosti jsou úzkostlivě promyšleny do všech podrobností; jednou sáhne se na velikou věc a — zůstane se v ní vězet, poněvadž jeví se nemožným zpracovati velké objemné věci do všech podrobností. Proto veliké podniky jsou vesměs stíženy kletbou neplodnosti.

Zdalo se nám, že nesčetné podrobné předpisy o hotovení dokonalých inventářů jsou jistě dobrým prostředkem, abychom získali skvělé inventáře toho, co naše velké archivy obsahují. Ale zmýlili jsme se: to není pravá cesta. Tak se inventářů nezíská, neboť přicházejí zřídka nebo vůbec ne. Tato cesta nevede nikam; potřebujeme vedoucího ducha, jenž by udal velké linie a zachránil nás z bahna. Pravou cestou zdá se, dílo poněkud zjednodušiti a

především zachovati poměr; zprvu jest jen vskutku důležité zpracovati podrobně, a jinak počkati s podrobnou prací, až hlavní dílo bude hotovo.

Ještě v jiném smyslu zdá se povážlivým klásti příliš vysoké požadavky na hotovitele inventářů. Jest to cesta, jak dobré síly, které máme, vypuditi a jen malé duchy trvale připoutati. Dílo, jež někteří z našeho sboru podali, jest chváleno, právem chváleno. Ale stal se sbor sám lepším vším tím hloubáním? Pochybuji o tom. Náš program byl by jistě býval výborný, kdyby se jej bylo chtělo uskutečniti. Ale zkušenost ukázala, že se nechtělo. Člověk se nasytí té práce; nejlepší prchají. Pouze inferiorní lidé mohou prý nalézti plné uspokojení v takové činnosti: když hloubání trvalo dosti dlouho, uteče se, jak se může. Náš kolega Cuvelier již to řekl: „Les archives mènent à tout, à condition d'en sortir.“

Nemusí tu jednou přijíti do našeho sboru něco nové krve? Nezměnitelný vzestup a sukcese staly se pevnými pravidly mezi námi, a přece mnohý nepřišel na pravé místo. Jest nutno učiti se službou v úřadě samém, tak přáli jsme si, musí se pomalu vystupovati pravidelnou cestou na vyšší místa. Vskutku jest na tom mnoho. Horšili jsme se a právem, byli-li tu onde někteří do našich řad postaveni zvenčí bez řádné přípravy. Bylo velmi nespravedливо, byla-li takovým mužům dána přednost před žáky, které jsme vychovali sami. Leč jaký v tom může býti rozum, aby se bránilo osobám, které vyspěly mimo naše řady a žádají o místo mezi námi, jestliže dokázaly skutkem, že i ony dovedou dělati řádnou archivářskou práci? Když nejlepší lidé nás stále opouštějí, nemáme býti vděční, že odjinud k nám proudí dobré síly a čerstvá krev? Musí každý, kdo v našem úřadě vstoupil na stupeň nejnižší, také nutně dosíci nejvyššího? Mně se zdá, že strach z nových sil, které se nabízejí, je poněkud úzkostlivý a malodušný. Připomíná mi doby úpadku cechovníctví, kdy vše vedeno bylo předepsanou starou cestou, a to jen proto, poněvadž po ní kráčela generace předcházející. Není konečně lépe, nejsou-li některá z pravidel, jež jsme vyslovili, zcela do písmene provedena, jestliže přijde tak něco života do ztuhlé várky a něco změny do tuhé uzavřenosti malého kroužku? Když nedávno měl býti obsazen úřad generálního stát-

ního archiváře, byla stížnost, že není výběru vůdčích osob, a p. ministr vnitra ráčil to veřejně potvrditi. Jest-li tomu tak, budiž nadále pečováno, aby dobré síly nebyly z našeho sboru vytlačovány, aby jim nebylo znemožňováno u nás zůstatí a k nám přistoupiti.

Ještě třetí důvod vede k zjednodušení. Veliká obšírnost a pracnost našich inventářů nečiní pouze obtížným vydati inventáře samy, nýbrž brání i archivářům, aby se vedle toho zaměstnávali něčím jiným. Tak zůstane jediným cílem naší práce připravovati, umožňovati dílo jiných. Časem uznali jsme nedokonalost služební práce svých předchůdců. Tenkrát se soudilo, že vydávati archivalie a psáti dějiny jest a musí býti hlavním úkolem archivářovým. Tímto názorem trpěla úřední práce; chtěli jsme to zlepšiti a vskutku jsme to také zlepšili. Upadli jsme však opět v druhou krajnost; příliš zřídka zdá se nyní, že archivář při inventarisaci také poznal podstatný obsah nejdůležitějších archivalií, že jej pochopil a vidí jej před sebou oživený. Utonuli jsme úplně ve služební práci. Zda také to jest příčinou neutěšenosti a neplodnosti, kterou jsem konstatoval?

Zatím co jsme se právní vědou stali poněkud suchopárnými, nepodařilo se nám přesto, co jsme od toho doufali, totiž přimknouti se k praktickému životu. A zároveň tím, že historicko-vědecký zájem byl z našeho úřadu vyřazen, sami jsme působili k tomu, že zachování nenáviděného § 103 obec. zákona bylo umožněno a ospravedlněno. Naše posice se tím nezlepšila.

Revidujme proto svůj program i po této stránce, zařaďme v něj zase historickou vědeckou práci, jako bývalo kdysi, a vedme své kolegy k tomu po jich vlastní úřední práci. Jsem nucen, činiti připomínky k programu, cuius pars magna fui; musím uznati, že hned po úřední práci nejvýše vážil jsem si své jiné, vědecké práce. Žádný jiný člen našeho spolku, myslím, nepublikoval sám tolik inventářů a nedal svými podřízenými publikovati. Mohu to tedy říci, neboť jsem své úřední práce nezanedbal. A chci to nyní také říci veřejně a jasně. —

Nechť hlava našeho archivnictví naznačí, že plnění úřední povinnosti, přesně vzato, stačí, ale že je vyšší, krásnější a vznešenější, jestliže archivář také sám z archivu publikuje, ztělesňuje-li

půvab a krásu, jež je v něm, a když toto vděčné a radostné dílo nepřenechává jiným. Především nutno se postarati, aby byl oživen generální státní archiv sám, jenž musí býti silným ústředním orgánem naší historicko-vědecké produkce. Odtud nutno onu produkci povzbuzovati, poněvadž všechny velké historické publikace musí vycházeti z místa, kde jsou uloženy hlavní prameny našich dějin. Komise pro státní historické publikace nutno dobýti, jak se k tomu naskytne příležitost; hlavní státní archiv budiž opět příkladem, který naše dílo povznáší a inspiruje. Pak nechť naše hlava obrátí zrak svých podřízených vedle úřední práce k vyššímu ideálu, — nechť ukáže jim dobro a krásu, jež skytá náš úřad tomu, kdo viděti může a viděti chce. On může oduševniti a oživovati a také musí; on může v malém objeviti velké linie a musí je objeviti; musí býti historikem a viděti historické linie. Náš úřad může býti z nejkrásnějších, které skytají nejlepší příležitosti žíti v něm a s ním; ale poněáhlu stal se, také naším spolupůsobením, něčím ubohým. Nebudme nuceni hleděti jen povrchně na vnější stránky našich archiválií. Jistě jest naší povinností umožňovati jiným, aby viděli minulost; ale nebudiž nám zakazováno, abychom i sami ji viděli a sami ji oživovali.

Má tím trpěti naše služební práce? Ne, ne, tisíckrát ne! Budiž mi na důkaz dovolena osobní vzpomínka, jež ukazuje čeho si přeji, a že mé přání jest splnitelné. Doba, kdy jsem psal svůj úvod k vydání utrechtských právních pramenů, byla mou nejlepší a nejkrásnější dobou, dobou, kdy jsem silně žil a užíval. Vzal jsem na sebe úkol vydati středověká práva města Utrechtu. Leč velmi záhy ukázala se mi rozdílnými co do způsobu i podstaty. Tuto různou podstatu musil jsem pochopiti, abych vybral dobré kusy a publikoval je ve správném spojení. Tak byl sám sebou postaven problém; trojčlenné právní zřízení středověkého Utrechtu, obecně dle jména známé: kmeti, rada a starší bylo nutno popsati a vyložiti. A když jsem se tohoto problému jednou chopil, přicházely mi při pořádání archivu stále zprávy, jež osvětlovaly problém. Nebylo dne, abych nebyl nalezl drobet, sám o sobě bezcenný, ale cenný, když se zařadil do spojitosti, již jsem poněáhlu viděl vyrůstati ve své mysli. Zatím co můj inventář pokračoval, blížil se též můj problém svému rozluštění;

nestálo mě námahu sebrati ty nesčetné drobtý, a s větším zájmem řadil jsem je každý večer doma. Můj inventář rostl každý den; a každý den byla moje služební práce objasňována a vykládána příjemnými malými nálezy. Poněáhlu mohl jsem ze spořádaných těch drobtů postaviti své hlavní kusy; mohl jsem je postaviti, viděl jsem je růsti. A věděl jsem, že jen já, jenž denně seděl jsem u pramenů a v nich, mohu rozluštití těžký problém, který jsem si postavil. Bylo to pro mne vskutku duševním štěstím; a několik let na to, když jsem při pořádání archivů kapitulních objevil a vyložil „klausuralitu“, opakovalo se totéž štěstí. V těch dobách jsem nenařikal na mechanickou a hloubavou práci; měl jsem svou vlastní vědeckou práci, jež mne uspokojovala. Mnoho jsem užil a profesuru byl bych odmítl bez rozmyšlení.

Nuže, takový budiž úkol naší hlavy! Nechť hledá problémy: nechť je klade a ať dovede své úředníky inspirovati k jich řešení. To jest cesta, jež vede dál; toť cesta, jež může zachrániti naši úřední práci a též nás samy.“

* * *

Myslím, že temperamentní projev Mullerův nevyžaduje dalších vysvětlivek. Myslím především, že jejich kritický ton nezmýlí čtenáře a neotřese jeho úctou k holandské archivní nauce a jejím čelným představitelům. Právě kritičnost a přímost jeho slov jsou svědectvím toho, jak vysoké bylo měřítko Mullerovo, jak upřímně lnul k úkolům svého úřadu a jak vážnou věcí bylo mu uskutečnění toho, co kdysi se svými druhy teoreticky hlásal.

Ostatně výklady Mullerovy obracejí se jen proti některým ze zásad dříve hlásaných. Doslov z r. 1911 rozchází se s tím, co hlásáno dříve, zejména v nazírání na poměr práce archivářské k historické tvorbě vědecké. „Holandská archivní teorie“ vystoupila s heslem samostatné archivní nauky, s heslem osamostatniti se od dějepisu. Toho dotýká se i český článek Kratochvilův, a Kratochvil stanovisko to, jak se zdá, přijímá. I jinak stanovisko to u nás nalezlo stoupence a jeho ohlasy uplatnily se v posledních letech v rozmanitých návrzích na organizaci našeho archivnictví a vědecké práce ediční. Stanovisko naproti tomu zřejmě negativní zaujal J. B. Novák r. 1917 v článku o „Dalších úkolech

zemského archivu¹⁾ Byla to, tuším, především snaha zachrániti historicky vědecký ráz archivu, co diktovalo jeho odmítavé stanovisko k definici archivu, jak ji podávala holandská Příručka z r. 1898. Kontroverza ta zakládá se arci z valné části na nedostatech německého překladu Kaiserova i článku Kratochvílova, jež neuvedly holandskou terminologii v plný soulad s terminologií obvyklou u nás.²⁾ Ale jinak stanovisko Novákovo mělo zřejmě zdravé jádro. Ukazuje to odpor Mullerův proti odloučení historické komise od generálního státního archivu. Ukazuje to i změna zásadního nazírání na poměr archivu k vědecké práci, jak jej Muller r. 1911 vyjádřil.

Nemenší důležitosti v článku Mullerově jest jeho volání po zjednodušení schematu pro sestavování inventářů. Muller i tu ustupuje od původních thesů Příručky. Není arci jasno, pokud, ale důležito jest, že ustupuje, a tato korektura zasluhuje obecné pozornosti. Jest to věc velkého praktického dosahu; uvědomíme si to, jakmile i u nás počne se ve větším měřítku s vydáváním tištěných inventářů. Nebude pak snad bez užítku, že přeložen tu kus Mullerova doslovu k Příručce, třebaže nemáme posud českého překladu knihy samé a odkázání jsme na zpracování německé. —

B. Mendl.

¹⁾ Zprávy Zemského archivu král. Českého V, str. 277 násl.

²⁾ Viz i citovaný článek Klecandův.

Summa cancellariae regis Bohemiae.

(Cancellaria regis Wenceslai IV.)

Kritický rozbor a srovnání rukopisů.

Mezi četnými poměrně sbírkami formulářů sestavených z latinských písemností kanceláře krále Václava IV.¹⁾ obšírností i cenou

¹⁾ Výčet jich podává Ferd. Tadra v knize Kanceláře a písaři v zemích českých str. 74—75. K tomu sluší poznamenati, že rukopis bývalého c. a k. domácího, dvorního a státního archivu ve Vídni č. 183, označený na vrchní desce názvem Epistolae cancellariae Bohemicae sub Wenceslao rege a citovaný odtud buď jako Codex epistolaris regis Wenceslai (Carl A. Höfler, Magister Johannes Huss und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag str. 121), nebo jako Cancellaria Wenceslai regis (Heinrich Friedjung, Kaiser Karl IV. und sein Antheil am geistigen Leben seiner Zeit str. 111 pozn. 1 a příl. č. III., V. a VII.), obsahuje pouze jediný formulář listu Václavova z r. 1373 odbojným kardinálům s napomenutím, aby se vrátili v poslušnosti papeže Urbana VI., a pak několik málo formulářů listů králi Václavovi adresovaných. Odtud, že celou první polovinu rukopisu vyplňují listy pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, bývá označován též názvem Codex epistolaris Johannis II. de Jenzenstein archiepiscopi Pragensis (C. v. Böhm, Die Handschriften des k. u. k. Haus- Hof- und Staatsarchivs in Wien str. 74, J. Loserth, Der Codex epistolaris des Erzbischofs von Prag Johann von Jenzenstein v Archiv für österreichische Geschichte, sv. 55 st. 265 a násl.). Leč ani toto označení není dosti případné, neboť je zde kromě toho značné množství jiných listů a zpráv, tak zejména o marce braniborské a pod. Kodex jest psán trojí rukou koncem XIV. stol. a obsah jeho sahá časově do roku 1388. — Kromě rukopisů vyjmenovaných Tadrů vyskytují se ojedinelé formuláře listin a listů Václavových též v jiných formulářových sbírkách, na př. v rukopisech universitní knihovny pražské sign. I. G. 12. (Jos. Truhlář, Catalogus codicum manu scriptorum latinorumč. 288), XIV. G. 4. (Ferd. Tadra, Jan ze Středy, kancelář císaře Karla IV., v Časopisu Českého Musea ročn. LX. str. 291, Tadra, Summa cancellariae (Cancellaria Caroli IV.) v Historickém Archivu České Akademie tř. I. č. 6 úvod str. X, Truhlář 1. c. č. 2612), dále v rukopise kapituly Pražské I. XXVI (Fr. M. Pelzel, Kaiser Karl IV., König in Böhmen. předmluva č. 9, Friedrich Schulte, Die canonistischen Handschriften der Bibliotheken in Prag č. CC, Tadra v cit. článku v Časop. Česk. Musea str. 289, Jean Lulvès, Die Summa

historickou vyniká sbírka, jež se označuje názvem Summa cancellariae regis Bohemiae nebo krátce Cancellaria regis Wenceslai a zachována jest, pokud víme, ve dvou rukopisech: přesněji a úplněji ve Schwarzenberském archivu v Třeboni o signatuře C Nro 3, ve zlomku pak v knihovně metropolitní kapituly Pražské v rukopise K 37.

Sbírka tato není v literatuře neznáma. Z rukopisu kapitulního, jenž byl původně uložen v pražské knihovně Klementinské (univerzitní) a teprve v první polovině minulého století se dostal na své nynější místo, čerpal velmi vydatně Frant. Martin Pelzel pro své dílo Lebensgeschichte des röm. und böhm. Königs Wenceslaus, kdež zejména v připojeném diplomatárii otiskl celou řadu formulářů v plném znění. Na shodu rukopisu kapitulního s treboňským upozornil poprvé Frant. Palacký ve svém pojednání Ueber Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte, II. Lieferung str. 9 a násl., otisknuv zároveň z treboňského kodexu důležitější formuláře v přílohách. Další zmínky o obou sbírkách nacházíme pak ve Weizsäckerových Deutsche Reichstagsakten v dílech II. — V. passim, u Ludv. Rockingera, Ueber Formelbücher vom 13. bis zum 16. Jahrhundert als rechtsgeschichtl. Quellen str. 175 a násl., dále u Friedricha Schulte, Die canonistischen Handschriften der Bibliotheken in Prag č. CCLXVII, v knize Emila Otta, Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern str. 105, v pracích Theodora Lindnera, Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel sv. II. str. 167 pozn. 1 a Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger str.

cancellariae des Johann von Neumarkt str. 23, Tadra, Summa cancellariae v uvodu str. VIII. a násl.), pak v Žatecké sbírce formulářů (W. Katzerowsky, Ein Formelbuch aus dem XIV. Jahrhunderte v Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen ročn. XXIX. str. 1 a násl.), v rukopise městské knihovny ve Vratislavi č. 379 sign. S. IV. 2a. 26 (L. Schlesinger, Zwei Formelbücher des XIV. Jahrhunderts aus Böhmen v Mittheilungen des Vereines für Gesch. d. Deutsch. in Böhmen ročn. XXVII. str. 1 a násl.), konečně v rukopisu státního archivu v Koblenzi G. 27 (Böhmer-Huber, Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. v předmluvě str. LVIII., Tadra, Kanceláře a písaři str. 73 č. 12, Tadra, Summa cancellariae úvod str. XVIII., Lulvès 1. c. str. 28).

169 a násl., v Bresslauově příručce Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien 1. vyd. I. sv. str. 645 pozn. 1 a posléze v Tatrových Kancelářích a písařích v zemích českých str. 74.

Než ve všech těchto pracích nacházíme pouze zmínky nebo výňatky, aniž kde sbírka oceněna nebo vyčerpána jakožto celek. Proto kritický rozbor její zajisté není nemístný, tím spíše, že jde vskutku o historický pramen značné důležitosti.

Rukopis treboňský jest papírový kodex formátu 21x15 cm, vázaný v XV. století do desek ze silného pergamenu na vnější straně uhlazeného a značně zažloutlého, na vnitřní pak drsného, barvy špinavě bílé. Na spodní desce, která přesahuje o 10 cm šířku listů, rukopisu a přehýbá se na desku horní, jsou dosud patrný zbytky šňůrek, pomocí nichž se kodex zapínal do dvou olověných knoflíčků upevněných v koženém hřbetu. Na vrchní desce vně nahoře jest rukou první polovice XV. století napsáno Summa cancellarie regis Bohemie, při čemž, jak se zdá, poslední slovo bylo dodáno o něco později. Pod tím je pozdní rukou (asi z XVIII. stol.) připsáno Nro 32 a táž číslice tužkou psána spatřuje se též na hřbetě. Na vnějších stranách obou desek lze přechísti úryvky latinských formulí listinných, zřejmě to zkoušky písma ruky XV. století.

Rukopis obsahuje dle nového číslování 159 listů a sestává ze dvou částí již na první pohled od sebe odlišných. Část první sahající od začátku až do listu 52' incl. čítá 4 složky, z nichž třetí jest šestnáctilistová, ostatní dvanáctilistové. Chybným složením listů při vazbě byl pořádek v textu porušen, takže dlužno nyní pokračování listu 24' hledati na listu 31 a z listu 52 pak se vrátiti na list 25. Papír nese vodotisk představující volskou hlavu bez chřipí, s očima, ušima vodorovně odstávajícíma a rohy s konci ven zahnutými, z temene pak trčí vzhůru tyč s Ondřejským křížem na konci; hlavní osy vodního znamení mají rozměry 95x42 mm. Písmo této části rukopisu je v celku větší než v části druhé a vykazuje trojí ruku. Část od začátku až na konec listu 24', pak dodatek na listech 31 a 32 psal jeden písař (A), jehož písmo má úhledný, okrouhlý tvar. Listy 25—30, pak 32'—33' a 41—52' jsou psány jinou rukou (B) písmem prodlouženějším a špičatějším. Ko-

nečně lze na listech 33'—39' rozeznati třetího písaře (C) s písmem drobným, volného, okrouhlého tahu. Všechna písmena pocházejí z první čtvrtiny XV. stol. Nadpisy (regesty) a iniciálky jsou v části psány písařem A a na první stránce listu 25 obtahovány miniem. Text je psán in continuo a ohraničen na všech čtyřech okrajích inkoustovými liniemi. Na listu 30 napsáno pouze 5 řádek, ostatek listu je prázdný; podobně nepopsána zůstala dolní polovice první stránky listu 32, dolní polovice listu 39' a celý list 40.

Druhá část rukopisu skládá se z 9 složek dvanáctilistových, v 8. složce však byl před nynějším očíslováním listů jeden prázdný list vyříznut. Jednotlivé složky jsou na první stránce v horním rohu označeny postupně miniem psanými slovy primus, secundus atd. až nonus. Za vodní znamení má papír této části rozloženou perut. Vlastní text formulářů psán jest veskrze jednou rukou (D) drobným, špičatým písmem, jež ke konci se stává zběžnějším a nestejným. Po napsání textu doplněny do vynechaných mezer nadpisy a to jednak černým inkoustem rukou, již jsme označili jako D, jednak miniem další rukou (E). Nadpisy jsou namnoze nepřesné, obsahu formulářů nevyčerpávající, značná část formulářů pak zůstala vůbec bez nadpisů. Velká písmena a nápisy jsou podobně jako v první části rukopisu červeně obtahovány. Kromě rukou až dosud zmíněných psáno je na první stránce listu 93 novou rukou (F) 10 veršů známé, ve formě elegického disticha složené ody Petrarkovy ku chvále Itálie, začínající slovy: Salve, cara deo tellus, sanctissima, salve. Na druhé stránce téhož listu pak opět jiná ruka (G) zapsala několik všeobecných sentencí označených v záhlaví jako Exordia ad diversas materias. Od této ruky pochází také čtyřverší na vnitřní straně vrchní desky rukopisu, obsahující středověkou právní reguli o t. zv. iuramentum calumnie¹⁾ a pak marginální poznámka na fol. 37. Listy 92', 93, 142 a 158

¹⁾ Nota versus, in quibus continetur iuramentum calumpnie.

Istud iuretur, quod lis sibi iusta videtur,
et si queretur, verum non inficietur,
nil promittetur nec falsa probacio detur,
ut lis tardetur, dilacio nulla petetur.

K výkladu srovnej na př. Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte IX. Bd. II. Abth. str. 664 a 1023—24.

jsou z části, 94—100', 142'—147', 153'—154 a 158'—159' zcela prázdné. Rukopis třeboňský jest ze známých nám rukopisů Cancellarie regis Wenceslai nejobširnější, čítá celkem 296 formulářů¹⁾

Kapitulní rukopis K 37 formátu osmerkového (22x15 cm) jest vázán v dřevěných deskách potažených na vnější straně hnědou kůží a uvnitř polepených papírem, jenž jest na přední desce popsán notami s latinským textem, na zadní pak latinskými verši s různými poznámkami, obě rukou XV. století. Na hřbetě je pozdější červený nápis Epistolae MS. a pod tím stopy černým inkoustem psaného označení Cancellaria Wenceslai K XXXVII. Spony i ozdoby na deskách jsou utrhány. Rukopis čítá celkem 154 listy, jež až na poslední tři nepopsané jsou označeny jednak starou paginací provedenou tužkou asi v XVIII. století, jednak moderním číslováním folií. Složky jsou dvanáctilistové a každá jest na poslední stránce dole označena příslušnou arabskou číslicí; jest jich celkem dvanáct, načež následuje ještě jeden ternion. Na konci třetí složky jsou tři listy vytrženy. U složek čtvrté až deváté vloženo mezi každou po jednom listu pergamenovém, všechny ostatní listy rukopisu jsou papírové s filigránem představujícím zvonec se srdcem.²⁾ Hlavní součást kodexu tvoří formuláře latinských písemností různých osob i obsahu. Od začátku až do fol. 104 incl. psána jest postupně pěti písaři kromě několika veršovaných skladeb řada formulářů, z nichž některé jsou datovány ve Florencii v devadesátých letech XIV. století. V dolní polovici listu 104 jest rukou posledního písaře, jenž píše nepřetržitě od listu 33, opsáno pod titulem Versus per Petrarcham compositi ad laudem Italie 18 veršů již zmíněné ody Petrarkovy, načež fol. 104'—111' opisuje táž ruka báseň nadepsanou Versus in vituperium Sicilie, začínající slovy: Solve cor in lacrymas, infelix insula, solve.

Na listu 112 (pag. 223) počíná novou rukou psaný zlomek naší formulářové sbírky, jenž zaujímá celou zbývající část rukopisu až do listu 150' včetně. Celý tento zlomek, čítající 76 formu-

¹⁾ K usnadnění přehledu očíslovali jsme formuláře v rukopisu po straně tužkou.

²⁾ Podobou i rozměry blíží se tato vodní značka figuře vyobrazené v 2. díle Briquetovy publikace Les filigranes..... pod č. 3976.

lářů, shoduje se obsahem s částí nacházející se v třeboňském rukopise na listech 53 až 92 (formuláře č. 120—195) a psán jest jedním písařem drobným, narezavělým písmem, nápadně podobným písmu právě zmíněné části rukopisu třeboňského. Nadpisy se v kapitulním rukopise až do listu 112 nevyskytují, odtud však stojí až na nepatrné výjimky pravidelně v čele každého kusu a jsou psány současně s textem formulářů. Schema rukopisu jest jednosloupcové, text je na všech krajích ohraničen inkoustovými čarami. Jednotlivé formuláře jsou od listu 112 počítajíc tužkou po straně číslovány.

Kromě těchto právě popsaných rukopisů nacházíme několik formulářů naší sbírky též v rukopise pražské kapituly sign. H 3. O kodexu tomto podal zprávu Palacký v citovaném díle *Ueber Formelbücher II. Lieferung* str. 7 a násl., kdež i obsah jeho otištěním celých formulářů nebo výtahů z nich z velké části vyčerpá. Můžeme se tudíž omeziti na několik poznámek týkajících se speciálně našeho thematu. Rukopis v lepenkových deskách nově vázaný, formátu 21'5x15 cm, čítá dle nové foliace úhrnem 73 papírové listy, jež mají též původní číslování arabskými ciframi z XV. století. Jak je patrné z rejstříku na listu 19',¹⁾ měl rukopis dříve přes 90 listů; dle staré foliace schází uvnitř listy 13—14, 22—24, 32, 38—43, 71 a pak více než 10 listů na konci. V písmu rukopisu lze rozeznati trojí ruku vesměs z XV. stol. pocházející. Prvá píše od začátku až do listu 18 úhledným, velkým písmem s červenými iniciálkami řadu formulářů fingoaných listů, jež se označují v explicitu jako *epistole altricatorie et corrective inter spiritualem et secularem fratres*. Od druhé ruky pochází zmíněný rejstřík celého kodexu, pak na fol. 24'—25 opis listu papeže Jana XXIII. uherskému králi Zikmundovi ze dne 26. května 1415 a fol. 26—26' nedokončený list téhož krále římským kardinálům se stížností do papeže Bonifáce IX., bezpochyby z měsíce srpna 1403.²⁾ Třetím písařem posléze jsou psány zběžným písmem části na listech 20—24 a 27—73' obsahující vedle několika apokryfů formuláře císaře Karla IV. a jeho syna Václava IV. Jednotlivé for-

¹⁾ Citujeme zde i dále dle nového číslování.

²⁾ Tištěn Palackým v pojednání *Ueber Formelbücher II.* str. 78—79 č. 74.

muláře této části rukopisu mají zpravidla v čele krátké registry, psané dílem současně s textem, dílem vpisované později do prázdných mezer. Formuláře Karlovy — počtem přes 20 — pocházejí z největší částí jednak ze známé *Summy cancellariae* připisované kancléři Janovi ze Středy, jednak ze sbírky zvané *Collectarius perpetuarum formarum Johannis de Geylnhusen*. V našem rukopise se v těchto formulářích jméno Karlovo z pravidla neuvádí. Kusů shodných s třeboňským rukopisem *Cancellarie Wenceslai* nachází se zde celkem 10 a to na listech 35' (v třeboňském kodexu č. 179), 36'—37 (třeboňsk. č. 74), 37 (č. 73), 37' (č. 71), 37'—38 (č. 72), 50 (č. 174), 60—60' (č. 184), 62'—63 (č. 143), 64' (č. 254) a 70' (č. 185).

Přistupme nyní k rozboru látky naší formulářové sbírky. Za základ vezmeme při tom rukopis třeboňský jakožto nejobširnější. První část tohoto rukopisu (až do listu 52 incl.) čítá 119 formulářů, z nichž se však č. 6 opakuje doslovně pod č. 57 a č. 67—69 opět pod č. 117—119, takže zbývá ve skutečnosti 115 formulářů. Z těch 92 (č. 2—7, 13, 14, 16—41, 44—53, 56—63, 65, 67—69, 72, 77—97, 101, 103—119) nesou v čele jméno Václavovo jakožto jméno vydavatele buď vypsané slovem *Wenceslaus* nebo zkrácené písmenem *W*; 4 kusy (č. 15, 98—100) označeny jsou jako písemnosti císaře Karla IV., 17 kusů (č. 1, 8—12, 42, 43, 54, 55, 64, 66, 71, 73—75, 102) hlásí se rovněž za listy a listiny královské nebo císařské, avšak jméno vydavatelovo není v nich výslovně uvedeno; 2 formuláře (č. 70, 76) posléze tvoří listy cizích, soukromých osob, adresované panovníkovi. Až na tyto dva kusy nejsou formuláře datovány a vynechávají zpravidla též vlastní jména v kontextu, nahrazující je buď písmenem *N* nebo ležatou dvojtečkou (.). Někde však přece zůstala aspoň začáteční písmena vlastních jmen nebo jiné konkrétní údaje, jež nám dávají tušiti, že podkladem formulářů byly tu skutečné písemnosti vyhotovené v královské kanceláři na základě určitých právních jednání. Pro tuto první domněnku najdeme také mezi zachovanými originály listin a listů Václavových několik dokladů. Tak na př. k č. 101, jež se týká královského povolení k svobodnému kšaftování, zachován jest originál vydaný 6. ledna 1382 Petrovi ze Šternberka ve stavovském archivu

moravském, formulář č. 105 o udělení práva k jmenování poručníků a ochránců nad dětmi i zbožím pak odvozen jest nepochybně z privilegia Václavova daného dne 9. prosince 1381 Bočkovi z Poděbrad, jež je uloženo v originálu v archivu někdy olešnickém nyní ve Vratislavi. Několik kusů zachovalo se porůznu v kopiářích, autentických opisech a pod. v úplném znění, jiné formuláře posléze dají se určití a datovati na základě zpráv historických známých odjinud.

Leč se všim tímto kritickým materiálem z doby vlády Václavovy vystačíme k určení pouze menší části formulářů naší Cancellarie regis Wenceslai. Ale za to vede nás stopa jiným směrem. Nacházíme totiž četné kusy naší sbírky, a to i takové, jež se hlásí za písemnosti Václavovy, již ve formulářových sbírkách císaře Karla IV., ve známé Summa cancellariae čili Cancellaria Caroli IV. a v Collectarius perpetuarum formarum. Tak naše č. 2 je totožno s formulářem označeným v Tatrově vydání Summy cancellariae číslem CXX, podobně č. 7 našeho rukopisu shoduje se s č. CLXXV u Tadry, č. 8 = č. CCLV, č. 9 = č. CCXLVI, č. 10 = č. CCXLVII, č. 11 = č. CCLII, č. 12 = č. CCLIII a CCCLII, č. 18 = č. XXIX, č. 25 = č. CLXV, č. 34 = č. LXXXII, č. 35 = č. LXXXIII, č. 36 = č. CXIX, č. 50 = č. CCXI, č. 54 = č. CLIV, č. 58 = č. CXXXIV, č. 60 = č. CCCXXXV, č. 82 = č. CIV, č. 83 = č. CV, č. 84 = č. CVIII, č. 85 = č. CXV, č. 86 = č. CXXXVI, č. 87 = č. CXL, č. 88 = č. CLIX, č. 89 = č. CLXVII a CLXVIII, č. 109 = č. XXVII, č. 110 = č. LXXX, č. 111 = č. XXX, č. 112 = č. XCI, č. 113 = č. XCIII, č. 114 = č. XCIV, č. 115 = č. XCV, č. 116 = č. XCVI. S formuláři obsaženými ve sbírce Collectarius perpetuarum formarum (vydané od Jana Kaisera v Inšpruku 1900) shodují se na př. naše č. 9 s č. 311, č. 17 s č. 116, č. 20 s č. 141, č. 24 s č. 35, č. 28 s č. 129, č. 30 s č. 292, č. 54 s č. 61, č. 90 s č. 50, č. 94 s č. 29 a 30, č. 96 s č. 37, č. 97 s č. 110, č. 99 s č. 112, č. 112 s č. 167, č. 113 s č. 166, č. 115 s č. 117, č. 116 s č. 118. Shoda dotyčných formulářů naší Cancellarie s formuláři obou jmenovaných sbírek kanceláře Karlovy je zde úplná až na to, že v oněch jest za vydavatele jednotlivých kusů označen Karel IV., kdežto u nás Václav. U jiných kusů našeho rukopisu pozorujeme nápadnou podobnost s formuláři uvedených sbírek Karlových. Tak jmenovitě

naše č. 1 jen nepatrně se liší od č. CCLV v Tatrově vydání Summy cancellariae, rovněž tak č. 38 a č. LXIV, č. 41 a č. XCIX, č. 64 a č. CXXXI, č. 102 a č. XXVI. Stejný poměr vykazují naše formuláře k formulářům sbírky Collectarius perpetuarum formarum, na př. č. 3 a č. 139, č. 18 a č. 42, č. 24 a č. 35, č. 31 a č. 291, č. 87 a č. 9, č. 92 a č. 38, č. 95 a č. 28, č. 102 a č. 43, č. 110 a č. 27.

Jak z tuto uvedených příkladů vysvítá, převzaty četné kusy první části třeboňského rukopisu Cancellarie regis Wenceslai ze starších formulářových sbírek kanceláře císaře Karla IV. pouze s tím rozdílem, že místo jména Karlova položeno v čelo jednotlivých formulářů jméno Václavovo jako vydavatele.¹⁾ Při tom byly některé formuláře zkráceny. Byl-li autoru naší sbírky předlohou některý ze známých rukopisů Summy cancellariae Caroli IV., nelze s určitostí říci. Jeví se sice v seřazení formulářů třeboňského rukopisu jistá příbuznost s pořadem formulářů ve známých rukopisech jmenované sbírky Karlovy,²⁾ leč naproti tomu podává náš rukopis několik formulářů ve znění obšírnějším, než jak je mají dosud objevené rukopisy Cancellarie Caroli IV. Jak známo, byla pramenem této formulářové sbírky jakož i sbírky kancléře Jana z Gelnhausenu slavná sbírka Petra de Vineis, kancléře císaře Fridricha II. (1224—1253).³⁾ K této předloze, jak se zdá, hlásí se bezprostředně i několik areng a celých formulářů naší sbírky.

¹⁾ Máme zde tudíž analogický případ, jako při formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně, jež v kanceláři biskupa Jana z Dražic (1301—1343) pouhým nahrazením jména Thobias jménem Johannes přeměněna v t. zv. Cancellaria Johannis de Dražic. Viz o tom J. B. Novák, Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně, předml. str. XXII a násl.

²⁾ Co do seřazení formulářů jest naší sbírce nejbližší onen rukopis Cancellarie Caroli IV., jenž se nachází v universitní knihovně v Lipsku pod sign. Cod. 1273 a, a jež Tadra ve svém vydání (předml. str. XXXV) klade do třetí redakce vzniklé před r. 1370. Srovn. i přehlednou tabulku u Tadry na str. XLI.

³⁾ V článku Zu den Quellen der Summa cancellariae Caroli IV. v Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde sv. XXV., str. 217—219 vypočetl Kaiser 12 formulářů Summy cancellariae, jež jsou odvozeny ze sbírky Petra de Vineis, ve své dissertaci Der Collectarius perpetuarum formarum des Johann von Gelnhausen str. 39 pak dokázal, že i do této sbírky přešlo skoro doslovně 11 kusů ze sbírky Petrovy. Ostatně na vzá-

Pozorujeme-li pořad jednotlivých čísel naší sbírky v první části treboňského rukopisu s hlediska věcného seřazení, nalézáme sice tu a tam pohromadě několik formulářů, jež buď se týkají stejného předmětu (na př. č. 8—11), nebo jsou si obsahově navzájem podobny (č. 40—44, 63—65), ale zároveň vidíme, že uspořádání toto není provedeno důsledně, namnoze jsou kusy k sobě patřící nebo i navzájem totožné rozptýleny v rukopise na různých místech (na př. č. 45 a 67, 53 a 79 a pod.). Také přesného postupu chronologického nelze v seřazení formulářů pozorovati. Není zachován v uvedených formulářových sbírkách kanceláře Karla IV. a nedržel se ho ani sestavovatel naší sbírky. Jen na několika místech lze pozorovati skupiny obsahující formuláře ze stejných nebo aspoň navzájem blízkých let (na př. č. 45—47, 59—61, 71—76), leč ani zde není chronologický pořádek úplně dodržen. Uspořádání látky není tedy, jak viděti, v první části naší formulářové sbírky provedeno dle nějakého pevného a vědomého systému. Autor její, pokud rozšiřoval svou kompilaci starších sbírek, vzniklých v kanceláři císaře Karla IV., přidáváním nových formulářů, činil tak bez určité redakční snahy, jak se mu nový materiál dostal právě pod ruku. Že používal materiál kanceláře královské, je zřejmo z toho, že jen v ní mohl naléztí tolik a tak rozmanité látky pohromadě, a že to bylo v kanceláři Václavově, tomu nasvědčuje jednak doba, z níž pocházejí nejmladší formuláře do sbírky pojaté (— 1402), jednak manie písařova proměňovati jméno vydavatele formulářů z Karolus na Wenceslaus.

Naskytá se nyní otázka, jakého druhu byl tento kancelářský materiál, jehož kromě zjištěných starších formulářových sbírek používal autor naší Cancellarie. Odpověď na tuto otázku ztěžuje nám okolnost, že nedovedeme rozhodnouti, zachovala-li se v treboňském rukopisu naše sbírka ve tvaru původním, či zda máme před sebou již jen opis nějaké starší a snad i obšírnější sbírky dnes neznámé. V našem rukopise je totiž ve formuláři č. 18, týkajícím se nobilitace, arenga naznačena pouze začátečními slovy *A claro lumine* a při tom je poznámka ut 1° folio. Stejnou poznámku nacházíme jemnou příbuznost těchto formulářových sbírek upozornil již Tadra ve svém vydání *Summy cancellariae* na str. XX a násl.

těž za počátečními slovy areng ve formulářích č. 20 a 22. Avšak v rukopise není na listu 1 aniž kde jinde po dotyčných formulích žádné stopy. Jak si máme tuto nesrovnalost vysvětliti? Znamená to, že nám schází z našeho rukopisu začátek, kde byly dotyčné arengy cele vypsány, nebo jsou ony poznámky mechanicky převzaty z předlohy, již používal písař našeho rukopisu? Pravděpodobnější zdá se nám domněnka druhá. Trojí odkaz ut 1° folio sotva lze vztahovati doslovně na náš rukopis již z té příčiny, že tři arengy samy o sobě dosti obšírné sotva mohl písař i s jejich příslušnými formuláři stěsnati na jeden list do sloupce rozměrů 11x16 cm. V rukopise není pozorovati, že by napřed nějaký list scházel, leda že by to byla celá složka; však vzhled zašlé první stránky s odřeznými okraji, jakož i pečlivěji upravené orámování nadpisu prvního formuláře spíše nasvědčují tomu, že rukopis náš zachován je v té podobě, v jaké se nalézal již před svým svázáním. Prozatím arci neumíme otázku tuto definitivně zodpověděti. Přijmeme-li tedy domněnku druhou jako pravděpodobnější, plyne z toho poznání, že autor resp. písař naší sbírky měl za předlohu nějaký materiál knižní. Tím odpadá možnost, že předlohou tou byly originální listiny a listy, kterážto možnost ostatně zdá se býti vyloučena již vzhledem k značnému časovému rozpětí (skoro 40 let) mezi nejstarším a nejmladším vročitelným formulářem přítomné sbírky. Zbývá tudíž mysliti nejspíše na registra nebo knihy konceptů. Konečné rozhodnutí této alternativy netroufáme si pro nedostatek kritického materiálu a předběžných prací literárních pronésti, pouze tolik se nám zdá nepochybným, že předlohy naší Cancellarie psány byly ve volných složkách. Soudíme tak z toho, že v našem rukopise jest k nedokončenému formuláři č. 116, jenž se týká ustanovení ochránce kostela a poddaných biskupových, najednou, aniž by byla dokončena věta, uprostřed řádky připojen zcela nevhodný závěr, patřící k formuláři č. 66 o potvrzení městských privilegií, a opsán tu tento závěr spolu s následujícími třemi formuláři (č. 117—119) znovu ve stejném pořadí jako napřed pod č. 66—69. Stalo se to patrně nedopatřením písaře, jenž opsav předlohu na konec složky sáhl na nepravou složku další, z níž pak opisoval mechanicky dále nepovšimnuv si, že dotyčná partie jest již v předu opsána.

Jakým způsobem jsou formuláře naší kompilace upraveny z formulářů starších, nechceme zde do podrobností rozváděti. Srovnání našich formulářů s příslušnými podobnými formuláři sbírek Jana ze Středy, Jana z Gelnhausenu a j. poskytují v té věci dostatečnou představu o způsobu práce autora naší sbírky. Pro příklad podáváme zde následující iuxtaposice, ponechávající úmyslně všechny chyby písařské, jak se vyskytují v třeboňském rukopisu.

Sbírka Petra de Vineis liber VI., epist. IV. ¹⁾ Concessio cancellarie.	Sbírka Jindřicha Vlacha, č. II., str. 23. ²⁾	Třeboňský rukopis C No. 3, fol. 17, č. 42. Arenga familiaritatis militis.
Satis honoris nostri fastigia credimus prudenter extollere, si ad regie potestatis negocia consiliis utique promovenda, non casibus, viros preclaros erigimus et rectores idoneos prelustribus officiis coaptamus, ut sic eorum probitas laudata non algeat, dum sua sint nomina fascibus intitulata magnificis et mentis nostre tranquillitas non vacillet, dum latera nostra prospicimus providis	Pacis et honoris nostri fastigia credimus prudenter extollere, si ad regie potestatis negocia consiliis utique promovenda, non casibus, viros preclaros eligimus et recentes ydoneos prelustribus officiis coaptamus, ut eorum probitas laudata non algeat, dum sua sunt nomina fascibus intitulata magnificis et mentis nostre tranquillitas non vacillet, dum latera nostra prospicimus	Satis honoris nostri fastigia credimus prudenter extollere, si ad ornatum regii pallacii viros preclaros eligimus et quiritum turbis electos et in fide probatos coadunamus in circuitu sedis auctoritate quiritis, ut sic probitas eorum laudanda non algeat, dum sua sint nomina fiscis intitulata magnificis et mentis nostre nequaquam vacillet tranquillitas, dum latera viris cognoscimus providis

¹⁾ Petri de Vineis Epistolarum libri VI, ed. Germanus Philaethes (v Amberce 1609).

²⁾ Johann Voigt, Das urkundliche Formelbuch des königlichen Notars Heinrichs Italicus.

decorata ministris. In hoc eciam liberalitatis nostre non errat intencio, ut,....	providis et decorata ministris. In hoc eciam liberalitatis nostre non errat intencio, ut,....	et strenuis decorata. Hac igitur consideratione vos in fa[miliarem] ꝛ.
---	---	--

Summa cancellariae Caroli IV.
(vyd. Tadra), str. 40, č. LXIV.
Imperator facit quandam figellatorem regem omnium histrionum.

Karolus ꝛ. Dilecto nobis.. de.. figellatori familiari.. graciam suam et omne bonum. Inter ceteras sollicitudinum curas,.. quibus pro subditorum optata salute incessanter distrahimur, mentem nostram accurate sollicitat, quod illos, qui clare memorie Serenissimis ac illustribus progenitoribus nostris attento studio servierunt, quorum eciam fides et inmote legalitatis constancia manifestis claruerunt indiciis, pre ceteris fidelibus gratis beneficiis et piis favoribus graciosius attollamus. Sane quia tu iam multo temporis tractu ad nostra et divi quondam Romanorum imperatoris ꝛ.. obsequia attenta sollicitudine te gratum reddere studuisti et cottidiano virtutis affectu te nobis promptum exhibes resonantibus sonis et cottidiana suavitate mulcebris armonie, que tanto iocundius humanis auribus consueta modulacione illabitur, quanto di-

Třeboňský rukopis C No. 3,
fol. 15—15', č. 38.
Facit regem omnium heraldorum.

Wenceslaus ꝛ. Dilecto nobis ꝛ. Fidelis dilecte. Cum iam multo temporis tractu ad nostra et celebris memorie domini quondam Karoli Romanorum imperatoris et Romanorum regis, genitoris nostri carissimi, obsequia gratum te reddere studueris et cottidiano virtutis affectu te promptum exhibeas, pro hoc videlicet, ut te in omnibus terrarum finibus, ubi gentes armorum pro militarium actuum exercicio convenire solent, frequenter te constituas, inquirens solerter, prout hoc tui officii requirit condicio, qualiter a quolibet inibi opera militaria peragantur: idcirco diuturnitate laboris et inmota fidei tue condicione pensatis, te veluti bene meritum, quem conversacionum et vite laudabilitas plurimum recomendant, regem omnium heraldorum seu servorum armorum in toto regno nostro Boemie et eius singulis principa-

gitorum tuorum subtilitas ex industria naturali et suffragio scientie multis quesita laboribus cordarum diferencias et tonorum conformitates difformes dulcis melodie simphoniis magistrilibus ordinas, te non inmerito specialium munere graciaram ex in nata nobis clemencia duximus prosequendum. Eapropter non solum subtilitate magisterii tui, verum eciam diuturnitate laboris et in mota fidei tue condicione pensata veluti bene meritum, quem morum conversacionis et vite laudabilitas recommendant, regem omnium histrionum, cuiuscunque artis, facultatis seu subtilitatis existant, in omnibus et singulis regnis et principatibus, terris, dominiis et districtibus sacro subiectis imperio de regie vel cesaree potestatis plenitudine presentibus elevamus, decernentes, quod universi et singuli histriones huiusmodi te tamquam regem honorare debeant et in locis singulis, quociens et dum eis conventus fuerit, cum solempnitate debita revereri, tibi que in hiis, que ad tui regiminis de iure vel consuetudine spectant officium, fideliter obedire, quodque equos, vestes, robbas et alia quevis donaria, quibus specialibus nomi-

tibus, terris, dominiis et districtibus de Romane regie potestatis plenitudine statuimus, facimus, creamus et presentibus elevamus, decernentes, quod universi et singuli heraldi seu armorum famuli predicti nostri regni te tamquam ipsorum regem honorare debeant et in locis singulis, quociens et dum eis conventus fuerit, cum solempnitate debite revereri tibi que in hiis, que ad tui regiminis de consuetudine vel de iure spectant officium, fideliter obedire, quodque vestes, robbas, equos et alia quevis donaria, quibus specialibus nominibus exprimi valeant, que tibi de regum, ducum, principum, comitum, baronum, militum, clientum aut quorumcunque imperii sacri fidelium, cuiuscunque gradus seu nobilitatis existant, liberalitate fuerint erogata, libere vendere possis ubique locorum absque thelonei seu alterius daciai solucione, que tibi de speciali nostre celsitudinis favore presentibus ad vite tue tempora relaxamus. Requirimus igitur universos nostros et imperii sacri fideles, precipue regni nostri Boemie fideles dilectos, quatenus te tamquam heroldum familiarem nostrum et aliorum heraldorum regni nostri

nibus exprimi valeant, que tibi de regibus, principibus, ducibus, comitibus, baronibus, militibus, clientibus aut quorumcunque sacri imperii fidelibus, cuiuscunque gradus seu nobilitatis existant, libertate erogata fuerint, libere vendere possis ubicunque locorum absque thelonei seu alterius daciai solucione, que tibi de speciali nostre Celsitudinis favore presentibus ad vite tue tempora relaxamus. Inhibemus universis et singulis nostris et sacri imperii fidelibus, ne te adversus presentis nostre gracie seu largicionis indultum impediunt seu impediri permittant sub pena nostre indignacionis. Presencium ꝛ.

Boemie regem, dum ad ipsos et eorum loca declinaveris, contem placione regia pertractent favorabiliter et amice tibi que de securo conductu per ipsorum terras et districtus provideant ad regie Maiestatis ꝛ. Presencium ꝛ.

**Summa
cancellariae
Caroli IV. str. 94
č. CXL.**

Rex admittit permutacionem de beneficiis fiendam.

Karolus ꝛ. Venerabili.. tali episcopo, pincipi ꝛ. Princeps et devote dilecte. Quia honorabilis.. canonicus ecclesie.. devotus noster dilectus, canonicatum suum,

**Collectarius perp.
form. (vyd. Kaiser)
č. 9 str. 7.**

Rex admittit permutacionem de beneficiis faciendam.

Karolus etc. Venerabili tali episcopo etc. pincipi etc. Princeps et devote dilecte. Quia honorabilis N. canonicus ecclesie N., devotus noster dilectus, canonicatum

**Třeboňský rukopis
C No 3 list 43'—44
č. 87.**

**Consentit
de permutacione.**

Wenceslaus ꝛ. Venerabili ꝛ. Quia honorabilis ꝛ. canonicatum suum, quem habet ibidem, legitimis causis poscentibus pro alio beneficio desiderat permutare,

quem habet ibidem, legitimis causis poscentibus pro alio beneficio desiderat permutare, nobis supplicans humiliter et devote, quatenus nostrum ad hoc tamquam rex Boemie, ad quem presentatio seu provisio eiusdem canonicatus, dum vacat, pertinere dinoscitur, graciosum dignaremur adhibere consensum pariter et assensum, nos animo deliberato precibus ipsius benignius inclinati ex certa nostra sciencia et auctoritate regia Boemie permutacioni huiusmodi, quam dictum modo predicto inire contigerit, nostrum graciosum adhibuimus consensum et tenore presencium adhibemus. Jdcirco devocionem tuam requirimus presentibus et hortamur, quatenus illum, cum quo predictus.. permutacionem huiusmodi rite

sum, quem habet ibidem, legitimis causis poscentibus pro alio beneficio desiderat permutare, nobis humiliter supplicans et devote, quatenus ad hoc nostrum tamquam rex Boemie, ad quem presentatio seu provisio eiusdem canonicatus, dum vacat, pertinere dinoscitur, generosum dignaremur adhibere consensum pariter et assensum, nos animo deliberato precibus ipsius benignius inclinati ex certa nostra sciencia et auctoritate regia Boemie permutacioni huiusmodi, quam dictum N. modo predicto inire contigerit, nostrum generosum adhibuimus consensum et tenore presencium adhibemus. Jdcirco devocionem tuam requirimus presentibus et hortamur, quatenus illum, cum quo predictus N. permutacionem huiusmodi

nobis supplicans humiliter et devote, quatenus nostrum ad hoc tamquam rex Boemie, ad quem presentatio seu provisio eiusdem canonicatus, dum vacat, pertinere dinoscitur, graciosum dignaremur adhibere consensum pariter et assensum, nos animo deliberato precibus ipsius benignius inclinati ex certa nostra sciencia et auctoritate regia Boemie permutacioni huiusmodi, quam dictum N. modo predicto inire contingerit, nostrum graciosum adhibuimus consensum et tenore presencium adhibemus. Jdcirco devocionem tuam requirimus presentibus et hortamur, quatenus illum, cum quo predictus permutacionem huiusmodi N. rite inierit sive fecerit, de canonicatu et prebenda predictis velis, prout ad tuum spectat officium, in-

inierit sive fecerit, de canonicatu et prebenda predictis velis, prout ad tuum spectat officium, investire adhibitis ad hoc cerimoniais debitis et consuetis. Presencium 2c.

**Sbírka Petra
de Veneis liber II.
epist. V.**

Principibus et universis fidelibus suis, quomodo fuit debellatus ante Parmam.

Ne fama preambula sub incerto discurrens animum vestrum contrario eventu, relacione contraria valeat perturbare, facti veritatem per ordinem presencium serie duximus declarandem. Cum enim...

**Sbírka Petra
de Veneis liber II.
epist. IX.**

Cuidam comiti, ut paret se ad procedendum cum ipso contra inimicos.

Plenam dant nobis preterita fiduciam de futuris, ut sicut te

rite inierit sive fecerit, de canonicatu et prebenda predictis velis, prout ad tuum spectat officium, investire adhibitis ad hoc cerimoniais debitis et consuetis. Presencium ..

**Rukopis
kapituly Pražské
H 3 fol. 37.**

Confortat, ut maneat in ea fide constans, quam in eo dudum est expertus.

Illustris princeps, sincere dilecte. Ne fama preambula sub incerto discurrens animum regium contraria valeat perturbare, nobilis F. de.. fidelis noster dilectus reverendissimo.. facti veritatem per ordinem duxit declarandam, scribens literas credencie in personam Jo. de.. fidelis nostri dilecti, cuius virtute dictus patriarcha de singulis gestis Maiestatem regiam plene infor-

vestire adhibitis. 2c. Presencium. 2c.

**Třeboňský rukopis
C No 3 fol. 34'—35
č. 73.**

Dilecto socio 2c. Ne fama preambula sub incerto discurrens animum sociale regalem contrario eventu, relacione contraria valeat perturbare, dilectus Jo. Card. de Re. fidelis noster dilectus Petro amico nostro 2c. facti veritatem per ordinem duxit declarandam, scribens literam in personam Jo. de.. amici nostri carissimi, cuius virtute dictus Jo. de singulis gestis me plene informavit. Sed quia preterita de futuris nobis dant fiduciam, ut sicut te hactenus

hactenus ex fide precipuum et industria specialem semper invenimus ad beneplacita nostra paratum, sic nativa tue devocionis excrescente constancia, quecunque nostrum et imperii honorem respiciunt, fideliter et sollicite promptis affectibus exequaris. Cum igitur presencium negociorum et temporum qualitas exigat, fideles quoslibet in nostris serviciis multo virilius solito vires et animos exercere, devocionem tuam requirimus et hortamur attente mandantes, quatenus, si unquam te dudum obsequiosum nobis et utilem prebuiisti fructuosiore de cetero ex opere te presentes, ut fide tua per fructuum efficaciam succrescente erga te munificencie nostre dexteram liberalius extendamus. Jnter alias siquidem cogi-

mavit. Sed quia preterita de futuris plenam nobis dant fiduciam, ut sicut te hactenus fide et amore precipuum et industria specialem semper invenimus ad beneplacita nostra paratum, sic nativa tue devocionis dileccionis excrescente constancia, quecunque nostrum et imperii sacri honorem respiciunt, fideliter et sollicite promptis affectibus exequaris. Cum autem presencium negociorum et temporum qualitas exigat, fideles quoslibet in nostris serviciis multo viribus solito vires et animos exercere: sinceritatem tuam requirimus et hortamur ex animo desiderantes, quatenus laudabili fine continues, que laudabiliter incepisti, et sicut te dudum obsequiosum nobis et utilem prebuiisti, fructuosiore de cetero ex opere

fide et amore precipuum et industria specialem semper invenimus ad beneplacita nostra paratum, sic nativa tue devocionis excrescente constancia, quecunque nostrum et felicem statum honoremque respiciunt, fideliter et sollicite promptis affectibus exequaris. Cum autem principium negociorum et temporum qualitas exigat, fideles quoslibet in nostris serviciis multo viribus solito vires et animos exercere: sinceritatem tuam requirimus et hortamur ex animo desiderantes, quatenus et sicut laudabilem fine continues, que laudabiliter incepisti, et sicut dudum obsequiosum et utilem nobis prebuiisti, fructuosiore de cetero ex opere te nunc representes. Jnter alias enim cogitaciones nostri propositi una cum ami-

taciones nostri propositi stabili tenacitate firmavimus, ad partes in manu forti et brachio extenso personaliter nos conferre, ut fidelium nostrorum, qui pro fidei nostre nomine et felici statu imperii personarum pericula et rerum dispendia non vitarunt, amplis premiorum retribucionibus compensemus et effrenem superbiam nostrorum rebellium, qui nunc de absentia nostra forsitan gloriantur, potencie nostre malleo conteramus. Nuper eciam ad roborandas in melius vires nostras...

te nunc representes. Jnter alias enim cogitaciones nostri propositi una cum serenissimo principe ꝛc. stabili tenacitate firmavimus ad partes exterras in manu forti et brachio extenso personaliter nos conferre, ut fidelium nostrorum, qui pro nostri nominis honore et felici statu imperii personarum pericula et rerum dispendia non vitarunt, amplis premiorum retribucionibus compensemus et effrenam superbiam nostrorum rebellium et inimicorum, qui nunc forsitan de nostra absentia gloriantur, potencie nostre malleo conteramus. Ad ea siquidem te prebeas operosum, ut quod de comodis tuis iam firmamente concepimus, in actum deducere tuis exigentibus meritis merito valeamus.

cis meis carissimis stabili tenacitate firmavimus, ad partes Misnenses in manu forti et brachio extenso nos personaliter conferre, ut fidelium nostrorum, qui pro nominis honore et felici statu personarum nostrarum pericula et rerum dispendia non vitarunt, amplius premiorum retribucionibus compensemus et effrenam superbiam nostrorum rebellium et inimicorum, qui nunc forsitan de nostra absentia gloriantur, potencie nostre malleo contundamus. Ad ea siquidem te prebeas operosum, ut quod de comodis tuis firmamente concepimus, in actum deducere tuis exigentibus merito valeamus ꝛc.

Vraťme se nyní k věcnému rozboru druhé části třeboňského rukopisu — vlastní to Cancellarie regis Wenceslai. Tato část ob-

sahuje celkem 177 kusů (č. 120—296), z čehož však dlužno odečísti 5 formulářů vyskytujících se dvakrát (č. 125 = 210, 160 = 176, 169 = 232, 213 = 278, 225 = 242). Zbývají tudíž 172 kusy. Z těch pak je 160 formulářů listů a listin krále Václava IV., a to 79 se jménem Václavovým v čele, 81 bez intitulace, dále 1 (č. 187) císaře Karla IV., 2 (č. 270 a 281) krále Zikmunda, 1 (č. 198) krále Kazimíra Polského, 1 (č. 295) papeže Bonifáce VIII., 2 (č. 130 a 194) papeže Bonifáce IX., 2 (č. 282 a 283) formuláře listů králi Václavovi poslaných, 1 (č. 287) formulář listiny magnátů uherských, 1 (č. 251) formulář soukromé trhové smlouvy a pod jedno číslo (296) posléze jsme zařadili na konci připojené incipity různých areng a jiných formulí listinných. Formuláře písemností Václavových určeny jsou nejrůznějším osobám světského i duchovního stavu; značnou část (asi 1/6) zaujímají mezi nimi listy papežům Urbanovi VI. a Bonifáci IX., asi tolikéž pak jest i listů určených vysoce postaveným osobám světským, králům, knížatům, vévodům a pod. Adresy tyto i oslovení příjemců bývají zpravidla vypsány, rovněž tak jména vlastní nebo aspoň jejich začáteční písmena vyskytují se v kontextu velmi často. Za to udání časová i zde vesměs scházejí. Srovnáme-li jednotlivé kusy s diplomatářem krále Václava IV., seznáme záhy, že jsou z největší části odvozeny ze skutečných listin a listů z jeho kanceláře vydaných nebo do ní došlých. Obsahem svým týkají se formuláře záležitostí českých i říšských. Nalézáme zde četné listy Václavovy ke kurii papežské v rozmanitých záležitostech církevně-politických, stížnosti k papeži ve sporu královu s arcibiskupem pražským nebo přimlvy za udělení různých milostí kostelům, klášterům a jiným duchovním ústavům i osobám, dále listy královské poslané do říše i jinam v záležitostech církevního schismatu, sesazení Václavova s trůnu říše německé, sporu jeho se stavem panským v zemích českých, mandáty o zachování veřejného pokoje, jmenování správců zemských a nejvyšších úředníků v Čechách, potvrzování starých a udělování nových privilegií osobám a korporacím stavu duchovního i světského a j. Tu a tam jest několik formulářů stejného nebo příbuzného obsahu seskupeno bezprostředně vedle sebe, avšak v celku ani zde není určitého věcného uspořádání.

A rovněž tak je tomu s postupem chronologickým. Největší část formulářů, pokud jsme mohli určití, hlásí se do posledních dvou desetiletí XIV. století, několik kusů pak pochází též z počátních let století XV. Ze starší doby nachází se zde toliko listina polského krále Kazimíra z 8. července 1343 (č. 198), již uzavírá smír s řádem Pruským,¹⁾ a pak část známé bully papeže Bonifáce VIII. Sacrosancte Romane ecclesie z roku 1299, týkající se vydání církevního zákoníka zv. Liber sextus (č. 295). Nejmladším kusem sbírky jest nejspíše č. 129, list Václavův papeži, v němž žaluje na řádění kazatelů prodávajících odpustky v zemích českých a oznamuje papeži, že po svém zpovědníku minoritovi N. posílá mu listiny obsahující závady vyšetřené universitou a městy Pražskými, aby tomu mohl učiniti přítrž. Jelikož formulář tento nemá žádných osobních jmen vlastních, není také vedle něho znám originál a zprávy jeho nejsou jiným pramenem doloženy, působí přesné jeho vročení jistě obtíže. Poprvé jej z kapitulního rukopisu Cancellarie Wenceslai IV. otiskl Pelzel mezi přílohami ke II. dílu své Lebensgeschichte des röm. und böhm. Königs Wenceslaus č. CCXXXIV. str. 151, položiv jej (str. 607 a násl.) bez rozpaků k r. 1412. V pozdějších pracích (Palackého, Tomka) nečiní se o tomto prameni zmínky, buďto že se naň zapomělo, nebo proto, že si historikové nebyli jisti, má-li se položiti do r. 1412 či snad do r. 1393, kdy se rovněž podobné kupčení odpustky v Čechách dalo.²⁾ Teprve nejnověji prof. V. Novotný ve svém díle M. Jan Hus I. dílu část 2. sešitového vydání str. 83 cituje tento formulář opět k r. 1412, soudí však, že, třebaž projev, jak je obsažen ve formuláři, byl okolím královým chystán, přece skutečný list tohoto znění nebyl z kanceláře královské vypraven. Nehledíme-li tedy k tomuto kusu naší sbírky, jehož vročení 1412, třebaž pravděpodobné, není přece zcela bezpečné, jest druhým patrně nejmladším formulářem č. 123, opět list Václavův kardinálům, v němž jich žádá, aby se přičinili k tomu, by papež nedo-

¹⁾ Tištěna od M. Dogiela v Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae IV. díl č. 62.

²⁾ Srovn. Palackého Dějiny národu Českého II. dílu 2. částka 2. vydání str. 287—288.

přával sluchu žalobám arcibiskupa pražského a vyhověl jisté žádosti Václavově. Pelzel otiskuje tento formulář mezi přílohami svého životopisu Václavova (sv. II. č. CCXXI. str. 130—131) vztahoval jej (str. 569 a násl.) na neshody Václavovy s arcibiskupem Zbyňkem Zajícem pro spálení knih Wiklefových v Praze a s tím související události 2. poloviny roku 1410. Do této doby dá se formulář zařadit, aniž by se tím naráželo na nějaké nesrovnalosti se zprávami z jiných pramenů historických. Zmínku Václavovu ve formuláři: ...sanctissimo in Christo patri et domino nostro, domino N., divina providencia pape n o v o scribimus, prout apparet in copia presentibus interclusa... lze vztahovati na papeže Jana XXIII., zvoleného 17. května 1410, jak to činí Pelzel — přijímáme-li arci jeho čtení novo. Ale nám se zdá, že místo novo lze čísti n o n o, a pak by bylo písmenou N. rozuměti jméno papeže, jenž užíval označení řadovou číslovkou IX. — tudíž Bonifáce IX. Tím se ovšem posunuje možné datum tohoto formuláře do doby starší (před den úmrtí Bonifáceva 1. října 1404) a tu souvislost události ukazuje k r. 1393, kdy, jak známo, vznikla mezi králem Václavem IV. a arcibiskupem Janem II. z Jenštejna rozepře o opatství kladubské, při čemž obě strany na sebe vzájemně u kurie žalovaly.¹⁾ Jak viděti, nemáme ani u tohoto kusu jistoty při jeho vrocení. V řadě udánlivě nejmladších formulářů naší sbírky následuje dále č. 246. Král Václav děkuje v něm nejmenovanému knížeti v říši za jeho poslední zprávy a oznamuje mu, že po oktávu Očišfování Panny Marie vypraví k němu posly se svou neteří; jelikož pak kolem popeleční středy hodlá sám přijeti do Němec a rád by při té příležitosti s ním pojednal o určité církevní záležitosti i jiných naléhavých věcech, žádá ho, aby k jistému dni a místu, jež mu poslové oznámí, ke schůzi se dostavil. Palacký v díle Ueber Formelbücher II. č. 101 str. 94 zařazuje tento formulář do měsíce ledna r. 1409 a za příjemce jeho pokládá Antonína vévodu Brabantského, jenž 1. srpna 1409 slavil v Bruselu sňatek s neteří Václavovou Alžbětou, dcerou Jana Zhořeleckého. S tímto kusem obsahově souvisí č. 264, v němž Václav oznamuje jistému knížeti, že vyslechl

¹⁾ Srovn. č. 125 a 240 naší sbírky jakož i Pelzel, Lebensgeschichte des ...Königs Wenceslaus díl II. Urkundenbuch č. XCII. a CXVI.

zprávy posla jeho Viléma Dalarre v záležitosti církve, jakož i vypravení k němu dcery bratra králova, a svou odpověď že mu posílá po témž poslu a po Hubardovi z Altarův. Také tento formulář otiskl Palacký v citovaném díle pod č. 89 zároveň s 5 jinými formuláři kapitulního rukopisu H 3, jež se rovněž týkají jednání o sňatek neteře Václavovy (Palacký, Formelb. II., čís. 99—103). Třebaže některé údaje těchto nedatovaných formulářů nejsou odjinud doloženy,¹⁾ přece úzká souvislost jich se zprávami čerpanými z jiných autentických pramenů vylučuje pochybnost o správném vrocení jich Palackým k létům 1408—1409. Ostatní formuláře ze starší doby nepřesahují svým datem rok 1402, největší část jich spadá do let 90tých XIV. století. Mírou spolehlivosti data toho kterého z výše uvedených nejmladších formulářů do Cancellarie Wenceslai IV. pojatých dán je tedy zároveň více méně určitý terminus a quo jejího vzniku.

Nastává dále otázka, odkud pochází látka této formulářové sbírky, po případě, kdo jest jejím autorem. Pozorujeme-li její obsah, vidíme, že více než 95% zaujímají v ní formuláře listů a listin vydaných králem Václavem IV., ze zbytku pak čtvrtinu tvoří písemnosti témuž panovníkovi adresované. Není tudíž pochyby, že sbírka tato vznikla v kanceláři královské, kde jedině mohl míti sestavovatel všechn ten obsáhlý a rozmanitý materiál pohromadě k dispozici. Že podkladem formulářů byly právoplatné písemnosti vyhotovené na základě skutečných právních jednání, je patrné z toho, že u většiny kusů zachoval se také originál aneb opis jeho jinde. Kde se nám nepodařilo originál ani opis zjistiti, tam aspoň vlastní jména osob historických a speciální údaje věcné dají se kontrolovati a uvésti v souvislost se zprávami jiných pramenů autentických. Autoru formulářové sbírky ovšem na jménech nezáleželo, proto často je nahrazoval pouhými dvěma tečkami vedle sebe nebo vlnovou čárkou v podobě písmeny N. Někdy v témž kuse s počátku jména

¹⁾ Na př. o oné jízdě Václavově do Němec ohlášené v č. 246 nečiní se nikde jinde zmínky a r. 1409 sotva byla uskutečněna. Pokud známo, zdržoval se král toho roku 20. února a 15. března v Praze, 17. května na Točnice, 16. června opět v Praze, 23. června na Točnice, od 11. října pak až do konce roku skoro nepřetržitě v Praze.

vynechával, později však je v kontextu přece vypsáno nebo aspoň označil písmenou, jež není volena libovolně, nýbrž odpovídá pravidelně začáteční písmeně vynechaného jména, jak se lze přesvědčiti srovnáním dotyčných formulářů s originály nebo opisy jinde zachovanými. Nezřídka nacházíme i případ, že vlastní jméno je buď cele nebo z části vypsáno, ale současně týmž písařem přeškrtnuto (na př. č. 162, 166, 234). Okolnost tato, jak se zdá, nasvědčuje tomu, že písař třeboňského rukopisu Cancellarie měl před sebou nějaký text úplnější se jmény, jež jako nepotřebné pro svůj účel vynechával nebo aspoň zkracoval. Jinak však opisoval zcela mechanicky a můžeme tudíž vlastní jména i věcné údaje formulářů pokládati v celku za authentické. Při tom ovšem dlužno míti na zřeteli, že jako v kanceláři Karla IV., tak i za Václava IV. diktátoři listin čerpali značnou měrou ze starých sbírek formulářových, takže slovnímu znění listin, zejména ve formulích úvodních, nelze připisovati přílišné váhy. O závislosti listin Václavových na starších vzorech podává i naše sbírka četné doklady. Jako příklad uvádíme zde formulář č. 182, jímž král Václav IV. ustanovuje doktora Jiřího z Boru († ok. 1413) za ordinaria dekretálů na pražské universitě s profesorským platem. Kdy se to stalo, není známo, nejspíše r. 1397, kdy obdržel Bora hodnost doktora dekretů.¹⁾ Zmíněný formulář listiny Václavovy jeví nápadnou podobnost se zakládací listinou pražské university z r. 1348, o níž dokázal V. J. Nováček v článku *Prameny zakládací listiny university Pražské*, vydané Karlem IV. dne 7. dubna 1348 v *Časopise Českého Musea* ročn. 1890, str. 226—238, že je z největší části přejata z formulářové sbírky sicilské kanceláře Fridricha II., sestavené Petrem de Vineis († 1249). Odkazující tudíž, pokud se poměru k tomuto původnímu společnému vzoru dotýče, k uvedenému článku Nováčkovu, klademe zde ke srovnání pouze část zakládací listiny Karlovy vedle příslušné části Václavova formuláře z naší Cancellarie.

¹⁾ Stručný životopis jeho podává Herm. Jireček v *Právnickém životě v Čechách a na Moravě*, str. 162.

**Zakládací listina
university Pražské z r. 1348.**

Karolus, dei gratia Romanorum rex semper augustus et Boemiae rex, ad perpetuam rei memoriam. Inter desiderabilia cordis nostri, et quae cogitationi regali iugiter occurrunt, animi praecipua reddimur anxietate solliciti, specialiter convertentes aciem mentis nostrae, qualiter regnum nostrum Boemiae, quod prae ceteris hereditariis aut eufortunae acquisitionis honoribus et possessionibus praerogativa mentis affectione complectimur, cuius exaltationem omni, qua possumus, diligentia procurantes, ipsius honori intendimus totis conatibus et salutem, sicut rerum victualium ad dispensationem divini nominis natura profluentem tripudiat, sic ad nostrae provisionis edictum prudentum virorum copia nostris artificialiter temporibus decoretur, ut fideles nostri regnicolae, qui scientiarum fructus indesinenter esuriunt, per aliena mendicare suffragia non coacti, paratam in regno sibi mensam propinationis invenient, et quos ingeniorum nativa subtilitas ad consilia reddit conspicuos, literarum scientia faciat eruditos nec solum compellantur aut

**Třeboňský rukopis C No. 3,
fol. 83—83', č. 182.**

Wenceslaus ꝛ. Notum facimus ꝛ. Inter ceteras sollicitudinum regalium curas, quibus pro dirigenda republica nostrumque subditorum quiete mens nostra distrahitur, illud occurrit nostre meditationi precipuum, qualiter regnum nostrum N., rerum victualium ubertate fecundum, prudentum virorum copia nostris temporibus feliciter decoremus, ut fideles nostri N., dum sibi paratam propositionis mensam invenerint, non modo supervacuum reputent aliena proinde mendicare suffragia, sed gloriosum potius existiment, extraneos alios in gratitudinis huiusmodi participium evocare, ut, quos ingeniorum nativa fertilitas ad alia consilia reddit conspicuos, literarum scientia faciat eruditos. Ad quod licet recolende memoriae serenissimi principis quondam domini et genitoris nostri domini N. N. imperatoris semper augusti et N. regis illustris nos invitet clara prioritas, dum eius temporibus sic diversarum scientiarum et precipue celebris ac insignis illius canonum scientie studia in eodem regno nostro floruisse comperimus, ut non solum ad in-

supervacuum repudent, ad investigandas gyrum terrae scientias circuire, nationes expetere peregrinas aut, ut ipsorum aviditatibus satisfiat, in alienis regionibus mendicare, sed gloriosum aestiment, extraneos alios ad suavitatem odoris et gratitudinis huiusmodi participium evocare. Sane etc.

colas filios, sed eciam ad extraneos extendisse probetur suavitatem odoris: nos tamen super hoc libenter sine cuiuscunque induccione concurrimus, quanto per hoc utiliter honori nostro consulere credimus et exaltacionem omnimodam regni nostri omni, qua possumus, diligencia procuramus. Sane etc.

Pokud jde o úpravu, v jaké přešlo znění skutečných listin a listů do naší sbírky formulářové, seznáváme po bližším srovnání, že naše formuláře jsou namnoze zkráceny vypuštěním celých součástí listinných; tak na př. č. 168, 270, 271, 276, 296 jsou pouhé arengy. Jinde vynechán protokoll závěrečný, stereotypní běžné formule naznačeny pouze úvodními slovy a nejednou i v kontextu provedeny drobnější změny, na př. stručnější úprava nebo vynechání formule pertinenční a pod. Změny tyto z části ovšem padají na vrub chybného opisování předlohy. Vynechávání slov i celých řádek namnoze smysl vět porušující, jakož i četné chyby pravopisné a vynechávání známek zkracovacích v třeboňském rukopisu Cancellarie se vyskytující ukazují na písaře řemeslného, jenž snad ani latiny dobře neovládal. Že byl Čech, soudíme z toho, že na konci formuláře č. 189 připsal české heslo „holá baba“.

Kromě tohoto hesla nacházíme v třeboňském rukopisu následující červené přípisky: fol. 12' Jo. Card., fol. 65 Johannes Cardinalis Reinstein, fol. 75, 107 a 107' pak Card. Všecky tyto přípisky psány jsou miniem jednou rukou, totožnou s onou, která provedla červené označení jednotlivých složek druhé části rukopisu a doplnila zde též miniem na několika místech scházející nadpisy formulářů (č. 135, 163, 170, 171, 173 atd.). Je to nesporně táž ruka, kterou jest na listech 33'—39' v první části rukopisu psáno 6 formulářů z let 1401—1402 (č. 71—76) a již jsme shora označili jako ruku písaře C. Z toho, co zde právě uvedeno, plyne tedy domněnka, že onen přípisek Johannes Cardinalis Reinstein a ostatní

zkrácené tvary Jo. Card. prozrazují nám jméno našeho písaře C. Jméno toto není v historii neznámo.¹⁾ Jan z Rejnštejna, původem nejspíše Němec z říše, uvádí se v letech 1394—1395 mezi studenty právnické university Pražské a později se nazývá bakalářem dekretů, ač není známo, kdy té hodnosti došel. Na dvou listinách papeže Bonifáce IX. z 26. července 1398, týkajících se zástavního užívání hradu Helfenburka (u Roudnice) někdejší arcibiskupem pražským Janem, po případě i jeho dědici, (v archivu třeboňském Historica č. 70 A, 70 B), našli jsme na rubu podpis Johannes Reinstein Cardinalis, tvarem písma úplně shodný s přípisem na listu 65 naší Cancellarie. Roku 1400 dává si Johannes Cardinalis de Reynstein opisovati Petrarkova Bucolica s některými formuláři jeho listů, jak svědčí rukopis zachovaný v universitní knihovně pražské sign. VIII. G. 11.²⁾ Podle jiné zprávy z r. 1400 dal opsati též slovník Albertanův a Lucianův pro kolej Karlovu v Praze a jeho péči pořízen též kodex chovaný dnes v pražské universitní knihovně pod sign. XIV. D. 17. a označený názvem Petri Blaesensis Epistolae.³⁾ Od roku 1402 spravoval Jan řečený Kardinál školu u kostela sv. Jiljí na Starém Městě Pražském, v kterémžto

¹⁾ Seznam literatury viz v Zíbrtově Bibliografii české historie díl III. str. 27 č. 417—420. Některé další zprávy životopisné podává V. Novotný v knize M. Jan Hus, život a učení, díl I., část I., str. 292 pozn. 2.

²⁾ Tento pergamenový rukopis, z něhož byly četné zadní listy vyřezány, má na vnitřní straně vrchní desky nápis psaný opět touž rukou jako přípisky v naší Cancellarii: Iste liber intitulatur Francisci Petrarche, poete laureati de Arecio alias de Florencia, Bucolicorum et Epistole sine nomine eiusdem, in quibus materie dissertissime et sentenciose continentur, per Johannem Cardinalem compar [a] tus et scribi procuratus. Pod tím pak větším písmem píše opět táž ruka: Bucolicorum et sine nomine Francisci, poete egregii et laureati catholici, Johannis Cardinalis de Reynstein anno nativitatis millesimo quadingentesimo per eundem scribi procuratus. Snad stojí pro nás za zmínku i to, že na vnitřní straně zadní desky je napsán rukou XV. stol. začátek listu Veroňana Therundy králi Václavovi z r. 1401, obsažený v úplném znění v třeboňském rukopise Cancellarie pod č. 76.

³⁾ Na 2. listu tohoto rukopisu jest současná poznámka: Johannes Cardinalis procuravit hunc librum scribi per Jacobum Jezulum socium eiusdem, scriptorem notabilem et famosum, in omni modo scribendi peritum et expeditum.

úřadě se uvádí ještě r. 1410. Mistrem svobodných umění stal se r. 1404 za rektorátu Husova. Počátkem roku 1406 se dovídáme, že dlel na dvoře papežském, ale již v září téhož roku zahajuje před konsistoriálním soudem pražským svou při o faru v Ústí nad Lužnicí, která teprve 11. května 1407 skončena v jeho neprospěch, pročež se z rozsudku odvolal ke kurii. O zámožnosti jeho svědčí, že r. 1406 jmenuje prokurátory k upomínání svých dlužníků a následujícího roku uvádí se jeho služebník Mikuláš Richmbach z Oldenburka, kněz diecese naumburské v Durynkách. Někdy na sklonku roku 1408 vypravil se mistr Jan znovu k papeži, nejspíše jakožto posel krále Václava. Při té příležitosti vyjednal spolu s doktorem Nazonem osvobození mistra Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče z církevní vazby bononské. V listopadu 1409, jak se zdá, dlel ještě při dvoře papežském a již v říjnu následujícího roku posílá jej král Václav opět k papeži s listem týkajícím se procesu Husova. V následujících letech setkáváme se s Janem Kardinálem obyčejně v Praze, kde si koupil dům. Po odchodu německých studentů z Prahy jal se — podle zprávy mistra Bacháčka z r. 1608 — znovu shromažďovati rozptýlené Musy a vedle toho věnoval se péči o své prebendy. Roku 1413 směnil svou faru v Petrovicích s mistrem Ondřejem z Brodu za faru v Nebuželích, později pak se jmenuje farářem v Janovicích na podacím pana Jana z Chlumu. Počátkem listopadu 1414 provázal spolu s jmenovaným Janem z Chlumu jako posel university pražské mistra Jana Husa do Kostnice, kdež se s ostatními přáteli Husovými zasazoval o jeho osvobození a zůstával tam až do jeho upálení. Vrátiv se pak do Čech stal se r. 1416 rektorem university, v kterémžto úřadě horlivě se vynasnažoval o urovnání neshod náboženských. Když r. 1417 universita majíc v čele Jana Kardinála, mistra sedmera umění a v právních bakaláře, vydala známý náleze o přijímání pod obojí, obrátilo se záští katolického kněžstva urputně proti Janovi. Kněz Trch r. 1421 pokládá ho vedle mistra Jakoubka ze Stříbra za hlavního strůjce všeho zlého a nazývá ho Widrgottem t. j. antikristem. I v potomních veřejných událostech měl mistr Jan Kardinál činné účastenství. O vánocích roku 1420 vypraven byl s poselstvím ku králi polskému Vladislavovi, aby přijal korunu českou.

Mezi dary vezenými tehdy do Polska byla také skvostná bible, kterou Kardinál k tomu cíli obci pražské daroval, začež mu r. 1423 konšelé věnovali bibli novou. V roztržkách o Zikmunda Korybuta byl spolu s mistrem Křišťanem z Prachatic a jinými zajat a uvězněn na radnici staroměstské. Po svém propuštění stal se Jan Kardinál officialem arcibiskupským, v kteréžto funkci se uvádí 4. května 1428, rozhoduje spor Štěpána z Chotěšova, správce školy u sv. Valentina na Starém městě Pražském, s jeho ženou Reginou. Po roce 1429 všechny zprávy o něm mizí.

V rukou tohoto vynikajícího mistra university Pražské byl tedy treboňský rukopis Cancellarie regis Wenceslai, a to ještě před svázáním v jeden kodex, jak vysvítá z toho, že si označil jednotlivé složky, což by po svázání jich nebylo mělo účelu. Na otázku, jakým způsobem a proč si mistr Jan Kardinál tuto formulářovou sbírku opatřil, jest zajisté odpověď stejně pravděpodobná jako přirozená, že jsa členem právnické university, na níž se pěstovala rhetorika s uměním skládati písemnosti v pěkném slohu, a maje také jako častý posel Václavův styky nejen s jeho dvořem a kanceláří, ale i s významnými osobnostmi cizími, zejména s kurií papežskou, mohl takové pomůcky s prospěchem použití v různých oborech praktické potřeby. Možná tedy, že na svou žádost obdržel od některého známého příslušníka královské kanceláře tyto výpisy pořizené na základě kancelářského materiálu a psané na volných složkách, jež si pak pro pohodlnější užívání a pro větší bezpečnost před možným roztracením jednotlivých složek dal svázati v knižní formu a na prázdné listy připsal sám dodatečně dle nějaké předlohy, jež se mu dostala do rukou, oněch 6 formulářů z let 1401—1402, jež svým pestrým, emfatickým slohem s reminiscencemi antického klasicismu se zamlouvaly jeho vkusu. Při tom, jak patrně, pozměnil částečně adressy a oslovení, nepochybně proto, aby formulářům stylisovaným jako speciální listy královské vtiskl charakter obecných listů druhu druhovi a tak je přizpůsobil širší praktické potřebě občanského života. Ve 2 z těchto kusů (č. 71 a 73) pak nahradil vlastní jméno předlohy začátečními slabikami svého vlastního jména (Jo. Card. de Re.) — jediný to případ fingovaných jmen v celé sbírce. Z jeho

podnětu také nejspíše se dostal do kodexu onen začátek ódy Petrarkovy, jehož, jak výše naznačeno, si mistr Kardinál — patrně pod vlivem svých častých cest do Itálie — byl značně oblíbil.

Takovým tedy asi způsobem vznikla počátkem XV. století přítomná formulářová sbírka. Kdy a za jakých okolností se dostal její rukopis do archivu třeboňského, není známo. Jelikož v inventářích archivu ani knihovny rožmberské se neuvádí a v rukopise také není stopy po nějaké glosse z pera archiváře Václava Březana, jenž všechen významnější písemný materiál rožmberský obsáhl ve svých spisech a na každém takřka kuse zanechal stopy své činnosti, soudíme, že v době rožmberské v Třeboni ještě nebyl.

Zbývá dodat několik slov o poměru tohoto třeboňského rukopisu Cancellarie k oběma kapitulním rukopisům, uvedeným na počátku našeho pojednání. Rukopis K 37 shoduje se v příslušné své partii (fol. 112—150') s třeboňským rukopisem (fol. 53—92') nejen v uspořádání formulářů, ale i v celé úpravě textu. I nadpisy jednotlivých kusů, pokud se vyskytují v třeboňském rukopisu, má doslovně též rukopis kapitulní. Vzájemná shoda rukopisů jde tak daleko, že v obou vyskytují se tytéž nepravidelné zkratky, stejné chyby pravopisné i jiná nedopatření písařská. Tak na př. nacházíme v rukopisu třeboňském v č. 120 chybný tvar *genaribus* místo *generalibus*, č. 138 *thezaurizarii* místo *thesaurarii*, č. 146 *indignitate* místo *integritate*, č. 147 *intervente contractu* místo *interveniente*, č. 150 *fortuna prosperato* místo *prosperante*, č. 156 *carnispruduui* místo *carnisprivii*, č. 157 *sicut premittetur* místo *premittitur*, č. 193 *prout in literis genitoris nostri limpius continere* místo *limpidius continetur* a pod. A tytéž chyby vyskytují se i v příslušných kusech rukopisu kapitulního. V třeboňském rukopise má č. 147 takovýto začátek: *Sanctissime pater et domine reverendissime. W. d. illustri N. duci N. iuniori, principi consagwineo suo dilecto, graciam suam et omne bonum....* První věta k tomuto kusu zřejmě nepatřící dostala se sem nepochybně tím, že písař následkem přehlédnutí začal opisovat formulář právě opsaný po druhé, avšak zpozorovav svůj omyl dal hned tuto větu do rámečku. Přes to však nacházíme celý začátek doslova též v rukopisu kapitulním (fol. 124), pouze s tím rozdílem, že orámování zde schází. Po-

dobně je v třeboňském rukopisu za č. 169 napsán ve 2 řádcích doslovný začátek formuláře č. 132, současně však oba řádky orámovány jako neplatné a asi o 2 řádky níže začíná následující zcela odlišný formulář č. 170. A totéž shledáváme i v rukopise kapitulním, ovšem zase bez orámování oné omylem zapsané vsuvky. Písařovo heslo „holá baba“ připojené na konci č. 189 formulářové sbírky třeboňské nachází se při témž formuláři i ve sbírce kapitulní, jsouc zde ještě rozšířeno slovem „prašivá“.

Příklady tyto, doufáme, postačí k důkazu, že oba rukopisy navzájem úzce souvisí, že jeden byl předlohou druhého. Otázku, který z nich je původním a který opisem, není těžko rozhodnouti. Text třeboňského rukopisu je v celku správnější i úplnější. Slova nebo celé věty, jež písař třeboňského kodexu hned po napsání přetřhl jako chybné, v kapitulním rukopise již se neobjevují, ačkoli, jak jsme viděli, celá řada jiných méně nápadných nedopatření zaviněných písařem sbírky třeboňské vyskytuje se i ve sbírce kapitulní. Srovnáme-li texty obou rukopisů, vidíme, že písaři kapitulního kodexu vypadla namnoze nejen jednotlivá slova, ale celé části vět, takže tím nejednou smysl porušen. Při tom je nápadno, že porucha vět začíná často právě při oněch slovech, jimiž začíná v třeboňském rukopise nová řádka (na př. č. 153, 162 a j.), — okolnost, která jistě mluví pro domněnku, že písař kapitulního rukopisu opisoval z rukopisu třeboňského a své omyly zavinil tím, že nedopatřením přeskočil celé řádky své předlohy. Jindy vypadla mu část textu následkem toho, že při nahlížení do předlohy svezl se mu zrak s určitého slova na stejné nebo podobné slovo opakující se o několik řádek níže v jiné souvislosti, a tudy část mezi oběma těmi slovy přehlédl a neopsal. Takovým způsobem na př. vypadlo při formuláři č. 157 našeho vydání v rukopise kapitulním 39 slov. Výmluvným dokladem toho, že kapitulní zlomek Cancellarie je opsán z rukopisu třeboňského, je formulář č. 194. V kapitulním rukopise přichází tento kus dvakrát, jednou v první části kodexu na listech 65'—67, podruhé ve vlastní Cancellarii na fol. 149—149'. Pro srovnání podáváme zde všechny tři texty vedle sebe.¹⁾

¹⁾ Z třeboňského rukopisu jest formulář tento tištěn u Palackého, Ueber Formelbücher II. str. 64 č. 57 s vrocením circa 1398.

Kapitulní rukopis K 37

fol. 65'—67

Regia circumspectio videt et, prout fide dignorum quam plurium relatus nostras crebro perducit ad aures, ingemescit singulariter atque dolet, quod omnipotens deus universale malum hoc summo opere deflendum scismae sancte ecclesie peccatis exigentibus permisit ac tam diu durare permittit, et quod, qui ad regimen populi in meliorem partem a deo dati, ad unitatem et reintegracionem ipsius ecclesie et sedacionem tanti mali, quod non solum animarum salutem, verum etiam corporibus et bonis mundialibus periculosissimum est, as-

fol. 149—149'

Exhortatoria pape ad regem Francie pro ecclesie unione.

Bonifacius 2c. carissimo in Christo filio K. regi F. illustri Sa. 2c.

Regia circumspectio videt et, prout fide dignorum quam plurium relatus nostras crebro producit ad aures, ingemiscit singulariter atque dolet, quod omnipotens deus universale malum hoc tam summo opere deflendum scismae sancte ecclesie peccatis exigentibus permisit et tam diu durare permittit, et quod, qui ad regimen populi in meliorem partem a deo data, ad unitatem et reintegracionem ipsius ecclesie et sedacionem tanti mali, quod non solum animarum salutem, verum etiam corporibus et bonis mundialibus periculosissimum et perniciosis-

Třeboňský rukopis

C No. 3, fol. 91'—92.

Bonifacius 2c. carissimo in Christo filio K. regi F. illustri Sa. 2c.

Regia circumspectio videt et, prout fide dignorum quam plurium relatus nostras crebro perducit ad aures, ingemiscit singulariter atque dolet, quod omnipotens deus universale malum hoc tam summo opere deflendum scismae sancte ecclesie peccatis exigentibus permisit et tam diu durare permittit, et quod, qui ad regimen populi in meliorem partem a deo dati ad unitatem et reintegracionem ipsius ecclesie et sedacionem tanti mali, quod non solum animarum salutem, verum etiam corporibus et bonis mundialibus periculosissimum et perniciosis-

surgere, invigilare et operari deberent et possent, segmes transeunt et quasi non curare, immo quodammodo non dolere videntur. Sed cum venit in mentem, quod hec talium rerum iugis magni pendenda memoria et animadversio tuo sedet in animo et quod tu ex ea non solum vetustissima atque nobilissima, sed etiam christianissima et virtuosissima progenie ducis originem, de qua multi venerandi et memorabiles et incliti reges et principes prodire, ut etiam eorum aliqui fluctuantem ecclesiam et rempublicam fidei integritate, industria, indefessis laboribus magnisque sumptibus, gravibus periculis iuverint, foverint, defensaverint et ad portum salutis et tranquillam duxerint stacionem et vice versa, cum fuit opus, non-

simum est, asurgere, invigilare et operari deberent et possent, segnes transeunt et quasi non curant, immo quodammodo dolere non videntur. Sed cum venit in mentem, quod hec talium rerum iugis magni pendenda memoria et animadversio suo sedent in animo et quia tu ex ea non solum vetustissima atque nobilissima, sed etiam christianissima et virtuosissima progenie ducis originem, de qua multi venerandi et memorabiles ac incliti reges et principes prodire, ut etiam eorum aliqui fluctuantem ecclesiam et rempublicam fidei integritate, industria, indefessis laboribus et magnisque sumptibus, gravibus periculis invenerint, foverint, defensaverint et ad portum salutis et tranquillam duxerint stacionem et vice versa, cum fuit opus, non-

simum est, asurgere, invigilare et operari deberent et possent, segnes transeunt et quasi non curant, immo quodammodo dolere non videntur. Sed cum venit in mentem, quod hec talium rerum iugis magni pendenda memoria et animadversio suo sedent in animo et quia tu ex ea non solum vetustissima atque nobilissima, sed etiam christianissima et virtuosissima progenie ducis originem, de qua multi venerandi et memorabiles ac incliti reges et principes prodire, ut etiam eorum aliqui fluctuantem ecclesiam et rempublicam fidei integritate, industria, indefessis laboribus et magnisque sumptibus, gravibus periculis invenerint, foverint, defensaverint et ad portum salutis et tranquillam duxerint stacionem et vice versa, cum fuit

nulli tui progenitores etiam in recenti memoria ab eadem ecclesia precipuos honores et optima comoda reportarunt. Et eam ob rem tantam intra ecclesiam piam matrem et progenitores tuos, nostros precarissimos filios connexiono indissolubiliter vigerit, ut etiam ecclesia absque illis et illi absque ecclesia, si recenseantur annales, numquam vel raro magnificum quid temptarunt. Spes bona nos fovet, quod propicio deo ad unitatem et sedacionem huiusmodi multa operaberis laude digna et forte ista ecclesie calamitosa divisio tuis operacionibus magna ex parte sopietur; potes enim, si non desit tua voluntas; et ut non desit, deum suppliciter exoramus. Nam ingenium, vigor animi, robur corporis, etas integra, consilium maturum, opes,

nulli tui progenitores et in recenti memoria ab eadem ecclesia precipuos honores et optima comoda reportarint. Et eam ob rem inter ecclesiam piam matrem et progenitores ipsos precarissimos filios connexiono indissolubiliter vigit, ut etiam ecclesia absque illis et illi absque ecclesia, si recenseantur annales, numquam vel raro magnificum temptarint. Spes nos bona fovet, quod propicio deo ad unitatem et sedacionem huiusmodi multa operaberis laude digna et forte ista ecclesie calamitosa divisio tuis operacionibus magna ex parte sopietur; potes enim, si non desit tua voluntas; et ut non desit, deum suppliciter exoramus. Nam ingenium, vigor animi, robur corporis, etas integra, consilium maturum, opes,

opus, nonnulli tui progenitores et in recenti memoria ab eadem ecclesia precipuos honores et optima comoda reportarint. Et eam ob rem inter ecclesiam piam matrem et progenitores ipsos precarissimos filios connexiono indissolubiliter vigit, ut etiam ecclesia absque illis et illi absque ecclesia, si recenseantur annales, numquam vel raro magnificum temptarint. Spes nos bona fovet, quod propicio deo ad unitatem et sedacionem huiusmodi multa operaberis laude digna et forte ista ecclesie calamitosa divisio tuis operacionibus magna ex parte sopietur; potes enim, si non desit tua voluntas; et ut non desit, deum suppliciter exoramus. Nam ingenium, vigor animi, robur corporis, etas integra, consilium maturum, opes, favor,

favor, opinio et alia requisita ab inde tibi per dei gratiam suppetunt ad hanc rem. Ideo tuam Serenitatem requirimus, paterne monemus, rogamus, hortamur et obsecramus per viscera misericordie Jesu Christi, per desideratam salutem, per eternum premium, per integram prosperitatem hominis utriusque perque tandem omnes spes, que de probi gestis concipi possunt, quatenus hanc dei causam prompte suscipiens et constanti animo prosequens, comendanda divorum progenitorum vestigia imitatus, ad huiusmodi reprobi scismatis ac divisionis remocionem et ecclesie integracionem ingenii tui vires et efficaces operas adhibere velis nec ulterius retardare. Nam supradicta de causa rectus zelus populi intemp-

requisita hincinde tibi per dei gratiam suppetunt ad hanc rem. Ideoque tuam Serenitatem requirimus, paterne monemus, rogamus, hortamur et obsecramus per viscera misericordie Jesu Christi, per desideratam salutem, per eternum premium, per integram prosperitatem hominis utriusque perque tandem omnes spes, que de probis gestis corripit potest, quatenus hanc dei causam prompte suscipiens ac constanti animo prosequens commendanda dignorum progenitorum vestigia imitatus, ad huiusmodi reprobi scismatis ac divisionis remocionem et ecclesie integracionem ingenii tui vires et efficaces operas adhibere velis nec ulterius retardare. Nam satis supradicta de causa rectus zelus populi Christiani in-

opinio et alia requisita hincinde tibi per dei gratiam suppetunt ad hanc rem. Ideoque tuam Serenitatem requirimus, paterne monemus, rogamus, hortamur et obsecramus per viscera misericordie Jesu Christi, per desideratam salutem, per eternum premium, per integram prosperitatem hominis utriusque perque tandem omnes spes, que de probis gestis corripit potest, quatenus hanc dei causam prompte suscipiens ac constanti animo prosequens commendanda dignorum progenitorum vestigia imitatus, ad huiusmodi reprobi scismatis ac divisionis remocionem et ecclesie integracionem ingenii tui vires et efficaces operas adhibere velis nec ulterius retardare. Nam satis supradicta de causa rectus zelus populi Christiani in-

nit, sanguis humanus clamat effusus et in fidelibus sancta religio et catholica fides ludibrio habita est. Et si tenera etas, in qua tempore orti scismatis adhuc eras, te utrumque forsanhactenus excusarit, de cetero nulla excusatio locum habet.

Et si ratione inspiciatur, que sit illa, ad quam te invitamus: nulla res honestior, nulla equior, nulla iustior, nulla preclarior, nulla oportunior, nulla magis necessaria, nulla denique principi catholico et animo sublimi dignior modernis temporibus esse aut reperiri posset. Expergiscere igitur iam demum, predilectissime fili, age, stude atque labora nec desinas operari, quod tam desideratum tamque necessarium bonum, quantum in te est, ad effectum debitum deducatur. Nos, quam

manus effusus et in fidelibus sancta religio et catholica fides ludibrio habita est.

Et si non recte inspiciatur, que sit illa, ad quam te invitamus: nulla res honestior, nulla equior, nulla iustior, nulla preclarior, nulla oportunior, nulla magis necessaria, nulla denique principi catholico et animo sublimi dignior modernis temporibus esse aut reperiri posset. Expergiscere igitur iam demum, predulcissime fili, age, stude atque labora nec desinas operari, quod tam desideratum tamque necessarium bonum, quantum in te est, ad effectum debitum perducatur. Nos, quam

tempnit, sanguis humanus effusus et in fidelibus sancta religio et catholica fides ludibrio habita est.

Et si non recte inspiciatur, que sit illa, ad quam te invitamus: nulla res honestior, nulla equior, nulla iustior, nulla preclarior, nulla oportunior, nulla magis necessaria, nulla denique principi catholico et animo sublimi dignior modernis temporibus esse aut reperiri posset. Expergiscere igitur iam demum, predulcissime fili, age, stude atque labora nec desinas operari, quod tam desideratum tamque necessarium bonum, quantum in te est, ad effectum debitum perducatur. Nos, quam

primum te ad id dispositum fore censemus, nec aliter, quam per tuas literas aut nuncios cum bona credulitate sentire possemus, parati sumus tecum apponere partes nostras, nichil de contingentibus obmittendo, ad premissa quoque non gravaberis respondendo.

primum te ad id dispositum fore sensemus, nec aliter quam per tuas literas aut nuncios cum credulitate sentire possemus, parati sumus tecum apponere partes nostras, nichil de contingentibus obmittendo, ad premissa igitur non gravaberis respondere ꝛ.

primum te ad id dispositum fore sensemus, nec aliter quam per tuas literas aut nuncios cum credulitate sentire possemus, parati sumus tecum apponere partes nostras, nichil de contingentibus obmittendo, ad premissa igitur non gravaberis respondere ꝛ.

Tím, co zde uvedeno, jest jistě s dostatek prokázáno, že kapitulní zlomek Cancellarie regis Wenceslai IV. je pouhým opisem z třeboňského kodexu C No 3. Písař tohoto zlomku, nepochybně Čech,¹⁾ přejal ze své předlohy skoro všechny chyby pravopisné a rozmnožil je ještě četnými chybami vlastními, takže text tohoto rukopisu je namnoze značně porušen.

Pokud se týče poměru třeboňského rukopisu Cancellarie ke kapitulnímu rukopisu H 3, není mezi oběma přímé odvislosti. Brzy ten, brzy onen rukopis vykazuje úplnější text, zejména ve vypisování vlastních jmen, takže možnost přímého odvození jednoho rukopisu z druhého jest vyloučena. Ani v pořadí jednotlivých formulářů oběma rukopisům společných nelze pozorovati nějakého vzájemného vztahu. Pouze při oněch kusech, jež jsou v třeboňském rukopisu psány vlastní rukou Kardinálovou, pozorujeme, že první čtyři (č. 71—74) vyskytují se též v kapitulním rukopise vedle sebe, avšak v pořadí obráceném. Z této okolnosti možno snad souditi, že v této partii čerpali písaři obou rukopisů ze společné předlohy, ačkoli domněnka ta jest jistě velmi nejistá, tím více, že nedovedeme o oné domnělé předloze ničeho bližšího povědět. Jinak,

¹⁾ Kromě zmíněného již příspěvku společného s rukopisem třeboňským svědčí pro toto mínění ještě druhé české heslo, připsané v kapitulním rukopise na listu 144'.

zdá se nám, jest okolnost, že některé formuláře se vyskytují v obou rukopisech, jen náhodná, právě tak, jako je tomu i v poměru k ostatním cizím rukopisům, v nichž nacházíme ojedinele též kusy z naší sbírky (na př. rukop. univ. knihovny pražské V. B. 14., VI. A. 7., X. H. 18., rukop. třeboňského archivu C No 6 a j.).

V. Hadač.

Registra otevřených listů české kanceláře.

II. Registra německých listů otevřených.

Skupina register německých listů otevřených české kanceláře není tak početná, jak ji stanovil J. Čelakovský,¹⁾ neboť dlužno z počtu 12 vyloučiti 4 kusy, jež patří ke knihám české komory. Jsou to jednak registra — spíše zlomky register české komory (čís. 55, fol. 1—57 a čís. 70 A u Čelakovského), jež nutno zařaditi do IV. oddílu jeho seznamu register a kopiářů komorních,²⁾ kam patří i čís. 39 a 67 z oddělení německých missivů české kanceláře,³⁾ kdežto čís. 52 z téhož oddělení obsahuje materiál sice rázu politického, ale provenience místodržitelské. Druhou dvojici vyloučených register tvoří vlastně kopiáře české komory a třeba ji (čís. 57 a 78) přidati, zároveň s čísly 23—30 skupiny uvedených register německých missivů,⁴⁾ do V. oddílu komorních knih.⁵⁾ Kopiáře ty se tím doplní tak, že zabírají celkem souvisle dobu skoro padesátiletou; dlužno z nich však vybrati čís. 54, jež patří k registrům české komory.⁶⁾

Registry české kanceláře je tedy jen 8 zbývajících čísel seznamu Čelakovského (čís. 24, 28, 40, 55, fol. 137—242, 58, 59, 66, 77). V čís. 58 jsou svázána registra dvojí a jest pravděpodobným, že i čís. 55 se skládá v podstatě z trosek dvou nebo tří kdysi samostatných svazků; staré číslování se tu však nezachovalo a tak není opory pro určitý závěr v té věci. Lze tedy počítati spolehlivě

¹⁾ Jaromír Čelakovský, O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří. Rozpravy Společnosti nauk VII. 3. Praha 1890, str. 135, IV. Registra německých listů otevřených pod menší pečeti vyšlých.

²⁾ Tamtéž, str. 138, IV. Registra německých nařízení české komory.

³⁾ Tamtéž, str. 136, VI.

⁴⁾ Tamtéž, str. 136—137.

⁵⁾ Tamtéž, str. 138, V. Kopiáře nařízení komoře české daných.

⁶⁾ Jak je viděti, bude třeba Čelakovského rozdělení register namnoze opravit.

s 9 svazky uvedených register, jež nejsou však, jak bude později patrné, vesměs registry otevřených listů, nýbrž i missivů.

Nejstarší svazek má vazbu z první polovice XIX stol., na hřbetě nápis „vom Jahre 1541—1543, Abschiede, 24 Band“, 247 listů formátu 24·8×36·2 cm, číslovaných v době vzniku registra. Zvláštního označení není ani na začátku, ani na konci. R 24 obsahuje zápisy od 18. VII. 1541 do 30. IX. 1543, celkem 285 zápisů několika písařů; z počtu toho připadá na r. 1542 nejvíce — 133 (fol. 32—152), nejméně na r. 1541 — 26 (fol. 1—31), r. 1543 má 126 zápisů (fol. 153—244). Listy 137', 138, 244', 245—247 jsou prázdné. Úplným je vlastně jen r. 1542 (první zápis z 2. I., poslední z 29. XII.), kdežto r. 1541 začínají zápisy teprve od července (18. VII.) a končí 22. XII., r. 1543 pak chybějí poslední 3 měsíce a není zastoupen duben (první zápis z 1. I., poslední z 30. IX.). Nejvíce listů mají měsíce srpen a říjen r. 1541 (7), nejméně listopad (1); r. 1542 červenec a říjen (20), nejméně květen (5); r. 1543 má nejvíce zápisů červenec (39), nejméně únor (4). Zápisy nejsou vždy chronologicky seřaděny.¹⁾ Místa datování jsou různá.²⁾

Druhý svazek register má vazbu z téže doby, jako předešlý, na hřbetě „vom Jahre 1545—1547, Kaiserliche Befehle, 28 Band“, 370 listů formátu 26·5×39 cm se zápisy z let 1543—1547. Na fol. 2. je ve formě nadpisu vypsán letopočet „Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo tertio“. Hned za tím následují zápisy z října 1543 (4. X. až 14. X.), jež pak pokračují na fol. 357 až 370' (14. X.—27. X.), takže říjen je rozdělen na začátek a konec svazku a má celkem 36 zápisů. Listopad a prosinec r. 1543 chybějí. Zápisy z r. 1544 začínají na fol. 12 5. I. a končí na fol. 88 19. XII.,

¹⁾ Srv. na př. r. 1542 v dubnu, 1543 v VII. Do X. 1542 zařaděn 28. VI., XI. i XII. 1542. fol. 120, 131, 134 a pod.

²⁾ Místa datování: r. 1541: Řezno 18. VII., 8. VIII.—21. VIII., Neustadt 20. IX.—13. XI., Linec 4. XII.—22. XII., Praha 19.—22. XII.; r. 1542: Praha 2. I.—8. I., Cheb 22. I.—23. I., Torschenreut 24. I., Špýr 16. II.—13. IV., Praha 14. V.—15. V., Vídeň 17. VI.—10. VII., 16. IX.—9. XI., 6. XII.—29. XII., Norimberk 24. VII.—25. VII., Prešpurk 19. XI., Brno 28. XI.—30. XI.; r. 1543: Vídeň 1. I., 4. IX.—19. IX., Enze 8. I., Norimberk 23. I.—31. III., Praha 14. V.—20. VIII., Kökendorf 15. VII., Graan 24. VIII., Znojmo 30. VIII. až 10. IX., Prešpurk 30. IX.

rok 1545 jest na fol. 89—176 (13. I.—26. XII.), rok 1546 fol. 177 až 315 (9. I.—30. XII.). Na fol. 316—356 následuje 60 zápisů z 1.—31. I. 1547. Zápisů od více písařů je v celém svazku 448, z toho připadá nejvíce na r. 1546 (166), nejméně na 1545 (88), v r. 1544 je jich 98. V letech těch jsou zastoupeny až na srpen 1545 všechny měsíce, ovšem nestejným počtem zápisů, jež kolísá r. 1544 mezi 23 a 2 (II.—X.), 1545 21—2 (II.—III., XII.), 1546 mezi 36 a 2 (IX.—III.). Chronologický pořádek při zápisech není zachován,¹⁾ v místech datování je rozmanitost.²⁾

Další svazek register ve vazbě XIX stol., na jejímž hřbetě je nápis „vom Jahre 1547, Kaiserl. Befehle, 40 Band“, má 236 listů formátu 28·5×41·5 cm. Číslování folií je ze XVI. stol. V první polovici svazku až do fol. 161 je patrným rozdělení na 14 složek, označených abecedními písmeny od A—O,³⁾ v druhé části registra nebylo nalezeno a nezdá se pravděpodobným, že bylo seříznuto. V každé složce je prvních 6 folií označeno arabskými číslicemi,⁴⁾ jen v jednom případě byla nalezena i číslice 8.⁵⁾ R 40 má výjimečně po stranách rejstřík na pergamenových páscích s natištěnými začátečními písmeny jmen měsíců.⁶⁾ Nadpis na fol. 1 zní „Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo septimo“, konec je naznačen na fol. 236 poznámkou „Finis“. Zápisů je celkem

¹⁾ Tak 15 zápisů z října 1543 je teprve za lednem 1547 na fol. 357. Srpen 1546 je teprve dodatečně za zářím, na fol. 259 počínaje. V měsících jsou různá porušení chronologického pořádku, na př. v II., V. 1545, IV., V., VIII. a IX. 1546 a v I. 1547.

²⁾ Místa datování jsou: 1543: Prešpurk 4.—14. X., Vídeň 19.—27. X.; 1544: Praha 5. I.—26. II., 25. VI.—30. VII., 11. X.—22. XI., Plzeň, 29. II. Schwabach 6. III., Špýr 13. III.—7. VI., Vídeň 18. VIII.—24. IX., 21. XI. až 19. XII.; r. 1545: Praha 13. I.—26. II., 15. IX.—6. X., Worms 19. III.—22. VII., Vídeň 20. X.—26. XII.; r. 1546: Vídeň 9. I.—24. I., Prešpurk 2. III., Olomouc 28. III., Vratislav 13. IV.—23. V., Zhořelec 26. V., Teinitz 9. VI., Řezno 13. VI.—14. VII., Praha 30. VII.—30. XII.; 1547: Praha 1.—31. I.

³⁾ Na fol. 1 je A1, na fol. 12—B1, 24—C1, 60—F1, 96—II, 120—L1, 156—0 1.

⁴⁾ Na př. fol. 132—M1, 133—2, 134—3, 135—4, 136—5, 137—6, pak teprve 144'—N1.

⁵⁾ U složky H, fol. 91.

⁶⁾ Na fol. 1—IA, fol. 26—FE, 136—SEP, 215—DE atd.

524, první z 1. I., poslední z 31. XII., na konci pak připojeny zápisy z 13. X. Největší počet zápisů je ze září (101), nejmenší z května (16). Chronologický postup je porušen nejen v jednotlivých měsících, nýbrž jsou nesprávně uvedeny zápisy z jednoho měsíce v měsíci druhém.¹⁾ Datováno bylo na různých místech.²⁾

Rozsahem malý je čtvrtý svazek register, jenž obsahuje jen 75 listů formátu 25×36·5 cm a má vazbu z první polovice XIX. stol., s nápisem na hřbetě „v. Jahre 1560, 1561, Kaiserl. Befehle, Band 66“; jsou číslovány listy. Úvodního nápisu není. Ve svazku, jenž je částí většího celku, jsou zápisy ze 4 měsíců r. 1560 (8. IV.—2. VII.), celkem 105 kusů, nejvíce z dubna (48), nejméně z července (3); ze čtvrtého zápisu v tomto měsíci je jen regist s intitulací a 4 řádky zápisu. Listy 37, 40, 63 a str. 36', 62' a 73' jsou prázdné. V dubnu a květnu jest porušen chronologický pořádek mezi zápisy, které byly dány vesměs ve Vídni.

Jiný svazek ve vazbě z téže doby, jako předešlé, s označením „vom Jahre 1555—1564, Abschide, 58 Band“ má 267 listů formátu 22×32 cm. Na prvním listě je nápis: „Röm. Kai. Majestät etc. Kaiser Ferdinandi des Ersten ergangene Abschid sambt deroselben Repertorio“, jehož začáteční 4 slova a pak slovo Abschid jsou psána větším písmem. Pod ním následuje poznámka „von Anfang des funf-und-funfzigisten bis zu Mittel des vierundsechzigisten Jars“, za ní pak ozdoby. Pak jsou 3 prázdné listy, za nimi na 40 listech rejstřík osobní, místní i věcný s postranními ukazateli abecedních písmen. Písmena jsou v abecedním pořadí, a to tak, že u písmene B jest i P a W, u C i K, u D i T, u F i V, u I také Y. Nejvíce místa zabírá písmeno B P V a S — po 4 listech — nejméně A, N, O — po 1 listě. Rejstřík je psán většinou na

¹⁾ Tak zápis z 29. VI. jest zařazen do VII., dva z dubna (11. a 14.) do července, 1. VI. do V., 8. X. do VIII., 3 z října až na konci roku; to vedlo Čelakovského k údaji, že registrum sahá jen do října. Neshody v chronologickém pořádku během měsíců jsou v červenci, srpnu, září a prosinci.

²⁾ Místem datování je: Praha 1. I.—3. II., 3. VIII.—11. X., Litoměřice 8. II.—16. II., 8. VI.—31. VI., Ústí 20. II.—24. II., Pirna 27. II., Drážďany 2. III.—22. III., 31. V.—1. VI., Teplice 26. III., Most 27. III., Hajda 3. IV. až 4. IV., Cheb 11. IV.—13. IV., Tábor u Ráje 22. IV., u Širmic 27. IV., Wittenberka 2. V.—24. V., Plzeň 11. X., Augsburg 26. X.—31. XII.

obou stranách folia a je upraven tak, že slovo, pod nímž byl zápis zařazen, je vždy vprostřed a odděleně od něho připojeno příslušné folio.¹⁾ Byly v něm provedeny již v zároveň se vznikem zápisů opravy, něco škrtnuto a pak zařazeno jinak.²⁾ Rejstřík se nevztahuje k celému svazku, nýbrž jen k první jeho části.

R 58 se skládá totiž ze dvou celků samostatných, jež se liší od sebe poněkud formátem, byly původně také samostatně číslovány a teprve asi v první polovici XIX. stol. dohromady svázaný. První část je na 267 listech, při svázání byly na některých z nich původní číslice seříznuty.³⁾ Od fol. 200—246 jsou řádky zápisů zvláště stěsnány. Chybějí listy 17, 101, 183, 184, jež byly asi prázdné. Druhý oddíl má staré číslování listů od 1—91 a teprve potom, když byl přivázan k prvnímu oddílu, byly jeho listy v druhé čtvrti XIX. stol. přečíslovány od 268—365. Staré číslování, jehož zbytky vidíme vesměs od fol. 316, bylo přepsáno nebo vůbec nahrazeno novým, jež jde ovšem o 7 folií dále.

Obě registra obsahují zápisy z let 1555—1564. V prvním jsou zápisy z r. 1555 na fol. 1—22, 1556 fol. 23—25, 1557 56—100, 1558 103—153, 1559 154—166, 1560 167—182, 1561 185—210, 1562 210—247, 1563 248—256, 1564 257—267. Některé listy jsou prázdné,⁴⁾ jiné chybějí.⁵⁾ Celkem je v této části R 58 450 zápisů, z nich nejvíce r. 1562 (97), nejméně z r. 1563 (14).⁶⁾ Zápisy jsou od začátku až do 10. VII. 1558 postupně číslovány 1—155 (fol. 122), ale není v té věci důslednosti, některá čísla jsou pak vůbec vypuštěna.⁷⁾ Nejsou zastoupeny zápisy ze všech měsíců, r. 1564 chybějí z 6 mě-

¹⁾ Srv. na př. Guet... Humbl... 190, Caspar von Minckwicz 54, Spittlmaister zu Prag 9.

²⁾ Na př. u BPV.

³⁾ Fol. 138—206.

⁴⁾ Fol. 16, 22, 100, 102, 153, 166, 182, 210, 211, 267.

⁵⁾ Fol. 17, 101, 183—184.

⁶⁾ R. 1555 má 24 zápisů, 1556 55, 1557 51, 1558 66, 1559 24, 1560 32, 1561 67, 1564 20.

⁷⁾ Neoznačeny a nečítány do počtu jsou r. 1555 zápisy z 18. XI. fol. 11, 23. IX. fol. 15, 27. IV. fol. 22; naopak čís. 9. počítáno u 24. IX. po druhé. Neoznačeny, ale počítány jsou zápisy v r. 1556 z 5. IX., fol. 43, 1557 2. XI. a 17. IX., fol. 98; v tomto roce jsou čísla 1, 29 a 77 vypuštěna.

siců (III., VIII.—XII.), r. 1561 z jednoho (IX.).¹⁾ Počet jich v měsíci značně kolísá, nejvíce r. 1558 (28—2, XII—V, VIII, IX, XI), 1557 (23—1, IV—X, XI), 1561 (22—1, XII—I, IV), nejméně 1563 (4—1, VIII—XI), 1559 (5—1, XI—VII, XII), 1564 (7—1, VI—I, II).²⁾ Chronologický pořádek není, jako obvykle v registrech, ani tu zachován,³⁾ někde datum chybí.⁴⁾ Místo datování je nejčastěji vypuštěno, jen někde se vyskytuje.⁵⁾

V druhé části R 58 je rok 1555 na fol. 268—272, 1556 273 až 284, 1557 285—293, 1558 294—300, 1559 301—308, 1560 309—315, 1561 316—328, 1562 329—341, 1563 342—347, 1564 348—354; na fol. 355—361 je připojeno 8 zápisů z let 1558, 1560 a 1561. Jsou i listy prázdné.⁶⁾ Vyskytuje se též jeden zápis tištěný, o 8 listech, s pečetí přitištěnou, který se počítá za 1 folium (334). Registrum toto má 165 zápisů, nejvíce z r. 1562 (31), nejméně 1563 (7).⁷⁾ Oproti prvnímu oddílu jsou zde zápisy číslovány v kaž-

¹⁾ R. 1555 chybějí z I, III, VII, X, XII, 1556 z I, II, VI, 1557 z VI, VII, 1558 z IV, VI, 1559 z I, V, IX, 1560 z II, VI—VIII, 1563 z I—VII.

²⁾ Jinak kolísá počet zápisů v měsících r. 1555 8—1 (XI—IV, V), 1556 19—1 (V—IX, XII a bez data), 1560 8—1 (IV—XII), 1562 15—3 (III—IV).

³⁾ R. 1555 je 18. XI. v IX., fol. 11, 23. I. 1557 v II., fol. 57, 17. IX. a 2. XI. 1556 na konci r. 1557, fol. 98', v r. 1558 jsou zápisy z 8. III., 27. IV., 16. II. 1557, fol. 143'—147', ze 17. VI. a 8. X. 1559, fol. 151—153, pak z 25. I. až 9. X. 1560, fol. 142—143', 147'—151'; r. 1561 zařaděny nesprávně na př. 20. III, fol. 198, 16. a 26. X, fol. 195, 199, r. 1562 16. V. a 4. XI jsou až za XII, fol. 245, 246. Menší neshody v měsících jsou všude, na př. 1555 (IX), 1556 (V), 1557 (XII), 1558 (XII), 1559 (IV), 1560 (V), 1562 (V), 1563 (XII), 1564 (VI) atd.

⁴⁾ Tak v r. 1556 fol. 25, 1558 f. 126, 129, 130, 1560, 150 1562 244.

⁵⁾ R. 1555: Augsburg 18. II.—9. VIII., Vídeň 18. XI.; 1556: Vídeň 13. III., 5. IX., Praha 20. IV.—18. V., Lincec 30. XI.; 1557: Řezno 15. II. až 15. III., Praha 17. IV.—29. IV., Vídeň 31. V.; 1558: Praha 3. I.—3. II, 18. X. až 19. XII., Frankfurt 3. III.—20. III.; Vídeň 13. V.—8. X., Žebrák 20. XII., Plzeň 22. XII., Týn Horšovský 22. XII.; 1559: Vídeň 10. II.—20. VI., 9. X.—10. XII., Augsburg 17. VI.—8. X.; 1560: Vídeň 25. I.—23. XII.; 1561: Vídeň 31. I.—27. VIII., Praha 16. X.—27. XII.; 1562: Praha 3. I.—5. X., Frankfurt 17. XI.—6. XII.; 1563: Vídeň 1. VIII., Prešpurk 15. IX.—3. XI.; 1564: Vídeň 12. I.—16. XII.

⁶⁾ Fol. 315, 328, 341, 347.

⁷⁾ Ostatní léta následují za sebou co do počtu zápisů takto: 29 (1561), 20 (1558), 18 (1560), 15 (1559), 14 (1556, 1557), 9 (1564), 8 (1555).

dém roce zvlášť, r. 1561 a 1562 1—30, 1555 1—8, též r. 1563,¹⁾ Data zápisů nejsou ze všech měsíců, r. 1555 chybí 8 měsíců (I, III, V, VII—X, XII), r. 1559 (II, V), 1560 (III, VI), 1562 (X, XII) dva.²⁾ Počet zápisů v jednotlivých měsících je malý a kolísá nejčastěji mezi 3—1, nejvýše 5—1.³⁾ Chronologický pořádek je dosti dobrý,⁴⁾ vyskytují se však na konci roku dodatečně zapsané registry zápisů s odkazy;⁵⁾ někde jsou zápisy bez data.⁶⁾ Místa datování se mnohdy neuvádějí.⁷⁾

Šestý svazek register ve vazbě z první polovice XIX. století, označený na hřbetě nápisem „vom Jahre 1555—1576, Offene Patente und Pässe, 59 Band“ obsahuje 299 listů formátu 22,5×33,5 cm, očíslovaných v době vzniku. Při svázání knihy byly číslice namnoze uříznuty, takže bylo nutno je někde opravit, jinde napsati úplně znova. Stalo se tak ovšem ještě v XVI. stol., jen do fol. 10 incl.

¹⁾ R. 1556 je číslování 1—13, 1557 1—15, 1558 1—18, 1559 1—15, 1560 1—19, 1564 1—9.

²⁾ R. 1556 chybějí I—III, VII, X, 1557 I—III, V, VI, 1558 I, IV, VIII, X—XI, 1561 I, IV, VI—VII, 1563 I—III, V, VII, IX, XI.

³⁾ R. 1555 3—1 (IV—VI), 1556 3—1 (IV, V, IX—VI, XI, XII), 1557 5—1 (IV—III, VII, VIII, X, XI), 1558 4—1 (XII—II, VI), 1559 3—1 (VII, X—VI, VII, IX), 1560 3—1 (I, V, XII—II, IV, VIII, XI), 1561 5—2 (X, XI—IX), 1562 5—1 (III, VI—IV, V, VIII, XI), 1563 3—1 (VIII — ostatní měsíce), 1564 3—1 (IV—V, VI).

⁴⁾ R. 1556 20. XI. zařaděn do IX., fol. 284, 1557 23. X. a 25. XI. do IX., fol. 291, 292, 1558 25. V. do VI, fol. 297, 1560 16. I., 1. VIII., 29. IX., 29. X. jsou až na konci registru fol. 355—357, 1561 11. III. je v II., fol. 316, 29. IX., 23. XII. na fol. 359.

⁵⁾ Na př. v r. 1560, čís. 2, 9, 11, 13, 15.

⁶⁾ Na př. dva zápisy fol. 329.

⁷⁾ 1555: Augsburg 26. II.—21. IV., 21. VII., Praha 30. IV., Vídeň 20. XI.—23. XI.; 1556: Praha 19. IV.—17. V., Vídeň 27. V.—24. XII.; 1557: Praha 30. III.—28. IV., Vídeň 21. VII.—11. XII.; 1558: Plzeň 6. II., 21. XII., Frankfurt 1. III.—25. III., Augsburg 28. VI., Vídeň 25. V.—10. IX., Praha 7. XII.—16. XII.; 1559: Augsburg 10. I.—3. VIII., Vídeň 20. IX.—11. XII.; 1560: Vídeň 14. I.—23. XII.; 1561: Vídeň 5. II.—4. V., 27. V.—14. IX., Paudubice 10. XI., Praha 5. V., 4. X.—2. XI., 3. XII.—24. XII.; 1562: Praha 10. I.—17. VII., 12. IX.—28. IX., Poděbrady 2. VIII., Frankfurt 23. XI.; 1563: Innsbruck 16. IV.—11. VI., Vídeň 24. VIII.—13. XII.; 1564: Vídeň 5. II. až 20. VI. Mnohdy místo datování chybí: na př. u zápisů z 5. V. 1558, fol. 297, 22. VII. 1558, fol. 299, 29. XI. 1561, fol. 326, 24. V. 1562, fol. 336.

je označení listů asi z druhé čtvrti XIX. stol. Na některých listech je patrné rozdělení na složky, jež se však uvádějí odlišně od způsobu, obvyklého v R 40, na listě vpravo nahoře a jen číslicí; vedle značek zřetelných jsou i stopy jich a to až do fol. 157. Za fol. 300 následuje na 29 nečíslovaných listech abecední index, v němž jsou zase skupiny některých písmen,¹⁾ upravený podobně jako v R 58; heslo, pod nímž byl zápis zařazen do abecedního pořadí — ať je to jméno osobní, místní nebo obecné — je vždy uprostřed strany, dále k okraji pak folium.²⁾ Na prvním listě indexu se uvádějí hesla všeobecná.³⁾

Vlastní zápisy jsou do fol. 126 z doby vlády Ferdinandovy, na fol. 131—298 z doby Maxmiliánovy. Tato druhá skupina je označena nápisem: Romischer Kaiserlicher Majestät etc. Maximilian des Andern, erwelten Römischen Kaisers, auch zu Hungern und Behaim Kunigs, von Anfang Irer Majestät etc. Regierung, welche sich den 26. Juni Anno etc. 1564, als Kaiser Ferdinand etc. seligster Gedächtnis den Tag zuvor, welcher ist gewest der Tag des heiligen Apostels Jacobi, seliglich entschlafen, glücklich angefangen, offene Patent und Embieten, so in Irer Röm. Kai. Majestät aignen und dann allerlai gemainen Parteisachen und Handlungen bis zu derselben seligstem Abschied dieser Welt ergangen.“ Registrum obsahuje tedy zápisy z let 1555—1576, první je z 2. I. 1555, poslední z 29. IX. 1576. Rok 1555 sahá od fol. 1—8, 1556 10—19, 1557 20—29, 1558 31—51, 1559 52—59, 1560 61—68, 1561 69—85, 1562 86—113, 1563 113—122, 1564 122—142, 1565 144—151, 1566 152—156, 1567 157—164, 1568 165—172, 1569 172—178, 1570 178—195, 1571 196—208, 1572 210—226, 1573 228—234, 1574 245—261, 1575 263—289, 1576 291—298. Několik listů je prázdných,⁴⁾ list 60 chybí. Celkem je v R 59 446 zá-

¹⁾ Jsou to CK, BP, DT, FV, IY. Nejvíce písmen má jen po jednom listě (A, CK, E atd.), tři listy najdeme u L. Nepopsané jsou listy 4, 7, 10, 12, 15, 17, 18, 20, 24, 29.

²⁾ Na př. Abschaffung der...Juden...53, Verbot des...Getraidsverführung aus Slesien 163, Bierurbarhandlung im...Glogischen 194.

³⁾ Na př.: Patenta auf entwichene Personen 10, 15, 20 atd.

⁴⁾ Fol. 9, 36, 129, 143—144, 209, 227, 262, 292 a str. 8', 19', 51', 68', 69', 126', 130', 156', 226', 244', 261'.

pisů, jež jsou každého roku zvlášť číslovány; při tom jsou brány do počtu i kusy zkrácené v registry a také někdy „in simili“. Číslování, jež sahá jen do 18. VI. 1568, není provedeno všeobecně u všech zápisů¹⁾ a naopak se vyskytují tatáž čísla u dvou zápisů, jež jsou pak rozlišeny podčísly;²⁾ r. 1564 jsou zvlášť číslovány kusy z doby Ferdinandovy a Maxmiliánovy. Nejvíce čísel má rok 1562 1—49, nejméně 1559 1—8, rozdíl počtů zápisů je 50 (1562) — 8 (1559), 1564 obsahuje 6+11.³⁾ Všechny měsíce nejsou každého roku zastoupeny⁴⁾ a počet kusů v nich značně kolísá, ovšem celkem v číslech malých, obyčejně 4—1, 5—1, nejvýše 11—1.⁵⁾ Velký počet zápisů jest jen rozšířenými registry⁶⁾ a to až do fol. 195, od této meze jsou zápisy skoro vesměs vypsané. Chronologický pořádek jest udržen až na několik výjimek v jednotlivých měsících,⁷⁾ tu a

¹⁾ Na př. r. 1564 nečíslovan 1 zápis, 1566 čtyři, 1568 6.

²⁾ Srv. 1562, 10₁, 10₂, 1563, 1₁, 1₂ atd.

³⁾ Ostatní léta jdou za sebou co do počtu zápisů takto: 37 (1570), 31 (1575), 26 (1561), 25 (1558, 1572), 23 (1571, 1573), 20 (1556, 1567), 19 (1557, 1563), 18 (1574), 16 (1565), 14 (1555, 1566), 13 (1568), 12 (1569), 11 (1564), 10 (1560), 9 (1576).

⁴⁾ R. 1555 chybějí zápisy z III., IX.—X., 1556 II.—III., X.—XI. (1 zápis nelze určit), 1557 II.—III., 1558 VII., X.—XI., 1559 II., VI., IX., XII., 1560 I.—II., IV., VI.—IX., 1561 III., VIII.—IX., 1562 X., 1563 I.—II., XII., 1564 III.—IV., VI., XI., 1565 X., 1566 I., VI., VIII., X.—XI., 1567 V.—VI., VIII., XI., 1568 III., VII., IX., XI., 1569 IV., VI., VIII., X.—XI., 1570 X., XII., 1571 II., VII., 1573 I., XI., 1574 II., XI.—XII., 1575 II., IV., XI., 1576 II., V., VI., VIII.

⁵⁾ Největší kolísání je v r. 1562 11 (IX) — 1 (XII + 1 neznám), pak 1570 9 (V) — 1 (VII., IX., XI.), 1575 7 (VI) — 1 (I., X., XII.), nejmenší 1559 (vesměs 1 zápis), 1569 2 (I., III., V., VII., XII.) — 1 (ostatní měsíce). Jinak je tento poměr: 1555 3—1 (I., V. — ostatní měsíce až na IV.), 1556 5—1 (V.—I., XII., 1 nezn.), 1557 5—1 (IV.—I.—III., V., VII., IX.—XI.), 1558 5—1 (V.—IV., VIII.), 1560 3—1 (V.—X., XI.), 1561 4—1 (IV., V., XII.—II., X., 3 nezn.), 1563 4—1 (IV.—III., VI., VIII.), 1564 5—1 (VIII.—I.—IV., VI.—VII., XI.—XII.), 1565 4—1 (IV.—I.—III., V., VII.—XII.), 1566 4—1 (V.—II., VII., XII.), 1567 5—1 (III.—I., X., XII.), 1568 3—1 (V.—I., II., IV., XII.), 1571 5—1 (III., VI.—I., V., VIII., XII.), 1572 3—1 (III., VII.—X.—II., IV.—V.), 1573 5—1 (IV.—III., VI., VIII., XII.), 1574 4—1 (VIII.—III., V., VI., X.), 1576 3—1 (IV., IX., XI.—I., III., VII.).

⁶⁾ Srv. čís. 8 1556, fol. 19, čís. 6 1557, f. 23, čís. 2 1558, f. 51, 1559 čís. 2, 9, f. 59 atd.

⁷⁾ Srv. nesprávné zařazení zápisů v měsících: 18. VIII. 1557,

tam datum chybí. Míst datování je velmi mnoho,¹⁾ někde není místo udáno.²⁾

Jiný svazek register české kanceláře má vazbu z téže doby, jako všechny předešlé, s nápisem „vom Jahre 1564 Missiven, 77 Band“, 280 listů formátu 30×40·7 cm. Listy byly číslovány v době vzniku zápisů, od fol. 124 bylo psáno číslování dále do rohu, takže je někde přeříznuto,³⁾ což se stalo při vazbě. Některé listy chybějí a byly patrně při vazbě vyříznuty.⁴⁾ Na prvním, nečíslovaném listě je nápis, podobný nápisu v R 58, o 14 řádcích, zkracujících se směrem dolů a psaných zmenšeným písmem: „Römischer Kaiserlicher Mt etc. Maximiliani des Andern, erwelten Römischen Kaisers, auch zu Hungern und Behem Kunigs, von Anfang Irer Mt etc. Regierung, welche sich den sechsundzwainzigsten Tag des Monats Julii, nach Christi unsers lieben Herrn und Seeligmachers Geburt im funfzehnhundert vierundsechzigsten Jar, als 28. VII. 1561, 19. V. 1564, 27. VII. a 28. VII. 1570, 20. III. 1571, 8. VII. 1574, 25. VI. 1575 atd.; mimo to jen v jednom případě přeadání zápisu z jednoho měsíce do druhého: 19. X. 1573 za prosinec t. r., fol. 243.

¹⁾ Místa datování: 1555: Augsburg 2. I.—6. VIII., Vídeň 12. XI. až 6. XII.; 1556: Vídeň 6. I.—23. IX., Řezno 20. XII.; 1557: Řezno 7. I., Praha 24. IV.—28. IV., Vídeň 20. V.—19. XII.; 1558: Praha 3. I.—2. II., Frankfurt 12.—17. III., Mergetheim 25. III., Ingolstadt 1. IV., Vídeň 10. V.—10. IX., Praha 2. XII.—8. XII.; 1559: Augsburg 28. I.—15. VIII., Vídeň 4. X.—9. XI.; 1560: Vídeň 7. III.—23. XII.; 1561: Vídeň 10. I.—28. VII., Praha 6. X.—24. XII.; 1562: Praha 22. I.—17. VII., 8. IX.—30. IX., Poděbrady 5. VIII., Frankfurt 6. XI. až 23. XI., Špýr 10. XII.; 1563: Inšpruk 7. IV.—11. VI., Vídeň 7. VII.—25. VIII.; Prešpurk 10. X.—11. XI.; 1564: Vídeň 19. I.—6. XII.; 1565: Vídeň 14. I. až 6. XII.; 1566: Augsburg 28. II.—15. VII., Tábor u Rábu 11. IX.—26. IX., Vídeň 2. XII.; 1567: Brno 7. I., Opava 2. II.—12. II., Praha 9. III.—24. IV., Prešpurk 4. VII.—5. VII., Vídeň 3. IX.—19. XII.; 1568: Vídeň 12. I.—28. XII.; 1569: Vídeň 10. I.—19. VII., 20. XII., Prešpurk 19. IX., Praha 29. XII.; 1570: Praha 6. I.—31. V., Špýr 27. VI.—18. XI.; 1571: Praha 25. I.—30. VI., Vídeň 6. VIII. až 4. XII.; 1572: Vídeň 25. I.—2. IV., Ebersdorf 9. V., Prešpurk 16. X., Vídeň 26. X.—18. XII.; 1573: Vídeň 16. II.—17. XII.; 1574: Vídeň 4. I.—26. X.; 1575: Vídeň 11. I., 18. VI.—15. IX., Praha 3. III.—26. IX., Řezno 28. X.—20. XII.; 1576: Vídeň 25. I., 2. IV.—9. IV., Praha 29. III., Řezno 4. VII.—29. IX.

²⁾ Tak u zápisů z 2. II. 1558, 28. V. 1560, 3. X. 1564, 6. II. 1565, 29. V. 1566, 29. III. 1569.

³⁾ Na př. fol. 217—218, 231—232, 236.

⁴⁾ Srv. fol. 27, 43, 82, 83, 99—100, 102—125.

Kaiser Ferdinand etc. seeligster Gedechtnus den Tag zuvor, welcher ist gewest der Tag des heiligen Apostels S. Jacobi, in Got seeliglich entschlafen, glücklich angefangen, Abschied und Decreta, so in Irer Röm. Kai. Mt. etc. aignen und dann allerlai gemainen Parteisachen und Handlungen ergangen.“

Svazek obsahuje zápisy z let 1564—1574. Rok 1564 je na fol. 1—9, 1565 11—28, 1566 28—41, 1567 44—80, 1568 85—101, 1569 103—123, 1570 126—171, 1571 173—224, 1572 224—242, 1573 242—266, 1574 266—280. Tu a tam jsou listy a strany prázdné.¹⁾ Od r. 1564 do 2. VI. 1570 byly zápisy v době svého vzniku očíslovány zvlášť v každém roce,²⁾ později jsou čísla jen u některých zápisů.³⁾ Často jsou zápisy bez čísel⁴⁾ nebo zase označeny dvakrát touž číslicí.⁵⁾ Namnoze byly v pořadí vynechány, někde ponecháno pro ně místo,⁶⁾ některé z nich připsány dodatečně během nebo na konci roku, jiné chybějí vůbec.⁷⁾ Celkem má R 77 870 zápisů, z nichž je nejvíce r. 1571 (197), nejméně 1564 (24).⁸⁾ Měsíce nejsou každý rok zastoupeny všechny,⁹⁾ počet zápisů v měsících je nestejný a kolísá mezi 48—1 1567 (IV.—VI., VII.) a 9—2 1574 (XI.—VII., XII.).¹⁰⁾ Chronologický pořádek zacho-

¹⁾ Fol. 10, 42, 81, 84, 124, 172, 229, 230, str. 4', 101', 123', 171'.

²⁾ Čísel je 1564 1—25, 1565 1—48, 1566 1—41, 1567 1—117, 1568 1—59, 1569 1—76, 1570 (do 2. VI.) 1—116.

³⁾ R. 1571 nečíslovány zápisy vůbec; r. 1572 očíslovány správně podle pořadí jen č. 14, 2, 3, pak 17—40, dalších 9 zápisů je bez čísel; r. 1573 očíslováno správně jen čís. 18 s podčísly 1, 2, fol. 250, č. 26 s podčísly 1, 2, fol. 253'—254 a čís. 54, fol. 263', dále se číslování nevyskytuje.

⁴⁾ Na př. zápisy č. 19 v r. 1564, č. 64 v r. 1567 a pod.

⁵⁾ Srv. č. 83 v r. 1567, 54 v r. 1568, 10, 51, 55, 90 v r. 1570, 14 v r. 1572 a pod.

⁶⁾ Na př. fol. 183, 217, 219 atd.

⁷⁾ R. 1564 chybí č. 2; 1565 č. 24, 40, na konci roku doplněna č. 8, 44; r. 1566 doplněna č. 6, 10, 12, 18, 29, 33; r. 1567 chybějí č. 11, 12, 26, 36, 38, 44, 47, 48, 55, 56, 89—91, 100, 105, doplněna č. 73, 98, 114; 1568 chybějí čís. 10, 13, 16, 17, 43, doplněna č. 22, 32 a 54a.

⁸⁾ Ostatní léta mají tento počet: 1570 160, 1567 103, 1569 76, 1573 66, 1568 57, 1574 57, 1565 46, 1571 43, 1566 41.

⁹⁾ R. 1564 chybějí I.—VI., 1565 II., 1566 II.—III., VII.—VIII., 1568 II., 1571 X., 1572 I.

¹⁰⁾ Jinak je toto kolísání: 1564 10—1 (XII.—VII.), 1565 11—1 (VII. až

ván není, hlavně v prvních letech — 1568,¹⁾ menší neshody v měsících jsou poměrně řídké;²⁾ najdou se i zápisy bez data.³⁾ Místo datování není všude udáno.⁴⁾

Poslední, devátý svazek register otevřených listů české kanceláře je zařazen do knihy, nadepsané na hřbetě vazby z první polovice XIX. století, „vom Jahre 1554—1613, Missiven und Hofberichte, 55 Band“, kde jsou mimo to svázány i jiné samostatné věci, mezi nimi i část register české komory, o nichž bude pojednáno později. Listy byly očíslovány průběžně v celé knize a to asi Ant. Schimonem, jenž ke knize pořídil r. 1841 index. Na začátku celého R 55 je na nečíslovaném listě napsáno rukou Schimonovou „Missiven und Hofberichte 1554—1613“, doleji červeným inkoustem 55. Nás zajímá 3. oddíl knihy, fol. 137—242, jenž obsahuje patenty z let 1588—1591, 1596—1600 a je nadepsán na vyspraveném listě 137 „Anno etc. 88 bis 1600“ asi mladší rukou, než tou, jež psala zápisy samy. Rok 1588 sahá od fol. 137—151, 1589 153—171, 1590 172—183, 1591 184—186, 1596 191—206, 1597 206—213, 1598 214—226, 1599 226—236, 1600 238—242. Značný je počet listů a stran prázdných.⁵⁾ Staré číslování listů se

I., VI.), 1566 12—1 (XII.—I., VI., VIII), 1568 10—1 (X.—III., IV.), 1569 14—1 (VI.—X.), 1570 29—2 (I.—XII.), 1571 42—1 (VI.—IX.), 1572 7—1 (II.—VIII.), 1573 9—1 (VIII., IX.—X).

¹⁾ R. 1565 je 15. IV. a 30. X. až na konci roku, 1566 šest zápisů z V., X., XI., XII. také, rovněž 3 z r. 1567 (IV., VIII., XII.) a 3 z r. 1568 (VII., VIII., XI).

²⁾ Na př. v IV. 1565, II. 1567, IX. 1568, III. 1569, VII. 1571, IX. 1572, V. 1573, IX. 1574.

³⁾ Srv. na př. VI., IX. 1571, V., VI. 1573 atd.

⁴⁾ Pokud se uvádějí, jsou to: 1564: Vídeň 6. VIII.—28. XI.; 1565: Vídeň 5. I.—12. XII.; 1566: Augsburg 31. I.—3. VI., Vídeň 11. VIII., 31. X. až 27. XII., tábor u Rábu 7. IX.—16. X.; 1567: Brno 19. I., Opava 3. II. až 14. II., Praha 17. III.—28. IV., Znojmo 2. V., Vídeň 1. VI., 9. VIII.—29. XII., Prešpurk 16. VII.; 1568: Vídeň 22. I.—22. XI., Linec 7. XII.; 1569: Vídeň 13. I.—17. XI.; 1570: Praha 5. I.—5. VII., Špýr 28. VII.—11. XII.; 1571: Sulzbach 4. I., Praha 28. I.—3. VII., Vídeň 16. VII.—13. XI.; 1572: Vídeň 1. II.—30. IV., 17. VI.—15. XII., Eberstorf 5. V.—28. V.; 1573: Vídeň 2. I. až 22. XII.; 1574: Vídeň 3. II.—10. XII.

⁵⁾ Fol. 187—190, 194—196, 237, str. 153, 171', 184, 200, 212, 217, 219, 221', 222', 230, 233', 235, 236'.

nezachovalo. Celkem je z uvedených 9 let 145 zápisů, nejvíce z r. 1588 (26), nejméně 1591 (3).¹⁾ Z celé řady měsíců není zápisů,²⁾ pokud jsou, je jich počet nepatrný a kolísá nejvýše 6—1.³⁾ Zápisy nejsou seřazeny chronologicky ani v jednotlivých měsících.⁴⁾ Místem datování je většinou Praha.⁵⁾

Jiné svazky register, jež by uvedených devět doplňovaly, nebyly nalezeny,⁶⁾ zato se zachovala dvě repertoria, jichž se dalo, soudě obdobně podle českých repertorií, užití nejen při hledání konceptů nebo kopií, uložených do registratury, nýbrž i zápisů v registrech. Dlužno ovšem předpokládati, že zápisy byly v registrech v době, z níž pocházejí repertoria, číslovány vždy za jeden rok, — registra sama se bohužel nezachovala.

Repertoria se týkají doby 1586—1611 a to jen recesů a dekretů. První z nich je bez desek, má pergamenový hřbet a obsahuje 61 listů formátu 21×30·5 cm. Titulní a zejména poslední list jsou potrhány. Na prvním listě je nápis: „Repertorium uber die Abschiede und Decreta“, k němuž jsou připojeny letopočty od r.

¹⁾ Vedle toho má rok 1589 24 zápisů, 1598 23, 1590 a 1599 18, 1596 17, 1597 9, 1600 7.

²⁾ R. 1588 chybějí II., X., 1589 I., VIII., IX., 1590 I., II., IV., VI., XII., 1591 jsou jen 3 zápisy z I. a III., poslední neukončen (fol. 186'), r. 1596 chybějí I., II., IX., 1597 sahá jen do 14. VII., písař končí neúplně, 1598 chybějí IX., XI., 1599 III., X., 1600 I., V. a zápisy sahají do 27. VI.

³⁾ Kolísání je toto: 1558 4—1 (II., XII.—I., III., VIII.); 1589 6—1 (X.—III. až IV.), 1590 5—1 (V.—III., VIII.), 1591 2—1 (I.—III.), 1596 4—1 (XII.—III., IV., VIII., XI.), 1597 2—1 (III., VI., VII.—I., II., IV., V.), 1598 6—1 (VI. až III., VII., VIII., X., XII.), 1599 5—1 (VIII.—I., II., V., VI., VII., XII.), 1600 2—1 (II., III., VI.—IV.).

⁴⁾ Tak na př. 31. I. 1588 je za 6. IV. t. r. fol. 139', 16. VII. 1588 za 3. XI. fol. 148', 18. X. 1589 za 4. XII. fol. 169, 17. I. 1591 za 24. I. t. r. fol. 185, 27. V. 1596 za 28. VII. t. r. fol. 201, 30. VIII. 1596 za 19. XII. t. r. fol. 206.

⁵⁾ Pokud je místo datování uvedeno, jsou jím: 1588 Praha 31. I. až 20. XII., 1589 Praha 1. II.—4. XII., 1590 Praha 12. II.—23. XI., 1591 Praha 17. I.—1. III., 1596 27. III.—19. XII., 1597 27. I.—14. VII., vesměs Praha; 1598 Praha 2. I.—25. X., Poděbrady 19. XII., 1599 Praha 18. I.—15. XI., Plzeň 24. IX.—10. XII.; 1600 Plzeň 28. II.—12. IV., Praha 3. VI.—28. VI.

⁶⁾ Nenalezl jich ani Dr. V. Pešák, jenž knihy, označené Čelakovským obratem „asi 2000 knih“, soustavně prohlédl a roztřídil na skupiny; děkuji mu za informaci v té věci.

1586—1594, vyjádřené posledními dvěma číslicemi. Rejstříky jsou pro každý rok zvlášť a mají také samostatné označení,¹⁾ jež je někdy samo o sobě na listě, jindy pohromadě s rejstříkem. Nejobsáhlejší je tu rok 1590 — 9 listů, nejmenší 1587 a 1591 — 3 listy, do toho jsou vpočítány i listy s nadpisy.²⁾ Mezi rejstříky z jednotlivých let jsou prázdné listy.³⁾ Abecední písmena nejsou vyplněna všechna,⁴⁾ vyskytují se, podobně jako v indexech register, skupiny písmen, znějících podobně: B P, C K, D T, F V. Rejstřík je psán zpravidla v jednom, někdy ve dvou sloupcích⁵⁾ a dělán podobně jako indexy v registrech.⁶⁾

Druhé repertorium je pokračováním prvního. Má pergamenovou vazbu s dvěma páry řemínků na stažení, na hřbetě nahoře škrtnutou signaturu 55, níže 110/2. Na desce je poněkud rozmazaný nápis „Repertorium über die Abschiede und Decreta Anno etc. 1595—1611“; až do r. 1599 jsou vypsány dvě poslední číslice letopočtu, od r. 1600 všechny. První list je prázdný, na posledním je jen jeden zápis z r. 1611, mimo to obsahuje kniha 88 listů, z nichž jsou některé mezi jednotlivými abecedními písmeny prázdné.⁷⁾ Oproti předešlému repertoriu je tu rejstřík jednotný pro všechna léta, jež se vyskytují výjimečně vedle sebe,⁸⁾ jinak pod sebou a jsou označena celým letopočtem, vyjádřeným arabskými číslicemi. Z písmen, z nichž některá jsou zase sdružena, má největší rozsah S (12 listů) a B P (10), nejmenší Q (— 1) a O (+ 1). Způsob psaní rejstříku je podobný jako v repertoriu starším,⁹⁾

¹⁾ Repertorium der Abschiede A^o 1587, Repertorium der Abschied und Decreta 1589.

²⁾ Ostatní léta jsou na 7 (1593), 6 (1589, 1592) a 5 (1586, 1588, 1594) listech.

³⁾ Za r. 1586 2, 1589 1, za r. 1590 1, 1591 1, 1593 4.

⁴⁾ R. 1586, 1588 chybějí A Q X; 1587, 1591, 1593 O Q X; 1589, 1592 Q X; 1590, 1594 Q.

⁵⁾ R 1587, 1591.

⁶⁾ Na př. r. 1587 v E: Stat... Elnbogen 5, 24, 28, 32, 53, 94; 1588 v D T: Irrungen der Defensionordnung in Schlesien 82; 1589 v F V: Cristof... Unruhr 76; v L: Stende in Nider... Lausicz gravamina, 56 atd.

⁷⁾ Dva za F V, 1 za H, I a N.

⁸⁾ Anno 1595, Anno 1596.

⁹⁾ V E 1602: Hanns... Egel 37, v R. 1610: Albrecht von... Reichenbach 254, Hauptmannschaft im... Glogischen v G 1611 atd.

také latinská slova nebo celé zápisy jsou psány latinkou.¹⁾

Zápisy v uvedených devíti svazcích register české kanceláře jsou skoro vesměs německé, jen v některých tu a tam i latinské. Nejvíce latinských zápisů je v R 59, 34, nejméně v R 58₂, 4,²⁾ v R 24, 28, 40 a 66 jich není vůbec.

Zápisy v registrech jsou seřaděny chronologicky podle let a v nich podle měsíců, rubriky roční i měsíční nejsou však dělány všude a jednotně, ani ne u týchž druhů zápisů; záleželo na písaři a době. V některých svazcích není roční rubrika vůbec zvlášť označována, nýbrž letopočet se připisuje po každé k rubrice měsíční, hlavně v R 24 a 66; také ovšem tu a tam chybí.³⁾ Jindy tvoří roční rubriku obrat „Anno“ nebo „Anno Domini“ s letopočtem, vyjádřeným arabskými nebo římskými číslicemi,⁴⁾ a to buď všemi nebo posledními dvěma.⁵⁾ Výjimečně je letopočet vypsán slovy,⁶⁾ nebo připojeno k němu slovo „Jar.“⁷⁾ Zvláštností jsou obsírnější rubriky,⁸⁾ často je nadepsán jen letopočet⁹⁾ a namnoze není roční rubrika ani zastoupena.¹⁰⁾

¹⁾ Na př. u D T 1597 Ferdinand Trevisio 149, u S 1611 Beratschlagung der schlesischen Gravam. 62.

²⁾ V R 59 jest po 1 latinském zápisu v letech 1556, 1558, 1564 (Max.), 1569, 1570, 1571, 1574, 1576; po 2 na 1561, 1562, 1563, 1564 (Ferd.), 1565; po 3 na 1559, 1560, 1568, 1572. V R 58₂ po 1 lat. zápisu na 1555, 1557, 1559, 1562. Mimo to je v R 58₁ 10 lat. zápisů (r. 1556, 1557, 1558, 1561 po 1, 1564 2, 1562 4), v R 77 8 (1567 1, 1569, 1570 po 2, 1573 3), v R 55₂ 8 (1590, 1591, 1597, 1599 po 1, 1596, 1598 po 2).

³⁾ Na př. R 24, fol. 50: Monat Marci.

⁴⁾ Arabské číslice na př. v R 28, římské většinou v R 40.

⁵⁾ Srv. na př.: Anno 89 R 55₃, fol. 152; Anno 1596 R 55₃, fol. 191; Anno Domini 1556 R 58₁, fol. 23; Anno Domini MDXLVII R 40, fol. 136'.

⁶⁾ Dokonce i latinsky, na př. R 28, fol. 177.

⁷⁾ Na př. 1562 R 58₂, fol. 329.

⁸⁾ Na př.: Folgen Abschide des 1571 Jar R 77, fol. 173; Des zwaiundsibenzigisten Jars Abschid und Decreta, wie hernach folgt R 77, fol. 255.

⁹⁾ Na př. R 58₁ 1562, fol. 212, R 58₂ 1560, fol. 308', R 59 vesměs, R 77 1565, fol. 11.

¹⁰⁾ Srv. na př. u roku 1555 R 58₂, fol. 268, 1557 R 58₁, fol. 56, 1564 R 77, fol. 1, r. 1590 R 55₃, fol. 169'.

Konec roku se zvlášt' označuje jen výjimkou a to obraty „Ende“ nebo „Finis“ většinou s udáním roku.¹⁾

Měsíčních rubrik není — až na jediný případ²⁾ v druhé polovici register, kde při malém počtu zápisů z jednotlivých měsíců jich nebylo z praktických důvodů ani potřebí. Zato jsou rubriky ty ve starších registrech (24, 28, 40, 66). Začínají slovem „Monat“, tam, kde rok vypsán latinsky, slovem „Mensis“,³⁾ k němuž se připojuje název měsíce v nominativě nebo genitivě obyčejně zkráceném.⁴⁾

Úpravě rubrik, jak měsíčních, tak ročních, byla věnována ne- stejná pozornost. Někde zabírají celou stranu, jinde jen její polo- vinu,⁵⁾ zhusta jsou vsunuty mezi zápisy nebo zapsány po straně,⁶⁾ z čehož je patrné, že byly — alespoň mnohdy — napsány doda- tečně. V jednotlivostech se setkáváme jednak s nedbale a malým písmem psanými poznámkami,⁷⁾ na druhé straně s pečlivě kresle- nými velkými písmeny. To platí zejména o R 28, kde jsou ojedi- něle rubriky rázu humanistického,⁸⁾ většinou však gotického, často lomené, přerušované nebo seříznuté nahoře i dole.⁹⁾ I tu záleželo na zálibě a vkusu písaře register nebo rubrik, poněvadž není vy- loučeno, že to vše nebylo děláno touž osobou.

Regesty mají celkem ve všech svazcích register týž ráz po stránce formální, ne obsahové. Jsou v nich nejčastěji hned na začátku, také však i jinde, na př. na konci různé výrazy, jež značí druh zápisu co do formy nebo věci a jsou často doplněny přívlastky.¹⁰⁾ Byl-li následující zápis téhož druhu jako předešlý, dá-

¹⁾ Byly nalezeny v registrech jen 4 případy: End des XLVI Jars R 28, fol. 315', Finis R 40, fol. 236, Finis des 71 Jars R 77, fol. 224, Ende des zwaiundsibenzigsten Jars R 77 fol. 242.

²⁾ R 58, fol. 154 v r. 1559 Monat Februari.

³⁾ Na př. R 28, fol. 177.

⁴⁾ Monat Februari R 28, f. 15, December R 28 fol. 87, Decembris f. 175 R 28.

⁵⁾ R 28, fol. 177; R 28, fol. 316.

⁶⁾ Srv. na př. 56 R 58, fol. 273'; A^o 58 R 58, fol. 294', R 24 fol. 32, 50.

⁷⁾ Na př. v R 58.

⁸⁾ R 28, fol. 52'.

⁹⁾ Tamtéž, fol. 74', 84, 89', 116'.

¹⁰⁾ Abkundung R 28, f. 125, Abschied R 24, f. 70, Antwort R 24, f. 50, Anzaigung R 24, f. 30, Ausschreibung R 28, f. 33, Befehl R 24, f. 77',

valo se do regestu také slovo „Idem“.¹⁾ Uvedené výrazy se obje- vují v prvních čtyřech svazcích register porůznu, takže nemá žádný rozhodné převahy. Zato další svazky lze po této stránce již dělit. V R 59 a 55₃ převládají názvy „Patent“ a „Mandat“, v R 58₂ je obvyklý „Glajt“ a v R 58₁ a 77 „Abschied“ nebo „Dekret“, které se v R 77, pokud není v regestu udán věcný obsah, kladou na konec. Tak lze již podle regestů zjistiti mezi registry zvláštní sku- piny patentů a mandátů, glajtů a konečně recesů a dekretů. Mimo to se uvádí v regestu adresát, místo, kam byl zápis určen, a stručný obsah, čeho se týkal. Při tom záleželo na svědomitosti písařově, pokud psal regest co nejuplněji a nejvýstižněji, a pak na druhu zápisu po stránce vnější. A tak najdeme v některých regestech za- stoupeny všechny tři údaje, jinde jen dva neb jeden.²⁾

Namnoze se vyskytují regesty ve formě adresy, k níž je tu a tam připojen i věcný obsah,³⁾ jsou i formy věty rozkazovací⁴⁾ nebo

Citation R 59, f. 52, Commission R 24, f. 78, Compulsorialbrief R 40, f. 198', Credeuz R 24, f. 80', General Edict R 59, f. 69, Erlengerung R 40, f. 48' Ermanung R 28, f. 329, Erinnerung R 77, f. 226, Erstreckung R 77, f. 130, Furderungsbrief R 28, f. 218, Furschrift R 40, f. 171, Furtrag R 28, f. 21, Gehorsambrief R 59, f. 21, General R 59, f. 3, Glait R 40, f. 30, Inhi- bition R 59, f. 189, Insinuation R 77, f. 136', Instruction R 24, f. 62, Mandat R 28, f. 227', Kriegsmandat R 59, f. 116', Münzmandat R 59, f. 77, Proviantmandat R 59, f. 118', Zollmandat R 59, f. 40, Nebenbrief R 24, f. 10, Paszbrief R 28, f. 219, Furpitliche Patenten R 59, f. 18, Verneuertes Patent R 59, f. 92, Prorogation R 77, fol. 139', Recepisse R 40, fol. 206', Reces R 77, f. 141, Schreiben R 24, f. 95, Trostbrief R 28, f. 351', Ander Urtl R 40, f. 166', Umbfertigung R 59, f. 253, Verainigung R 28, f. 341.

¹⁾ Srv. na př. R 28, fol. 20', R 40, fol. 26, R 77, fol. 207.

²⁾ Na př.: Glait Hansen Burggrafen zu Thonen R 58₂, fol. 268, Idem Instruction in Oberlausitz R 28, fol. 20', Abschied dem Stift Seitz R 77, fol. 210, Patent per Aufrihtung des Erzbistums Prag R 59, f. 85, Ab- schied den Stenden in Oberlausitz R 24, fol. 70, Abschied dem Gesandtn aus Oberlausitz, Steuer und ander Artikl belangend R 24, f. 1. Věcný obsah zápisu se připojuje mimo „belangend“ i pomocí „betreffend“ R 58₁, f. 215, „halber“ R 77, f. 44, „von wegen“ R 77, fol. 107', nebo se na- značuje účelovou větou s „dasz“ R 77, fol. 3' nebo „damit“ tamtéž, fol. 147.

³⁾ Tento způsob má převahu hlavně v R 66, je však i jinde: An die Landofficiere in Behaim R 28, fol. 120, An Churfursten zu Sachsen, d'e Malzaischen abzuschaffen R 66, fol. 3.

⁴⁾ Sebastian Scholtz soll sich vor den Commissarien gestellen R 77, f. 256.

jen věcné poznámky.¹⁾ V regestech se zdůrazňují také věci jiné, na př. počet vyhotovených stejnopisů, doba platnosti, prodloužení její, místo vyhotovení a pod.²⁾ Často zastupuje regist zápis a tu bývá obsírnější, dokonce má mimo datum též poukaz na předlohu, podle níž byl zápis vyhotoven.³⁾ Je-li takový regist s „Idem“, rozlišuje se od poznámek o zápisech, podobných jinému zápisu, v některých svazcích tím, že se k němu připojuje řadové číslo zápisu.⁴⁾ Regesty nevystihují ojedinele správně obsahu zápisů,⁵⁾ mnohdy chybějí, ač pro ně bylo vynecháno místo;⁶⁾ u instrukcí je na místo regestu někde napsána první řádka velkými písmeny.⁷⁾ Regesty latinských zápisů jsou částečně německé,⁸⁾ většinou však latinské a mají ráz věcný.⁹⁾

¹⁾ Cassierung der Iniurien atd. R 58₂, fol. 275, Die Obergericht in Oberlausitz R 58₁, fol. 221'.

²⁾ Na př.: Vier gleichlautend Aufschreiben eines Landtags in das Glogisch Furstentumb auf Montag in die Barbare wegen der Glogischen Ablesung R 24, fol. 117, Glajt Georgen von Carlowitz auf ein halber Jar lang vor Gwalt R 58₂, fol. 342', Albrechten Lucke erstreckts Glajt auf ain halbs Jar lang vor Gwalt zum Rechten R 58₂, fol. 320, Abschid, so dem Herrn Burggrafen durch die Kai. Mt. aus derselben Behmischen Hofcanczlei gegeben worden R 58₁, fol. 215.

³⁾ Den 28. Aprilis ist Herr Cristofen von Lobkowicz ain Compulsorial gefertigt worden contra die von Plaw in forma, wie Albrechten Khul Anno etc. im XLVIIten R. 59, fol. 23; Paszbrief Werner von Bulau in Slesien und Lausitz ain Anzal Reiter zu Kai. Mt. Dienst aufzunemben. Ist in forma, wie des Marggraf Albrechts von Brandenburg Paszbrief etc. gestellt. Datum den letsten Juni, Anno etc. im XLVIten R 24, fol. 224; srv. též R 24, fol. 20', 72, R 58₂, f. 297', 342'.

⁴⁾ Na př. R 58₁, fol. 11 po straně připsáno: Id est N° XI.

⁵⁾ Srv. na př. zápis v R 55₃, fol. 163 se týká jen Horní Lužice, v regestu je však obojí Lužice a Slezsko; v R 59, fol. 35' zápis jedná o nájmu jezdců, v regestu však jde o nájem koní, na fol. 39 v téměř svazku se zápis vztahuje na den komisařů, kdežto v regestu se píše o církevní visitaci a pod.

⁶⁾ Tak na př. veskrze R 77, fol. 193—200, 262'—279, též 158, 183, 214', 222; R 59, fol. 289'; R 55₃, f. 165' atd.

⁷⁾ Na př. R 40, fol. 2', 89.

⁸⁾ Srv.: Marcheses de Mala Spina Abschid R 58₁, fol. 44', podobně tamtéž, fol. 263, 265', též R 59, fol. 223.

⁹⁾ Praesentatio Caspari Logi ad cantoriam Sanctae Crucis Vrti-

Regesty jsou umístěny vždy před zápisem¹⁾ a po stránce vnější úpravy psány větším, zpravidla stojatým písmem — v R 55₃ zvláště úhledným —; obsahují-li více řádek, liší se první velikostí od ostatních.²⁾ Naproti tomu se píší regesty latinské písmem celkem shodným s písmem zápisu a ovšem latinkou.³⁾ Zkracuje se obyčejně jen slovo „betreffend“,⁴⁾ jinak ještě jen titulatury, o nichž bude zmínka později.

Zápisy samy se začínají různým způsobem a podle toho lze registra zhruba rozdělit ve dvě skupiny. V první skupině má začátek převážně jednoduchou formu missivů — R 40 a 66 skoro vesměs, druhá skupina se dělí na 3 oddělení, jež byla patrna již v regestech a z nichž v každém se začínají zápisy svérázně a odlišně od ostatních.

První skupina register (R 24, 28, 40, 66) obsahuje zápisy obyčejně s intitulací „Ferdinand etc“,⁵⁾ psanou na zvláštní řádce, a následující na to adresou v čísle jednotném nebo množném. Titulatura se řídí podle moci, stavu, hodnosti adresátů a poměru jich k panovníkovi, je různě kombinována a někdy velmi obsáhle nakupena; na jejím konci se vyskytuje pravidelně nezbytný dodatek „lieber getreuer“, nebo „lieben getreuen“. ⁶⁾ Za adresou pokračuje slaviensis, vacantem per liberam resignationem Henrici Logi R 59, fol. 11'; Gratia expectativa doctoris Adami Montani ad custodiam Sancti Crucis Vratislaviensis R 58₂, fol. 286; Restitutio famae Thomasen Puchel R 58₂, fol. 349'.

¹⁾ Byl nalezen ovšem regist i za zápisem R 58₁, fol. 247.

²⁾ Při tom se ponechává do druhé řádky i jen část slova na př.: Befel an Bischofen zu Presl-aw R 28, fol. 10, podobně R 58₁, f. 19 atd.

³⁾ Na př. R 55₃, fol. 173; výjimkou je to u německých regestů, R 59, f. 133', 134.

⁴⁾ Vypouští se tu koncovka -effend, srv. R 77, fol. 133.

⁵⁾ Výjimečně jsou zápisy bez intitulace, na př. R 24, fol. 118, R 28, fol. 120, R 40, fol. 21', R 66, fol. 8; v R 28, fol. 209'—210 je v intitulaci Maxmilian dvakrát.

⁶⁾ Erbere lieben getreuen R 28, f. 120, Gestrenger lieber getreuer R 28, f. 119, Hochwirdiger unser Furst und lieber getreuer, R 24, fol. 20; Lieben getreuen R 28, fol. 120; Wirdigen gestrengen ernfsten gelehrten lieben getreuen R 66, fol. 60'. Mimo uvedené tituly jsou nejčastější: Durchleuchtiger etc. R 66, fol. 1; Ersamen R 24, fol. 3; Hochgeborener R 24, fol. 115', Wolgeborener R 24, fol. 7.

formule narační, v níž se uvádějí příčiny nebo okolnosti, za nichž došlo k rozhodnutí, různými, celkem ustálenými obraty.¹⁾ Narace je někdy místo adresy,²⁾ jež zastupuje jindy dokonce i dispozice.³⁾ Zřídka začíná zápis za intitulací slovem „Instruction“ (u instrukcí),⁴⁾ ojediněle je začátek stylisován ve formě patentů a mandátů, glejtů, pak recesů a dekretů,⁵⁾ jež tvoří druhou skupinu register.

Tu jsou v jednotlivých svazcích formulovány začátky zápisů vždy stejně a lze celkem zjistiti trojí způsob formulace. V prvním oddělení skupiny (R 59 a R 55₃) se uvádí v intitulaci obyčejně slovo „Wir“ se jménem panovníkovým, k němuž se výjimečně připojuje údaj, kolikátým byl toho jména;⁶⁾ mimo to se vyskytuje porůznu v intitulaci jen jméno panovníkovo, jež je psáno před zápisem na zvláštní řádce.⁷⁾ Pak následuje adresa a salutace, připojená obratem „Entbieten“ — v R 59 do fol. 176' „Embieten“.⁸⁾ Takový začátek zápisu nalézáme v různých obměnách a zkrácený tu a tam na nejmenší rozsah.⁹⁾ Proti této patentové formulaci je v uvedených dvou registrech i formulace mandátová, v níž je „Ent-

1) Auf Euer atd. R 66, fol. 46; Aus beweglichen Ursachen R 24, fol. 7; Aus deinem Schreiben haben wir verstanden, dasz. R 24 f. 119'; Aus hierinliegenden Suplication atd. R 66, fol. 12'; Nachdem sich R 28, fol. 152; Ungezweifelt... bist noch in frischen Gedanken, welcher-gstalt atd. R 24, fol. 101'; Uns hat... zuerkennen geben, dasz R 40, fol. 8'; Uns haben R 66, fol. 46; Welchermaszen R 24, fol. 2; Wiewol wir Euch geschriben und auferlegt atd. R 40, fol. 10; Wir geben dir zu erkennen, das wir R 24, fol. 11'; Wir haben verstanden R 28, fol. 10; Wir werden.... bericht R 66, fol. 4'; Wir zweifeln nit R 66, fol. 4.

2) Na př. R 40, fol. 21', 28.

3) An Euch ist unser entlicher Befelh, ir wellet atd. R 24, fol. 13.

4) Na př. R 24, fol. 5, R 66, fol. 8.

5) Na př. R 24, fol. 38', 152, R 28, fol. 70, R 40, fol. 117, 159', 181', R 66, fol. 55'.

6) Wir Maximilian der Ander R 59, fol. 235, Wir Rudolf der Ander R 55₃, fol. 202.

7) Srv. R 59, fol. 15—169', 187'—194.

8) Na př. Wir Ferdinand etc. Embieten N. allen und jeden unsern Underthanen hohen und nieder Wierd und lieben getreuen, was Stands oder Wesen die seind, unser kunigliche Gnad und alles guets. Lieben getreuen R 59, fol. 1.

9) Wir Ferdinand etc. Embieten etc. R. 59, fol. 7'.

bieten“ nahrazeno slovesy „Fügen“ nebo „Begern“ a salutace chybí;¹⁾ i tu se užívá zjednodušení.²⁾ Obraty, jimiž se začíná narace, jsou podobné, jako v předešlém oddělení,³⁾ někdy se narace připojuje plynule k předešlému.⁴⁾ V latinských zápisech prvního oddělení je v intitulaci jméno panovníkovo — někdy s řadovým číslem,⁵⁾ velmi zřídka se vyskytuje intitulace nezkrácená.⁶⁾ Adresa je také jednak obecnějšího rázu, jednak se týká jedné osoby, zase různě titulované, za ní následuje salutace.⁷⁾

V druhém oddělení register (R 58₂) zní intitulace „Wir Ferdinand“, načež následuje formule promulgační, tu obsírná, tu zkrácená;⁸⁾ výjimkou se vyskytuje stylisace s „Entbieten“.⁹⁾ Narace začíná obvykle.¹⁰⁾ Znění latinských zápisů na začátku je obdobné

1) Fügen N. allen atd. R. 59, fol. 27; Begern an all Für-ten gnediglich befehrend, das atd. R. 59, fol. 29'.

2) R 59, fol. 266: Wir Maximilian etc. Fügen dir Casparn von Wirsperg zuwissen.

3) R 55₃: Demnach, fol. 219', Euch ist 139'; R 59: Uns kumbt fol. 4.

4) R. 59, fol. 27: und geben Euch gnediger Mainung zuerkennen, das atd., fol. 34—34': du hast dich gehorsamblich zuerkennen, welcher-gstalt atd.

5) Rudolphus Secundus R 55₃, fol. 206, Rudolphus II. tamtéž, fol. 207'.

6) R 55₃, fol. 234.

7) Universis ac singulis hasce nostras visuris et lecturis atd. gratiam nostram caesaream ac omne bonum annunciamus R 55₃, fol. 193—193'; Omnibus ac singulis atd. salutem ac gratiam nostram caesaream ac omne bonum R 55₃, fol. 207'; Reverendo Principi nostro fideli devote dilecto Balthasaro Episcopo Vratislaviensi atd. salutem et gratiam nostram regiam R 59, fol. 11'—12; vedle Reverendo jsou i obraty Reverendissimo R 59, fol. 55', Honorabili docto, tamtéž, fol. 58, Serenissimis tamtéž, 179 atd. Mimo to však najdeme i začátek s „Notum facimus“: Notum facimus tenore praesentium universis, quibus expedit, quod atd. R 59, fol. 203', nebo ...nos habuisse atd. R. 55₃, fol. 206. Podobný ráz, jako uvedené patenty má i patent, vydaný jménem císařovnickým: Wir Maria von Gottes Gnade Römische Kaiserin etc. Entbieten ...unser Gnad R. 59, fol. 239.

8) Wir Ferdinand etc. Bekennen offentlich mit disem Brief und thuen kund meniglich R 58₂, fol. 274; Wir Ferdinand etc. Bekennen etc. tamtéž, fol. 269.

9) R 58₂, fol. 301.

10) Tamtéž, 274, 317.

tomu, jehož se užívá v zápisech německých.¹⁾ Svazek R 582 obsahuje glejty, kdežto v posledním oddělení register jsou zastoupeny recesy a dekrety.

Zde za intitulaci, formulovanou objektivně a částečně různě obměňovanou a zjednodušovanou²⁾ následuje narace, jíž někde zápisy vůbec začínají, známými obraty;³⁾ podobně je tomu i v latinských zápisech,⁴⁾ v nichž však výjimečně jest intitulace „Ferdinandus imperator“.⁵⁾

Z ostatních formulí má stálejší stylisace sankce, kde se užívá poměrně málo formule benedikční,⁶⁾ častěji — hlavně v patentech a mandátech, nejméně v recesech a dekrettech — kominace.⁷⁾ Ně-

¹⁾ Ferdinandus etc. Recognoscimus tenore praesentium, quod atd. R 582, fol. 286; Ferdinandus etc. Reverendo atd., tamtéž, fol. 272.

²⁾ Die Romisch, Hungerisch und Behamisch Kuniglich Majestat etc., unser allergnedigister Herr geben R 581, fol. 2 — vedle geben se vyskytuje i haben, méně müssen, befehlen, bewilligen, lassen, stellen R 581, fol. 1, 45', R 77, fol. 77, 55', R 581, fol. 96, R 77, fol. 38 —; Der Rom. Kai. Mt etc. Befelch ist, das R 77, fol. 57; Von der Rom. Kai. atd. Mt etc. wegen der Statt Breslau anzusaigen R 77, fol. 17; Aus Befelch der Rom. Kai Mt etc., tamtéž 55; Der Rom. Kai Mt etc. ist... geschriben worden atd., tamtéž, 86'. Srv. i obdobnou stylisaci dekretu císařovna: Die Rom. Kaiserin, auch zu Hungern und Behaim Kunigin, unser allergenedigiste Frau atd. R 77, fol. 265.

³⁾ Z jiných na př. Dieweil R 581, fol. 15, Obwol R 77, fol. 103'.

⁴⁾ Sacra Rom. Hungariae Bohemiae Regia Mtas Dominus noster clementissimus benigne intellexit ea, quae atd. R 581, fol. 44'; Cesarea Romanorum ac Hungariae et Boemiae Regia Mts etc. Dominus atd., tamtéž, fol. 206'. Narace začíná: Quamvis, Posteaquam, Siquidem a pod. R 77, fol. 181, 118', 222.

⁵⁾ R 581, fol. 246.

⁶⁾ Wellen wir uns zu Ine versehen und in Gnaden erkennen R 24, fol. 73; Wellen wir zu Gnaden annemen R 40, fol. 96; Und wir seind deiner Lieb mit allen väterlichen Genaten und Hulden alzeit gnediglich wolgenagt R 66, fol. 6'; und wir wollen solche gegen euch in Kai. und Kuniglichen Gnaden zuerkennen unvergessen halten R 553, fol. 141'.

⁷⁾ .bei Vermeidung unser Straf und Ungnad R 28, fol. 76; Als Lieb ein jeden sei unsere schwere Straf und Ungnade zuvermeiden, das mainen wir ernstlich R 553, fol. 138'; Darnach sich ain jeder zurichten und für seinen selbst Unhail und Strafe wirdet zubewahren und zubütten wissen R 553, fol. 147; Alles bei Vormeidung unser schweren Straf und Ungnad, mit welcher meniglichen verwaret sein, sich hirnach ordenlich

kdy pak následuje, nejvíce však se samostatně vyskytuje příkaz, obvyklý ve starších registrech i missivů, nejrozšířenější v patentech a mandátech, velmi řídký v R 581 a v R 77.¹⁾ Tu a tam je nařizovací formule stručnější,²⁾ jinde obsáhlejší,³⁾ dokonce i kombinována;⁴⁾ často ovšem také zkrácena.⁵⁾ Koroboraci najdeme

ichten und des Gehorsams in albege vorhalten solle. Das mainen wir ernstlichen R 553, fol. 166. Und also hidurch auf den widerigen Fall uns nicht Ursach gebet gegen euch mit angedeuter und anderer gebürender Straf zuversehen, tamtéž, fol. 216'; So wollen wir nit underlassen gegen Ihnen mit gebürender Straf andern zum Abscheu verfahren zu lassen R 553, fol. 231; auch bei Vermeidung unserer schwern Ungnad und Straf, auch Verlierung Eurer Hab und Gütter. Das mainen wir ernstlich R 59, fol. 20'. V latinských zápisech obdobně: sub poena indignationis nostrae Caesareae R 553, fol. 173', 297'.

¹⁾ Daran beschiecht unser genadige und entliche Mainung R 24, fol. 4'; An dem volbringet Ir unsern genedigen auch entlichen Willen und Mainung R 553, fol. 139; Vedle Daran se vyskytuji i Hieran, Es a pod., mimo tvary sloves beschehen a vollbringen i: beweisen sie R 28, fol. 5', erstatten dein Lieb R 66, fol. 53', erweist Ir R 553, fol. 141, erfüllet Ir R 553, fol. 204', erzaigst du R 24, fol. 59, tuen si R 24, fol. 10, verbringet R. 59, fol. 2, vorpringst du R 66, fol. 10', volziecht Ir R 59, fol. 35. Místo Mainung a Willen jsou někdy výrazy Gefallen, die Billichkait, Wolgefallen, ein Werk der Billichkait, ein löbliches Werk R 553, fol. 141', 150, 155, 156', 230' atd.

²⁾ Das ist unser Willen und Mainung R 24, fol. 59; ist unser Willen R 28, fol. 171; Und Ir anders nit tun sollet R 553, fol. 149; Kein anders tuet R 553, fol. 215; kumbt uns zu gnedigem Gefallen R 24, fol. 78'.

³⁾ Dan Sein F. G. werden sich Irer Mt. gnedigistn Ausgangnen Befelhen in allem undertenig und gehorsamblichn verhalten R 581, fol. 189; sonder.... darwider nicht tuen, noch des jemand's andern getuen gestatten atd. R. 582, fol. 274. V latinských zápisech je obdobně, na př.: aliter non facturi R 553, fol. 173', 297'; secus non facturi tamtéž, fol. 206; in contrarium non facientes, non obstantibus quibuscunque R 582, fol. 272'; někde k tomu se přidává: et aliis litteris nostris desuper minime expectandis R 581, fol. 287.

⁴⁾ Es beschiecht auch daran zu gnedigem Gefallen unser Willen und Mainung R 24, fol. 73'; daran erzeiget Ir uns ein gnedigistes Gefallen, volbringet auch unser genedigen und entlichen Willen R 553, fol. 149'. Obdobně zní formule v latinských zápisech: Qua in re nobis amici nostri facient rem gratam, parique studio, si quasi dederit, compensandam, subditi vero nostri voluntatem in eo nostram explebunt R 553, fol. 190'.

⁵⁾ Hieran etc. R 553, fol. 139', 157; An dem etc. R 553, fol. 143', 167'.

skoro výhradně jen u německých i latinských glejtů, což je patrně již ve starších registrech, kde jsou glejty porůznu roztroušeny,¹⁾ výjimečně u ostatních druhů zápisů;²⁾ také bývá tato formule zkrácena³⁾ nebo chybí, podobně jako sankce, v některých zápisech různých register.⁴⁾

Datovací formule zápisů se začíná v registrech slovy „Datum“, „Actum“, „Geben“, „Decretum“ a „Geschehen“. V jednom svazku namnoze jsou jen určité druhy uvedených slov nebo mají alespoň převahu. Tak v R 28 najdeme vesměs „Datum“, v R 66 „Geben“, v R 59 a 55₃ nejčastěji „Geben“, pak „Datum“, v R 58₂ „Datum“ nebo „Geben“, též „Geschehen“, v R 58₁ a 77 „Actum“ a „Decretum“, výjimečně „Geben“ a „Datum“. Latinské zápisy mají výrazy „Datum“, „Datae“, „Data“, „Datis“, v R 58₁ a 77 „Actum“ a „Decretum“.

Po všech uvedených slovech až na „Decretum“, následuje údaj o místě,⁵⁾ jenž někdy datovací formuli také uvozuje.⁶⁾ Uvádí se

¹⁾ R 40, fol. 31, 49.

²⁾ Zu Urkund besigelt mit unserm hierauf gedruckten Secret R 58₂, fol. 274'; zu Urkund besigelt mit unserm Kai. aufgetruckten Secretinsigel R 55₃, fol. 164', 218; srv. též R 59, fol. 253; des zu Urkund mit unserm klainern Secret verfertigt R 58₂, fol. 288'; Der zu Urkund haben wir uns mit aigen kuniglichen Handen underzeichnet und zu End sollicher Patent das klainer Insigl unser Behemischen Canzlei furdrukken lassen R 58₂, fol. 295'; Mit Urkund dits Briefs besigelt, mit unserm klainern kuniglichen Secret Insigl verfertigt R 58₂, fol. 296'. Srv. i v latinských zápisech: In quorum fide litteras has fieri et sigilli Regii appresione communiri iussimus R 58₂, fol. 272'; Harum testimonio literarum sigilli nostri appresione munitarum R 58₂, fol. 287; in cuius rei fide litteras sigillo nostro imperiali muniri iussimus R 55₃, fol. 193'; Cuius voluntatis nostrae et mandati his litteris signum nostrum imperiale subficimus R 59, fol. 291'.

³⁾ Zu Urkund mit unserm etc. R 58₂, fol. 284; Des zu Urkund etc. R 58₂, f. 270, R 55₃, f. 227'; des zu Urkund etc. aufgetruckt Innsigil R 58₂, f. 275; Mit Urkund dits Briefs R 59, f. 97; Mit Urkund etc. R 58₂, f. 322.

⁴⁾ Koroborace chybí na př. R 58₂, fol. 270', 271', 283, 319'; koroborace a sankce na př. R 28, f. 251', 252'; R 40, fol. 13; R 55₃, fol. 143, 160, 167; R 59, fol. 52', 148', 206', 266' atd.

⁵⁾ Někde je vypuštěn, na př. R 24, fol. 7'.

⁶⁾ R 55₃, fol. 191.

v něm místo buď prostě, nebo s předložkou „zu“, také ve znění obšírnějším, a podobně i v latinských zápisech, kde se užívá hojně genitivu.¹⁾ K místu se připojují ve většině register zřídka dodatky, naznačující v pestrých obměnách a s různými přívlasky, kde došlo k rozhodnutí, na čí rozkaz zápis byl vydán a odkud vyšel.²⁾ Přídatky tyto, i v německých zápisech namnoze latinské, jsou nejvíce v oddělení jak německých, tak latinských dekretů a recesů, kde pak většinou nahrazují místo.³⁾ Ve zvláštních případech jimi datovací formule začíná — ve stylisaci s předložkou „Ex“ („Ex cancelaria“, „Ex consilio“, „Ex mandato“.)⁴⁾ Velmi často se vyskytuje v R 58₁ a R 77 i formulace s „Decretum“, doplňovaným obraty „per Regem“, „per Caesarem“, „per Imperatorem“, „per Caesaream Maiestatem“ atd.⁵⁾ Jež se různě kombinují a k nimž se mnohdy přidávají též výše uvedené dodatky a místo.⁶⁾ Datovací formule recesů a dekretů je tedy nejrozmanitější a nejsložitější.

¹⁾ Actum Prag atd. R 59, fol. 235; Geben zu Augspurg R 58₂, f. 269'; Geben auf unserm kuniglichen Schlosz Prespurg R 59, f. 38; in arce nostra Regia Pragae R 58₂, f. 338; ex Regia nostra Pragae R 55₃, f. 206; ex Regali nostra Praga R 55₃, f. 220.

²⁾ Na př. Actum Prag in hochgedachter Ro. Ka. Mt. Behemischen Hofcanzlei R 24, f. 71.

³⁾ Actum in Irer Mt. Behemischen Hofcanzlei R 58₁, f. 1; Actum in cancelaria Bohemica R 58₁, f. 107; Geben in Consilio Imperatoris R 58₁, f. 256'; in Consilio secreto Imperatoriae Maiestatis, tamtéž, fol. 172 — místo „in consilio“ je někde „in consiliis“ R 77, f. 271, „in consiliis aulicis“, tamtéž, f. 270, „in consiliis secretioribus“ tamtéž, fol. 271'; ex Consilio R 58₁, f. 79', ex Consilio Imperatoriae Maiestatis R 77, fol. 111. Výjimečně najdeme při tom i místo: Actum in consilio Sacrae Cesareae Maiestatis Viennae Austriae atd. R 58₁, f. 175.

⁴⁾ Ex cancelaria aulica Regni Bohemica R 77, fol. 276'; Ex cancelaria Bohemica eiusdem Regiae Viennae R 58₁, f. 98; Ex consilio imperatoris R 58₁, f. 209; Ex consilio Caesareae Maiestatis, Viennae Austriae habito R 77, fol. 109'.

⁵⁾ Srv. na př. R 58₁, f. 250: per Caesarem; R 77, fol. 35': per Imperatorem; tamtéž, fol. 139': per Caesaream Maiestatem; per Imperatoriam Maiestatem R 77, fol. 137'. Také se vyskytují dodatky jiné na př. „Caesareae Maiestatis“ R 77, f. 111; in Consilio Caesareae Maiestatis, in consilio Imperatoriae Maiestatis R 77, fol. 112', 106' atd.

⁶⁾ ...per Imperatorem et Regem R 58₁, f. 263; per Imperatoriam

Datováno je jen ve dvou případech v nejstarším registru podle svátků, při čemž jednou je vedle toho i datum podle dne v měsíci; v té věci je patrný rozdíl proti českým registrům.¹⁾ Jinak jsou vesměs data podle dnů měsíčních s vypsaným názvem měsíce, jen velmi zřídka je měsíc udán římskou číslicí.²⁾ Den sám je označen jednak římskými, jednak arabskými číslicemi nebo vypsan slovy. Před letopočtem je obrat Anno etc. — v R 59 výjimečně i Anno Domini,³⁾ někdy též předložka „im“, s níž koresponduje pak za letopočtem koncovka řadové číslovky -ten nebo -sten. Letopočet sám je vyjádřen posledními dvěma arabskými nebo římskými číslicemi, velmi zřídka je uveden celý,⁴⁾ někdy vůbec chybí.⁵⁾ Tu a tam je vypsan slovy, v R 59 převážně od r. 1571, což se počíná rokem 1574 stává pravidelným. Latinské zápisy mají skoro výhradně datování vypsané římskými číslicemi nebo slovy. Data jsou v zápisech velmi pestrá podle toho, jsou-li den i rok nebo jeden z nich vyjádřeny číslicemi římskými nebo arabskými,⁶⁾ někdy najdeme i zajímavý pořad.⁷⁾ Tu a tam je datum na konci zápisů vůbec vypuštěno a zařadeno do regestu, kde se vyskytuje na začátku nebo na konci.⁸⁾ Vedle obvyklého letopočtu je datováno porůznu i podle let vlády.⁹⁾

Maiestatem in Consilio Viennae Austriae R 77, f. 80; per Imperatorem in Consilio R 77, fol. 89 a pod.

¹⁾ Datum Speyer, Sontag Invocavit, den 27. II. atd. R 24, fol. 50; Datum Feldleger Wien, Dienstag nach Corporis Christi, im atd. R 24, fol. 164'.

²⁾ Datum Speyer 26. II. Anno 42 R 24, fol. 45'.

³⁾ R 59, fol. 204.

⁴⁾ R 24, fol. 11; R 58₂, fol. 308; R 59, fol. 55; R 77, fol. 35'.

⁵⁾ Na př. R 77, fol. 154.

⁶⁾ Datum Wien, den zwainzigisten des Monats Octobris Anno etc. im zwaiundvierzigisten R 24, fol. 119; Datum Regensburg 26. VII. Anno etc. 41 R 24, fol. 3.

⁷⁾ Datum Prag Anno etc. im 47, den 7. Januarii 1547 R 24, fol. 11'; Geben in unser und des Reichs Stat Augspurg ultima Decembris ausgehenden sibenundvierzigisten Jars atd. R 40, fol. 236; Podiebrad V. Augusti A^o 62. Dat. XXIX eiusdem R 59, fol. 96'.

⁸⁾ Srv. na př. R 28, fol. 183: Diser Furtrag ist den dreizehenden Aprilis 1546 zu Preslau in Beisein der kuniglichen Ma. geschehen; podobně R 59, fol. 51.

⁹⁾ Datum Leitemeritz 29. Junii Anno etc. im 47ten, unserer Reiche

Často je datovací formule zkrácena celá tím, že do ní vložen odkaz.¹⁾ Některé datovací formule jsou zvláštností.²⁾

Mnohdy jsou k zápisům na konec připojeny dodatky „Postscripta“ v nichž se opakuje i datovací formule stručným obratem „Actum ut in litteris“.³⁾ Výjimečně jsou „Postscripta“ napsána ve formě regestu s postranní poznámkou „Includatur“.⁴⁾

Podpis panovníkův byl nalezen v registrech jen v jediném případě.⁵⁾

Bylo-li vydáno několik stejně znějících kusů různým adresátům, byla přepisována za zápisem poznámka, začínající především zájmenem „Idem“, k němuž jsou připojeny jednotlivě nebo ve skupinách v různém pořadí druh listu, počet vydaných kusů, jméno adresátovo, eventuelně i věc, o níž jde.⁶⁾ Zřídka je tato poznámka umístěna hned za regestem,⁷⁾ nebo počítána za samostatný zápis.⁸⁾ Najde se i zvlášť obsáhlá poznámka s datem.⁹⁾ Při větším počtu obdobných listů se píše pro zjednodušení „Idem“ někdy jen jednou

des Romischen im XVII und der andern aller im XXI R 40, fol. 68'; Geben auf unserm königlichen Schloßz Prag den 20. Tag des Monats Augusti Anno 1599, unserer Reiche des römischen im vierundzwanzigisten, des hungarischen im sibenundzwanzigisten und des behambischen auch im vierundzwanzigisten R 55₃, fol. 232'; srv. i v latinském zápisu R 55₃, fol. 234.

¹⁾ Na př.: Actum ut in litteris R 24, fol. 46; Datum ut supra, tamtéž, fol. 52'; Datum idem R 40, fol. 100'.

²⁾ Publicirt durch di Ro. Ku. Mt. anstat der Ro. Kai. Mt. paiden Parteien zu Presslau auf dem Kaiserhof 23. Decembris A^o etc. 61ten R 58₂, fol. 361'. Velmi obšrná je formule, začínající s „Geschehen“ R 77, fol. 50.

³⁾ Srv. na př. R 24, fol. 216', R 28, fol. 360 atd.

⁴⁾ Na př. R 58₂, fol. 282'.

⁵⁾ R 55₃, fol. 232'.

⁶⁾ Idem 4 in Oberlausitz, Idem vier in Nider Lausitz R 55₃, fol. 176'; Idem an Wolfen Wrzessowicz zubefelhen und sich nichts daran verhindern lassen R 24, fol. 148; Idem an Landfogt in Niderlausitz R 24, fol. 12.

⁷⁾ Na př. R 40, fol. 10, 93; R 55₃, fol. 142.

⁸⁾ R 59, fol. 12', 29'.

⁹⁾ Idem an die Behmisch Camer mit dem Glatzischen Kraiss zu handln, datum Speyr den 25 Aprilis 1544 R 40, fol. 28.

protážené, nebo se závorkou, též je řada „Idem“ ve zdobeném rámečku.¹⁾ Ve zvláštních případech je uvedené zájmeno i u listů, jež s předešlými zápisy nemají vůbec podobnosti.²⁾ Vedle „Idem“ jest řidčeji i „Item“.³⁾ Jinak se označují podobné listy obratem „In simili“,⁴⁾ ve znění adresy⁵⁾ nebo jsou vytčeni adresáti ve formě regestu.⁶⁾ Latinské zápisy užívají v tom ohledu zájmena „Idem“ jest is příslušnými substantivy a příslovců „In simili“ „Similiter“.⁷⁾ V poznámkách o obdobných listech se poukazuje někdy také na to, že byly vydány z kanceláře česky⁸⁾ nebo že vyšly z české komory.⁹⁾

Pokud jde o poměr obdobného listu k zapsanému, je namnoze zvláště zdůrazněno, že je list obvyklého rázu, dodatkem „in forma“ nebo podobně.¹⁰⁾ Jinde se naznačuje, že je nutno určité věci v zápisu změnit, obratem „mutatis mutandis“¹¹⁾ nebo „wie hernach

¹⁾ R 28, fol. 98, 280; R 40, fol. 185'; R 28, fol. 321.

²⁾ R 24, fol. 293', 295'.

³⁾ R 59, fol. 270.

⁴⁾ In simili ist Georgen Hofman auch ains gefertigt worden R 58a, fol. 321.

⁵⁾ An Landfogt in Ober und Niderlausitz R 40, fol. 185'.

⁶⁾ Abschid ist dreimal geschriben worden, des Herzog Fridrichs Gesandten, dem Erzherzog, dem Bischof und Herzog Jorgn eingeschlossen R 58a, f. 41.

⁷⁾ R 59, fol. 86', 12'; Eadem litterae passus sunt Spira scriptae XXVIII Junii A^o LXX Christophoro Bohdanecký a Hodkovia, iter in Italiam suscipienti R 59, fol. 180; Eadem praesentatio Joannis Glaubitz atd. R 58a, fol. 272'; Similiter Magistri Joannis Hertal atd. R 58a, f. 272'.

⁸⁾ Idem ain behamisch R 59, fol. 274'; In simili ain behaimisch Schreiben an Burgrafen im Graicer Kraus und das er mit der Ladung und ainicher tatlichen Handlung auf Ir Mt. Beschaid und Auftrag der Sachen stilsteen will, bei Irer Mt Ungnad R 66, fol. 68; Item ain solcher behemisch Patent R 58a, fol. 174.

⁹⁾ Item auf die Mautner Befehl aus der Camer, damit uber die vier tausent Strich aus der Cron Behem in der Kurfursten Lande nichts abgefürt werde R 58a, fol. 131.

¹⁰⁾ In simili dem Abraham v. Stunterhain ist in . . . communi forma gefertigt worden R 59, fol. 68; In simili in Furstentumber, wie der Brauch, zu fertigen R 59, fol. 53'; in forma, wie dem Hansen Starasz, Burgermaistern zur Lignitz R 58a, fol. 297.

¹¹⁾ In simili an die Stat Preslau mutatis mutandis R 24, fol. 14;

folgt“, za nímž se uvádějí odlišně buď začátek, konec nebo vůbec část zápisu,¹⁾ dále zatržením příslušných částí v textu a po straně,²⁾ též poznámkami, jež se tu a tam vyskytují s odkazovacími znaménky.³⁾ Také jsou případy, že se obdobný list zapisuje do register, ovšem ne celý, nýbrž s odkazy na předešlý zápis v těch částech, kde s ním má stejné znění.⁴⁾

V zápisech jsou porůznu četné opravy. Především doplňovány v textu nebo po straně vynechané resp. nesprávně znějící části zápisů, při čemž byla chybná místa někde podtrhována a užívalo se odkazovacích znamének různé formy.⁵⁾ Některé doplňky jsou obšírnější, opravený regist byl dokonce napsán celý na konci zá-

Idem mutatis mutandis Melchior Polackhs als Paul Monaus Aiden R 58a, fol. 268'; Also mutatis mutandis den jungern Reussen von Plau R 77, fol. 193.

¹⁾ Srv. na př. R 58a, fol. 150, 197, 204.

²⁾ Na př. R 24, fol. 77', 179', 237; podtrženy jsou i části regestu R 24, fol. 113' 134.

³⁾ Was understrichen, gehört allain in das von Presslau Schreiben R 24, fol. 75; das understrichen gehört allain in Oberlausitz R 24, fol. 4; nur, was unterstrichen R 24, fol. 111'; Nota: in Oberlausitz, R 24, fol. 72; Niederlausitz R 24, fol. 220; Nota: Dem Nostitzen zu schreiben R 24, fol. 215'; Dieser Artlcl gehört allain in der von Preslau Schreiben R 24, fol. 75; Diesen Artlcl denen von Preslau anzuhengen R 24, fol. 324; Diser Zusatz allain Monsterberg R 24, fol. 201; Grafschaft Werthaim betreffende R 58a, fol. 63, podobně srv. tamtéž, 90; nicht R 24, fol. 128', 231; Idem an die Bürgen mutatur. Nota: zuverzeichnen, wie das Befelhen auf die Bürgen gesetzt werden solt R 59, fol. 250'; Nota: Des Polackhen Gelait omittatur ista clausula R 58a, fol. 268; Diser Artlcl soll ausgelassen in Herzog Fridrichs Abschid R 58a, fol. 90; Nota: Dise Klausl in der von der Presnitz Abschid R 58a, fol. 229; In simili den Franckenstainisch Stenden ausserhalb des Artlcls der Kaufsabred halber R 77, fol. 145; Nota: In den anderen baiden Recessen dise Klausel zusetzen R 77, fol. 193.

⁴⁾ Na př.: Nun weren etc., wie der dreier Stende Schreiben R 40, fol. 25'; der sich Pflueg von Rabenstein nennt etc., bis auf das Komissariat etc. Derhalben wir verursacht atd. R 40, fol. 100'; ut supra, wie das Ober Mandat R 40, fol. 100'.

⁵⁾ R. 24, fol. 10, 157; R 40, f. 44, 187; R 59, f. 122', 189'; R 66, f. 8, 13; R 58a, f. 7, 32; R 58a, f. 272, 358'; R 55a, f. 193, 240; R 77, f. 107, 210.

pisu.¹⁾ K opravám patří také četné škrty jednotlivostí, partií, celých kusů i několika prvních řádek zápisu, v němž nebylo dále pokračováno.²⁾ Škrty jsou tu a tam doplněny zvláštní poznámkou po straně nebo v textu.³⁾ Ojedinele byla chyba vymazána a na tom místě pak psáno znovu.⁴⁾ Třebas snad opravil některé chyby sám písař již při psaní zápisů, přece možno souditi, že opravy jsou v podstatě výsledkem kolacionování, na něž byl nalezen i přímý poukaz.⁵⁾ Přes to však zůstaly výjimečně některé menší formální chyby neopravené.⁶⁾

Při zápisech se najdou často poznámky, jež se týkají buď nesprávného zařazení zápisů po stránce chronologické, nebo nemožnosti zařazení vůbec. Jednak se tu připomíná obšírně nebo zcela stručně, že zápisy patří chronologicky jinam, při čemž jde někde o řadu zápisů, jinde o kusy jednotlivé.⁷⁾ V R 59, kde je mnoho takových chyb, jsou zhusta odkazy k zápisům, jež pak byly připojeny najednou na konci roku ve formě stručných registů, zřídka i celé;⁸⁾ mnohdy se na odkaz zapomnělo, také byl uveden

¹⁾ R 58₁, f. 146; Abschied dem Gesandtn der Geistlichkait R 58₁, f. 20'.

²⁾ R 24, f. 15; R 28, f. 192'; R 40, fol. 177'; R 59, fol. 99, 166; R 24, fol. 235.

³⁾ Poznámka po straně: Nota: nicht R 40, f. 23'; v textu zarámovaném: Soll nichts R 28, fol. 299.

⁴⁾ Na př. intitulace na zvláštní řádce vymazána, místo ní částečně ozdoba a pak intitulace na nové řádce textu R 24, fol. 117.

⁵⁾ Srv.: Collationiert und vergleicht sich mit der gestellten Copei in allen R 58₁, fol. 334.

⁶⁾ Na př. R 77, fol. 164.

⁷⁾ Es seind noch mer Comisiones und Sachen in disem Monat desgleichen auch im Monat November und December ausgegangen, die sein hiehinder zufinden im 357 Plat R 28, fol. 12; Ist hernach zu finden am 259 Plat R 28, fol. 234; Der Credenz gehört hieher R 28, f. 29; Nachfolgende Antwort ist im Juni bei disem Zeichen # eingezeichnet R 40, fol. 75; Drei Befelh, so hieher gehorn, findestu zu End dis Buchs geregistriert R 40, fol. 201; N° 2 quaere fol. 85; Wenzl Zeschen Consens R 58₂, fol. 308'; Hierein gehort Georg Schmidhamers Privilegium de dato 1. Julii A^o 60 N° 9 R 58₂, fol. 311'; N° 9 ins 60 Jar R 58₂, fol. 356. V R 77, f. 96' u čis. 54 napsáno N° 1, N 2 quaere fol. 98, kde vskutku u čis. 59 je N° 2 54.

⁸⁾ N° 2 quaere folio 51 R 59, f. 33', podobně čis. 3, f. 34, č. 16 f. 39', č. 20 f. 46 atd.

teprve u dodatečného zápisu.¹⁾ Na druhé straně bývají také údaje, že předloha chyběla, nebyla po ruce a zápis proto nemohl být proveden.²⁾ V R 77 ponecháno bylo pro chybějící zápisy prázdné místo a přilepeny sem malé lístky s příslušnými poznámkami.³⁾ Nebyly-li v některém měsíci expedovány žádné listy, bylo to naznačeno v nejstarších registrech výrazně hned pod rubrikou měsíční,⁴⁾ později na to nebyl brán zřetel.

Jiné poznámky, připojené namnoze k dodatečně zapsaným registům, nahrazujícím zápis, zdůrazňují, že byly do register zařaděny i listy jiného druhu po stránce formální,⁵⁾ dále věci, jež vyšly z české expedice české kanceláře⁶⁾ a konečně i kusy původem z dvorské komory, asi proto, že byly podepsány českým kancléřem.⁷⁾

Vedle toho je v registrech mnoho údajů, vztahujících se k originálům listů a k pozdějším jejich osudům. Uvádí se tu, kde byl list vyhotoven,⁸⁾ na čí popud,⁹⁾ v kolika stejnopisech,¹⁰⁾ s jakou pe-

¹⁾ Na př. R 59, fol. 163': 13 gehort hinfur fol. 160.

²⁾ Na př. R 77, fol. 140': u čis. 67 mangelt 66; R 59, fol. 90', 142': 15 deficit, N° 9 deficit.

³⁾ R 77, fol. 160: da geth di Copei ab N° 134, podobně R 77, fol. 162 a 164.

⁴⁾ R 24, fol. 142': Nichts ausgegangen; Tamtéž, fol. 181: Nichts.

⁵⁾ R 58₂, fol. 276': Ist bei den Embieten; R 58₂, fol. 301': sind bei den Majestetsachen.

⁶⁾ Dis Copei gehort in die behemisch Expedition, ist dem Chliwenský derowegen zugestellt worden R 77, fol. 98; Patent per Aufrichtung des Erzbistums Prag ist behemisch gefertigt worden R 59, fol. 85.

⁷⁾ Diser Beschaid ist dem Eltern Herrn Burggrafen aus der Hofcamer gegeben worden R 58₁, fol. 254; In der Hofcamer auf Pergamen geschriben worden, aber alda gefertigt R 59, fol. 39.

⁸⁾ Diese Copei der Absag ist zu Prag . . . gemacht und zugeschickt worden R 28, fol. 293', podobně R 58₁, fol. 60.

⁹⁾ Relatores Hofcamerrät R 59, fol. 146; Relatores Appelation Rat R 77, fol. 194', 195'.

¹⁰⁾ Seind 6 gleichlautend gefertigt worden R 59, fol. 39; Ist doppelt gefertigt worden R 58₂, fol. 336; Dopelt R 77, fol. 209; dopelt geschriben R 77, fol. 209; duplt zuschreiben R 77, fol. 194; ist dreifach geschriben R 77, fol. 216'; 50 oder 60 zu drucken R 59, fol. 118'. U některých listů vyhotoveny dva exempláře, jež pak vydány stranám: Vertrag zwischen

četí,¹⁾ že má generelní platnost,²⁾ že jeho část má být sdělena v jiné formě samostatně.³⁾ Dále jsou někde zmínky o tom, že list nebyl vyhotoven⁴⁾ a zůstal jen v konceptu, že byl později změněn⁵⁾ nebo expedován,⁶⁾ že nebyl expedován⁷⁾ a proč,⁸⁾ že byl obnoven,⁹⁾ jaký byl jeho význam a pod.¹⁰⁾

Z register lze alespoň částečně usuzovati na předlohu zápisů. Důležitou v té věci jest okolnost, zjištěná také již v českých registrech, že u zápisů listů, vyšlých z české kanceláře, nenajdeme až na jednu výjimku¹¹⁾ podpisů, jež se naopak uvádějí u opisů různých příloh se zápisy souvisejících. Poznámky o vyhotovení podobných kusů jiným adresátům jsou stylisovány mnohdy ve formě

Ludwigen Schradin Doctor und Lorentzn Schradin seinem Bruder, ist jedem Tail ainer gegeben R 58₂, f. 283; Dem Gegentail musz auch ein gleichmesiger Abschid geben werden R 59, f. 194'.

¹⁾ Ist mit dem kleinen Sigl angehängt R 58₂, f. 326; Diser Vertrag ist mit dem klainen Secret Insigl verfertigt worden R 58₂, f. 342'.

²⁾ N° 2. Ist ain Paszbrief auf ain Briefszaigen in genere, absque ulla specificatione R 59, f. 10.

³⁾ Diser Artikl soll ain Missiv sein, in der Instruction auszulassen R 24, f. 225.

⁴⁾ Ist nit gefertigt worden R 58₂, f. 311'.

⁵⁾ Dise Copei ist nit ausgangen, sonder der folgenden Abschrift gmesz corrigirt worden R 58₁, f. 161; Ist A^o 63 umbgefertigt worden und ist fol. 120 R 59, fol. 99.

⁶⁾ Nota: Ist bei Kai. Maximilian ausgangen R 58₁, fol. 266'.

⁷⁾ Ist ain Paszbrief dem S^o Conto Marco Antoni de Lamota so nicht ausgangen R 59, f. 80; N° 11. Doctor Cyri Schutzbrief, škrtuto a připsáno Ist nit ausgangen R 58₂, f. 311', podobně 342; Ist nit ausgangen R 58₁, f. 282'; Ist nit ausgangen, sondern bei der Canzlei ligen bleiben und cassiert worden R 77, f. 213, podobně 253'; Poznámka Ist nit ausgangen jest i tam, kde zápis nedopsán a přeškrtán R 77, f. 21' 279.

⁸⁾ Disen Abschid haben Ir Mt dem Logu Haubman mundlich geben R 58₁, f. 30'; Ist nit ausgangen, die Partei hat's ligen lassen, ist derhalben cassiert worden R 59, f. 223'.

⁹⁾ Den 28. Augusti Anno etc. LXIII ist Fridrichen von Schullndorf sein Glait wider verneuert und auf ain Jarlang erstreckt worden, in forma, wie das vorig, so den 29. Octobris A^o etc. LXI ausgangen R 58₂, f. 345.

¹⁰⁾ Die Praesentation ist nit in esse komben, denn das Capitil daselbs disfals Irer Mt nullum jus concedirn wellen R 59, fol. 72.

¹¹⁾ Srv. výše, str. 75.

nařizovací,¹⁾ nasvědčující tomu, že byl při zapisování předlohou koncept, na němž podobné poznámky byly připsovány. To je patrné také z poznámek, připojených k zápisům po straně, o tom, co se má vypustiti nebo napsati jen určitému adresátu.²⁾ O konceptech jako předlohách svědčí též, že zápisy jsou v některých svazcích očíslovány,³⁾ jako byly číslovány i koncepty. V registrech je někde připsáno k číslům „deficit“ nebo „mangelt“,⁴⁾ což dokazuje zřejmě, že předlohy byly brány z číslované sbírky. Pro koncept svědčí i poznámka, že kus nebyl vyhotoven,⁵⁾ a formální chyby v datovacích formulích,⁶⁾ jež byly psány v konceptech namnoze nejasně. Z jiných přípisků je zřejmo, že se opisovalo z předloh roztrhaných,⁷⁾ jež možno zajisté považovati za koncepty ev. i kopie. Slovo „Copei“ se vyskytuje pro předlohu často,⁸⁾ není však vyloučeno, že se tohoto výrazu užívá, jako snad i jinde,⁹⁾ také ve

¹⁾ Na př.: In simili in die Behemisch Expedition zu geben, damit daselbe dergleichen 2 Patenta gefertigt werden R 58₂, fol. 186'; Seind sechs gleichlautend gefertigt worden R 59, fol. 39; duplt zu schreiben R 77, fol. 194; 50 oder 60 zu drucken R 59, fol. 118'; Nota: Die Publication in die Krajs von wegen der Gersten behemisch zu fertigen R 58₁, fol. 131'.

²⁾ Na př.: Diesen Artikl denen von Preslau anzuhengen R 24, fol. 324; Nota: Des Polackhen Gelait omittatur ista clausula R 58₂, fol. 268; Diser Artikl soll ausgelassen in Herzog Fridrichs Abschid R 58₁, fol. 90; Diser Artikl soll ain Missiv sein, in der Instruction auszulassen R 24, fol. 25.

³⁾ Srv. výše str. 53—55, 57, 59.

⁴⁾ Srv. výše str. 79.

⁵⁾ R 58₂, fol. 311': Ist nit gefertigt worden. Na téže straně je u jiného zápisu poznámka „Ist nicht ausgangen“, zdá se tedy, že se dělal rozdíl mezi oběma výrazy: první znamenal, že nedošlo k vyhotovení listu, druhý, že list nebyl expedován.

⁶⁾ Na př. R 77, fol. 144', 277.

⁷⁾ R 77, fol. 170': Di Copei ist zriszen worden, man hat's von Anfang nit schreiben kumen; tamtéž, fol. 224: Diser ist zerrissen worden, dasz man denselben nit hat schreiben kumen.

⁸⁾ Na př.: Collationiert und vergleicht sich mit der gestellten Copei in allen R 58₁, fol. 334; Ut sequitur in copia R 58₁, fol. 150; srv. i předešlou poznámku.

⁹⁾ R 58₁, fol. 161: Dise Copei ist nit ausgangen, sonder der folgenden Abschrift gmesz corrigirt worden; R 77, fol. 98: Dis Copei gehort in die behemisch Expedition, ist dem Chliwenský derowegen zugestellt worden a pod.

významu list, a nelze proto v takových případech činiti závěrů pro kopie. Celkem možno říci, že při zapisování do register byly předlohou asi koncepty, částečně i kopie, kdežto pro originál byla nalezena jen jediná spolehlivá opora.

Tím ovšem není otázka předlohy řešena, jde tu o problém všeobecný, jenž bude vyžadovati zvláštní studie, založené na jedné straně nejen na otevřených listech české kanceláře, nýbrž i na majestátech a missivech — a to konceptech, kopiích i originálech —, na druhé pak na korespondujících s nimi opisech v zachovaných registrech. Práce velmi obtížná po stránce heuristické, poněvadž většinou ztracený nebo po různu roztržštěný materiál lze shledávat jen těžko nebo bezvysledně.

Dobu, kdy se do register zapisovalo, nelze všeobecně stanoviti. Tam, kde registrátor ponechal místo pro chybějící kusy,¹⁾ se zdá, že došlo k zapisování později, kdy předlohy byly již uspořádány. Tam, kde se tak nestalo a chybějící materiál byl zapsán dodatečně ve formě regestů,²⁾ bylo by možno počítati se zapisováním brzy po vyhotovení předloh. Nedá se to však říci s určitostí, záleželo tu zajisté nejvíce na registrátorově smyslu pro pořádek.

Pro úplnost dlužno se zmíniti také o vnější úpravě zápisů v registrech. O regestech byla již zmínka, intitulace a první, někdy i druhá řádka zápisů jsou namnoze psány větším písmem;³⁾ jinak alespoň intitulace je větší.⁴⁾ Začáteční písmena zápisů jsou často velká a přízdobena⁵⁾, nebo dokonce udělána ve formě iniciálky.⁶⁾ U latinských zápisů není v celku takových rozdílů, někde jest jen větší písmo u intitulace. Odlišným způsobem od ostatních formulí zápisů jsou psány formule datovací, v nichž se užívá z části nebo vesměs latinky.⁷⁾ To platí zvláště o R 77, kde není rozdílů mezi zápisů německými a latinskými. Začíná-li datovací

¹⁾ Srv. výše, str. 79.

²⁾ Srv. výše, str. 78—79.

³⁾ R 77, fol. 153, 167. V. R 55a, je písmo zvláště úhledné a dokonce větší, než první řádka regestu; tu je i druhá řádka větší, fol. 137.

⁴⁾ R 24, fol. 90, 138; R 58a, fol. 269.

⁵⁾ R 24, fol. 187; R 28, fol. 69.

⁶⁾ R 24, fol. 98, 128, 133', 263; podobně i v R 55a.

⁷⁾ Na př. R 58a, fol. 155', 209, 236' atd.

formule s „Decretum“, je psána latinkou, pakli s „Actum“, šva-bachem — někdy až na samo „Actum“.¹⁾ Od r. 1568 tu přibývá značně formulí, psaných latinkou, a lze v nich pozorovati dosti chyb, jež se dají vysvětliti asi malou znalostí latiny u registrátora.²⁾ Datovací formule byly zapisovány současně s celým zápisem, byl zjištěn ojedinělý případ, kde bylo datum připsáno do-datečně.³⁾

Za intitulací jest v R 28 v jednom případě znak,⁴⁾ na konci jiného zápisu pak monogram.⁵⁾

Jinak jsou psány zápisy jednotným písmem s řídkými výjimkami tam, kde se latinské výrazy píší latinkou.⁶⁾ Zvláštností jest, že začátek textu na jedné straně je nadepsán na předešlé straně dole.⁷⁾

Ráz písma je různý podle zvyku jednotlivých písařů. S tím souvisí i některé zvláštní přízdoby písmen, prodlužování jich, spatia a vůbec ozdoby, jež se tu a tam, hlavně ovšem ve starších svazcích register, vyskytují.⁸⁾ Zkratky v zápisech najdeme také zase ve starších svazcích register a to zejména na začátku zápisů a v datovací formulí.⁹⁾ V textu samém se vypouští především skupina hlásek

¹⁾ R 77, fol. 147.

²⁾ R 77, fol. 144', 277.

³⁾ R 58a, fol. 319'.

⁴⁾ R 28, fol. 297.

⁵⁾ R 28, fol. 268.

⁶⁾ Na př.: miserabilis personae R 59, fol. 250; administration R 59, fol. 251, sub utraque R 77, fol. 7, confessata R 77, fol. 55, confirmirt R 77, fol. 262, ad perpetuam rei memoriam R 55a, fol. 154 atd.

⁷⁾ R 58a, fol. 283, R 55a, fol. 202'.

⁸⁾ Srv. na př. prodlužování písmen u p, s, t a pod. na poslední řádce strany: R 28, fol. 14, 39, 103, 293', R 40, fol. 2, 46, 91; mezery mezi slovy najdeme v R 24, fol. 31, v R 40, fol. 11', 163', uprostřed slov nejčastěji mezi s a t R 24, fol. 183, R 40, fol. 1', 28; ozdoby jsou na př. v R 28, fol. 19', 48, 127, na konci strany za regestem R 28, fol. 137, vyplňují také strany, vynechané omylem R 24, fol. 137, 138.

⁹⁾ S. L. R 24, fol. 147 = Sein Lieb; E. L. R 24, fol. 219 = Euer Liebden; Fürst. Dt R 66, fol. 23' = Fürstliche Durchlaut; Die R6. Ku. Mt R 58a, fol. 2 = Die Römisch Kunigliche Majestät; Ro. Kai Mt R 24, fol. 104' = Romisch Kaiserliche Majestät a pod; u. R 28, fol. 220 = unsern; Dat, Dt R 28, fol. 7'; R 24, fol. 78' = Datum; Act R 24, fol. 71 = Actum; Id R 24, fol. 7 = Idem,

— er a — en jak na konci, tak vprostřed slov;¹⁾ mimo to se setkáme se zkratkami jinými,²⁾ někde značně nezvyklými.³⁾ Též v latinských zápisech se užívá četných zkratek, mezi nimi již velmi starých a ustálených, dosti často však i libovolných.⁴⁾

Po stránce obsahové jsou v registrech skoro vesměs listy, vyšlé z české kanceláře, adresované různě, do několika nebo jednotlivých zemí, jich částí, krajů, měst, stavům, všem neb některým, nejvyšším úředníkům zemským, krajským, jednotlivým šlechticům, poslům atd. Rozdíly v adresátech se jeví již ve formě listů, srv. na př. široké forum patentů a úzký okruh missivů, obmezený na jednu osobu. Pokud jsou v registrech listy jiné provenience, jde tu jednak o přílohy ke kusům z české kanceláře,⁵⁾ jednak o listy, vydané z dvorské komory,⁶⁾ jak bylo patrno již z dřívějšího.

Zápisy se týkají všech zemí koruny české, při čemž jsou tyto koncovka — en řadové číslovky v akusativě R 40, fol. 22', 24; A^o R 28, fol. 7' = Anno atd.

¹⁾ Na př.: oder R 24, fol. 44'; weder, wider R 24, fol. 54; sonder R 24, fol. 102'; under R 24, fol. 101'; freuntlicher lieber Bruder R 40, fol. 43; Undertanen R 40, fol. 7; Brüdern R 24, fol. 220; Gütern R 40, fol. 30'; Sonderhait R 24, fol. 107; Undergang R 24, fol. 107; derselben R 24, fol. 51'; anderer R 40, fol. 30'; verhindert, R 40, fol. 24; furzunemben R 40, fol. 25; gelegen R 24, fol. 105; vergebenlichen R 40, fol. 24; Potentaten R 24, fol. 43'; Paiden R 58₂, fol. 361 atd.

²⁾ Na př.: d₃, w₃ R 28, fol. 54, R 24, fol. 171; ut sup^a R 40, fol. 100' a pod.

³⁾ Na př.: betr(effend) R 77, fol. 133; Appelatio(n) R 77, fol. 149'.

⁴⁾ Srv. na př.: literaru(m) R 59, fol. 37'; Decret(um) R 77, fol. 44; com(m)itentes R 59, fol. 55; Imperator(em) et Reg(em) R 58₁, fol. 263'; m(en)sis R 58₂, fol. 287; p(er)mittitur R 59, fol. 37'; insup(er) R 59, fol. 58'; p(rae)fatis R 59, fol. 58'; p(rae)sentes R 59, fol. 55'; q(uae)re R 59, fol. 86'; quibuscunque R 59, fol. 55; temporalib(us) R 59, fol. 37; absq(ue) R 59, fol. 55; con(tr)a R 58₁, fol. 99, v různých jiných obměnách R 77, fol. 127', 133', 153, 17, 89; ut s^a R 58₁, fol. 13'; etc. R 77, fol. 160; Dns R 58₁, fol. 98, scđus R 59, fol. 203'; Consili(o), Cons(ilio) R 77, fol. 160; Imperator(is), Imp(eratoris) R 77, fol. 6', 116; Imper(atoriae) Ma(esta)tis R 77, fol. 126; Reg. Rom. Boh. Mtas R 58₁, fol. 107; S. C. M^{ti}s R 58₁, fol. 215 atd.

⁵⁾ Na př.: R 24, fol. 165—166; R 28, fol. 209'—210; R 40, fol. 166'—167; R 58₁, fol. 128—131; R 58₂, fol. 362; R 77, fol. 226, 262.

⁶⁾ Na př.: Ex consilio Camere aulicae R 58₁, fol. 255; Ex consilio Camere curie R 58₁, fol. 33'.

buď zvláště vytčeny, nebo zahrnuty pod titul Čechy a inkorporované země. Ve většině případů se vztahuje zápis na několik zemí, na jednu, nebo dokonce jen na její část (v Čechách kraje, ve Slezsku knížectví). Slezsko se rozděluje podobně jako Lužice zhusta na Dolní a Horní. Řada zápisů se týká jen jednotlivých míst, jež na př. v Čechách přibližně ukazují rozsah území, s nímž se z české kanceláře korespondovalo německy.¹⁾ Dostí často najdeme i zápisy, věnované místům, ležícím mimo obvod zemí korunních.²⁾ a dokonce i v Polsku a Livonsku s Rigou. Registra se nedělí tak, že by určité svazky jich se vztahovaly jen na určité země, rozdíl je pouze v tom, že se na př. v R 59 a R 55₃ uvádějí většinou země a méně místa, jak při formě zápisů (patenty a mandáty) je pochopitelným.

Věcným obsahem se shodují celkem všechna registra s registry českými. Jde tu v podstatě o materiál rázu politického a soudního, podle agendy, jež české kanceláři příslušela. Zápisy se týkají také politiky zahraniční (pohraniční spory, vpády, jednání s cizinou, poselstva, jich podpora a urychlení), mnohem více však záležitostí vnitřních, zastoupených především věcmi sněmovními (svolání, oběslání sněmů, instrukce k jednání na nich) a správními (jmenování úředníků, řádné jich placení, autorita, pověření jich zvláštními funkcemi a pod.). Jsou tu rozhodnutí v církevních věcech (obsazování beneficií, podpora církve v ohledu hmotném — testamenty, sbírky — i mravním — potvrzení práv, visitace, ochrana před pikharty). Vyskytují se otázky vojenské (opatření proti hrozícímu nebezpečí, na-

¹⁾ Z Čech jsou zastoupeny kraje chebský a loketský, z míst se vyskytují hlavně tato: Praha, Kouřim, Boleslav, Poděbrady, Pardubice, Trutnov, Pílnkov, Liberec, Frýdlant, Seidenberg, Litoměřice, Horní Litvínov, Most, Kadaň, Jáchymov, Loket, Falknov, Horní Slavkov, Schönfeld, Bečov, Kynžvart, Cheb, Chodová Planá, Tachov, Přimda, Kočov, Nečtiny, Krumlov; Morava má podíl Olomoucí, Brnem a Znojmem; Ze Slezska se vyskytují knížectví Ratibořsko, Opavsko, Krnovsko, Opolsko, Kladsko, Břežsko, Vratislavsko, Svidnicko, Javorsko, Lehnicko, Hlohovsko, Záhaňsko a města Bohumín, Bytom, Tarnovice, Nisa, Münsterberk, Frankstein, Olešnice, Züllichau; Lužice se dělí na Horní a Dolní a uvádějí se místa Lauban, Zhořelec, Muskau, Příbuz.

²⁾ Z německého sousedství se setkáváme se Saskem, Míšeňskem, Plavskem, Braniborskem, Falckem, městy Naumburk, Magdeburk, Mansfeld, Stolberk, Werthaim n/M., Norimberk, Amberg, Augsburg a j.

řízení hotovosti, pořádku, zákaz sloužit v cizině, verbování, odvody, zásobování vojska). Najdeme věci obchodní (dovoz, vývoz a průvoz potravin, surovin, dobytka, tovarů, obchodní smlouvy, dopravní cesty atd.) Jsou řešeny problémy finanční, ovšem jen zásadní a pokud souvisejí s politickými (jednání o daně, jich placení, vymáhání, prominutí, vyúčtování nedoplatků a pod.). Podobně je tomu i ve věcech celních (zavedení, zvýšení, snížení, zproštění cel, celní řád, celní spory), mýtních (vybírání mýta) a mincovních (revise mince, mincovní řád).

Jsou zastoupeny též zápisy o udělení, potvrzení nebo odnětí privilegií a milostí (oblíbení, odnětí léna, změna léna ve svobodný statek, odúmrtí, majetek sebevrahů a pod.).

Hojně jsou obsaženy v registrech věci soudní, vyšetřování a rozhodnutí ve sporech občanských, a to jak mezi stavy (o cla, mýta, dávky, majetková práva, pivo), tak mezi jednotlivci (spory dědické, pozůstalostní, o věno, poručenství, zástavu, nájemné; vyšetřování, komise, status quo do soudu, obeslání, výslech, svědectví, prodloužení soudního řízení, určení doby k rozsudku, rozsudek, jeho publikace). Velmi četné jsou i věci trestního rázu, ať už jde o bezpečnost státu, veřejný klid a pořádek, mravopřestupnost, bezpečnost života, majetku, cti, poškození na těle a pod. (vzpourey, pobuřování, tajné schůze, paškování, falšování mince, přepady, neposlušnost poddaných, sbíhání mnichů, krvesmilství, cizoložství, vraždy, loupeže, krádeže, pytláctví, paličství, násilí, zranění, pohanění atd.), nebo o trestní řízení a jeho výsledky (stíhání vinníků, vyšetřování, zatčení, pomoc při něm, výslech obviněného, uvěznění, rozsudek, trest, dání do achtu, odsouzení na galeje, justifikace, odmítnutí přimluvy, ponechání odsouzení a trestu, věznění do dalšího rozkazu, propuštění na rukojmí, vrácení cti a života, prohlášení poctivosti a j.)

Obsahově není mezi jednotlivými svazky register celkem rozdíl, jen v prvních dvou (R 24, 28) se vyskytují věci podobného rázu, především sněmovní, správní a vojenské.

Z uvedeného obsahu je patrné, že jde o materiál velmi cenný, tím cennější, že většinou není jinak zachován. Mohlo by být otázkou, pokud ho lze užívat jako spolehlivého historického pramene. V té věci lze zdůraznit, že již sám účel register vyžadoval toho, aby se

zapisovaly listy, vyšlé z české kanceláře, přesně podle předloh, a v té věci byly pro registrátory příslušné předpisy. A v zápisech se vskutku projevuje zřejmě snaha, aby se shodovaly s předlohami, jak svědčí četné opravy a doplňky v textu zápisů, přímá poznámka o kolacionování¹⁾ i celý ráz zápisů, kdy na př. jsou v jednom zápise číslice v datování vypsány slovy a v následujícím ponechány.²⁾ Osudy zapsaného listu byly sledovány a poznamenáno vždy, které listy nevyšly, byly změněny, nebyly podepsány a pod.³⁾ Podezíratí v tom ohledu svědomitost registrátorů, jež se někde projevuje tak jasně, není důvodu. Že spolehlivost register byla také uznávána a že se jich prakticky užívalo pro potřebu úřední i vědeckou, je vidět z toho, že byly opatřeny rejstříky a že jednotlivá slova a části zápisů byly příležitostně podtrhovány.⁴⁾

Tím spíše dlužno litovati, že se nám zachovala registra německých otevřených listů české kanceláře jen v omezeném rozsahu. Porůznu najdeme listy ty roztroušeny v R 24 a R 28 a v registrech missivů (R 40, 66). Mezi oběma uvedenými dvojicemi není jinak po stránce formální v celku rozdíl, mají — až na některé výjimky, hlavně instrukce — touž formu missivů. Zato však se liší první dvojice od druhé po stránce věcné tím, že se týká záležitostí obecného, státního a veřejného zájmu, kdežto druhá věci méně důležité a užšího významu. Teprve od r. 1555 se zachovala zvláštní

¹⁾ Srv. str. 78.

²⁾ R 59, fol. 276', 277.

³⁾ Srv. na př. R 58₁, fol. 160': Ist ausgangen, fol. 161: Ist nit ausgangen; srv. též str. 37—38.

⁴⁾ Na př.: R 24, fol. 200, 219', 225'; R 58₁, fol. 70, 73; R 59, fol. 82' atd. Pro badatelskou potřebu jsou po ruce indexy novější, pořizené v letech 1832—1846 pro všech 9 kusů register — staré rejstříky jsou, jak bylo vidět, připojeny jen k některým, — úředníky místodržitelského archivu Ant. Schimonem a J. Hulakowským. V jednotlivých svazcích register jsou poznámky o tom s určením doby, kdy práce byla skončena, resp. prováděna, a s podpisem úředníka: v R 24 10. V. 1832, v R 28 23. X. 1833, v R 40 12. VII. 1836, v R 66 18. III. 1845, v R 58 28. XI. 1842 v R 59 3. XII. 1842, v R 77 12. IX.—9. XI. 1846, v R 55 7. VIII. 1841. R 77 zindikoval J. Hulakowský, ostatní A. Schimon. Indexy ty, ne samostatné, nýbrž zařazené do společného indexu pro všechny kopířáky, nejsou sice vždy zcela spolehlivé, ale zůstávají v podstatě jistě výbornou pomůckou při vědecké práci historické.

registra pro patenty a mandáty (R 59, 55₃), dekrety a recesy (R 58₁, 77) a glejty (R 58₂). Kdy začalo toto dělení na tři skupiny listů, lišících se od sebe formou, nelze určitě říci, nejstarší známý mezník je r. 1555. Před touto dobou asi jmenovaného rozdělení nebylo a různé druhy listů byly patrně zapisovány pohromadě do týchž knih. Zdá se býti totiž přirozeným, že, jsou-li doložena registra českých otevřených listů od r. 1545, byla asi vedena již v téže době i registra německá. Jistě však jest možno počítati s rozdělenými registry německých otevřených listů po r. 1555 tak dlouho, dokud vzrůstající úřední agenda neznemožnila vůbec dosavadního způsobu zapisování do register a tím také register jako takových. Ojedinelé zapsání uvedených druhů listů do register missivů bylo v době, kdy existovala pro ně registra zvláštní, zajiště výjimkou. Podrobnější závěry a určitější srovnání nejsou bohužel možné, poněvadž registra missivů německých z doby 1555 až 1576, pak 1588—1600 chybějí a nepatrný zlomek register těch z r. 1561 nemůže býti směrodatným.

Počítá-li se tedy jen od r. 1555, chybějí registra patentů a mandátů od r. 1577—1587, pak 1592—1595 a od r. 1601, registra dekretů a recesů od r. 1575, glejtů od r. 1565. Nové objevy v té věci byly by opravdu velkou zvláštností.

Do skupiny register německých otevřených listů české kanceláře byly zařaděny omylem čtyři svazky jiného druhu, z nichž dva jsou registra české komory, ovšem jen nepatrná jich část. První komorní registrum je prvním oddílem v R 55, o němž byla již zmínka při registrech české kanceláře,¹⁾ na fol. 1—57. Obsahuje zápisy z let 1553—1556, jež jsou z velké části značně přeházeny, poněvadž byly zapsány za sebou dohromady z různých let a protože svázány někde listy, jež k sobě nepatřily. Není ovšem jisto, zda nejde tu v některých případech jen o písařské chyby, jimiž bylo změněno datum o jeden rok.²⁾ Tu a tam jsou listy a části jich mezi zápisy

¹⁾ Srv. výše str. 60.

²⁾ Nepočítá-li se s písařskými chybami, je pořad zápisů tento: Začínají na fol. 1 dvěma zápisy z r. 1554 (2. V., 3. V.), za nimi následují 2 zápisy z 3. a 4. V. 1555, pak 1 z 19. V. 1554, 3 z 22. a 31. V. 1555, 11 z 31. V.—31. VII.

z jednotlivých let prázdné.¹⁾ Celkový počet všech zápisů, vyhotovených jedním písařem, je 109.²⁾ Největší počet jich je r. 1554 z července, nejmenší z března, pak z června (19, 1, 4). Léta jsou v registru, jak je při kusosti materiálu přirozeno, zastoupena jen částečně.³⁾ Chronologického pořádku nenajdeme ani mezi zápisy v měsících.⁴⁾ Místo datování se uvádí v květnu až srpnu 1554 jen výjimečně, jinde je to zjev častější.⁵⁾

Druhý svazek komorních register, označený na hřbetě nápisem, „vom Jahre 1561, Kaiserl. Befehle, 70 A Band“ má vazbu z první polovice XIX. stol. a z téže doby i očíslování stránek 118 listů formátu 25·8 × 36 cm od 1—236. Na poslední straně je nad číslicí 236 napsána a škrtnuta 6, pocházející z doby vzniku zápisů; snad souvisela nějak s původním číslováním listů, jež bylo jinak při vazbě seřiznuto. Čtyři nestránkované listy na začátku a na konci knihy byly doplněny asi teprve při vazbě. Zápisy jsou seřaděny tak, že se uvádějí nejdříve leden z r. 1561 a 1560, pak únor z týchž let a konečně březen jen z r. 1561.⁶⁾ Nezvyklý tento pořad, zaviněný

1554, 2 z 3. VII. 1553, 1 z 3. VII. 1554, 3 z 11. a 12. VII. 1553, 2 z 12. a 14. VII. 1554, 2 z 15. VI.—19. VII. 1553, 1 z 19. VII. 1554 + 1 neukončený (fol. 16'). Na listě 17 začíná souvislá řada zápisů z r. 1554 z 11. III.—22. XII. s výjimkou zápisu na fol. 18 (2. VIII. 1553) — fol. 41; listy 42, 43 jsou prázdné. Dále jdou zápisy 10. I.—10. II. 1555 f. 44—54, pak 4 zápisy z února 1556 (f. 54—55) + 1 neukončený (f. 56—57).

¹⁾ Prázdné jsou listy 10, 42, 43, strany 33', 49', části stran na př. mezi květnem a červnem 1554 (4', 5), mezi srpnem a zářím 1554 (22', 23), mezi lednem a únorem 1555 (49, 49') atd.

²⁾ Z toho připadá na r. 1553 8, 1554 70, 1555 27 a 1556 4.

³⁾ R 1553 jsou zastoupeny VI. a VII., 1554 III., V.—XII., 1555 I.—II., 1556 II.

⁴⁾ Na př. v VII., X. a XII. 1554.

⁵⁾ R 1553: Praha 15. VI.; 1554: Praha 10. VIII.—22. IX., Nymburk 15. IX., Pardubice 21. IX.—29. IX., Plzeň 27. X.—22. XII.; 1555: Plzeň 10. I.—25. I., 4. II.—10. II., Praha 2. II., 14.—21. II.; 1556: Plzeň 10. II., Praha 14. II.—21. II.

⁶⁾ Leden 1561 začíná 1. I. 1561 (str. 1) a končí 15. I. a kusým zápisem (str. 60). Leden 1560 začíná na str. 60 koncem zápisu z 3. I. a končí 9. I., str. 87. Únor 1561 začíná 1. II. na str. 9 a pokračuje až k str. 104, pak 117—176, kde končí 27. II. Únor 1560 začíná koncem zápisu z 8. II. 1560 (str. 105) a končí začátkem neúplného zápisu fol. 116, který pokračuje v R 67, fol. 29—29'. Březen 1561 začíná na fol. 177 7. III., pokračuje k fol. 188, pak 225—236, 189—218, kde končí neúplným zápisem, následujícím za 18. III., fol. 217.

tím, že do zápisů z r. 1561 byly vevázány části zápisů z r. 1560, jež jsou jinak v registru čís. 67, byl doplněn ještě tím, že zápisy z r. 1561 byly samy o sobě špatně svázány, jak to je patrné u března 1561;¹⁾ pro to vše nejsou některé zápisy úplné.²⁾ Namnoze se vyskytují listy prázdné zcela nebo částečně.³⁾ Zápisů je celkem 191, z čehož připadá na r. 1561 163, na r. 1560 28. Nejvíce zápisů má v r. 1561 únor (65), 1560 leden (21). Chronologický pořádek chybí zvláště v lednu 1561, není ho však ani jinde, až na únor 1560;⁴⁾ někde se snad písař zmýlil v datu. Zápisy tohoto svazku jsou datovány, až na nepatrnou výjimku, vesměs v Praze.⁵⁾

Z obsahu zápisů popsaných dvou svazků register české komory, jenž je obdobný obsahu další skupiny knih (čís. 57 a 78) a o němž bude později zmínka,⁶⁾ je zřejmo, že jde o registra komorní. Tomu nasvědčují i poznámky v zápisech, na př. že byla podána zpráva sekretářem komory, že byl dán rozkaz komoře, že komorní radové dostávali žádosti, přednášeli referáty, rozhodovali, zakročovali atd.⁷⁾

1) Srv. i poznámky Hulakovského na str. 104, 116, 188: Sieh Seite 117, Sieh Band 67, fol. 29, Sieh Seite 225.

2) Srv. str. 60, 61, 68, 71, 105, 213, 218.

3) Srv. str. 69—70, 72, 88—92, 219—224; 87, 218.

4) Na př. za 31. I. 1560 následuje 9. I. fol. 87, za 16. III. 1561 8. III., fol. 234.

5) Pokud se místo datování vůbec uvádí, je to: Praha 1. I.—31. I. 1561, 3. I.—31. I. 1560, 1. II.—27. II. 1561, 8. II.—9. II. 1560, 4. III.—10. III., 11. III. až 18. III. 1561, Vídeň 10. III. 1561.

6) Srv. dále str. 97—98.

7) Ostatně sám Čelakovský podobné knihy jiné zařadil do zvláštní skupiny IV. Registra německých nařízení české komory, RSN VII. 3, str. 138. Z dokladů budtež uvedeny na př. „so sein wir von hochernenter Ku. Mt Camer Secretari Niclasen Schindl bericht werden R 55i f. 9; Auf der Ro. Ku. Mt etc. unsers allergenedigisten geliebten Herrn und Vaters verordneten Camer Räten im Kunigreich Behaim di mündlich getanen Befelh R 55i, fol. 50; Nachdem Du nun zu etlich malen an den durchleuchtigen hochgeborenen Ferdinanden etc. unsern atd. und auch unsere verordente Camer Rat in Behaim geschriben atd., darauf wellen wir atd. R 55i, fol. 23; Wir haben aus deinem Schreiben, so du dise Tag der Ro: Ku: M. etc. unsers allergenedigisten geliebten und Vaters verordneten Camer Räten in Behaim getan, verstanden R 55i, fol. 51; Uns haben die Gestrengen atd. der Ro. Kai. M. etc. unsers allergenedigisten geliebten Herrn und Vaters verordente

Největší část zápisů, vzniklých at již na žádost stran, podanou komoře resp. arciknížeti,¹⁾ nebo na základě výzvy z dvorské komory,²⁾ byla vydána „na místo a ve jménu“ císařově hlavně arciknížetem,³⁾ což souviselo zajisté s vynikajícím postavením, jež měl Ferdinand jakožto místodržící v komoře.⁴⁾ Řidčeji se vyskytují kusy, vydané komorou,⁵⁾ výjimečně i samým panovníkem;⁶⁾ někde najdeme listy různých vydavatelů hned za sebou.⁷⁾

Camer Rat... undertenigist furgebracht atd. R 70 A, str. 144; Obwol dir hievor der Rö. Kai. M. etc. unsers etc. verordente Camer Rät im Kunigreich Behaim auferlegt und befolhen, das du atd. R 70 A, str. 5; auf beiligende zwo unser und der Camer Forderungen und sein mit Camerpuchhalters Handen unterschribnen Particular R 55i, fol. 5.

¹⁾ Na př.: Was an uns weilend Georgen Neusessers in S. Joachimstal nachgelassne Erben atd. suplicirn und dir gehorsamst bitten tuen R 70 A, str. 63; Wasmassen an die Fr. Dr. Erzherzog Ferdinanden etc., unsern genedigisten Herrn, Lorentz Geyer undertenigist suplicirt hat R 70 A, str. 20.

²⁾ Na př.: ... vermag Irer Ku. M. an di F. D. Erzherzog Ferdinanden etc., unsern genedigisten Herrn, schriftlichen Ausgangnen Befelh aus Gnaden zu geben genedigist bewilligt R 55i, fol. 29; Wir haben auf der Rö Kai. M. etc. uns getanen Befelh R 70 A, str. 12.

³⁾ Na př.: Anstatt und in Namen der Rö. Kai. M. etc., unsers allergenedigisten geliebten Herrn und Vaters, befolhen wir dir R 70 A, str. 10; někde je arcikníže označen v intitulaci jen „Ferdinand“ a chybí odvolání na panovníka jako na otce: R 55i, fol. 52; R 70 A, str. 10, 83, 134'.

⁴⁾ Srv. přepis Maxmiliána komoře ze srpna 1564 Kopiač 57, fol. 636' až 637: Befelhen wir euch hierauf weiter genediglich und wellen, das Ir in allen furfallenden Handlungen und Sachen eur Aufmerken und Respect auf den durchleuchtigen hochgeborenen Ferdinanden, Erzherzogen zu Österreich, unsern freundlichen lieben Bruder und Fursten, als vormals, nun hinfuran, auch haben und euch darnach richten.

⁵⁾ Na př.: Ob euch wol hievor von der Fr. Dr. Erzherzog Ferdinanden etc., unserm genedigisten Herrn atd., geschriben atd., so ist in Namen Irer Kai. M. etc. hiemit unser Befelch an euch, das atd. R 70 A, str. 15; In Abwesen der Fr. Dr. Erzherzog Ferdinand etc., unsers genedigisten Herrn, übersenden wir R 70, str. 19—20; anstat und in Namen Irer Ku. M. unser Befelh R 55i, fol. 39'; Derhalben von Irer Ku. M. wegen unser Befelh an euch R 55i, fol. 29; někde za intitulací dopis arciknížeti R 70 A, str. 16, jinde není intitulace uvedena R 55i, fol. 39.

⁶⁾ Na př.: ... so ernennen wir dir etc. und befolhen dir R 70 A, str. 22; Derhalben unser Befelch an dich R 55i, fol. 28.

⁷⁾ Na př.: R 55i, fol. 21'—22: Ferdinand arcikníže, komora, Ferdinand král.

Zápisy obsahují z velké části jen žádosti za dobré zdání a vyšetření, urgencye a pod. a týkají se všech zemí koruny české, nejvíce však Čech a to severozápadního jich koutu s Loketskem a Chebskem.¹⁾

Následující rozbor zápisů po stránce diplomaticko-paleografické je založen jen na popsáných dvou zlomcích register české komory a nemůže činiti nároků na úplnost — zachovaly se i jiné svazky register. Přes to lze osvětliti celek i na základě kusých pramenů alespoň v podstatě.

Rubrik ročních v registrech není, měsíční se vyskytují jen v R 70 A,²⁾ v R 551 je pro ně ponecháno místo. Registry jsou dělány podobně, jako v registrech české kanceláře, a první jich řádka je psána větším písmem.³⁾

Intitulace zní obvykle „Ferdinand Erzherzog etc.“,⁴⁾ tu a tam jen Ferdinand etc.,⁵⁾ jindy chybí vůbec,⁶⁾ je psána vždy na zvláštní řádce před zápisem. Adresa začíná velmi rozmanitými tituly v plurále nebo singuláru, je jich obyčejně několik pohromadě.⁷⁾ Výjimečně

¹⁾ Z míst jsou tu hlavně: Kutná Hora, Frýdlant, Stará Boleslav, Praha, Chomůtov, Kadaň, Jáchymov, Blatná Horní, Schönfeld, Slavkov, Tachov, Bečov, Březnice, Příbram, Tábor, Budějovice, Jihlava.

²⁾ R 70 A, str. 1 Januarius, str. 177 Martius.

³⁾ Na př.: R 70 A, str. 2: Fürschrift an die von Breslau, ainen armen Maler in Ir Spital zunemen; tamtéž, str. 189: An Hern Cristofen von Gendorf; tamtéž, str. 139: Der Landvogt in Niderlausitz soll Anna von Sekheln, Khuenin genant, das Mulel zum Closter gen Guben gehörig abtreten; někde se uvádí poznámka o tom, čeho se zápis týká, s koncovým „betreffend“ (R 551, fol. 1', 4), „belangend“ (R 551, fol. 20') i „halber“ (R 551, fol. 8', 9); Item vierzig Taler, so Inen zu Pesserung des Wegs auf Kunigswarter Wald bewilligt, betreffend R 551, fol. 54; najde se též regist s „In simili“ R 70 A, str. 25.

⁴⁾ R 551, fol. 1.

⁵⁾ R 551, fol. 41'.

⁶⁾ R 551, fol. 28, 40.

⁷⁾ Na př.: Erbar lieb besonder R 70 A, str. 48; Ernfeuster getreuer R 551, fol. 2; Ernfeuster getreuer lieber R 551, fol. 1'; Ernfeuster gelerter lieber besonder R 70 A, str. 12; Ernfeuster sonder lieber Freund, Lieber Perkmaister R 70 A, str. 20; Ersamer gelerter lieber besonder, Gestrenger lieber getreuer R 551, fol. 13'; Getreuer lieber R 551, fol. 2; Hochwürdiger R 70 A, str. 31; Unser etc. R 70 A, str. 53; Wolgeborner, Gestrenger und ernfeuster

se vyskytuje formule salutační.¹⁾ Naraci uvozují pestré obraty,²⁾ sankce je vyjádřena, podobně jako u zápisů, vyšších z české kanceláře, jen příkazem, resp. připomínkou³⁾ a někdy zkrácena.⁴⁾ Koroboračních formulí v registrech komorních není. Datovací formule začíná s „Geben“ — v R 70 A vesměs —, také s „Datum“, výjimečně i s „Actum“. Za těmito výrazy následuje místo datování, jež však není vždy uvedeno,⁵⁾ dále den měsíce, — buď vypsán slovy, nebo označený číslicemi — a konečně rok, vyjádřený obyčejně dvěma posledními číslicemi, a to římskými, méně arabskými; v R 70 je zvykem vypisovati data slovy, u let skoro výhradně.⁶⁾ K zápisům

lieben getreuen R 70 A, str. 191; Wolgeborner Graf, besonder gunstiger lieber Herr R 70 A, str. 3; Erbar liebe getreu R 70 A, str. 2; Ernfeusten gelerter lieben getreuen R 551, fol. 32; Ersamen getreuen lieben R 551, fol. 9'; Gestrengen und ernfeusten lieben getreuen R 70 A, str. 1; Liebe andächtige R 70 A, str. 216; Unsern etc. R 551, fol. 6; Unsern etc. Lieber Dornspach R 551, fol. 8; Wolgebornen und ernfeusten lieben getreuen R 70 A, str. 1 atd.

¹⁾ Durchleuchtigster, hochgeborner Erzherzog, genedigister Furst und Herr. Eur Fürstliche Durchlaut sein unser gehorsamiste willige und geflissene Dienst jederzeit zuvor anberait. Genedigister Herr R 70 A, str. 16; Unsern Grus zuvor. Edler fester guter Freund R 70 A, str. 15.

²⁾ Na př.: Als wir R 70 A, str. 161; Anstatt R 70 A, str. 10; Aus hier inliegender Abschrift R 551, fol. 2; Euch sein R 70 A, str. 3; Ir wisst R 551, fol. 9'; Nachdem R 70 A, str. 1; Obwol R 70 A, str. 5; Ob euch R 70 A, str. 15; Uns hat R 70 A, str. 191; Uns ist R 70, str. 135; Was an uns R 551, fol. 8; Wasmaszen R 551, fol. 1'; Was wir R 70 A, str. 34; Welichermaszen R 70, str. 7; Wiewol R 551, fol. 7; Wir haben R 70 A, str. 26; Wir sein R 70 A, str. 127; Wisst, das R 551, fol. 2.

³⁾ Na př.: Und Ir vollbringt hieran hochgedachter Kai M. etc. und unsern gefelligen Willen und Mainung R 70 A, str. 2 (vedle toho začíná uvedená fráse i obraty: Du tuest R 551, fol. 2, R 70 A, str. 4, 59; Daran volzieheth Ir R 70 A, str. 21; Daran erfolgt R 70 A, str. 148; Es beschicht R 70 A, str. 24); Und das ist hochstgedachter Kai. M. etc. und unser Willen und Mainung R 70 A, str. 109.

⁴⁾ An dem etc. R 70 A, str. 141; Daran etc., Daran volbringt R 551, fol. 7', 9'; Und du volbringst etc. R 70 A, str. 5.

⁵⁾ R 551, fol. 1' atd.

⁶⁾ Geben Prag den achten Januarii Anno etc. im ainundsechzigisten R 70 A, str. 15; jinak se tu užívá jen arabských číslic: Geben Prag den 4. Januari Anno etc. im 61isten R 70 A, str. 8; Geben Prag den 15 Januari Anno etc. im ainundsechzigisten R 70 A, str. 60.

jsou někde připojeny dodatky „Postscripta“,¹⁾ v nichž se opakuje datovací formule podobnými obraty, jako v registrech české kanceláře.²⁾

Obdobné zápisy se registrují zase tak, že se vypisuje zápis jen jeden a k tomu se připojují ostatní adresáti obratem „In simili“. ³⁾ Poznámek jest velmi málo, v jednom případě, když byl vyhotoven rozkaz dvakrát s různou adresou, ⁴⁾ v druhém, když list vyšel z kanceláře, ač šlo o věc komorní. ⁵⁾ V zápisech jsou tu a tam doplňky a opravy. ⁶⁾ Zkratky jsou především v titulech, v datovací formuli, mimo to se vypouští hlavně -en- a -er.⁷⁾

Druhá dvojice knih, jež dlužno z Čelakovského seznamu register německých listů otevřených české kanceláře vyloučiti, jsou dva kopiáře české komory.⁸⁾ První kniha má vazbu z první polovice XIX. stol., na hřbetě nápis „vom Jahre 1554—1564, Kaiserl. Befehle, 57 Band“, 675 listů formátu 28×39,5 cm, očíslovaných v době vzniku zápisů. Na některých listech lze pozorovati stopy starého číslování, jež bylo částečně seřiznuto, když již tehdy byla kniha vázána. Na začátku jest rejstřík o 2, nečíslovaných listech, neúplný — chybějí A—C. Rejstřík je osobní, místní a věcný⁹⁾ a je psán ve dvou sloupcích; písmeno Q není zastoupeno. Kniha obsahuje zápisy z let 1554—1564. R. 1554 je na fol. 1—32, 1555 32—69, 1556 71—103, 1557 107—166, 1558 169—211, 1559 214—283, 1560 292—356, 1561

¹⁾ Na př. R 55i, fol. 18', 24'; R 70 A, str. 58, 130, 134, 198.

²⁾ Datum ut in litteris, ut supra R 55i, fol. 25', 18; Geben ut supra R 70 A, str. 65, 134.

³⁾ In simili ain Befehl auf 42 Taler 58 gr 2 d atd. R 55i, fol. 5'.

⁴⁾ Diser Befehl sein zwen, ainer Gestreng und ander Ernfest ausgangen und unbeschriben verschikt worden R 55i, fol. 34'.

⁵⁾ Nota: Dise Copei ist in der Behemischen Hofcanczlei ausgangen und ist doch ain Camersach R 55i, fol. 32.

⁶⁾ Na př.: R 70 A, str. 44.

⁷⁾ Na př.: der Rö. Kai M. etc. R 70 A, str. 5; Irer Ku. M. R 55i, fol. 39'; Fr. Dr., F. D. R 70 A, str. 20, R 55i, fol. 29 = Fürstliche Durchlaut; Dat uts^a R 55i, fol. 25'; Act R 55i, fol. 48'; demselb(en) R 55i, fol. 45; and(er)n R 55i, fol. 1' atd.

⁸⁾ Srv. výše str. 49.

⁹⁾ Na př.: Wentzl v. Strojeticz fo 37, Glatz fo 53, Lusthaus fol. 114, 518

364—448, 1562 454—507, 1563 514—557, 1564 568—675. Mezi zápisy z jednotlivých měsíců a let je velký počet listů a stran prázdných,¹⁾ řada listů vůbec chybí.²⁾ Celkem má svazek 764 zápisy, vydané Ferdinandem (do 18. VII. 1564) a Maxmiliánem (od 27. VII. 1564), jehož jménem vyšly dva zápisy již dříve.³⁾ Nejvíce zápisů připadá na r. 1564 (152), nejméně 1562 (45).⁴⁾ Nevyskytují se vždy zápisy z celého roku, některé měsíce nejsou zastoupeny⁵⁾ a počet zápisů v nich kolísá od 1 do 22.⁶⁾ Chronologický pořad zápisů je v podstatě zachován, menších neshod v měsíci je ovšem dosti.⁷⁾ Míst datování je při velkém počtu zápisů a let značné množství.⁸⁾

¹⁾ Prázdné jsou listy: 27, 70, 78, 102, 118, 134, 162, 167, 168, 191, 212, 243, 249, 255, 259, 265, 271, 278, 284—291, 307, 308, 314, 323, 324, 328, 335, 349, 350, 371, 385, 395, 404, 417, 425, 426, 437, 438, 442, 443, 445, 446, 459, 475—477, 482, 500, 505, 506, 558, 577—579, 599, 620, 625, 642, 647, 648, 655, 656, 668. Prázdné strany: 47, 62, 66, 69', 75, 79, 82, 125', 136' 139, 156', 177, 182', 194', 200, 207', 213, 214', 225', 231' 236', 241', 260, 264', 266, 272, 277, 283', 292', 300', 344', 356', 370, 386, 394', 403, 412', 424, 434, 454, 458', 463', 481', 514, 535', 539', 546', 576', 598', 614', 615, 619', 654', 667, 675.

²⁾ Chybějí listy: 53, 73, 104—106, 122, 219, 232, 237, 284—291, 327, 339—340, 345, 352—353, 357—363, 418, 435, 449—453, 464—465, 468—471, 483, 486, 487, 490—495, 501, 508—513, 521, 522, 525—526, 531, 540, 542—543, 555, 559—567, 630—631.

³⁾ 23. I. 1557 a 4. II. 1564.

⁴⁾ Ostatní léta mají zápisy: 1554 50, 1555 55, 1556 47, 1557 72, 1558 66, 1559 68, 1560 66, 1561 90. 1563 53.

⁵⁾ Tak na př. chybějí: v r. 1554 XII., 1556 IV., V., 1558 VII., 1562 VI. a IX. atd.; na fol. 72 je jen začátek zápisu.

⁶⁾ R. 1554 13—1 (II.—VIII.), 1555 7—1 (I.—III., V.—VI.), 1556 12—1 (X.—XII.), 1557 16—2 (X.—VI.), 1558 13—2 (I.—VI.), 1559 8—2 (II.—VII.), 1560 10—1 (VII.—XI.), 1561 13—1 (VIII.—IX., XI.), 1562 8—2 (X.—VII., XII.), 1563 11—1 (X.—I.), 1564 22—7 (VIII.—VI.).

⁷⁾ R 1554 je 24. II. teprve za listopadem f. 31, r. 1557 22. X. za XII., fol. 166; nejvíce je porušen pořádek r. 1564, kde za 24. III. následuje 30. VI. 1554, f. 598, do dubna v témž roce jsou zařaděny 4 zápisy z 1.—6. III. a 23. II., fol. 600—606. Z neshod během měsíce budiž uvedena aspoň jedna každého roku: 1554 14. II., 1555 15. VIII., 1556 3. X., 1557 1. X., 1558 8. III., 1559 15. I., 1561 2. IV., 1561 21. II., 1562 4. X., 1563 8. V. 1564 6. VIII.

⁸⁾ 1554: Vídeň 4. I.—11. III., 9. V.—14. IX., 14. X.—30. XI., Prešpurk 28. III.—7. V., Pardubice 17. IX.—28. IX., Brno 2. X.—5. X.; 1555: Augsburg 3. I.—10. V., 19. V.—24. IX., Vídeň 18. V., 15. XI.—8. XII., Innsbruck 13. X.;

Další svazek komorních kopiářů je pokračováním předešlého a má na hřbetě vazby z první polovice XIX. stol. označení „vom Jahre 1565—1567 Kaiserl. Befehle, 78 Band“. Obsahuje 387 listů formátu 27·5 × 37 cm, na začátku pak mimo to ještě 23 listy nečíslované s rejstříkem osobním, místním a věcným, udělaným podobně, jako rejstřík ve svazku 57.¹⁾ Někde začíná nové písmeno abecední na druhé straně listu.²⁾ Za rejstříkem následují zápisy na listech, očíslovaných v době vzniku zápisů; očíslování to je od fol. 254 přepsáno, neboť původně bylo vždy několik listů označeno touž číslicí.³⁾ Zápisy jsou z let 1565—1567. R. 1565 sahá od fol. 2—94, 1566 od 108—197, 1567 od 209—387. Mnoho listů a stran je mezi zápisy z jednotlivých let a měsíců prázdných,⁴⁾ tu a tam listy chybějí.⁵⁾ Svazek 78 má 613 zápisů, nejvíce z r. 1567 (325), nejméně z r. 1566 (138), r. 1565 je 150 zápisů. Nestejný počet je jich i v měsících,⁶⁾ jež jsou zastoupeny tentokráte všechny. Zápisy nejsou za-

1556: Vídeň 7. I.—8. I., 21. II.—7. IX., 24. IX.—22. XI., Prešpurk 21. I.—23. I., Augsburk 22. IX., Řezno 17. XII.; 1557: Řezno 8. I.—13. I., 23. I.—2. II., 10. II.—3. III., Vídeň 23. I., 3. II., 24. III., 12. V.—1. VI., 31. VII.—14. XII., Praha 30. III.—27. IV., Prešpurk 16. VI.—1. VII.; 1558: Praha 1. I.—4. II., 27. IV., 16. XI.—20. XII., Frankfurt 3. III.—20. III., Mergethaimb 24. III.—25. III., Linec 12. IV., Vídeň 17. IV.—18. IV., 30. IV.—2. XI.; 1559: Augsburk 9. I.—3. VI., 5. VI.—20. VIII., Vídeň 5. VI., 23. IX.—29. XII.; 1560: Vídeň 2. I.—16. XII.; 1561: Vídeň 10. I.—8. IX., Praha 4. X.—31. XII.; 1562: Praha 9. I.—4. X.; Cheb 11. X., Lichtenfels 15. X., Bamberg 16. X., Frankfurt 3. XI.—20. XI., Lindava 14. XII., Freiburk 25. XII.; 1563: Kostnice 19. I., Inšpruk 6. II. až 19. V., 25. V.—9. VI., Vídeň 20. V., 6. VII.—29. VIII., 3. XII.—23. XII., Prešpurk 28. IX.—2. XI.; 1564: Vídeň 1. I.—31. I., 25. II.—27. XII., Praha 4. II.—11. II.

¹⁾ Srv. na př.: Annaperg f. 125, Decret fo 246 atd.

²⁾ Na př. písmena H, K, L, M, O.

³⁾ Tak na př. zápisy z VI. 1567 byly původně označeny 254—266, nově přepsány 260—272, z X. 1567 původně 311—329, nově 330—348, z XII. 1567 349—368, nově 368—387 atd.

⁴⁾ Prázdné listy: 16—17, 26, 44, 56, 57, 72, 78, 91, 95, 96, 146, 153, 159, 160, 166, 170, 171, 176, 179, 187, 193, 198—200, 218, 222, 254, 286 (dva), 312; strany: 8', 17, 26', 78' 90', 94', 114', 130', 152', 169', 197', 214', 259', 272, 308', 310', 348.

⁵⁾ Fol. 33—34, 97—106, 201—207.

⁶⁾ Kolísá 1565 22—2 (VIII.—VII.), 1566 34—4 (II.—VII.), 1567 56—3 (IV.—II.).

řaděny vždy správně v chronologickém pořádku.¹⁾ Místa datování jsou četná.²⁾

Uvedená dvojice knih obsahuje opisy nařízení, zpráv a pod. — někdy i příloh k nim patřících nebo s nimi souvisejících,³⁾ — jež došly ode dvora české komoře a byly adresovány jednak na arciknížete Ferdinanda,⁴⁾ jednak na komoru (komorní rady).⁵⁾ Adresáti se střídají, někde převládá nebo se výhradně vyskytuje na dlouhou dobu jeden z nich. Podobné svazky jiné zařadil Čelakovský správně do skupiny „V. Kopiaře nařízení komoře české daných.“⁶⁾ Sem se hlásí i naše dva exempláře celým obsahem rázu komorního, jež lze při velkém rozsahu materiálu sledovati v nich lépe, než v nepatrných částech register české komory.

Zápisy jednájí především o jmenování, platech, přídavcích, výpomocích, a dietách úředníků a vůbec zaměstnanců české a slezské komory, komorních statků, důlních, celních, mincovních a jiných úředníků zemí koruny české. Mnoho zápisů se týká věcných nákladů, jež komora nesla na př. na stavby, opravy úředních budov, deputáty arciknížat, zásobování dvora. V jiných se píše o expektancích, provisích, darech z milosti, povolení peněz i jiných podpor (potravin, kovu, dříví, drahého nářadí, stavebního materiálu a pod.) na různé stavby, vydržování škol, špitálů, duchovenstva, ke svatoč, narození

¹⁾ Nejvíce takových případů je v r. 1567 a tu zase v IX.; mimo to zařaděno 13. V. 1567 do IV., 24. IV. do V. atd.

²⁾ Místa datování: 1565: Vídeň 1. I.—29. XII., Linec 29. XII.; 1566 Linec 4. I.—6. I., Augsburk 30. I.—8. V., 24. V.—1. VI., Vídeň 10. V., 10. VI.—23. VII., Tábor 2. VIII.—14. VIII., tábor u Viselburgu 20. VIII., tábor u Komárna 2. IX. až 20. X.; Staré Hrady 26. X., Vídeň 4. XI.—30. XII.; 1567: Opava 7. I., 29. I.—12. II., Brno 11. I.—21. I., Pardubice 20. II., Praha 21. III.—25. IV., Německý Brod 27. IV., Znojmo 2. V., Vídeň 8. V.—11. VI., 16. VIII.—31. XII., Prešpurk 21. VI.—2. VIII.

³⁾ Na př.: K(opiář) 57, fol. 600—606.

⁴⁾ Na př.: Wir haben Deiner Lieb sunlich Schreiben atd. empfangen atd. K 57, fol. 304.

⁵⁾ Wir haben unsers lieben Sun und Fursten Ferdinanden Erzherzogen zu Osterreichs hievor getan Schreiben sambt atd. empfangen K 57, fol. 67; Wir haben Euer undertänig Schreiben vom sechsten Tag verschinen Monats Novembris atd. gnedigist angehort K 57, fol. 68.

⁶⁾ R S N VII. 3, str. 138.

dítěte, na studia atd. z výnosu daní, dávek, cel, mýt, kontrabandu, konfiskací, spadlých lén a j. v. Ve formě milosti propůjčována i osvobození od daní, dávek, cel, mýt, dluhů a pod.

V zápisech je věnováno hojně pozornosti věcem statků komorních a lenních (koupí, prodeji, zástavě, zadlužení, postupu jich nebo jich částí, stavbám, zemědělství, zahradnictví, rybníkářství, lukařství, honbě, lesnictví). Dále jsou tu věci daňové, nařízení o praxi při vybírání, vyúčtování, výkazech, výnosu daní, jich úbytku, nedoplatech a revisi. Najdou se i celní věci, nařízení, stížnosti proti nim, výnosy a zvýšení atd. Značný podíl mají v zápisech záležitosti hornické, — hlavně zajištění peněžité a věcné pro doly a pracovníky, spory mezi horníky, rozšíření hornických svobod —, méně již mincovní (výměna a tavení mince, cena stříbra, vrchní mincovní úřad). Setkáme se též se zápisy, jednajícími o řemeslné výrobě, obchodu potravinami, dřívím, kovy a pod. Příjmy komorní namnoze nestačily a proto se vyskytují i zápisy o úvěrových akcích komory, úrocích, prodloužení lhůt k zaplacení atd.

Zápisy se týkají všech zemí koruny české, převážně ovšem Čech, při čemž se tu objevuje proti registrům české kanceláře daleko větší počet jednotlivých míst.¹⁾

Zápisy z jednotlivých let — až na několik českých vesměs německé²⁾ — se uvádějí v R 78 obširnějšími nadpisy,³⁾ rubriky mě-

¹⁾ Z míst se vyskytují hlavně tato: Litomyšl, Chrudim, Kutná Hora, Přelouč, Pardubice, Dačice, Králové Hradec, Jaroměř, Bydžov, Trutnov, Albrechtice, Broumov, Vrchlabí, Frýdlant, Dub, Skála, Rohozec, Frydštejn, Zvířetice, Poděbrady, Brandýs n/L., Kostelec, Hlavenec, Čelákovice, Lysá, Hlavno Kostelní, Boleslav, Praha, Litoměřice, Teplice, Ostrov, Střekov, Žatec, Horosedly, Louny, Chomůtov, Loket, Abertamy, Litrbachy, Schönficht, Krupá, Blatná Horní, Horní Slavkov, Jáchymov, Cheb, Karlovy Vary, Kynžvart, Teplá, Bečov, Tachov, Planá Chodová, Petršpurk, Chýše, Libštejn, Plasy, Plzeň, Kladruby, Chotěšov, Stříbro, Domažlice, Prachatice, Vimperk, Karlsperk, Kyselov, Trebel, Sušice, Budějovice, Tábor, Jilové, Příbram.

²⁾ České zápisy jsou K 57, fol. 313, 403, 545, 623, v K 78 je jen český dodatek, fol. 48.

³⁾ Kaiserliche Befelich an die furst. Durchlaut im 1565 Jar, Kaiserliche Befelich im 1566 Jar, Kaiserliche Befelich an die furst. Durchlaut etc. und Behaimbisch Camer, im sibenundsechzigisten Jar ausgegangen K 78, fol. 1, 107, 208.

síční se také vždy označují latinským jménem měsíce. Regesty jsou obvyklého rázu, nemají však na začátku výrazů, jež by se alespoň většinou vyskytovaly. Jsou někdy stručné, jindy obširné a je v nich uveden adresát, místo, nebo jsou rázu věcného, při čemž končí velmi často slovem „betreffend“.¹⁾ Tu a tam registry chybějí,²⁾ někde bylo pro ně ponecháno místo, z čehož je patrné, že byly psány dodatečně.³⁾ Písmo registů je zřetelné, v první řádce větší, než v ostatních.

Intitulace se píše na zvláštní řádce s velkým začátečním písmenem, podobně jako začátek vlastního zápisu, a obsahuje jméno panovníkovo, nejčastěji s připojeným titulem.⁴⁾ Zvláštností jsou intitulace z doby vlády Ferdinandovy — Maxmilián — a z doby vlády Maxmiliánovy — arcikníže Karel —,⁵⁾ výjimečně se najde intitulace, stylisovaná objektivně.⁶⁾ Některé zápisy intitulace nemají.⁷⁾ Adresa se řídí podle adresátů (arcikníže, komora) a je někde úplná, jinde zkrácená.⁸⁾ Mnohdy je řada zápisů za sebou jdou-

¹⁾ Befelch an die Camer K 57, fol. 68; Der Camer wirdet auferlegt K 57, fol. 68'; Der Hauptmanschaft zu Niderlausnitz K 78, fol. 5; Per Lifergelt K 78, fol. 14; Wie es bei den Meut- und Zollstetten mit den Contrabanten soll gehalten werden K 78, fol. 2; Nicl von Schönberg betreffend K 78, fol. 283'; Von wegen der behemischen, oberlausnitzischen und niderlausnitzischen Steuer. Item Burckhersdorferische Fölligkeit, Gubnisch Geld, auch der Geistlichen in Behaimb Darlehen. Item wegen des erblichen Piergelts, darauf Wolfgang Paller verwiesen, betreffend etc.

²⁾ Srv. na př. K 57, fol. 136', 474', 597', 618'.

³⁾ Na př. K 57, fol. 9', 17, 221'; K 78, fol. 325, 387.

⁴⁾ V K 57 zní výjimečně „Ferdinand etc.“, fol. 1', 626', často „Ferdinand Kunig etc.“ K 57, fol. 14', obyčejně od fol. 183 „Ferdinand Kaiser etc.“, též „Ferdinand etc., Romischer Kaiser etc.“, fol. 220'; od fol. 627' je intitulace vesměs „Maximilian der Ander etc., Römischer Kaiser etc.“, kterýžto obrat je obvyklým i v K 78 vedle ojedinělého zkráceného „Maximilian etc. Kaiser“ K 78, fol. 334'.

⁵⁾ Maximilian etc., Romischer Kunig etc. K 57, fol. 527', Maximilian etc. K 57, fol. 551, Maximilian etc. Kunig etc. K 57, fol. 109; Carolus Erzherzog etc. K 78, fol. 129'; Von der furst. Durcht Erzherzog K 78, fol. 116.

⁶⁾ Die Romisch Kai Mt etc., unser allergenedigster Herr haben genediglich verstanden K 78, fol. 24.

⁷⁾ Na př. K 57, fol. 63', 390, 529.

⁸⁾ Durchleuchtiger, hochgeborner, freundlicher, lieber Sun und Fürst K 57, fol. 1; Durchleuchtiger, hochgeborner, freundlicher, lieber Bruder und

cích adresována jen komoře, nebo jen Ferdinandovi.¹⁾ Tu a tam adresa chybí²⁾ a místo ní je hned narace, jež jinak následuje za adresou a začíná různými obraty podle toho, za jakých okolností list vznikl a oč v něm šlo. Některé obraty se tu opakují zvláště často.³⁾ Z ostatních částí zápisů má ustálenější ráz teprve sankce, v níž je zase jen příkaz, resp. připomínka, stylisovaná a zkracovaná celkem obdobně, jako v komorních registrech.⁴⁾ Formulí koroboračních v zá-

Furst K 78, fol. 53; Durchleuchtiger etc. K 57, fol. 76, K 78, fol. 2'; Lieber getreuer K 78, fol. 165; Wolgebörner etc. K 78, fol. 87'; Gestrengen und ernfesten lieben getreuen K 57, fol. 1'. Gestrengen ernfesten gelerten und lieben getreuen K 78, fol. 231'; Gestrengen etc. K 57, fol. 496; Hoch und wolgebörnen, auch gestrengen lieben getreuen K 78, fol. 273'; Wolgebörnen etc. K 57, fol. 390, K 78, fol. 343, 367.

¹⁾ Na př. v K 57, fol. 427—436 je adresátem jen komora, pak jen Ferdinand, v K 78 je komora adresátem výjimečně, od srpna 1566 hojněji, v r. 1567 veskrze.

²⁾ Na př.: K 78, fol. 58, 240, 246'.

³⁾ Als weilend Kaiser K 78, fol. 291; Auf das ... Schreiben K 78, fol. 3', Auf deiner Lieb gehorsamb Schreiben, Rat und gut Bedunken bewilligen wir genediglich, dasz atd. K 57, fol. 1; Aus ... Suplication K 57, fol. 2'; Aus den ... Ursachen K 78, fol. 15; Aus was Ursachen K 78, fol. 301'; Dein Lieb werden sich wol zuerindern haben, dasz atd. K 57, fol. 76; Deiner Lieb sunlich Schreiben atd. K 57, fol. 76; Demnach K 78, fol. 240; Dieweil K 57, fol. 25', K 78, fol. 231'; Euer Lieb haben K 78, fol. 75; Hiebei übersenden wir K 78, fol. 39; Ir werdet euch ... erindern atd. K 78, fol. 360; Nachdem K 57, fol. 5', K 78, fol. 4'; Ob wir von dem atd. K 78, fol. 76; Uns hat K 57, fol. 377'; Uns ist K 78, fol. 66; Uns kumbt fur, wie K 78, fol. 304'; Uns zweifelt nicht K 78, fol. 18; Unser genediger Befelh ist an Euch, dasz K 57, fol. 390; Was anjetzo K 78, fol. 310'; Wasgestalt K 78, fol. 320; Was jetzt an uns K 78, fol. 67'; Was uns K 57, fol. 447'; Was wir K 78, fol. 5'; Welchermaszen K 57, fol. 365; Wiewol K 57, fol. 2, K 78, fol. 6; Wir befinden K 78, fol. 236, ~ bewilligen K 78, fol. 75', ~ erindern uns K 78, fol. 246', ~ fügen K 57, fol. 24, ~ geben euch ... zuerkennen, dasz atd. K 57, fol. 1', ~ haben K 57, fol. 63', ~ hetten uns K 78, fol. 303', ~ lassen K 78, fol. 367, ~ legen K 78, fol. 235', ~ nemben K 78, fol. 73, ~ schicken K 78, fol. 210; wir sein ... bedurftig K 78, fol. 223, wir versehen K 57, fol. 515, ~ werden be-richt, wie K 78, fol. 319' ~ wissen K 78, fol. 2.

⁴⁾ Daran beschicht unser Willen K 57, fol. 1'; An dem volzieht Ir unsern endlichen Willen und Mainung K 57, fol. 2' (vedle uvedených sloves se vyskytují i jiná: An den beweist Ir K 57, fol. 175'; erstatten dein Lieb K 57, fol. 4'; erzaigen dein Lieb K 57, fol. 6; Daran tuet K 57, fol. 9, ~ er-

pisech kopiářů není. Datování začíná skoro vesměs slovem „Geben“, k němuž se připojuje místo vyjádřené buď prostě nebo opsané.¹⁾ Zřídka se místo „Geben“ vyskytuje „Actum“²⁾ a pak obrat „Decretum per Caesarem“, psaný latinkou, bez udání místa.³⁾ Den, měsíc a rok se buď vypisují slovy, nebo číslicemi, nejčastěji římskými, řidčeji arabskými, při čemž se u letopočtu uvádějí zpravidla jen poslední dvě číslice, výjimečně letopočet celý.⁴⁾ Ve zvláštních případech se přidává do datovací formule i datování podle let panování.⁵⁾ V dodatcích „Postscripta“, jež najdeme na konci zápisů často připojeny,⁶⁾ jsou datovací formule s odkazy na datum vlastního zápisu.⁷⁾

Dodatky o kusech „In simili“ chybějí — zřejmý a ovšem přirozený rozdíl proti registrům —, poznámek je málo a upravuje se jimi skoro jen nesprávné chronologické pořadí zápisů.⁸⁾ V kopiářích bývají také opravy, a to jak ve formě doplňků v regestech, v textu i po straně zápisů,⁹⁾ tak i ve formě škrťů.¹⁰⁾

folgt K 57, fol. 86, ~ volbringt Ir K 57, fol. 170); mimo „Willen“ a „Mainung“ — namnoze s různými přívlastky — se užívá i „Gefallen“ K 57, fol. 665, ovšem řidčeji; Také jsou obraty jiné: Und das ist unser Willen und Mainung K 57, fol. 49; Das raichet uns zu bruderlichen und angenemben Gefallen K 78, fol. 78'; Daran beschicht etc. K 57, fol. 172; Si volbringen auch daran etc. K 57, fol. 209'; Und an disem allem etc. K 57, fol. 209'; Und es beschicht etc. K 57, fol. 210. Někde sankce chybí: K 57, fol. 1, 439'.

¹⁾ Na př.: in unser Stadt Wien K 57, fol. 1; in unserm kuniglichen Schlosz Preszburg K 57, fol. 10'; in unser und des Reichs Stadt Regenspurg K 57, fol. 110'; zu Wien K 57, fol. 14; Wien K 57, fol. 69; srv. i K 78, fol. 11, 135'.

²⁾ Na př. K 78, fol. 243.

³⁾ Na př. K 78, fol. 240'.

⁴⁾ Srv. na př. K 57, fol. 80'; K 78, fol. 240'.

⁵⁾ Geben in unser und des Reichs Statt Augspurg den ersten Maii Anno etc. im sechsundsechzigsten, unserer Reiche des Romischen im vierten, des hungerischen im dritten und des behemischen im achtzehenden K 78, fol. 154'.

⁶⁾ Na př. K 57, fol. 153, K 78, fol. 278, 343.

⁷⁾ Datum ut supra K 57, fol. 667, K 78, fol. 5; Datum ut in litteris K 78, fol. 150; Actum ut supra K 57, fol. 153'; srv. i K 78, fol. 141, 331.

⁸⁾ Diese Resolution gehört und befindet sich im nachfolgenden Monat Februarii K 57, fol. 297'; Dieser Befelh gehort ins 65 Jar K 78, fol. 111'; ist zuvor registriert und mit Numero 324 zufinden K 78, fol. 348.

⁹⁾ Na př.: K 57, fol. 113', 114', 193'.

¹⁰⁾ Na př. K 78, fol. 334.

Z písařských zvláštností možno uvéstí protahování prvního písmene nové věty, čímž vzniká tu jakási mezera.⁴⁾ Zkratky, užívané v zápisech, jsou podobné, jako v registrech české kanceláře; vedle obvyklých zkratk v titulaturách se nejvíce vypouští zase -er- a -en-⁵⁾

Tím je vyčerpán popis a rozbor čtvrté skupiny Čelakovského seznamu register české kanceláře.

Václav Letošník.

Z archivních cest.

(Kladsko—Vratislav—Zhořelec a Budyšín.)

Bývalo kdysi zvykem, že historikové podávali o svých archivních cestách veřejné zprávy. Nebyl to jen projev oprávněné pýchy těch, kdo první přicházeli na nezbádanou novinu, zprávy jejich usnadňovaly zároveň cestu pracovníkům, kteří po nich v táž místa přicházeli. Poslední dobou od zvyku toho často se upouštělo a nevýhody toho jsou až příliš zřejmé tam, kde užíváme výsledků starších generací a na ně navazujeme. Nikde souvislost se starším historickým výzkumem není těsnější než při podniku registrovém a nikde neuvědomujeme si bolestněji, že tak mnohé z vykonané práce se časem opět poztrácelo a že není vůbec dostatečné evidence o tom, co pro archivní výzkum posud vykonáno. Proto, když mne redakce Časopisu Archivní školy vyzvala, abych otiskl zprávu o svých cestách po různých archivech, měl jsem za povinnost laskavému pozvání tomu vyhovětí. Počínám archivním výzkumem v cizině.

Když mně počátkem roku 1922 bylo svěřeno vydání šestého svazku díla „Regesta Bohemiae et Moraviae“, jenž obsáhne dobu od císařské korunovace Karlovy (5. dubna 1355) do konce roku 1363, vedla první zahraniční cesta do Drážďan. Platila zejména zbytkům register kanceláře Karlovy z r. 1360 a poč. r. 1361, jichž text byl posud znám jen ze staré edice Glafeyovy. Ochota ředitele hl. st. archivu saského *Woldemara Lipperta* umožnila získati pro náš historický ústav úplný fotografický snímek celých register. Mimo to objevila se nutnost prohlédnutí znovu listiny drážďanského archivu, třebaže byly kdysi již *Schulzem* pečlivě opsány a pak ještě opisy *Friedrichem* a *Klicmanem* opraveny a doplněny. Ukázalo se totiž, že v musejním diplomataři nemalá část opisů schází, k osmi opisům diplomataře musil jsem pořídit deset opisů nových. Výtěžek ze zájezdů drážďanských (v srpnu a v listopadu 1922) byl tedy značný. Připočítá k němu třeba ještě gal-

⁴⁾ Srv. na př. K 57, fol. 76: Und, Deiner, Damit a pod.

⁵⁾ Na př.: Ku. Mt K 57, fol. 113; geb(en) K 57, fol. 35, K 78, fol. 7; weg(en) K 78, fol. 239'; koncové -en v řadové číslovce data na př. K 78, fol. 29', 239, 367'; und(er)tenigist K 57, fol. 39; některé zkratky jsou neobvyklé: ei(nem) jeden K 57, fol. 113, Nacht(eil) K 57, fol. 63', P(ersonen) K 57, fol. 670 a pod.

vanoplastické odlitky pečeti českých, k jichž opatření dala podnět drážďanská sbírka Posseova, a jež staly se základem — žel zatím stále ještě osamoceným — příští soustavné sbírky našeho ústavu.¹⁾ Leč přes zisk, který ústavu přinesly drážďanské zájezdy, nechci se zde o nich podrobně rozepisovati. Ráz práce v archivu, v němž bohemika tvoří jen malý zlomek (jsou to zejména listiny z někdejších archivů řádů německých rytířů), kde dokonalý lístkový katalog usnadňuje heuristické práce, způsobil, že jsem se nedostal do těsnějšího styku s vlastními fondy archivními. Nemohl bych tudíž o archivu říci nic podstatného, co by nebylo známo našim historikům, kteří v Drážďanech pracovali přede mnou a snad již i po mně.

Po druhé vedla mne cesta do ciziny v dubnu 1926 do Vratislavi, cestou zastavil jsem se v Kladsku. Lev ve znaku města, lev na kašně na náměstí připomínají, že jsme v části někdejšího království. Arci program našich Regest byl formulován tak, že části království, které k naší republice již nenáležejí nejsou také do Regest pojaty; ale pojmáme ovšem do sbírky své listiny, jež osvětlují poměr krajů těch k zemi a říši české, listiny, které pro ně vydal král či jeho úředníci, úřady zemské, arcibiskup a úřady duchovní a pod.²⁾ A právě takovými listinami je Kladsko bohato. Kladsko bylo oblíbeným místem Arnošta z Pardubic. Jest známo, že v Kladsku přál si býti pohřben, že tu založil klášter augustiniánský a že pečoval o jeho rozvoj štědrými donacemi a mnohými svobodami. S tím souvisí, že v Kladsku zachovalo se i poměrně mnoho listin královských z prvních dvou desetiletí vlády Karlovy. Listiny ty, královské, arcibiskupské i zajímavá závět otce arcibiskupova Arnošta ze Staré³⁾ byly posud známy jen ze staré edice Volkmera a Hohause v prvním svazku „Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz“ (r. 1883). Úmyslem mým bylo ne vždy přesnou edici tu zrevidovati.⁴⁾

¹⁾ Srv. Časopis Archivní školy I. 178.

²⁾ Viz program Regest otištěný tamže str. 177.

³⁾ Reg. Boh. IV. p. 806 n. 2067.

⁴⁾ Srv. v úvodu edice zmínku o nedostatecích způsobených tím, že vydavatelé pracovali v malém provinciálním městě bez potřebných pomůcek, jakož i že byli „im Gebiete des Urkundenwesens Dilettanten.“

Volkmer a Hohaus čerpali předlohy své ze tří fondů místních: z archivu městského a farního a mimo to z registratury berního úřadu, kde tenkrát uloženy byly staré kopíře privilegii kladské šlechty.¹⁾ Když jsem se po nich dotazoval, bylo mně řečeno, že zatím kopíře ty s jinými starými spisy byly odevzdány do státního archivu v Bratislavě. Zbývají tudíž v Kladstě jen archivy dva.

V městském archivu byl jsem nucen práce co nejvíce omeziti. Dosavadní správce archivu byl nemocen a nesnášel delšího pobytu v archivu, o ustanovení jeho nástupce se teprve jednalo. Hovořilo se o tom, že se jím stane pens. zem. archivář moravský prof. B. Bretholz. Bretholze přivedly k historii Kladska, tuším, studie problému kolonizačního, a i tu podal již důkaz neobyčejné své výkonnosti. Počátkem r. 1926 vyšel v *Geschichtsquellen* z pera Bretholzova soupis rukopisů měst. archivu v Kladsku.²⁾ Přes chvat zpracování, někde patrný, jest to kniha dobrá a českému historiku svrchovaně užitečná. Stačí upozorniti na př. na české zápisy v prvé knize privilegii, které Bretholz registroval; pro užívání češtiny v šestnáctém století jsou tím důležitější, že, dodávám, z rukopisu patrně, že písař kladský sám česky uměl.³⁾ I jinak poskytuje Bretholzův soupis mnoho nového a poučného. Pro mne nejdůležitější byl poznatek, že ani jemu nepodařilo se nalézt nových listin Karlových a že tudíž stačí opatřiti text tří listin známých, z nichž dvě u Volkmera-Hohause vydány byly neúplně.⁴⁾

¹⁾ Viz *Geschichtsquellen* I p. 114, 157 a j.

²⁾ VI. sv. „Die Handschriften zur Geschichte der Grafsch. Glatz“, 1. seš. „Beschreibung der Handschriften im Glatzer Ratsarchiv.“

³⁾ Z nejzajímavějších českých zápisů jest „zpráva, jak se jitra a lány v království českém měří“ (p. 598, soupisu Bretholzova str. 18). Zpráva zní: „Provazec, kterejmž se roli a louky vyměřují, má býti vzdýli 42 loktů. Jitro právě má býti 5 provazcův vzdýli a 1 provazce zšíří. Takovejeh 5 jiter klade se za jeden pruet a 12 takových prutův činí lán, a na lán rolí vsívá se 60 korcův obilí; pakli jest rybník u velikost lán, tehdá muože se do něho vsaditi 60 kop násady.“ Čísła ukazují, že „zpráva“ jest odvozena z kroniky Hájkovy či ze ztracené její předlohy; ať tak či onak, jest pozoruhodná jako další důkaz, že Sedláček vskutku nedocenil význam měřického spisu Hájkova; viz Sedláčkovy „Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách“, str. 321 násl. a j., též referát můj v *Naší Vědě*, VI. str. 205 násl.

⁴⁾ L. c. str. 163, 174, 180; Reg. imp. VIII 6329, 6336.

Práce v archivu farním byla daleko obtížnější, ba zprvu se zdálo, že se potká s obtížemi nepřekonatelnými. Farář dr. *Fr. Monse* sdělil mi, že není archivního katalogu, že neví, co archiv obsahuje, ježto hledaje listiny podle signatur, u Volkmera-Hohause uvedených, opětovně shledal, že listiny nejsou na místě a pokládá mnohé tudíž za ztraceny. Přesto svolil, abych archiv prohlédl, a odevzdal mi klíč od archivní místnosti. Netrvalo dlouho, a přesvědčil jsem se, že zprávy o archivu líčily jeho stav příliš černě, v různých zásuvkách objevovaly se hledané originály doby Karlovy. Rozhodl jsem se proto prohledati zběžně celý archiv. Když jsem třetí den byl s prohlídkou u konce, našel jsem v poslední zásuvce katalog domněle ztracený. Leč hledání nebylo ani jinak bez užitku; podařilo se mi nalézt i správně zařaditi nejen většinu originálů, které katalog mezi starými listinami uvádí, nýbrž byl jsem tak upozorněn i na novější materiál, kterého u Volkmera a Hohause nenalézáme a který pro české dějiny jest nemalé důležitosti.

Archiv farní v Kladsku jest archiv někdejší koleje jezuitské, této připadl majetek někdejší komendy maltézske, s majetkem ovšem i archiv a mimo to zachovaly se v koleji listiny někdejšího kláštera augustiniánského. R. 1690 byl archiv spořádán, pořízeny skříně a archivalie uvedeny do pořádku, jenž později nebyl již změněn. Katalog, lépe inventář, „Catalogus instrumentorum atque librorum, qui extant in archivo collegii Societatis Jesu Glacii, confectus cum erectione novi archivi — — 1690“ ukazuje, že písemnosti rozděleny podle hledisk věcných v oddělení označená písmeny *A* až *Z*.¹⁾ Pořadatel archivu snažil se pak materiál jednotlivých oddělení roztřídit podle obsahu tak, aby každá zásuvka (*1—12*) obsahovala materiál jednotný; písemnosti v zásuvce roztřídil zhruba chronologicky a označil písmeny malými. Katalog

¹⁾ *A* Praepositura, listiny kláštera augustiniánského, *B* Collegium et commendata, listiny kl. maltézskeho a nejstarší akta jezuitské koleje, *C* Res Societatis, *D* Templum, *E* Parochia, *F* Fundationes, *G* Sodalitates, *I* Oeconomia ruralis, *K* Bona praepositurae, *L* Bona commendae, *M* Jus patronatus, *N* Jus braxandi, *O* Jus forestarium, *P* Jus altum et bassum, *Q* Jura varia, *R* Onera, contributiones et emptiones bonorum nostrorum, *S* Militaria, *T* Census, *V* Debita, credita, *W* Oeconomia domestica, *X* Dimissoria, *Y* Continuatio variorum, *Z* Indifferentia.

uvádí obsah a letopočet všech kusů, které se zdály důležitými. Z knih jmenováno jen „Chronicon antiquum mspt. de rebus Glacensibus“, leč v archivu nalezneme ještě kopiáře korespondence, něco starých úředních knih a tisků. Archiv jest poměrně bohat; nejstarší originál jest závět Arnošta ze Staré z r. 1340, katalog uvádí pak více než sedmdesát listin čtrnáctého století, z největší části jsou to originály a zachovány posud. Až na některé výjimky jsou listiny ty známy z edice Volkmera a Hohause,¹⁾ podobně i listiny století patnáctého. Rokem 1500 edice Volkmer-Hohausova končí. Z materiálu pro dějiny novější upozorňuji na jezuitské korespondence, v zásuvce *B3* zachována „gravamina“ Kladských proti Jesuitům z r. 1619, v zásuvce *A1* našel jsem i poznámku psanou rukou Balbínovou. Z ní patrno, že Balbínovi byly známy historické poklady kladské koleje.²⁾ Z novějších českých historiků nepracoval však na kladské faře, tuším, nikdo a byl jsem v posledních letech asi vůbec jediný, kdo získal přístup do tohoto archivu. Proto chtěl bych k jeho bohatství obrátiti pozornost našich kruhů odborných, aby se mi co nejdříve dostalo následovníků.

* * *

Když jsem po týdnu ve Vratislavi taj. arch. radovi *K. Wutkeovi* vypravoval o svých zkušenostech v Kladsku, přiznal jsem, že jsem měl z farního archivu opravdovou radost. Na jeho dotaz vysvětlil

¹⁾ Sign. *A3e* v katalogu „Carolus IV dat Arnesto facultatem emendi bona feudalia 1350“, zda originál neuvedeno; sign. *K2a* „Privilegium d. Stüllfried super partem Ebersdorf, 1360“, opis; sign. *P3a* kopie privilegia z r. 1334; sign. *K2c* a *M6b* z r. 1397. Listiny tyto v katalogu uvedené u Volkmera-Hohause scházejí, scházejí však rovněž v archivu. Sign. *T1b* jest v archivu notářský opis z r. 1412 některých starších listin na statky v kraji gródkovském ve Slezsku; listiny ty nenáleží však do rámce našich Regest.

²⁾ Poznámka vztahuje se k opisu listiny Arnoštovy z 22. března 1352, opis byl omylem datován k r. 1350 a opravován podle zakládací listiny z 23. října 1350 (Geschichtsquellen I p. 116 a 135). O korekturách těch bylo v 17. stol. mylné domnění, že je provedl sám Arnošt. Balbín míněn to vyvrací, upozorňuje na stáří písma, na obsah a pokračuje „3° qui viderunt plures b. Arnesti epistolas et in libris erectionum Praegae et in indulgentiis, collatis in Ginecz et cet. et correctiones marginales manuscripti, — — facile advertere poterunt diversitatem characteris, ut ego me vidisse fateor — —. Scripsi 1661 Glacii in octava d. Virginis assumptae B. B. S. I. mp.“

jsem radost svou blíže: nepotěšila mne jen skutečnost, že jsem se dostal do bohatého archivu a našel tam materiál domněle ztracený, měl jsem i radost z toho, že jsem archiv našel ve stavu ne právě dokonalém. Zní to paradoxně, ale čtenář pochopí. Na svých cestách za Regesty (a i jiných) měl jsem příležitost shlédnouti veliký počet našich venkovských archivů. Stav, který tu shledáváme, jest, jak obecně známo, trudný. Při pohledu na mnohý náš archiv cítí návštěvník strast, má pocit, že třeba zjednatí nápravu co nejrychleji, ba ozývá se i stud, že v osmém roce samostatnosti nemáme ještě zákona na ochranu písemných památek. Nepravím, že po zájezdu do Kladska pokládám stav našich venkovských archivů za méně ubohý, ale přece jen přináší úlevu poznatek, že i jinde trpí stejnými obtížemi, že trpí jimi v onom bohatém Německu, jež v době předválečné oplývalo všemožnými prostředky. Ostatně, abychom se neutěšovali příliš, nedostatkem zákonité péče o archivy soukromé odlišovaly se tenkrátě státy rakouský a německý od států s vyspělejší péčí archivní.

Ukázalo-li Kladsko, že v ochraně soukromých archivů nemá Německo proti nám valného náskoku, byl arci dojem ve Vratislavi zcela jiný. Třeba jen vstoupiti do dokonalé budovy státního, dříve t. ř. provinciálního archivu, abychom si uvědomili, jak štědrě německý stát pečuje o vlastní své písemnosti. Také archiv městský a archiv diecése umístěny jsou v moderních budovách, a archivy vratislavské neimponují jen umístěním, nýbrž i uspořádáním svých fondů. Českého badatele potěší pak ochota, s níž jest ve všech těchto ústavech přijímán.

O dvou archivech, městském a biskupském mohu zmíniti se jen stručně. Archiv městský jest spojen s městskou knihovnou, umístěn v budově městské spořitelny. Chová mimo vlastní fondy městského úřadu písemnosti hospitálů sv. Ducha a Božího Těla, pak sbírku rukopisů Sam. B. Klose z konce 18. století, v nichž zachovány opisy listin od té doby ztracených. Evidenci slouží chronologický lístkový katalog. P. Rehme podal soupis městských knih. Daleko největší část listin doby Karlovy jest dobře vydána v listáři Kornově.¹⁾ Nového materiálu našel jsem nemnoho. Jest tu zachován

¹⁾ G. Korn, Breslauer Urkundenbuch, I. díl 1870. P. Rehme, Über die

originál listiny Mikuláše vév. opavského pro opavský špitál sv. Mikuláše z 2. května 1359 (*Ropp. 51 hhh*); listina ušla pozornosti dřívějších badatelů, ježto byla omylem zapsána jako listina vévody opolského. Vedle originálu listiny samé zachována i originální konfirmace Jana biskupa olomouckého z 12. prosince 1359 (*Ropp. 51 fff*). Z kopiářů čtrnáctého století poskytl „Liber annalium devolutionis Slesie ad regnum et coronam Bohemie“ (ms. A 4) listinu Bolka Opolského z 25. září 1361, jíž dosvědčuje, že mu bylo od Vratislavských zapláceno 450 hřiven, které mu král Karel na nich postoupil. Mimo ni nalezneme i jiné transakce obdobné, jež zaznamenala již Regesta Huberova a něco nových příspěvků ke styku panovníkovu s hlavním městem slezským.

Nejdůležitější listiny archivu biskupství vratislavského publikoval již G. A. Stenzel.¹⁾ Přes to bylo možno získati v archivu tomto několik textů nových. Uvádím na př. listinu, kterou 1355, 24. Sept. kvitují kolektoři papežští biskupa vratislavského; jest dána v Praze a mezi svědky jest Markvard kanovník vyšehradský, Linhart kanovník žatecký a Martin Šram měšťan Nového města Pražského. Bylo možno opatřiti text dvou nevydaných listin Karlových, text listu markrabí Jana, daného 1359, 10. Febr. biskupu a kapitule vratislavské a notářský instrument o lenním slibu kapituly z 5. února 1359 a j. Listiny zařazeny jsou z největší části podle starých signatur, ostatní v pořádku chronologickém. K oběma skupinám pořízen chronologický katalog, jenž usnadňuje rychlou orientaci. Mimo vlastní písemnosti biskupa a kapituly uloženy jsou v biskupském archivu některé cenné archivy farní. Jest to opatření jistě prospěšné, jímž duchovní vrchnost účelně zasahuje na ochranu písemností institucí jí podřízených. (Připomínám, že Kladsko nepodléhá biskupu vratislavskému, nýbrž je dosud částí arcidiecése pražské.) — Pro vlastní výzkum můj farní archivy nové látky neposkytly.

Nejvíce času vyžádalo si badání v archivu státním. Bylo to

Breslauer Stadtbücher (Stadtrechtsf. II.) 1909. O historii archivu listin a o historiku Kloseovi viz Dr. H. Markgraf, Geschichte der städtischen Urkundenarchivs zu Breslau, Archival. Zft. III str. 110 násl.

¹⁾ Urkunden zur Gesch. d. Bisthums Breslau im Mittelalter, 1845.

dáno jeho rozsahem i významem pro český výzkum a způsobeno i nesnáze, s nimiž potkávají se v něm heuristické práce o některých úsecích dějin. Za doby Wattenbachovy (1857—1862) byl sice založen chronologický lístkový katalog, jenž nepřihlízel jen k vlastním fondům archivním, nýbrž k listinám slezským vůbec a stal se základem publikace slezských regist. ¹⁾ Ale katalog ten omezen byl na starší období; podle dispozic původních doplňován systematicky jen do r. 1355, neboť inkorporace Slezska koruně české uzavírá (podle Wattenbacha) samostatné dějiny země. Sám rokem 1355 počínám. Nemohl-li jsem se tudíž lístkovým katalogem spokojiti, našel jsem v něm přesto nemálo cenných poznámek; s velikým užtkem byl mi i soupis císařských listin, jež z nařízení pruské archivní správy sestavil Dr. Croon a starší soupis listin královských *Rep 10*. Ale v podstatě byl jsem nucen sáhnouti přímo k repertoriím archivním a podnikati samostatný výzkum. Byl to úkol obtížný nejen pro bohatství státního archivu vratislavského, nýbrž i pro rozmanitost jeho fondů a jejich uspořádání.

Státní archiv vratislavský jest samým založením svým ústředním archivem země. Jeho počátky spadají do r. 1810. Když toho roku sekularisovány byly kláštery pruského Slezska, navrhl J. G. Büsching, aby knihovny, archivy a jiné historické památky klášterní byly soustředěny ve Vratislavi a aby z nich zřízena byla velká ústřední knihovna zemská. Jeho návrhu bylo vyhověno a nově zřízená knihovna získala vskutku většinu církevních archivů podobně jako chová universitní knihovna pražská archivalie klášterů zrušených r. 1782. Kdežto však u nás koncentrace ta neměla tenkrát ani později valného vlivu na rozvoj historické práce, bylo soustředění archivů slezských plodným základem další organizace archivní. Původní svazek s knihovnou byl po několika letech uvolněn, r. 1815 koordinován knihovně „král. akademický provinciální archiv“, r. 1821 přestává býti ústavem universitním a stává se v duchu Hardenbergovy organizace pruského archivnictví, archivem zemským. V té době

¹⁾ K dalšímu viz podrobnou práci Bruno Krusch, *Geschichte des Staatsarchivs zu Breslau*, Mitt. d. k. preuss. Archivverwaltung seš. 11., 1908. Tamže seš. 12. O Meinardus-R. Martiny, *D. neue Dienstgebäude des Staatsarchivs zu Breslau und die Gliederung seiner Bestände*.

získává archiv staré písemnosti zemských a krajských úřadů, jeho fondy v jediném desetiletí mnohonásobně vzrostly. Zároveň vstupem archiváře G. A. Stenzela dostává se mu osobnosti velké vědecké váhy, jež měla rozhodující vliv na další jeho vybudování.

Pro uspořádání a soupis archivů klášterních byl r. 1812 přijat návrh Worbsův. Archivy uspořádány odděleně v pořadí abecedním a volen tak mimovolně princip provenienční. Listiny odloučeny od akt, akta měla býti rozvržena podle materií, listiny sepsány jednotlivě v pořadí chronologickém. Uspořádání listin v pořadí časovém usnadňuje historikovi rychlou orientaci a výhodnost plánu Worbsova možno tudíž posud oceniti. V letech dvacátých Stenzlovi sepsování jednotlivých listin zdálo se býti příliš pracné, zejména ježto Büsching pojem listiny příliš široce definoval. Zdálo se mu také příliš zdoluhavé vyhledávati archivalie v seznamech chronologických a rozhodl se i listiny podle materií rozřaditi. Proto arci pokládal za zbytečné uchovávat jednotlivé fondy odděleně. Archivalie, které tenkrát odevzdaly rozmanité úřady státní, byly sloučeny ve fond jediný a rozřazeny podle podrobného schematu, jež Stenzel, právní historik, k tomu účelu vypracoval. Látka rozdělena podle devíti, později desíti rubrik ¹⁾ a pro snazší orientaci rozřaděna geograficky. Odděleny písemnosti, které měly důležitost pro celé Slezsko nebo několik částí provincie, od písemností, které týkaly se jednotlivých knížectví, a i u těchto postupovalo se dále podle téhož hlediska a sloučeny spisy týkající se jednotlivých osob nebo míst. Stenzel doporučoval svůj systém jakožto pohodlnější; sliboval si od něho, že umožní rychlejší uspořádání archivalií i rychlejší jejich vyhledávání, až k účelům správním budou požadovány. Z předpokladů jeho skutečnil se jen prvý; rozřazení archivalií provedeno bylo rychle a také soupis rychle pokračoval. Bylať daleko největší část písemností dána k „Ortsakten“ a od podrobnějšího označení, co fascikly jednotlivých míst obsahují, vůbec upuštěno.

K. Wutke vypravuje rozmarnou historku, jež pěkně charakte-

¹⁾ „Hlavní rubriky“ ty jsou: 1) Král v poměru k zemi, 2) jednání sjezdů a sněmů zemských, 3) správa země, 4) policie, 5) finance, 6) vojenství, 7) poměry hospodářské, 8) mravní a vědecké vzdělání, 9) záležitostí duchovní, zbožné a dobročinné nadace; podrobněji viz v knize Kruschově str. 215 násl.

risuje ráz těchto „aktů“. Když druhý nástupce Stenzelův, Grünhagen, poučoval archiváře, nově do Vratislavě jmenovaného, o spořádání tamního archivu, nemohl nový úředník pochopiti, že lze k starým písemnostem řaditi výstřížek z moderních novin, který se náhodou týká téhož místa. Ale pochybnosti nováčkovy byly odbyty poznámkou, že „Ortsakten“ nejsou ve skutečnosti „vůbec akta“.1) — O nevýhodách tohoto uspořádání mohl jsem se sám názorně přesvědčiti. V listáři hrabat z Reichenbachu na př. jest otištěna listina Karlova z 12. dubna 1356;2) Karel potvrzuje v ní prodej rychty ve slezském Frankenštejně. Listina byla vydavatelí známa z opisu chovaném v archivu vratislavském mezi „akty“ tohoto města. Když jsem žádal za předložení opisu, byl jsem upozorněn, že není to věc snadná a že budu sám musiti opis z fasciklů frankenštejnských vyhledati a prozíravý úředník archivu radil, abych se nezdržoval dlouhým hledáním v nespořádaných fasciklech a spokojil se raději edicí Reichenbachovou. Nebylo možno, neboť otisk u Reichenbacha budil pochybnosti. V listině Karlově datované 12. dubna 1356 jest inserován list rytíře Jana Sekla a konšelů frankenštejnských, jenž v opise má datum „die b. Anne matris Marie a. d. 1356“. Jedno z dat jest ovšem chybné a poněvadž jsem tenkrát neznal jiného opisu listiny, bylo nezbytno opis z „akt“ vyhledati. Štěstí mi přálo a již na počátku druhého fasciklu objevil se hledaný opis. V jiném případě se však hledání tak protahovalo, že jsem se raději vzdal a spokojil edicí. Na samostatný výzkum fasciklů „Ortsakten“ pro krátkost mého pobytu nebylo tudíž možno vůbec pomýšleti.

Přes zjevné své nedostatky vládl system Stenzelův ve vratislavském archivu po celé devatenácté století. Podřídil se mu prvý nástupce Stenzelův Wattenbach i nástupce druhý Grünhagen. Teprve nastoupením ředitele O. Meinarduse r. 1901 nastává dramatický moment, kdy správy archivu ujímá se archivář oddaný moderním zásadám nauky archivní. Meinardus byl energický reformista a neváhal dáti výhost systemu Stenzelovu. Byl stoupencem

1) Die Entwicklung des Breslauer Staatsarchivs, zvl. ot. z „Schlesische Volkszeitung“, 1922.

2) Heinr. Graf Reichenbach, Urkundl. Gesch. d. Grafen Reichenbach I, str. 37.

principu provenienčního a původně hodlal restituovati fondy podle systemu Stenzelova rozřazené. Ale pokus selhal, bylo často již nemožno zjistiti provenienci jednotlivých písemností a bylo to při rozsahu rozřazených fondů vůbec úkolem nad očekávání velikým. Meinardus musil resignovati a spokojiti se tím, že registratury nově do archivu odevzdané ponechal v původní celosti a původním uspořádání. Starší archivní fondy zůstaly ve stavu, ve který uvedeny byly za dřívějších archivářů, jen opatřovány postupně nové soupisy nespořádaných akt.

Vnějším znakem uspořádání Meinardusova jest rozdělení archivu v pevně stanovené repository. V čelo postaveny pozůstatky archivů státních rozřazené podle systemu Stenzelova, a to předně listiny (*Rep. 1—12*), pak akta (*Rep. 13—51*). Listiny i akta rozděleny pak geograficky, tak že *Rep. 1 a)* jest t. ř. všeobecný archiv, *Rep. 1 b)* listiny knížectví vratislavského, *Rep. 2* listiny města Vratislavi, *Rep. 3* listiny týkající se území býv. knížectví břežského, lehnického a volovského, *Rep. 4 a)* listinné písemnosti hledící k hrabství kladskému, *Rep. 4 b)* knížectví hlohovské, *Rep. 4 c)* minsterberské a pak podle abecedy knížectví další. Za knížectvími v *Rep. 6* následují dominia, *Rep. 7* jsou listiny hornolužické, *Rep. 8* listy šlechtické, *Rep. 9* t. ř. listinné personalie. Za akty promísené proveniencí následují archivy klášterní v pořadí abecedním jako *Rep. 53—129*. *Rep. 132* jsou deposita, *Rep. 135* rukopisy. Správa archivu působí k tomu, aby města a šlechtické rodiny odevzdávaly jí v deposita staré své písemnosti. Akce, kterou archiv od počátku století vytrvale sleduje, měla záhy úspěch. Již v r. 1909 uloženy byly v archivu písemnosti 41 města a 28 šlechtických a měšťanských rodin. Některé z deponovaných archivů mají i listiny z třináctého a čtrnáctého století; mezi deponovanými archivy *Rep. 132 c)* jest i archiv olešnický, který pro český historický výzkum má největší důležitost z fondů vratislavského státního archivu. Za těmito starými fondy jest zřetelná ce-ura a *Rep. 199* počínají podle proveniencí uspořádané registratury státních úřadů od počátku století do archivu odevzdané. Uspořádání Meinardusovo zůstalo i za jeho nástupce K. Wutke zásadně nedotčeno. Doznalo změny jen potud, že zrušeny pevné repository a zaveden „system přírůstkový“. Fondy

řadí se jak do archivu docházejí, a jednotnou signaturou a odkazy postaráno o celistvost fondu. Změnu tu zavedl Wutke z důvodů praktických, ježto podle rozvrhu Meinardusova bylo nutno příliš mnoho místa rezervovati pro přírůstky v jednotlivých fondech a přes značný rozsah depotu pociťován záhy nedostatek místa. Reforma Wutkeova jest nejen účelná, nýbrž i obecně poučná, neboť ukazuje zřetelně, že podstata principu provenienčního tkví hlouběji než jen v umístění fondů v depotu.

Co pověděno o vývoji vřatislavského státního archivu, vysvětluje s dostatek obtíže výzkumu i jeho postup, Chronologicky uspořádaná repertoria listin klášterních bylo možno zběžně prolistovati a omeziti se při tom na dobu 1355—1363. Repertáře 1—7 vyžádaly si velice mnoho času a snažil jsem se proto seznamenati látku nejen pro VI. svazek Regest, nýbrž pro dobu Karlovu vůbec a pro ostatek čtrnáctého století. Objevila se při tom arci otázka, co jest bohemicum, čili bylo zřejmo, že rozsah výzkumu třeba přesněji pojmově vymeziti.

Když za dob Dvorského vyžádán byl z Vřatislavi soupis bohemicum, poslán byl do Prahy seznam neveliký. Z repertářů vypsaný odkazy hledící k českým městům, seznamenáno něco rukopisů. Byl to velice užitečný seznam, ale nikterak ne úplný ani systematický. Na nejvýznamnější bohemika vřatislavského archivu upozornil Sedláček, vydav soupis českých fondů archivu knížat minsterberských, nynějšího deposita vřatislavského archivu Rep. 132^c F. Oels. Z téhož archivu otištěny pak Emlerem listiny v Archivu Českém, XIV. sv. Sedláček i Emler omezili se však na listiny týkající se bezprostředně Čech a Moravy. Týmiž hledisky veden byl výzkum pro musejní diplomatář a opsány proň na př. listiny Skalických z archivu kláštera křesoborského (Rep. 83, Cist. Grüssau). Celkem choval musejní diplomatář opisů ze státního archivu vřatislavského málo, neboť pro samo teritorium Čech a Moravy vlastní fondy archivu mnoho nepřinášejí, a pro skrovný výtěžek zdálo se, že je zbytečno podnikati obšírný a zdlouhavý výzkum. To se změnilo, když pro chystané svazky našich Regest posunuta do popředí česká koruna a moc královská. Pojem bohemicum zahrnuje tím i vztah krále českého k zemím české koruně přivtěleným. Připomínám, co pověděno výše

o nazírání Wattenbachově na význam r. 1355 pro dějiny slezské. Jest-li inkorporace epochou v dějinách slezských, vyniká tím zřetelněji těsná souvislost českých a slezských dějin v letech následujících, a k souvislosti té musejí ovšem naše Regesta systematicky přihlížeti. Avšak rozšíření Regest Čech a Moravy na korunu českou skýtá i obtíže: Podle programu měly býti do Regest pojaty „z písemností týkajících se příslušníků a území ostatních částí koruny (rozuměj, mimo území nynější republiky) jen ty, jež se vztahují přímo k svrchované moci zeměpanské, tedy písemnosti králů českých a jejich úředníků nebo jim určené.“¹⁾ Právě se „jen“, ale zájezd vřatislavský ukázal, že listin úředníků královských jest již pro dobu Karlovu množství převeliké. Jsou to zejména listiny o prodejších statků zemských, které vydali hejtmané královští nebo konšelé vřatislavští „ex serenissimi principis et domini d. Karoli imperatoris Romanorum s. a. et Boemie regis mandato speciali maiestateque Boemie eiusdem domini nostri graciousissimi tenentes et regentes capitaneatus officium Wratislaviensis.“ Některé zachovány v originále nebo v opisech, největší část zachována v zemských deskách.²⁾ Vklady deskové mají téměř všechny ráz listin a archivář vřatislavský mi právem namítl, že bych musil vlastně regestovati veškeré zápisy deskové. To se mi zdálo přílišným zatížením Regest a nadto zatížením neužitečným. Ve všech listinách těch mají pro nás důležitost jedině stereotypní formule úvodní a pro tyto formule stále stejně se opakující bylo by zbytečno otiskovati sta listin, jež jinak mají význam jen pro dějiny míst v knížectví vřatislavském a v ostatní bezprostřední české državě ve Slezsku. Proto listiny toho druhu jsem z výzkumu svého vyřadil.

Byla-li z výzkumu vyřazena skupina nejpočetnější, nebylo možno očekávati výsledků početně velikých. V dalším podávám výpisky z repertářů archivních Rep. 1—9.

Rep. 1 b) Fürstentum Breslau:

n. 22. Král Jan 1341, 11 Oct. (= ? Reg. Boh. IV p. 408 n. 1019).

n. 28.^a Král Václav Vřatislavi ustanovení o prodejších a j. 1395, 6 Dec. (?)

¹⁾ Čas. Arch. šk. I str. 177.

²⁾ Viz listiny a rukopisy citované níže.

- n. 50. Vratislavští Přemyslu Těšínskému a Rupertovi Lehnickému 1399, 28 Sept.
- n. 45.^a Karel potvrzuje práva vratislavských 1352, 17 Febr. (= ? Reg. imp. VIII čís. 1458, 10 Febr.).
- n. 431. Král Jan Otovi z Globic 1337, 7 Jan. (orig.) (Reg. Boh. IV p. 151 n. 373).
- n. 413., 418.e, f 440.c-g 440.da, 449.—457., 505.b, 505.bb, 541.,^a 543.—545., 550.—552., 581., 589^b listy hejtmanů královských.

Rep. 3. Fürstentümer Brieg, Liegnitz, Wohlau:

- n. 4. Cís. Karel dává souhlas k prodeji Břehu a Volova 1358, 28 Apr., orig. (Grünhagen-Markgraf, Lehns- u. Besitzurk. Schl. I str. 334 č. 4).
- n. 5. Král Václav Jindřichovi Břežskému slevuje polovinu sumy na zástavě Němci 1384, 2 Nov., orig. (Grünhagen-Markgraf II str. 651 č. 13 z výtahu tamže I 44^b).
- n. 167. Vévodové hlohovští vzdávají se Lubína ve prospěch krále Jana 1338, 25 Mart. (Reg. Boh. IV p. 216 n. 537).
- n. 168. Cís. Karel činí narovnání mezi Václavem a Ludvíkem Lehnickými 1357, 12 Oct., transsumpt z r. 1612 (Grünhagen-Markgraf I str. 334 č. 33).
- n. 169. a 170. Cís. Karel o narovnání mezi oběma vévody lehnickými 1359, 23 Jul. (Grünhagen-Markgraf I str. 337 č. 37).
- n. 171. Cís. Karel uděluje vévodovi Ludvíkovi v léno statky, které mu připadly podle díleč úmluvy z téhož dne, 1359, 23 Jul. (Schirrmacher, UB. d. Stadt Liegnitz str. 148 č. 215 podle kopiáře 15. stol; Grünhagen-Markgraf I str. 342 č. 38 reg.; Reg. imp. VIII 7009).
- n. 187.^a Transsumpty listin královských, krále Jana až Václava viz Schles. Reg. 4843 a 4845, Grünhagen Markgraf I str. 321, 345, 346, 347.
- n. 461.^b a 514.^a 1396, 11 Dec. a 1393, 12 Feb. Semovit vévoda těšínský, převor křižovníků řádu maltéžského.
- n. 749. Anna Lehnická se souhlasem Přemysla Těšínského 1364, 21 Dec.
- n. 937., 987.^a listiny hejtmanů vratislavských.

Rep. 4 a) Grafschaft Glatz.

Glatz.

- n. 30.^a Král Jan (1345) 31 Jul.
- n. 27.^a Král Karel 1350, 23 Oct. viz Geschichtsquellen I str. 119.
- n. 27.^b Křižovníci řádu sv. Jana v Kladsku 1352, 8 Jan. viz tamže str. 126.
- n. 27.^c Arcibiskup Arnošt 1352, 22 Mart. viz tamže str. 135.
- n. 39.^a Kladští slibují markrabí Prokopovi 1387, 3 Maii viz tamže str. 246 (z Lüniga, zde opis).
- n. 40.^d Markrabí Jošt 1400, 13 Nov., orig., viz tamže str. 304.
- n. 51. deposit. Volfram Panwitz purkrabí kladský 1344, 19 Jan., viz tamže str. 82.

Rep. 4 c) Fürstentum Münsterberg.

- n. 19. Král Karel 1351, 27 Oct. Reg. imp. VIII 1427 ze Sommersberga, tu opis 17. století.

Rep. 4 f) Fürst. Oppeln und Ratibor.

- n. 52.^{aa} Fragment notář. instrumentu, jímž Petr Mandrakovic (de Magna Streliez, oppidanus in Kosla Vrat. dioc.) požizuje o penězích, které mu dluhuje Petr Gros měšťan v Janovicích v diocési pražské; dáno 1388, 30 Oct. v Hor. Hlohově.
- n. 75. Blasius Lupus děkan kostela Všeoh svatých na hradě pražském (iudex et conservator iurium magistrorum, doctorum et scolarium universitatis Pragensis) odvolává se na list papeže Urbana VI z 1383, 31 Aug. (Mon. Boh. Vat. V č. 99) zakročuje na ochranu práv „Henrici nati olim Jacobi de Schorgast, presbiteri Vrat. dioc.“, studenta university pražské. Mezi svědky farář pelhřimovský Ondřej. Dán na hradě pražském 1394 ve čtvrtek 19 Feb. Notář Mauricius, dictus Purkrabye quondam Petri de Bykew Prag. dioc.

Rep. 6 a) Fürst. Schweidnitz und Jauer.

- n. 1. Bolek Svidnický 1353, 3 Jul., Grünhagen-Markgraf I str. 497 č. 12, opis 17. století. Král Karel 1353, 4 Jul., snad totožno s Reg. imp. VIII 1561, kdež ze Sommersberga s 3 Jul.; tu opis konfirmace. Císař Karel s chotí Annou 1356, 4 Apr. Grünhagen-Markgraf I str. 504 čís. 16, Reg. imp. VIII 2436, opis. Následují opis listin krále Václava IV a listiny Karlovy z r. 1369.
- n. 1.^x Třicet listů věv. Anežky Svidnické z let 1380—1391.
- n. 161.^b (Striegau Nachtrag). Císař Karel 1364, 10 Maii = ? Reg. imp. VIII 4039. opis.
- Z konce vlády Karlovy a z doby Václavovy nalezne se v tomto oddělení bohémik ještě více.

Rep. 6 d) Fürst. Jaegerndorf.

1375, 26 Maii, Urfehde Hans Pazgart von Troppau.

Rep. 7. Urkunden der Oberlausitz.

Markrabí Jan 1390, 24 Dec., Zobel Verz. str. 134 čís. 663, orig.
Král Václav 1382, 14 Jan., tamže str. 112 čís. 540 orig.

Rep. 9 Urkundliche Personalien.

- n. 377. 1394, 17 Jul. Instrumentum publicum, quo Mithko miles de Wotka procuratorem consistorii Olomucencis Andream Treras suum procuratorem constituit; orig.

Připomínám, že v repertářích fondů listinných zapsány zpravidla jen originály a jednotlivé opisy, opisy v kopiářích nikoli. Z kopiářů některé zařazeny jsou mezi akta a knihy jednotlivých archivních fondů, jiné jsou v oddělení rukopisů Rep. 135. Tak v Rep. 16 jsou knihy v Bratislavského soudu. Pro období mé zvláště důležité je „Registrum privilegiorum Namslaviensium sub. anno 1361“ čili „Namslauer Signaturbuch“ (n. 56, dříve sign. III 17 a), ojedinelé kusy poskytly knihy č. 29, 231, 3 a 37. Mimo uvedené knihy Bratislavské obsahuje materiál z let 1359—1361 t. ř. „Neisser Lagerbuch“. Rychlou orientaci o všech soudních knihách Bratislavských usnadňuje výborný inventář, jež kdysi zpracoval archivář Krusch.

Pro jiné skupiny rukopisů podobně dokonalých pomůcek není. Těžko vyznati se na př. v množství kopiářů privilegií rytířstva a měst kladských, jež uloženy pod sign. D 365 b), c), d), e) a další a ve fondu kladském (Grafschaft Glatz) II 2 f), g), h), atd. Jsou mezi nimi nepochybně kopiáře, kterých v Kladsku na berním úřadě užívali Volkmer a Hohaus, leč identifikovati jich již nelze. Kopiáře obsahují větším dílem materiál týž, pro dobu Karlovu nové látky neposkytují a texty jejich nejsou přesné. Pozoruhoden jest kopiář dříve G. Glatz I, 2 priv. n. 9, nyní D 365 d), v němž zachovány české texty resp. české překlady výsad jednotlivých kladských rodů. Rukopis byl pořízen v šestnáctém století několika písaři, po stranách připsán později německy obsah jednotlivých kusů.

Krátká doba mého pobytu nedovolovala rozsáhlejšího studia rukopisů, třebaže mnohý sliboval výtěžek. Byl jsem nucen spokojiti se slibem, že potřebné rukopisy budou nám do Prahy zapůjčeny. Vedle vlastních fondů státního archivu důležitá jsou deposita archivu olešnického. „Nejstarší“ kopiář (sign. III 22 a) skytá nemálo listin jinak neznámých, důležitější z nich otiskli Grünhagen — Markgraf, Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens II str. 31 násl. č. 29, 31, 33, 35—38 a jiné. Z listin netištěných jest tu na př. (na str. 217) list Jaroslava ze Šternberka o úmluvě s vév. Konrádem Olešnickým, kterouž vévoda Konrád zavázal se ovdovělé vévodkyni Markétě nebrániti v jejích statcích vdovských, 1358, 4 Mart., dále (str. 220) list rady Bratislavské, kterým dosvědčuje, že Jaroslav ze Šternberka přijal od vévody Konráda 300 hřiven, 1359, 27 Febr. (srv. Grünhagen-Mark-

graf II str. 421 pozn. k čís. 6.) a jiné. Z archivu olešnického pochází i kopiář zařazený nyní do sbírky rukopisů Rep. 135 jako D 322. Má starší označení „Allerley konigliche und fürstl. briffe und abhandlungen“, nověji zván „Böhmisch-schlesisches Diplomatar gen. das Oelsner Diplomatar“. Jeho první a největší část jest kopiář listin archivu korunního s připojenými listinami slezskými. Kopiář založením i výběrem látky jest zcela obdobný známému rukopisu nostického Ms a 27 a s jeho obsahem se většinou shoduje. Kdežto však nostický podává na fol. 495 inventář archivu karlštejnského, do rukopisu olešnického vepsán rejstřík přeepsaných listin a na jeho konci fol. 589 (615) čteme „Anno 1562 Martinus Maior huius oppidi (přips.: Berolstadiensis) ludimoderator in gratiam illustrissimi ducis ac domini d. Joachimi ducis Munsterbergensis etc. descripsit hunc librum“. Na fol. 590 (616) pak Sequitur transactio belli Polonici ab archiduce Maximiliano moti“, několik listů a listin z r. 1589. Kopiář archivu korunního z majetku vév. Karla Fridricha Vrtěbersko-Olešnického znal Sommersberg a z něho mnoho listin otiskl. Rukopis zval „Diplomatarium Bohemo-Silesiacum“¹⁾ a není proto pochybnosti, že rukopis Sommersbergův jest totožný s nynějším „Böhmisch-Schlesisches Diplomatar“. V novější době rukopis Sommersbergem citovaný byl pokládán za ztracený, neužil ho R. Salomon pro vydání Constitutionum Karoli IV.²⁾ a ani V. Hrubý v počátcích své edice archivu české koruny. Nyní po identifikaci byl rukopis v prosinci r. 1926 do Prahy vyžádán, aby zjištěn byl jeho poměr k jiným kopiářům korunního archivu a aby ho mohlo býti po př. užito k započaté edici jakož i k vědecké inventarisaci korunního archivu. Podobně budou do Prahy časem vyžádány ještě rukopisy jiné, na něž jsem byl ve Bratislavě upozorněn, aniž bylo pro krátkost pobytu možno důkladněji je prohlédnouti.

Z předcházejícího výčtu patrný jest postup mého výzkumu. Zbývalo by na konec výsledky souhrně přehlédnouti. Pro Regesta sama bylo možno k desíti opisům musejního diplomataře přinést

¹⁾ Silesiacarum rerum scriptores úv. str. 2.: „Diplomatario nostro Bohemo-Silesiaco et nomen et amplitudinem codex diplomaticus mstus. — ad usus nostras concessus dedit —“.

²⁾ Neues Archiv d. Gesell. f. ä. d. G. 36 sv. str. 495.

více než šedesát textů nových, listin většinou v plném znění ještě nevydaných. K tomu připočteme větší počet textů novou kolací ověřených neb oproti dosavadní edici podstatně opravených. Jako význačný příklad uvádím listinu Karlovu z 23. července 1359, kterou potvrzuje dílčí úmluvu mezi Václavem a Ludvíkem vévody lehnickými (Reg. imp. VIII 2987). Listina byla vyhotovena dvakrát, oba originály uloženy jsou ve státním archivu v Bratislavském Rep. 3 L.-B.-W. n. 169. a 170.; n. 170. měl pečeť na hedvábné šňůře (A), n. 169. pečeť na pergamenovém proužku (B). Listina vydána u Grünhagen-Markgrafa podle znění A s četnými chybami, odchylky druhého znění zůstaly nepovšimnuty. Odchylky ty jsou arci jen formální, ale přesto nelze jich pominouti. Jeví se v odchylné fonetice obou textů, A píše důsledně Wenzlab, Ludweig, Brezlaw, Bolezlab a j., B drží se někde pravopisu A, jinde upravuje podle fonetiky vlastní: Wenzla, Ludwig, Brezla, Bolezla a j. Na plíce obou čteme: „... Per dominum . . imperatorem Nicolaus de Chrem-sir“, leč na rubu A „R^m Miliczius“, kdežto B: „R^m Johannes Budwiceñ.“ Jest to jeden ze vzácných případů, kde listiny Karlovy vydané v několika exemplářích nemají téhož „registrátora“. Poněvadž sotva listina zapsána byla do register dvakrát, jsou právě takovéto případy poučné pro výklad toho, jaký kancelářský úkon registraturní R. vlastně znamená a budou, tuším, pobídkou, abychom kriticky revidovali Huberův seznam registrátorů kanceláře Karlovy.

Bylo by snad možno na konec přihlédnouti i k obsahové stránce výtěžků, přihlédnouti k tomu, pokud doplňují nebo i pozměňují historický obraz o českém panství ve Slezsku ve vrcholných letech vlády Karlovy. Od toho upouštím. Rozsah tohoto referátu vzrostl by tím příliš a mám i dojem, že bych se tím odchýlil od vlastního úkolu. Regesta naše mají rovnati cestu pro nové zpracování dějin té doby a není na vydavateli Regest, aby předbíhal budoucímu historiku.

* * *

Po jarní cestě do Kladska a Vratislavi následoval v prosinci 1926 kratší zájezd do Horní Lužice. Stejně jako ve Slezsku i tu nutily důvody finanční omeziti se na střediska nejdůležitější. V Horní Lužici jsou to Zhořelec v části pruské, Budyšín v části saské, města

ta stojí v popředí slavného šestiměstí nejen svým postavením v politické správě země a historickým významem, nýbrž i bohatstvím historického materiálu. Když koncem 18. věku sbírány listiny pro diplomatář hornolužický a vydán Zobelův „Verzeichniss Oberlausitzischer Urkunden“, poskytly Zhořelec a Budyšín látky nejvíce. Žitava pozbyla listin požárem, Lubaň nemá listin ze čtrnáctého století vůbec, Kamenec a Lubije mají dosti bohaté městské archivy, ale jejich listiny jsou známy z edice „Codex diplomaticus Saxoniae Regiae.“¹⁾ Omezil jsem se tudíž na Budyšín a Zhořelec a započal ve Zhořelci.

Výbornou heuristickou pomůckou jest zmíněný Zobelův seznam. Orientace, již poskytuje, není však úplná; uvádí tisky a naznačuje, kde listina vzata z rukopisu, leč nikoli, ve kterém archivu listina jest zachována. Třeba tudíž stále ještě sáhati k rukopisnému diplomatáři, jenž uložen jest v knihovně Hornolužické učené společnosti ve Zhořelci, opis jeden v Budyšíně, druhý v městském archivu ve Zhořelci. Užíval jsem obou zhořeleckých exemplářů. Městský archivář prof. *Richard Jecht* jest zároveň sekretářem Učené společnosti a v obou svých funkcích podporoval mne s ochotou, která přesahovala míru povinností úředních. Podpora ta byla mně obzvláště cenná, neboť městský archiv ve Zhořelci poskytl pro můj výzkum nejvíce.

O fondech městského archivu zhořeleckého možno se poučiti z důkladné knihy Jechtovy „Quellen zur Geschichte der Stadt Görlitz bis 1600“ (1909), loni u příležitosti sjezdu německých historiků ve Vratislavi vydal Jecht sám stručný výtah, „Das Ratsarchiv der Sechsstadt Görlitz. Kurze Übersicht seiner Bestände.“ Další orientaci slouží lístkové katalogy pořizené k některým skupinám pramenů a fondům archivním. Pro mne největší důležitost měly ovšem listiny. Archivní inventář rozeznává dvě skupiny: „lose Urkunden“ a „Urkundenbände“. Skupina první obsahuje hlavně listiny s pečetí přivěšenou, do svazků vázány kdysi opisy listin a originály s pečetí přitřítěnou. Skupina první byla známa již vesměs z regest Zobelových a mým úkolem bylo jen opatřiti plný text listin. Také skupina druhá neposkytla pro leta 1355—1363 nových ná-

¹⁾ Zprávy o archivech viz v Lausitz. Magazin r. 35. a j.

lezů. Nejstarší neznámé bohemicum jest, tuším, list Peška Drobnice, měšťana Většího města Pražského, kterým kvituje Zhořelecké z 60 kop. „Datum Prage in vigilia s. Katherine“; orig. pap., pečet pod textem přitištěna. Rok neuveden, list spadá asi do r. 1390, viz Zobela č. 650. Ze století patnáctého nalezneme pak již nových bohemik více. Jecht sám upozornil mne důrazně na důležitost zápisů v knihách počtů městských z doby krále Jiřího a Matyáše Korvína, na Annaly Scultetovy († 1614), z nichž čerpal již Palacký, jakož i na kopiáře rady zhořelecké z let 1487—1662. České rukopisy knihovny Milichovy popsal kdysi již Goll.¹⁾ Knihovna ta spojena jest nyní s knihovnou Učené společnosti. V téže knihovně uložena rukopisná pozůstalost sv. p. Gersdorfa, prof. Jecht ukázal mi v cestopisech Gersdorfových některé zajímavé zprávy o Praze a jiných českých městech ze sklonku osmnáctého věku. Z podnětu prof. Šimáka prohlédli jsme také seznam korespondence filologa Antona; listy Dobrovského Antonovi byly známy,²⁾ ale objevily se i pozůstatky písemného styku s jinými osobnostmi našeho literárního a vědeckého světa.

Pobyt ve Zhořelci poskytl mi z originálů a opisů více než dvacet textů nových, poskytl zároveň cenné podněty pro další akci, kterou z uložení ministerstva školství a nár. osvěty historický ustav podniká za účelem systematického reprodukování význačných bohemik v cizině. A nehledě ani k tomu, působil pobyt ve Zhořelci mocným dojmem. Zřídka kde jinde uvědomíme si jasněji, co znamená osobnost archiváře, zřídka kde dokumentováno to jasněji než ve Zhořelci, kde takorůzka vše, co pro bohatý městský archiv vykonáno, jest nejen dílem, nýbrž i zásluhou jediného člověka. UVědomíme si to z kontrastů. Ve Zhořelci samém jest také archiv někdejších lužických stavů. Pro soupis Zobelův bylo z něho ještě čerpáno; podle sdělení Jechtova není nyní vůbec spořádán a nelze v něm pracovati. Význam činnosti Jechtovy vysvítá i srovnáním s poměry v Budyšíně. Ve Zhořelci mohl jsem pracovati denně i po úředních hodinách archivu (v místnosti městské nemocenské pokladny, a v den, kdy i tato byla uzavřena, v soukromém bytě prof. Jechta).

¹⁾ Čas. Čes. Mus. 1878 str. 278 násl.

²⁾ N. Lausitz, Magazin sv. 19.

Městský archiv v Budyšíně jest přístupen jen jednou týdně po tři hodiny. Jest to v pondělí odpoledne. Nebyl jsem arci hotov a archivář vrchní stud. r. prof. Arras obětavě úřadoval mně k vůli i v úterý odpoledne; ježto nebyly úřední hodiny, seděl prof. Arras se mnou za mrazu v místnosti netopené. Také přístup do archivu kapituly budyšinské jest časově velice omezen a musím vděčně konstatovati, že po některých rozpacích a uvítání, ne právě příjemném, byly mně i tu poskytnuty výhody.

Za těchto poměrů bylo nutno archivní výzkum v Budyšíně omeziti na míru nejnutnější a spokojiti se letmou orientací. Listiny archivu kapitulního jsou ve dvou řadách uspořádány chronologicky. Inventář zdá se dobrý. Pro naše Regesta jest tu několik originálů Karlových, jež zaznamenal před časem H. Knothe.¹⁾ Mimo to možno zaznamenati tři listiny arcibiskupa pražského Jana z let 1371, 1372 a 1373 (sign. IX n. 2., 3., 9.). Pro leta 1355—1363 poskytuje kapitulní archiv dvě donace učiněné se souhlasem královským a listinu budyšinského fojta z r. 1359, 4 Febr., na níž zachován i fragment pečeti Karlovy pro Lužici (Possem nezaznamenané).

Výtahy z listin Karlových (1355—1363) z městského archivu zaslal mi prof. Arras předem do Prahy. Bylo z nich patrné, že archiv ten chová několik zajímavých inedit a že bude tu možno opravit některé texty, získané před tím z opisů ve Zhořelci a Vratislavi. Další výzkum bude usnadněn velice důkladným lístkovým katalogem, který podle vzoru drážďanského prof. Arras sestavuje, aniž se mu dosud podařilo zmoci bohaté fondy městského archivu.

Nejsou to arci jen fondy tyto, které do Budyšína vábiti budou české historiky, nýbrž ještě větší důležitosti pro nás jsou deponované v něm rukopisy knihovny Gersdorfské. O důležitosti knihovny té nebudu se šífiti. Rukopisu kroniky Kosmovy užíval již Köpke a po něm vydavatelé novější, o rukopisech českých psal nejpodrobněji Flajšhans.²⁾ O důležitosti knihovny netřeba tedy ztráceti slov, spíše musím se zmíniti o jejím stavu. Nadace, jejímž majetkem knihovna jest, utrpěla poválečnými poměry, takže nemohla plniti

¹⁾ Nachträge zu Hubers Regesten Kaiser Karls IV, N. Arch. f. Sächs. Gesch. XII, 1891 str. 310.

²⁾ Bohemika Gersdorfské knihovny v Budyšíně, Čas. Čes. Mus. 1909.

nadačních závazků. Proto z jara 1926 vyřazeny byly některé tisky a prodány. Z rukopisů neprodán žádný, jak jsem byl ujištěn. Znamenávám to, neboť bylo u nás dosti důvodů k znepokojení. Z jara 1926 zajel do Budyšína asistent umělecko-historického ústavu university Karlovy A. Friedl fotografovat úvodní miniaturu Čecha, Lecha a Prahy v rukopise Kosmovy kroniky. Úkolu tomu nemohl dostáti, ježto rukopis nebyl tenkrát nalezen (podrobnosti úmyslně pomíjím). Tentokrát podařilo se archiváři Arrasovi po delším hledání rukopis nalézt a zároveň viděl jsem i některé jiné ze vzácných českých rukopisů. Zda jsou všechny, není samému archiváři známo, přesto myslím, že po té stránce netřeba mít obav. Závažný jest tu však ještě moment jiný. Na podzim r. 1925 žádáno bylo z Prahy o zapůjčení traktátu Matěje z Janova; žádost byla s odkazem na statut nadace odmítnuta, třebaže v době předválečné rukopisy do Prahy zapůjčeny byly. Co to při rozsahu úředních hodin archivu budyšínského znamená, netřeba zvláště vykládati. Dodávám, že prof. Arras nemohl mi ani dovoliti fotografovati zmíněnou miniaturu Kosmovy kroniky, ježto disponovati rukopisy Gersdorfské knihovny přísluší městskému úřadu, krajské správě a správě nadace. Zmiňuji se o tom všem podrobně, ježto z případu Gersdorfské knihovny možno poznati, jaký význam by pro nás mělo mezinárodní ujednání o půjčování rukopisů a archívalií, k němuž právě v Ženěvě učiněny vážné náběhy.

Jednání o Gersdorfských rukopisech bylo tak z nejpoučnejších dojmů mých archivních cest. Bylo také z dojmů posledních. Pobytem v Budyšíně a jednáním o knihovně na generálním konsulátu v Drážďanech mé zahraniční cesty prozatím končí.

B. Mendl.

Literatura.

Archeion. Czasopismo poświęcone sprawom archiwalnym. Redaktor Stanisław Ptaszycki. I. Warszawa 1927. Wydawnictwo Archiwów państwowych.

Zvěsti z polského archivního života, jakož i z polské obce archivářské, které do našeho odborného fora až dosud docházely, nebyly ani příliš četné, ani nadmíru obsažné. Příčina tohoto zjevu však neležela nikterak v našem malém zájmu o toto odvětví organizace polské vědy historické, nýbrž především je nutno ji hledati v charaktere a průběhu dosavadního života v polském archivním světě. Zaujati otižnými problémy vnitřní reorganizace, právě tak, jako pohlceni úkoly, jaké jim přinášela možnost rozsáhlých revindikací, nedávali sami polští archiváři příliš mnoho o sobě slyšeti. Vidíme-li dnes, co vše se již dosud na tomto poli v Polsku udělovalo, můžeme jen litovati, že neměli jsme o tom celém cílém ruchu již dříve podrobnějších zpráv. Nemálo zkušeností, právě tak jako mnohá polská řešení organizačních otázek archivních, mohla nejednou posloužiti průkaznými doklady zejména těm, kdož u nás usilovali postaviti naše archivnictví na podklad v první řadě vědecký, jsouce přesvědčeni, že jedině těsná souvislost archivního života s potřebami historické vědy může zajistiti archivům důstojné postavení v rámci naší státní správy.

První svazek odborné polské archivní revue nahrazuje nám však na svých dvou stech stránkách opravdu bohatě dosavadní mlčení. Není to ovšem po převratu po první, kdy máme příležitost nahlédnouti do vnitřního života polské obce archivářské. Čtvrtý sjezd polských historiků v Poznani v prosinci roku 1925 tvoří zvláštní sekci VI. B, která se speciálně zabývá řešením problémů archivních. V referátech v této sekci pronášených — sebrány jsou společně s jinými v „Pamiętniku IV. sjazdu Historyków Polskich w Poznaniu“ — můžeme se již setkati s nejednou otázkou, která pak dává podnět k celému článku v Archeionu. Jednání šesté sekce přináší nám zajisté nejednu zajímavý moment z tohoto pracovního pole. Mnoho času věnuje otázkám praktickým. (Na př. referáty: A. Kaletky, Zagadnienie zasadnicze przy porządkowaniu aktów niemieckich, Kaz. Konarského, Zagadnienie językowe przy repertorysowaniu aktów a do jisté míry i referáty: St. Kutrzeby, Inwentarze a katalogi rękopi-

pisów, Rybarského, Potrzeby i zadania fotografii w pracy archiwalnej a Studnického G. W., Jak transkrybować tekst rosyjski w polskich wydawnictwach naukowych.) Dovídáme se dále dosti podrobně o pracích revindikačních v Rusku z referátu Kuntzeowa, dotčeno jest tu též otázky organizační v zajímavém návrhu Kaczmarszkově (Organisowanie archiwów diecezjalnych) na zakládání archivů při sídlech biskupských a skupení v nich archivů klášterních i farních a konečně ve dvou referátech A. Bachulského, Zastosowanie zasady provenjencji w porządkowaniu nowoczesnych zasobów archiwalnych a J. Paczewského, Zasada archiwalnej provenjencji rozebrána jest na několika příkladech důkladně zásada archivní provenience, ba razí se tu pro ni nový termín a vyslovuje se námět, aby se nadále nazývala zásadou kancelářské příslušnosti. Jest zde i několik informací o cizích archivech a mimo to J. Stojanowski mluví o vyzískání akt grodských i ziemskich pro diplomatické kody. Referát Łopacińskiego volá dokonce i po archivním časopise. Pokládá právě vydávání časopisu za jeden z nejnaléhavějších a nejpřednějších úkolů archivní práce vydavatelské. Dobře též vymezuje další úkoly v tomto směru chtěje míti nejdříve, a to v době nejbližší průvodce po všech státních archivech a jejich fondech. Potom teprve přistoupil by k vydávání inventářů a na konec pak zařazuje do úkolů archivní publicistiky vydávání pramenů. Nemenší pozornosti zaslouží si konečně i referát Siemieńskiego (Scalenie archiwów i bibliotecznych zbiorów szcze-gólnych), poukazující v řadě velmi zajímavých příkladů na roz-tříštěnost, jinde nezvyklou a přímo výjimečnou, archivních sbírek polských, s níž se mimo Polsko nesetkáváme snad nikde. Vycházeje ze zásady provenienční vyslovuje se zde určitě pro zcelení co největší jednotlivých archivních fondů, k sobě organicky patřících.

Výzva Łopacińska splněna byla, jak vidíme, za necelá dvě léta a prohlížíme-li úhledný první svazek polského časopisu archivního, můžeme velmi brzy říci, že částečně jest tu rozřešen i druhý úkol, jež Łopaciński v sjezdovém referátě předeslal archivní práci vydavatelské. První číslo archivního časopisu, díky šťastné myšlence jeho redaktora, je sestaveno tak, že se stává vlastně jakýmsi průvodcem po polských archivech a mimo to přináší ještě v řadě svých článků neobyčejnou hojnost informací o všech současných problémech polského archivnictví. Přečteme-li tedy jednotlivé články psané a koncipované v první řadě proto, aby nahradily jaksi úvod do polské archivistiky doby nejnovější — podotýkáme, že jsou to právě ony, které zaujmají lví podíl celého obsahu — máme před

sebou opravdu velmi podrobný a můžeme i říci velmi plastický obraz současné doby v polském archivním světě. Všechny tyto okolnosti nutí nás, abychom se u obsahu prvního čísla Archeionu zastavili poněkud déle, než se obyčejně činí v referátech o odborných periodikách jinonárodních, a to především proto, že na podkladě materiálu v jednotlivých článcích přineseného můžeme si brzy utvořit celkový názor na život polských archivů, který bychom v jiném případě museli pracně sbírat z úlomkových zmínek časopiseckých, nebo z náhodných informací, získaných z osobního styku na místě.

Avšak nejen v pojetí celého čísla, nýbrž částečně i v umístění a sestavení článků dbáno je toho, aby se došlo co nejdále v stanoveném účelu. Máme tedy v prvním článku A. Rybarského, Centralny Zarząd archiwalny w odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej nejprve to, co bychom vskutku nejdříve hledali, totiž pohled na organizaci polských státních archivů. Polským archivům dostalo se v novém státním životě polském štěstí (maje na zřeteli naše poměry, užívám zcela úmyslně slova štěstí), že jsou zcentralisovány. Ještě před velkým rozhodnutím o osudu celého polského národu, v době, kdy Regenční Rada, mající nahraditi podle intencí centrálních mocností polského souveréna, mohla v omezené ještě míře rozhodovati na území okupovaného Ruského Polska, jako nového Království, vydán byl reskript této Rady ze dne 31. července r. 1918 o organizaci všech státních archivů a péči o archivalie vůbec. Zákon ten byl vypracován v archivním oddělení ministerstva školství, jemuž mocí dekretu z 3. ledna r. 1918 o prozatímní organizaci vlády v Království Polském byla svěřena správa státních archivů. Především proto, že právě celá agenda ministerstva školství měla podle podmínek s okupanty smluvených přijíti výlučně do polských rukou, nechtěl nikdo tím, že by vyvolával kompetenční spory o výhradné právo tohoto ministerstva rozhodovati o archivech, zmenšiti jeho okres činnosti. A tato okolnost pomohla tedy polským archivářům přeplouti šťastně bod, před nímž naše archivní organizace dosud stojí bezradně. Wydział Archiwów Państwowych stal se tedy velmi brzy, a to již 10. IV. r. 1918 samostatnou institucí, podléhající přímo ministrovi. Generální ředitelství archivů, jak bychom, užívající své terminologie, nazvali archivní odbor ministerstva školství, v čase, jak jsme již viděli, velmi krátkém, rozřešilo jmenovaným reskriptem otázku organizační a počalo prováděti rozsáhlou akci, aby skutečně převzalo do svého vedení z rukou okupantů všechny státní archivy. Nebyla to práce lehká, nechuť okupačních orgánů a neméně pak zlý stav archivů samotných, válečnou bouří ještě stupňovaný, celý úkol velmi stěžovaly. Úplné osvobození Polska zastalo archivy polské uprostřed této práce. Nová

organizace státní správy, již převrat pochopitelně vyvolal, nenašla důvodů dotknouti se vybudované již organizační base archivní. Wydział Archiwów Państwowych novým dekretem z února r. 1919 nabývá oprávnění k další činnosti a postupem času získává do své pravomoci i archivní službu v Haliči, později v Poznani, ve Vilně a konečně i v Hor. Slezsku. V čele této organizace stál nejprve Dr. St. Ehrenkreutz, dále od 1. února 1919 až do 30. září 1926 Dr. J. Paczkowski a v přítomné době jest Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych prof. Dr. St. Ptaszycki. Mimo práci organizační, a to od počátku své existence, připravoval se tento úřad na nejdůležitější úkol polských archivů, na otázky revindikační. Již po míru brest-litevském byla na příklad utvořena při něm zvláštní komise pro soupis polonik v Rusku a dodnes se v něm soustřeďuje celá revindikační akce. Styk s representanty vědy historické pracujícími mimo archiv, styk to hned od počátku velmi úzký, jest dnes zákonně normován zřízením Archivní Rady. Bohužel z důvodů rozpočtových nebyla od počátku r. 1922 Rada již svolávána Jsou to v prvé řadě otázky materiální, které v přítomné době zdržují rozvoj polských archivů. Nemí dosti prostředků na vybudování řádné a účelné budovy, jejíž potřeba se pocituje stále více. S těmito obtížemi, právě tak jako s některými překážkami, na něž narazily revindikační úkoly archivní u ministerstva věcí zahraničních, souvisí především volání polských archivářů v přítomné době, aby archivní odbor byl přičleněn k presidiu ministerské rady.

Přehlednou skicu archivů skupených v této jednotné organizaci přináší nám hned následující článek Dr. W. Lopacińského, Archiwa Państwowe Rzeczypospolitej Polskiej. Přenášeje názvy jednotlivých archivů a zaznamenává také jména jejich ředitelů uvádí Lopaciński dále u každého archivu především jeho obsah. Je pochopitelné, že v tomto přehledném průvodci nemůže nikterak jíti do podrobností, ale již tím, že vyjmenovává důkladně každý jednotlivý fond chovaný v archivu, dává pro první orientaci dostatečnou možnost poznati povahu každého jednotlivého archivu. Dovídáme se tedy takto, že ve Varšavě jest 5 samostatných archivů. 1. Archiwum Głównie Akt Dawnych. 2. Archiwum Skarbowe. 3. Archiwum Akt Dawnych. 4. Arch. Oświecienia Publicznego. 5. Arch. Wojskowe. Z nich první má sbírky nejstarší, Korunním archivem počínaje a pozdními léty 19. století konče; třetí pak týkající se výlučně století 19., jest vlastně archivem po bývalých vládách ruských a skýtá proto ve svých fondech pozůstatek celého toho stále se měnícího kaleidoskopu administrativního v Ruském záboru. Archiv vojenský uchovává pak především akta okupačních vlád za světové války. Po archivech varšavských přicházejí na řadu

archivy v provincii. Je to Arch. Państwowe v Grodně, Kielcích, Arch. Ziemskie v Krakově, Państwowe v Lublíně; dva archivy ve Lvově, a to Arch. Państwowe a Arch. Ziemskie; dále Arch. Państw. v Lomži, v Piotrkově, v Plocku, v Poznani, Oddział Archiwum Państwowego Poznańskiego v Bydgošti, a konečně Arch. Państw. v Radomi a ve Vilně. Celkem tedy 18 archivů.

V rámci této organizace řešeny byly celkem klidně bez větších vnitřních obtíží, za to však s nemalými překážkami vnějšími, nejdůležitější úkoly, před něž přítomná doba postavila polské archiváře. Nejvážnějším z nich pak byly archivní revindikace. Těm tedy věnovány jsou další články. Největšímu zájmu se pochopitelně těšily revindikace z Ruska. Tam soustředěna téměř všechna energie. Několik let činnosti na teréne ruském, nejen že přineslo do Polska zpět nesmírné bohatství archivního i knihovního materiálu, nýbrž vedle toho obohatilo i literaturu archivářskou řadou velmi zajímavých monografií týkajících se především dějin jednotlivých archivních a knihovních sbírek. Tato themata byla před tím v archivní literatuře polské, která není nikterak malou, téměř úplně zanedbávána. 8 sešitů dokumentární publikace polské delegace (Dokumenty dotyczące akcji Delegacyj Polskich w Komisjach Mieszanych) Rewakacyjnej i Specjalnej w Moskwie (tištěno jako rukopis, Warszawa 1922—1923) přináší nejednu zajímavou práci z tohoto oboru a jest jen litovati, že vydávání „Dokumentů“ bylo z důvodů úsporných zastaveno. Článek J. Siemieńského, Rewindykacja Archiwów Koronnych, vyvolán byl především aktuálními potřebami, jež přinesly neočekávané překážky, s nimiž se delegace polská setkala v ruských archivních kruzích právě při požadování jednotlivých částí sbírky tak nezměrně důležité pro polskou historii, jakou právě jest korunní archiv. Tento archiv těšil se ovšem zájmu s hlediska čistě archivářského již dříve. Balzerova práce ve Lvově v r. 1917 vyšlá „Skarbieci Archiwum Koronne w dobie Jagiellońskieje“ jest toho neklamným svědectvím. A právě možnost tento archivní poklad opět zceliti dala podnět k obšírné monografii Abdona Kłodzińského „O Archiwum Skarba Koronnego na Zamku Krakowskim“ (Archiwum Komisji Historycznej ser. 2., T. 1., str. 124—577, Kraków 1923). Přes to však, že obě citované práce obírají se předmětem velmi podrobně a přinášejí velkou řadu nových jednotlivostí, našlo se právě při provádění revindikačních prací v Rusku nemálo záhad, které bylo nutno rozřešiti a které též ve velké většině rozřešeny byly. Obšírný článek J. Siemieńského „Ze studjów nad archiwum koronnem“ v Przeglądu Historycznym z r. 1924 v mnohém koriguje badání Kłodziń-

ského a jmenovaná práce v našem časopise pak přináší další vyjasnění. Uvádí nás mimo to ještě přímo do víru boje za každý dokument a ukazuje, jakými methodami a prostředky bylo třeba usilovati o vydání někdy i jednotlivého kusu. Nebojíme se říci i na tomto místě, že článek Siemieńského je pro archiváře přímo napínavou povídkou. Přímou nepředstavitelné rozprášení dokumentů pocházejících z korunního archivu po rozmanitých archivech ruských, jakož i nutnost diktovaná textem smlouvy dokázati provenienci požadovaného dokumentu, přivádí Siemieńského k tomu, aby sestavil jaksi ideální stav dřívějšího korunního archivu. Po obsáhlé motivaci svého řešení dělí celý archivní pozůstatek starého státu polsko-litevského na pět různých archivů: 1. Archiwum Koronne krakowskie, 2. Archiwum Koronne warszawskie, 3. Metryka koronna, 4. Metryka Litewska, 5. Archiwum Litewskie. Zabývá se pak jednotlivě každým z těchto archivů, sleduje jeho vznik, dějiny a osudy doma i v Rusku a ukazuje konečně, co prozatím z každého z nich se vrátilo do kraje.

Bratkovského krátký článek, Co powinniśmy rewindykować z Kijowa?, též vyrostl z praktických potřeb při ruské revindikaci. Více však pozornosti jest třeba věnovati práci Vitolda Suchodolského, Wykonanie art. XI. Traktatu ryskiego w zakresie archiwów państwowych, která informuje o všech pracích, jež v Rusku byly počaty podle jedenáctého článku řížského míru z 18. III. r. 1921. Pojednání to přináší jednak dobrý rámeček práce Siemieńského, která, jak jsme viděli, se podrobně zabývá pouze jedním z revindikačních úkolů ruských. Na druhé straně jest též doplňkem a mohli bychom říci přímo protějškem jmenovaného již sjezdového referátu Kuntzeova. Kdežto referát Kuntzeův je v první řadě věnován podrobnému rozboru jednotlivých bodů příslušného článku řížského míru, jakož i třetího anexu této smlouvy, jež je vlastně instrukcí k vykonání článku jedenáctého, ukazuje Suchodolski na příkladech, jak se prakticky a řečneme hned, jak těžce se tyto články prováděly. Archivní sbírky, jejichž návrat do Polska otevíral řížský mír, dělí správně na tři kategorie, které vidí vyjádřeny též v jednotlivých bodech článku jedenáctého. Bod 4., stanovící závazek návratu vyvezených archivů povstalých na zemích dávného polského státu, vyjadřuje podle autora zásadu „revindikace“, bod 5., jednající o vydání aktů z centrálních a provinciálních úřadů carského Ruska, jest pro něho užitím zásady „extradiční“ a konečně bod 9. jest utvořen na podkladě „reevakuace“ archivů a registratur vyvezených v době poslední války. Hladkému provádění celé smlouvy stála v cestě velká řada překážek. Sověty především velmi nerady vracely Polsce doku-

menty z posledních let, které by svou právní průkazností navrátily život polský opět do normálních kolejí právního pořádku, na druhé straně pak proti návratu dokumentů historických pracovala řada ruských historiků a archivářů. První obětí této situace byla „Metrika Litewska“, na jejíž vydání museli polští delegáti velmi brzo resignovati, ač nikde není výslovně řečeno, že rozsah nynější Polsky rozhoduje o návratu archivů dávného polského teritoria. Ale přes všechny tyto neshody kořist, kterou si polské archivy odnášejí z provádění XI. článku, není malá. Z první skupiny revindikační jsou již, nebo v nejbližší době budou v Polsce dokumenty Korunního archivu, dosud chované v moskevském archivu min. spravedlnosti a min. vnitra, část Metryky korunní z archivu min. spravedlnosti, dále pak „Archivum Král. Polského“ z moskevského archivu min. zahr. věcí, různorodá to sbírka, v níž jsou též papíry Stanislava Augusta, akta povstání Kościuszkowského a jiné. Z archivů mladších vráceny též především archivy finanční a mnoho jiných, jichž vyjmenování nelze umístiti v rámeček tohoto referátu. Z druhé skupiny extradiční získán pro dějiny hospodářské i selské století devatenáctého nesmírně zajímavý materiál v archivu „Tymczasowej Komisji“ a též i „Zarząd do spraw włościańskich w Królestwie Polskiem.“ Menší již výsledky mohou býti zaznamenány ve skupině třetí reevakuační. Ale i tak, ač byly archivy nalezeny ve stavu opravdu žalostném, získáno dosti. Práce revindikační na teréně ruském nejsou ještě zdaleka ukončeny; některé zbývající úkoly načrtává též autor na konci svého článku.

Uvážíme-li, již podle toho, co se vrátilo, jaký ohromný materiál pro dějiny polské byl v Rusku, nedivíme se nikterak, že hlavní pozornost polských archivářů byla a dosud jest obrácena k Východu. Přesto však nelze souhlasiti s tím, že západ, to jest Rakousko (Viedeň) a Německo (Berlín), byl celkem zanedbáván. Dr. Eugen Jusz Barwiński, autor dalšího článku: Rokowanie z Austrją w sprawach archiwalnych, si nejednou na tento nežájem stěžuje. Ale samo znění příslušných článků smlouvy St. Germainské vylučovalo hned naděje příliš daleko sahající. Na rozdíl od míru řížského, který jde v otázkách revindikačních značně daleko, nabývá Polsko pouze v třetím aneksu ke smlouvě právo vyvézt z Vídně některé musejní věci a nic více, ačkoliv, jak Barwiński tvrdí, jest v rakouských archivech a knihovních sbírkách nejeden dokument odvezený z Haliče po r. 1772. Ve sbírce pergamenů státního archivu vídeňského je na příklad 326 listin archivu zámku krakovského a mimo to v Dvorní bibliotéce je velká řada rukopisů a starých tisků. Ani otázky extradiční nejsou v článku 93 široce a jasně vymezeny.

Polská interpretace tohoto článku žádá, opírajíc se o něj, extradici všech aktů, týkajících se a svázaných se správou Haliče, počínaje r. 1772. Naproti tomu rakouská vláda postavila v notě z 19. XII. 1921 svou thesi, která vidí v článku pouze výraz zásady provenienční. Rakouské archivy jsou hotovy odevzdati akty, které vznikly u provinciálních vlád haličských, z aktů pak vzniklých u centrálních úřadů pouze akty, které nejsou starší 30 let. Za takového stavu věci nedošlo se v jednání dále, a to ani ne tenkrát, když ostatní nástupnické státy (Československo, Rumunsko, Jihoslavie) uzavíraly zvláštní úmluvy. Úmluvu českou pokládá Barwiński za nejlepší a také jejimu vykonávání věnuje na několika místech slova velkého uznání. Neodůvodněná jest však jeho domněnka, že ke všem separátním úmluvám existují ještě tajné dodatky. Bezesmluvní stav, který trvá vlastně do dnešní doby, omezil činnost polskou v rakouských archivech na minimum. Bylo vlastně možno jen sepisovati seznamy polonik a i v těch věcech pracováno bylo v čase velmi omezeném. Na celou práci byl vlastně jen Barwiński sám a k tomu ještě nebylo prostředků na delší jeho pobyt. Po dobu prvního jeho pobytu v r. 1919 a v polovici r. 1920, a v době druhého pobytu v r. 1923 provedena byla jím inventarisace všech archivů vídeňských. Přesto, že, jak sám autor poznamenává, se změnila poměry, a dávno minula příznivá konjunktura pro uzavření úmluvy, nevzdává se Barwiński nadějí do budoucnosti, a budí stále zájem o tyto věci na všech kompetentních místech.

Otevírala-li smlouva St. Germainská Polsku v otázkách archivních revindikací celkem málo možností, nepřináší tu smlouva Versailleská pro polské země naprosto nic. Nemohlo proto jednání s Německem o vydání archivů, o němž se dovídáme z článku Dr. J. Stojanowského, Rokowania z Niemcami w sprawach archiwalnych, opíratí se nikde o text smlouvy. Jediné články 92 ukazující na možnosti jednání ve věcech spojených s odevzdáním teritoria v Polsce, otevíral dveře i archivním požadavkům. Právě v jednání s Německem narazily archivní kruhy polské velmi často na neporozumění v polských úřadech, především u min. zahr. věcí; zde se nejvíce ukázala potřeba, aby archivní odbor byl přidělen ministerskému presidiu. Především z těchto uvedených důvodů bylo třeba resignovati na uzavření jednotné a všeobecné smlouvy s Německem, která by se, jak autor doufá, stala možnou i na podkladě širokého článku 92, a nezbývalo, než se spokojiti s řadou úmluv speciálních. Jest to na př. „Räumungsabkommen“ z 25. XI. r. 1919, likvidující vlády okupační, ale VI. článek Deklarace pařížské komise jednající o důsledcích článku 92, mimo to i některé články umístěné často bez vědomí archivního odboru v úmluvách o převzetí úřadů

v jednotlivých, dříve německých částech Polska; z nich jednání o akty Horního Slezska bylo velmi obtížné a skončilo se vlastně teprve až 8. dubna r. 1925 pouhým parafováním textu dodnes nepodepsaného.

Je pochopitelné, že všechny tyto po většině praktické práce archivní přinesly velkou zásobu dokladů k starým teoriím archivním a namnoze též ukázaly na nejednu slabinu a nepropracovanost určité teorie. Zpracovati teoreticky všechny tyto zkušenosti jest úkolem příští polské archivistiky, úkolem tím naléhavějším, že až dosud, mimo krátké zmínky v Ptaszyckého Encyklopedii a v Handelsmannově Historice, není v Polsce teoretického díla o archivnictví. Článek Kaz. Konarského, Z zagadnień nowożytniej archiwistyki polskiej, chce pouze načrtnouti několik teoretických poznámek vyvolaných zkušenostmi v nedávné minulosti. Je to především zásada provenienční, jejíž výklad i praktické využití byly na denním pořádku v pracích revindikačních. Konarski sleduje v řadě praktických případů její užití a vyvozuje pak z nich několik teoretických poznatků. Upozorňuje dále na nutnost zásadního rozdílu v archivní terminologii mezi „fonds“ i „collection“ a navrhuje též pro tyto termíny polské překlady „zespól“ a „zasób“. Poukazuje dále a nabádá též důtklivě k podrobnému studiu dějin jednotlivých kanceláří jakožto nezbytnému základu každého archivního uspořádání fondů. Nezapomíná též věnovati několik poznámek i skutečnosti, která se objevila i u nás, že do archivu po převratu přišly registry, které by jinak při normálním úřadování ještě dlouho ležely na svém místě. Tato okolnost, podle jeho soudu, přesto, že zavalila archivy náhlým velkým přírůstkem spisového materiálu, dává jim na druhé straně dosti času k zpracování všeho, ježto na dlouhou dobu budou ušetřeny dalšího přírůstku z nynějších úřadů. Konečně věnuje trochu pozornosti i otázce skartace v archivech a chtěl by, aby její metody byly přesně stanoveny. Připojíme-li k těmto všem studiím ještě další tři články, a to Katalogowanie archiwów po bibliotekarsku od J. Siemieńskiego, v němž se na příkladě katalogu Archiwu kuratorji wileńskieje Ks. A. Czartoryskiego, nedávno vydaného Dr. J. Lipským, ukazuje, jak je nebezpečné opustiti při katalogisování archivů zásadu provenienční, dále pak návrh k diskusi T. ad. Manteuffela o Dziedziczenie registrarur a ich porządkowanie a konečně i článek: Archiwisci objazdowi czy konserwatorowie zabytków sztuki i kultury, kde St. Ehrenkreutz se vyslovuje jasně pro rozšíření kompetence archivního odboru i na ochranu archivů soukromých, máme před sebou uzavřenu bohatou informativní část polské archivní revue.

Články další neméně zajímavé (A. Prochaska, Pierwotny układ akt ziemskich, J. Karwasińska, O najdawniejszych księgach t. zw. „Rachunków dworu Królewskiego“, A. Wolff, Formula relacji w kancelarji mazowieckiej, R. Przelaskowski, Akta senatu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, R. Mienicki, Notatka o zaginionem Archiwum Jaroszyńskich w Kunie) nemohou však, především pro důležitost spíše místní, naléztí delšího pojednání v rámci našeho referátu, ač methoda nejednoho z nich jest velmi pozoruhodná.

V dílu recensním jest ovšem třeba vysloviti přání nejedno. Je tu pouze referát o Archivalische Zeitschrift. (r. 1925). Avšak hned v úvodu slibuje redakce nahraditi tento nedostatek v příštích číslech a můžeme též dnes již prozraditi, že díky archiváři Dr. A. Bachulskému naleznou tu zprávy o české produkci archivní hojně místa.

Zdrželi jsme se u polského archivního časopisu déle, než obvykle bývá, především pro zajímavý jeho obsah i řadu cenných informací, jež nám na svých stránkách přináší, není však zbytečné říci zde, že vedl nás k tomu ještě jiný cíl, jež by bylo snad možno i nazvatí výzvou k našim řadám. Je nesporné, že hledě k organizaci archivů jsou Poláci daleko před námi. Volný rozvoj archivní práce a velké úkoly, které poměrně v krátké době byly vykonány, ukazují nad jiné jasně, jakým přímo požehnáním bylo, že archivy polské byly postaveny na vědecky podloženou centralisační basi a že se neoddělily od potřeb historické vědy. Stará archivní tradice polská hledící na archivy jako na vědecké laboratoře historické, ochránila je od byrokratických záchvatů, jimž bohužel až příliš byla vydána mladá organizace našeho archivnictví. A přece i u nás máme svou starou tradici archivní, spojující archivy české těsně s potřebami historické vědy naší, tradici posvěcenou Palackým. Je to tradice Zemského archivu, která do dnes má u nás své skvělé představitele. Polský příklad ukazuje, že jen v souhlase s touto tradicí může jiti zdárný rozvoj českého archivnictví, bez ní mohou naše archivy jen živořiti.

Em. Janoušek.

K. Siegel, Das Egerer Stadtarchiv, „Archivalische Zeitschrift“ sv. 36, str. 143—150. — Přes to, že článek tento jest pouze rozšířením a mnohdy doslovným opakováním úvodní statě k dílu „Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs“, publikovanému týmž autorem již v r. 1900, dlužno o něm referovati v souvislosti se zprávami z jiných archivů německých měst, otištěnými v tomto časopise. Archiv chebský vyniká nadto nejen bohatstvím a vzácností

materiálu, nýbrž i systematickým uspořádáním. To zůstane vždy spojeno se jménem archiváře dr. K. Siegla, jež loňského roku překvapily jeho 75. narozeniny v plné činnosti archivářské i spisovatelské. I když zde opomeneme výčet jeho publikací (je v časopise „Unser Egerland“ roč. 30., str. 149 a n. sestaven Ant. Nowakem), projevíme úctu k jeho dílu přehledem bohatých fondů archivních, jim rozříděných a zkatalogisovaných. Bude tím vyhověno i účelu tohoto časopisu.

Netřeba zde šíře referovati o první části článku Sieglova, týkající se vnějších osudů archiválií do r. 1895, kdy ujal se správy archivu Siegl. Pořadatelské práce předcházejících archivářů, pokud k nim vůbec došlo, zůstávaly pouhým torsem a tak, když shlédl S. po prvé „tisíce aktů a nesčetné fascikle ležeti na stolech a regálech“, jak sám praví, „nikde žádného inventáře“, odepřel správu archivu a těžko se k ní dal přemluvití. Tím úctyhodnější jest dílo, které tu S. vykonal v několika letech, takže již r. 1900 vyšly jeho Katalogy.

Maje rozříditi archiválie, přidržel se S. základních směrnic, podle nichž začal pracovati býv. archivář dr. Fr. Kürschner. Podle nich se veškeren materiál dělí na tři velké skupiny: A pergamenové rukopisy (listiny), B papírové rukopisy (akta) a C rukopisné knihy. První a druhá z těchto skupin mají po třech odděleních: I. Cheb a Chebsko v rámci všeobecném, II. Cheb a Chebsko v rámci zvláštním a III. vztahy Chebu a Chebska na venek. S. vypočítává podrobně ve svém článku hesla jednotlivých pododdělení. Zopakují je zde aspoň krátce tak, aby byl patrný obsah archivních fondů.

Skupina A I má perg. listiny všeobecného rázu, vydané od císařů, králů, papežů a biskupů; neobyčejné množství císařských a královských listin vysvětluje S. privilegiem kr. Jana z 23. října 1322, že nemají Chebští co činiti s žádným komorníkem král., pouze s králem nebo hejtmanem či rychtářem jim ustanoveným. V oddělení II. téže skupiny jsou uloženy listiny jiných vydavatelů, které se týkají buď města Chebu a jeho obyvatel anebo Chebska, dále území ašského a ředvického, náležejících dříve k Chebu. Podle toho jsou utvořena 4 pododdělení: město Cheb, Chebsko, území ašské a území ředvické. Každé z nich je opět rozděleno na řadu hesel; tak nejbohatší z nich „Stadt Eger“, jež obsahuje listiny jednotlivých občanů i listiny, týkající se celého města vůbec, má 21 hesel (rada, městští zaměstnanci, věci volební, trestní, civilní, finanční atd.). Heslo „Egerland“ rozděleno jest na a) „Geschlechter im Egerland“, b) „Orte im Egerland“.

III. oddělení skupiny A obsahuje pergamenové listiny, které zobrazují vztah Chebu a Chebska na venek. Pododdělení jsou utvo-

řena podle území: Čechy, Morava, Slezsko atd. se všemi sousedními zeměmi, celkem 16 hesel. Jednotlivá území zpravidla jsou rozdělena na „Herren“ a „Geschlechter“.

Skupina B, aktů (papír. rukopisů), má rovněž tři velká oddělení, stejně označená jako u skupiny A. B I. má dvě pododdělení: a) listiny a listy císařů a králů, b) zemské věci. V a) jsou nejen orig. listiny a listy, nýbrž i opisy jejich ať současné, ať pozdější, na papíře psané. Listiny jsou zde roztrženy podle panovníků, kdežto b) zemské věci podle hesel: civilní věci, trestní věci, daň z nápojů, mincovnictví atd.

Zvláště bohaté je odd. B II, obsahující aktovou látku pro vnitřní poměry města i Chebska a jejich obyvatel. K tomu se opět druzí stejně jako v A II akta ředvická (50 fasciкул) a ašská.

Oddělení B III odpovídá obsahem dotčenému již oddělení A III, máje látku, osvětlující vztahy města i území chebského na venek: k českým rodům i místům a k územím sousedním. Rozdělení na pododdělení podle zemí stejně jako v A III, blíže pak opět na „Herren“ a „Orte“. Siegl vypočítává ve svém článku ty rody a místa české i cizí, které jsou látkou nejbohatší. Není třeba zde to opakovati, zvláště když vedle článku Sieglova máme obsažnější katalog jednotlivých fondů a fasciкул.

V poslední skupině C jsou rukopisné knihy: městské knihy účetní, sahající až do 14. století, knihy berní, úroků, městských řádů, proklamací, protokoly atd., kroniky a množství kopiířů (nejstarší z nich z r. 1398).

Užívání všech těchto fondů usnadněno jest rejstříky, pořizovanými též Sieglem. K pergamenovým listinám i k zápisům v knihách jest místní, osobní i věcný rejstřík; také aktový materiál jest podrobně seznámenán a četné foliové svazky rejstříků jsou pomocí k hledání v městských knihách a kopiířích.

Blažena Rynešová.

Dersch, Wilhelm, dr., Staatsarchive u. Gemeindecarchive, Staats- u. Selbstverwaltung, č. 15 ze dne 2. srpna 1926. — Tato stať vyšla v odborném časopise pro otázky veřejné správy a tedy s předpokladem, že je psána pro nearchiváře. Odborník proto nalezne v ní řadu nedopatření, které však nejsou nikterak na ujmu zajímavému obsahu. Spisovatel, státní archivní rada v Marburgu, především ukazuje na úzký vztah mezi registraturou a archivem. Aby osvětlil veřejno-právní účel archivu jasněji, nazývá na podkladě zmíněného vztahu archivy „registraturami reponovanými.“ Původně nebylo rozdílu mezi registraturou a archivem, teprv když se šíře

rozvětvovala úřední správa a když po velkých sekularisacích doby napoleonské nebylo pro množství aktů a listin přístřeší, stala se nutnou organisace archivnictví. Po dobu 19. stol. bylo shledáno, že úkolem archivu jest: 1. Roztržiti, zachovati a spravovati odevzdané reponované registratury s nejstaršími a nejvzácnějšími listinami, zvláště těmi, jež pocházejí z vlastnictví církevního. 2. Pořádati a sepisovati archivalie nikoli podle obsahu, jako se řadí knihy, nýbrž podle zásady tak řečené provenienční, t. j. zachovávatí při ukládání aktů též pořádek, který byl obvyklý v jednotlivých úřadech, takže se v uspořádání archivu jaksi zrcadlí členitost státní správy. 3. Učiniti archivalie přístupnými a užitečnými státu i jednotlivcům, vědě, zvláště vlastivědě a studiím genealogickým.

Kdežto Francie, Anglie, Španělsko, Belgie, Holandsko a kurie zřídily veliké ústřední archivy, stará Německá říše neměla jednotného archivu. Arcikancléřský archiv je nyní chován v státním archivu bavorském ve Würzburgu a v domácím, dvorním a státním archivu rakouském. Archiv komorního soudu rozdělily si asi v polovině 19. stol. mezi sebe spolkové státy, zbytek jeho tvořil pruský státní archiv ve Wetzlaru, až se 1924 i on stal obětí správních restrikcí. Nedílné fondy přešly do majetku říše a spravuje je nyní ve Frankfurtě úředník nového říšského archivu¹⁾ společně s archivem německého spolku a národního shromáždění.

Organisace pruských státních archivů tkví svými kořeny dosud v reformách knížete Hardenberga, které se rozumně vyhýbají škodlivé centralisaci. Prusko má nyní tyto státní archivy: tajný státní archiv v Berlíně-Dahlemu, který je zároveň pruským archivem ústředním a provinciálním archivem pro Braniborsko, dále v Štětíně pro Pomořany, Královci pro Vých. Prusy, v Magdeburku pro Sasko, v Hannoveru, Aurichu a Osnabrücku pro Hannoverstvo, v Kielu pro Šlesvicko-Holštýnsko, v Münsteru pro Westfálsko, v Düsseldorfu a Koblenzi pro Porýnsko, v Marburgu pro vládní okres kasselský (Kurhessensko), ve Wiesbadenu pro vládní okres wiesbadenský (Nassavsko) a v Sigmaringách pro země Hohenzollernské.²⁾ K nim se druzí nyní ještě Hohenzollernský domácí archiv v Charlottenburgu, převzatý do státní správy. Předním archivem v Bavořích je hlavní státní archiv v Mnichově, tamže jest i archiv válečný, a provincie mají státní archivy v Landshutě (Dolní Bavoř), ve Špýru (Falc), v Amberce (Horní Falc), v Bamberce (Horní Franky), Norimberce (Střední Franky), Würzburgu (Dolní Franky) a Neuburce (Švábsko). Hlavní zemský archiv brunšvický byl rozdělen mě-

¹⁾ Srovn. recenzi Werstadtovu o H. Rogge, Das Reichsarchiv, Čas. arch. šk. III, 158.

²⁾ Spisovatel zapomněl uvésti provinční archiv slezský ve Vratislavi.

stům Wolfenbüttelu, Anhaltu a Srbišti. Durinky mají státní archivy v Gótě, Meiningách, Rudolstadtě, Altenburce, Greizu a Sondershausech, které od roku 1922 jsou podřízeny Výmaru. „Oddělení státních archiválií“ v Koburce je nyní přiděleno bavorskému státnímu archivu v Bamberce. Ostatní země mají po jednom státním archivu v hlavních městech. Hansovní města Hamburk, Lubeck a Brémy mají vlastní archivy státní.

Městské archivy s odborně vzdělanými úředníky konceptními jsou v Berlíně, Mnichově, Drážďanech, Vratislavi, Norimberce, Augšpurce, Frankfurtě, Hannoveru, Erfurtě, Dortmundu, Düsseldorfu, Cáchách, Trevíru, Münsteru, Mohuči, Freiburce v Br., Zhořelci, Kielu, Kolínu n. R., Braniboru, Lüneburce, Gotinkách, Hildesheimu, Soestu, Wormsu a Friedberce.¹⁾

Jako při státních tak i při obecních archivech je velice důležité, jak se programově převádí akta určená k uschování z registratur správních oddělení do archivu. Předpokladem tohoto převádění arci je jednotný způsob pořádání aktů jak v původní registratuře tak v archivu. Přes individuální různosti mohlo by se všude v podstatě užítí těchto 12 Hagedornových²⁾ pořadových oddělení: akta týkající se zemské svrchovanosti a všeobecné správy; hospodářství; spravedlnost; obecní správa; chudinství a dobročinnost; policie; obchod, průmysl a doprava; církev; škola; zdravotnictví; vojenství; finančnictví a bernictví. Nařízení vydaná pro pruská města ukládají magistrátům za povinnost, aby svoje archivalie chovaly v bezpečí, neboť jsou podstatnou částí městského jmění. Než až doposud nebylo těchto nařízení namnoze vůbec dbáno.

Ochranou archiválií jiné státy Němce o mnoho předčí. Ve Francii archivy obecní a klášterní jsou podřízeny dozoru archivů departementních, italský archivní řád z roku 1902 požaduje seznamy všech nestátních archivů a uložení repertorií (archivních inventářů) v archivech státních. V německých zemích není obdobné zařízení. Veliký tento nedostatek zřejmě ukazuje, že je zapotřebí zákona na ochranu archiválií.

Všechna akta vzniklá před rokem 1867 měla by býtí odevzdána do archivů státních, státním archivům musel by býtí přičten rozhodující vliv při vyřazování a ničení postrádatelných aktů, jakož by jim muselo býtí přiznáno i právo bdítí nad akty při úřadech zbylými. Pokud jde o archivalie spravované samosprávnými korporacemi domáhá se stát stálého dozoru a ochranného

¹⁾ Všechny městské archivy nejsou bohužel vyjmenovány. Tomuto nedostatku dává spisovatel výraz značkou atd.

²⁾ E. Hagedorn, Registraturplan nebst Anleitung zur Einrichtung und Verwaltung der Registratur eines Bürgermeisteramtes, Düsseldorf 1885.

práva, které by příslušelo vykonávati bezprostředně státním archivům. Inventarisace archiválií, rovnání archivů nespořádaných na útraty samosprávné korporace, trvalý dozor na zachovávání účinného pořádku a právo rozhodovati o ničení aktů bylo by jeho úkolem. Archivalie ve vlastnictví soukromníků a spolků, pokud mají význam pro dějiny národní, měly by býtí pro dobro věci dány v ochranu státu a vyznačeny v seznamech. Pozoruhodna je svépomoc westfálské šlechty, která se roku 1923 sestoupila ve spolek „Vereinigte westfälische Adelsarchive“ za účelem, aby šlechtické archivy westfálské byly vědecky srovnány, spravovány a historickému badání otevřeny. Toto zařízení je ve shodě se snahami po státní ochraně archiválií.

Emil Schieche.

Kaeber, dr., Der 18. deutsche Archivtag und die deutschen Städte, Zeitschrift für Kommunalwirtschaft XVI, čís. 18 ze dne 25./IX. 1926. — V popředí tohoto sjezdu, jež popisuje ředitel městského archivu v Berlíně Kaerber a který se konal zároveň s valnou hromadou svazu německých spolků historických a přátel starožitnosti ve dnech 15.—19. srpna 1926 v Kielu, bylo thema: archivy státní a nestátní a vzájemný jich poměr. Rada státního archivu berlinského dr. Lüdicke zaujal stanovisko státu, ředitel městského archivu erfurtského prof. dr. Overmann tlumočil přání archivů nestátních, především městských. Dr. Lüdicke zdůrazňoval, že právní stav dneška neuspokojuje, a pojal do pěti bodů dvě otázky, na kterých se všechno soustřeďovalo, totiž otázku státního dohledu na archivy samosprávných sborů a otázku, kterak vymeziti soubory listin, rukopisů a aktů náležejících státním, resp. obecním archivům.

První čtyři body zabývají se otázkou první: 1. Státní archivy, pokud státu patří právo dohledu na archivy nestátní neb práva jiná neb pokud mu v budoucnosti budou přiznána, sluší přibíratí k účasti při výkonu těchto práv jakožto orgány odborné. — 2. Samosprávné sbory a všechny jiné veřejnoprávní korporace buďtež povinny, aby svoje archivy, mají-li archivy přiměřeně rozsáhlé a obecně důležité, podřídily trvale odborné a možno-li samostatné správě (t. j. separátnímu úřadu se systemisovaným místem archivářským) anebo je zajistily deponováním v některém jiném veřejném archivu. — 3. Na všechny soukromé vlastníky archivů a jiných důležitých svědectví z minulosti mají působiti podle bodu 2. vhodným způsobem všechny archivy veřejné, jmenovitě státní. — 4. Je nezbytně nutno, aby ochrana archiválií byla upravena zákonem. Nejmenším požadavkem, pokud by nebylo lze dosíci ustanovení dalekosáhlejších, je

předkupní právo státu, jakož i zákonem stanovené omezení libovolného vývozu archiválií do ciziny.

Městský koreferent souhlasil ovšem se zachováním dohlédacího práva na obecní archiv jakožto součástí všeobecného státního dohlédacího práva. Ale právě tu hrozí újma samosprávě; velikým nebezpečenstvím pro ni je zamýšlený pruský zákon na ochranu archiválií, jehož osnova byla koncipována bez zástupců městských archivů. Svazu pruských měst jest usilovati o to, aby mu osnova co nejrychleji byla doručena k dobrému zdání, neboť jinak mohlo by se v době ne příliš daleké státi, že by se v největších pruských městech objevili státní archivní radové, kteří by při inspekci městských archivů žádali jiných místností, jiného uspořádání a nového katalogisování. Pohříchu nedostála vždy německá města plnou měrou všem povinnostem ke svým archivním fondům a není tudíž divu, probouzí-li se tu a tam mezi samými zodpovědnými správci městských archivů přání důraznějšího státního dohledu. A přece by to byla cesta nebezpečná, třeba by vedla namnoze k lepšímu uložení, dokonce snad i k nové budově, ale za to k područí cizí vůle. Vzorně, ba způsobem říšsko-německá města skoro zahanbujícím vyřešila své archivnictví řada měst německých v Čechách. Jak o tom podal zprávu archivář města Mostu dr. Oberdorffer, jmenovala historiky a odborné úředníky, kteří s universitními profesory a několika státními archiváři založili při Spolku pro dějiny Němců v Čechách zvláštní archivní odbor. Bylo ujednáno, aby si menší města ustanovila archiváře společného a aby archivní kursy vychovávaly archiváře čestné pro městečka a venkov. Někteří větší města přijala v uschování též archivy venkovských obcí. V Prusku rozšířily doposud jen státní archivy, především kielský, svou činnost péčí o malé nestátní archivy.

Pátý bod Lüdickeův se týká neobyčejně praktické otázky, kterak odlišiti fondy archivů státních od fondů archivů městských: jest nutno nepodmínečně trvati na odlišení kompetence archivů státních a ostatních podle obsahu a provenience. Uplatňování této celkem správné zásady vede občas k neutěšeným důsledkům, na př. při knihách soudních a pozemkových neb při archiváliích starých měst říšských. Avšak především přejí si městské archivy obdržeti akta místních podřízených úřadů, kterým se v státních archivech nedostává dostatečné pozornosti. Mohla by jim býti odevzdána jako deposita. Ožehavé otázky dotkl se dr. Overmann, když pro městské archivy reklamoval listiny a rukopisy někdejších klášterů, které při jejich sekularisaci zabral stát a přikázal některému archivu státnímu.

Za zmínku stojí též ostré pojmové rozlišení majetku archiv-

ního od knihovního, kterého se podjal ředitel archivu z Mnichova dr. Striedinger. Archiv je shromáždštěm registratur, a to takových, které nemají již pro běžnou agendu praktického užitku, které však z právních nebo historických důvodů musí býti zachovány. Knihovna má naopak oprávněný nárok na vše, co má význam literární v nejširším slova smyslu. Odkazy básníků, umělců, učenců patří zpravidla do knihoven, odkazy státníků a vojenských hodnostářů do archivů. Každý archiv je nějak omezen ve své příslušnosti, kdežto knihovna shromažďuje zásadně literární památky všech časů a končin. Podle těchto zásad měla by také německá města dělati rozdíly mezi svými archivy a knihovnami, aby měřítkem byly pořádek a účelnost. Mezi pruskými státními archivy a státními knihovnami jest od několika let již v proudu jednání, schylující se právě ke konci, aby byly systematicky vyměňovány předměty uložené na nepatřičném místě. Dosti často dostaly se také akta a listiny, náležející do některého archivu, z nedostatečné péče nebo docela i krádeží do nepravých rukou a konečně i do museí. Takováto praxe vede k nejčirější libovůli, neboť žádný badatel nepátrá po aktech v museích. Také na archivalie odevzdané museu k účelům výstavním nutno hleděti vždy jako na archivalie zapůjčené. Tím hůře, zakládají-li historické spolky archivy z materiálu, který po právu náleží některému archivu veřejnému. Ty nechť následují příkladu Spolku pro dějiny Němců v Čechách, který odevzdal ze svého vlastnictví městům cenné archivalie, pokud náležely do českých archivů městských, jakmile se jejich správy ujali samostatní odborní úředníci.

Emil Schieche.

Zprávy.

Sedmdesátipáté narozeniny Josefa Strnada. — Mezi nejstaršími našimi místními historiky zaujímá dnes nesporně jedno z nejčestnějších míst plzeňský ředitel Josef Strnad, který dne 8. března t. r. dožil se uprostřed neúnavné práce svých 75 let. Do Plzně přivedla jej, mladého historika školy Tomkovy, činnost profesorská, a středočeský rodák (nar. 1852 v Hostivari u Prahy) jest od té doby její „semper fidelis“. Vyučoval dějepisu nejprve na městské utrakvistické střední škole, sestátněné teprve roku 1883, a po jejím rozdělení přidělen byl českému gymnasiu, na němž jako ředitel skončil v roce vypuknutí světové války svou zdárnou pedagogickou činností. Příchod jeho do Plzně spadá zde v jedno se zakládáním prvních českých odborných spolků, které měly veliký význam pro další kulturní vývoj české Plzně i pro budoucí práci Strnadovu. Z podnětu Spolku přátel vědy a literatury české a jeho historicko-archeologického odboru, v jehož čele brzy náš jubilant stannul, vzniklo bohaté dnes historické museum plzeňské, spojené s městským archivem, a v pracích pro oba tyto ústavy našel Strnad svůj hlavní životní smysl a cíl. Nebyly to pak jen práce sběratelské, instalační a pořadatelské, nýbrž i obsáhlá práce literární, která položila pevné základy starším dějinám města a prospěla tím nepřímou a významně celkovým českým dějinám, v nichž největší město po Praze ode dávna hrálo, jak známo, vynikající roli politickou, kulturní i hospodářskou. Z university, z Historického spolku pražského, pro nějž ještě v prvních dobách svého působení v Plzni prováděl výzkum menších archivů jiho- a západočeských, i z pozdějších styků s Antonínem Rezkem a jeho Sborníkem historickým přináší si Strnad do Plzně a udržuje v sobě i později onu pracovní metodičnost, která je příčinou, že po něm již plzeňské dějiny doby starší stěží budou kdy doznávatí pronikavějších změn. A přece je soustavně sepsal doposud jen ve zhuštěném článku pro Ottův slovník naučný. Za to však tím pevnější jsou základy k nim, položené jeho velikým dvojdílným a kriticky vydaným „Listářem královského města Plzně“ (1891 a 1901), obsahujícím 1354 listin, týkajících se dějin města a okolí až do roku 1526 (z nich 999 otištěno po prvé) a nasbíraných z velké části též v Praze, Vídni a ve velikých archívech jihoněmeckých. Po Listáři objemem největší jest jeho vydání „Paměti plzeňských“ radního písaře M. Šimona Plachého, kterýžto cenný pramen pro dějiny města v 16. a 17. stol. Strnad sám objevil a vzorně vydal. A za těmito dvěma velikými podniky mohl by následovati výpočet veliké řady rozsáhlých i menších pojednání, uveřejněných Strnadem v odborných našich časopisech historických. Nezástal dlužníkem ani prehistorické archeologii, podáváje pilně zprávy o nálezech a některých vlastních výkopech jako konservátor plzeňské oblasti do vídeňských „Mitteilungen der Zentralkommission für Denkmalpflege“. Strnad to také byl, který roku 1891 započal archeologický výzkum starého plzeňského hradíště u Plzeňce. Mnoho prací a příspěvků jeho osvětlilo místopis města (zejména v době předhusitské), vývoj arciděkansského chrámu, radnice, klášterů i vynikajících domů, dějiny obyvatelstva po stránce národnosti i celou řadu historických episod od založení města až po pokusy o uvedení jezuitů do vždy věrně katolického města. Z významnějších oby-

vatelů vedle erbovnic rodin měšťanských a jich kronikářských pamětí a pozůstalostí zaujali jej zejména nejstarší představitelé známého a slavného plzeňského knihtisku. Samo sebou se rozumí, že řada článků místopisných, genealogických a jiných historických příspěvků překročila hrady města a obrala si za téma též širý kraj plzeňský. Poslední práce jedná o starších dějinách Plzně (Sborník „Plzeň a Plzeňsko“ 1925). Od roku 1909 je Strnad též spoluredaktorem a pilným přispívatelem plzeňského „Sborníku historického musea“, který po každé stránce je vskutku vzorným odborným časopisem vlastivědným.

A veškerá tato činnost, podobně jako u Augusta Sedláčka a řady jiných našich zaslužilých mimopražských historiků, vyrostla ze Strnadova archívářství, jemuž zůstal od počátku věren až do dneška. Svědčí o tom vzorná katalogisace svěřeného mu kdysi městského archivu, jemuž i teď jako pensista věnuje své nejlepší síly a zkušenosti. Jím počala právě po této stránce úctyhodná a tradiční práce Plzeňských v oboru ochrany starých domácích písemností a jejich pravého vědeckého zužitkování.

Podrobnou bibliografii prací jubilatových sestavil již svého času F. Macháček ve „Sborníku musea“ (III., 1912). Ocenění vědecké činnosti jeho najde čtenář též ve článku Vojtíškové (Plzeňsko 1927) a v Macháčkově spisku, vydaném jako doprovod po letošní výstavce městského archivu v Plzni, uspořádané právě v souvislosti se Strnadovými sedmdesátipětinaми.

Jan Morávek.

Z archivu metropolitní kapitoly v Praze. Archiv byl za starých dob předmětem obzvláštní péče metropolitní kapitoly, neboť obsahoval důležité dokumenty zabezpečující její majetek, práva i výsady. V nejjistých dobách husitských byl uschováván na místech bezpečných. Byl to především hrad Karlštejn, kamž odvezen byl r. 1420, a odkudž r. 1454 zpět byl přivezen a revidován, později byl to arcibiskupský hrad Roudnice, kde byl zrevidován r. 1464. Když nastaly doby klidnější, chován byl archiv zase v Praze, a to v místnostech tvořících součást velechrámu Svatovítského západně od veliké věže, v úzkém, v půdorysu obdélníkovém přístavku vestaveném mezi mohutné opěrné pilíře věžní, takže sám připadal jako opěrná stavba věže. V přízemí tohoto přístavku jest vysoká kaplovitá prostora s gotickou klenbou o dvou polích; v poschodí jest nižší místnost, rovněž goticky sklenutá, po ohni r. 1541 valenou klenbou a v poslední době opět gotickou klenbou opatřená. Tato hořejší místnost sloužila za archivní síň; při velikém ohni r. 1541, jenž také ji ohrožoval, byly listiny z části rozehřávaceny, z části zničeny a ztraceny; r. 1551 byly listiny, jež mohly býti shledány, zregistrovány. Potom byl archiv uložen v místnosti dolejší, jež byla zároveň kapitolní sním, v níž konala kapitola schůze. Roku 1715 byla síň ta přiměřeně upravena. Nedlouho před tím, roku 1713, věnoval se Jan Tomáš Berghauer, tehdejší kaplan kapitolního děkana Pavla Axlera, s velikou pilí srovnání archivu i kapitolní knihovny. R. 1860 kanovník Frant. Dittrich, podáváje zprávu o archivu, uvádí, že trpí trouchnivěním a červotočem, a pravi, že nepraktickou kolosální archivní skříň bylo nutno rozdělití ve tři díly. Velikých zásluh o archiv získal sobě kanovník Antonín Frind, jenž používáje ho při svých historických pracích, s příkladnou péčí o jeho zvelebení se staral. V letech 1871—1872 uspořádal jej za pomoci Václava Lešera a tří spisovačů způsobem vzorným a zhotovil zevrubné jeho katalogy. Vida, že dosavadní místnosti archivu i bibliotéky, jež nalézala se v bývalém domě děkansském v ulici vikářské č. 37, nepostačují, podal r. 1873 kapitole návrh, aby archiv i bibliotéka umístěny byly v zadním traktu kapi-

tolního domu na Hradčanském náměstí č. st. 62 (č. n. 10), jenž sloužil dotud za obydlí kanovnícké. Návrhu jeho bylo vyhověno; archiv i knihovna byly r. 1874 do navržených místností přestěhovány a péči Frindovou uspořádány.

Stavení, v němž archiv i knihovna jsou umístěny, tvoří zadní trakt domu, jehož přední, do náměstí obrácená část slouží za obydlí kanovnícké. Jest to jednopatrová stavba, jejíž jižní fronta obrácena jest do dvora, severní do zahrádky, jež sousedí se zahradou bývalého paláce Šternberského nad hořejším Jelením příkopem.

Ve stavení tomto byly r. 1874 v přízemí dvě klenuté místnosti a malý pokojík. Ve větší místnosti uloženy byly rukopisné kodexy bibliotéky, v menší archiv, a v pokojíku pracovna.

Jelikož místnosti ty nestačily, připojeny byly r. 1905 jedna klenutá místnost v přízemí a jeden pokoj v patře ze sousedního kanovníckého domu čís. 63.

Listiny archivu jsou umístěny v přízemní místnosti východní. Uprostřed jest veliký stůl s 22 zásuvkami, v nichž uloženy jsou originály resp. opisy listin z let 1052—1405; jest jich celkem 798. Při stěnách stojí dvánácte prostých žlutě natřených almar z r. 1874, v nichž uloženy jsou listiny v lepenkových, modrým papírem polepených krabicích z let 1405—1794; jest jich 7805.

V otevřeném polici mezi okny jsou v krabicích uloženy inventáře chrámu Svatovítského z let 1854—1710, kapitolní účty a registra desátků z let 1467 až 1759, účty kostela Svatovítského z let 1449—1804, účty kostelů patronátních z let 1594—1789.

V místnosti prostřední byly rukopisné kodexy knihovny, jež letošního roku přeneseny budou do nově upravené výše zmíněné kapitolní síně ve velechrámu Svatovítském; místo nich umístěno bylo tu oddělení inkunabulí a hudební archiv.

V síni západní v zasklených skříních a otevřených policích jsou uloženy kodexy archivu, jichž jest 346, jež zkatalogisovány byly v letech 1920 až 1923 (viz „Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur“, v Praze 1923).

V letech 1924—1925 zkatalogisován byl archiv hudební, jenž čítá 1686 čísel (viz „Catalogus collectionis operum artis musicae“, v Praze 1926).

Dr. Ant. Podlaha.

Arcibiskupský archiv v Praze nalézal se od dlouhé doby ve stavu neutěšeném. Nepostačující místnosti zabraňovaly jeho přerovnání a zavíňovaly rostoucí nepořádek. Skříně a regály byly fascikuly listin napěchovány; byl-li některý z fascikulů vyňat, stěží mohl býti na bývalé své místo zase vpraven, mnohé z nich zůstávaly pak porůznu ležeti po stolech ano i po zemi. Půjčováním kolekcí listin nepořádek ještě se zvětšoval, neboť nebývaly vždy vráceny v bývalém uspořádání.

Několikrát učiněny byly sice náběhy k rozšíření, uspořádání a zkatalogisování archivu, ale brzy zase se ztroskotaly. Tak byla r. 1898 příčiněm tehdejšího sekretáře arcibiskupského Msgra Ant. Würsche připojena k archivu dlouhá úzká místnost v přízemí spojovacího přístavku za kapli arcibiskupskou a postaveny v ní pěkné účelné regály a skříně, ale i ty byly brzy přeplněny. S velikou pilí uspořádal František Štědrý některé partie archivu, a s nejlepšími intencemi ujal se r. 1898 archivu tehdejší jmenovaný archivář František Tischer. Než, nedostatek místa činil veškeru práci pořadatelskou ilusorní. Marny byly snahy o získání dalších místností. Teprve

nyňější arcibiskup Msgr. Dr. František Kordač se vzácným porozuměním přikázal archivu dvě místnosti a dal je opatřiti účelnými regály. Archiv byl pak od počátku prázdnin r. 1924 do konce ledna 1925 nově přerovnan a důkladně vyčištěn ze staletého prachu.

Archiv arcibiskupský umístěn jest v přízemí jihovýchodního rohu arcibiskupského paláce. Ždivo místností pochází z různých period stavebních, od konce XV. století až do století XIX.

Ve dvou místnostech jsou staré skříně z první pol. XVIII. stol., jednoduché, ale vkusné formy, navzájem souvisící a vyplňující kromě otvorů dveřních a okenních celé plochy stěn; jsou zeleně natřeny a opatřeny dvíčky s mřížovanými výplněmi, jejichž otvory zevnitř chráněny jsou napjatým plátnem; štítky zámků jsou ozdobně tepány.

Ve dvou místnostech uloženy jsou kodexy archivu, v ostatních listiny. Místnost první, do níž vede vchod z průjezdu, a jejíž okno obráceno jest do dvora, slouží zároveň za pracovnu; jsou v ní uloženy kodexy, jež jsou takřka klíčem k valné části archivu, totiž původními rejstříky opatřené kopiáře z let 1676—1815, protokoly z let 1631—1846, a repertoria z let 1656—1818.

V místnosti druhé jsou kodexy od 1879 do polovice století devatenáctého. Jsou tu mimo jiné kopiáře ze XVI. a XVII. stol., akta konsistoře podobojí, zprávy visitační, soupis diecése z let 1677 a 1700, bullaria z let 1644—1844, zpovědní seznamy z let 1671—1811, akta „haereticae pravitatis“ z let 1737—1781, fassé z let 1749—1757, seznamy důchodů farních z let 1570—1734, opisy erektčních listin far, účty kostelní, inventáře a j.

V místnosti třetí jsou „emanata“ z let 1564—1819, „recepta“ 1545 až 1705, zvlášť vybrané pamětihodné listiny ze XVI., XVII. a XVIII. stol. ve 113 svazcích s vlastním repertoriem, „varia“ v 22 svazcích, akta týkající se řeholníků, většinou z druhé pol. XVIII. stol., akta arcibiskupského semináře z let 1660—1847, akta týkající se kapitoly Staroboleslavské a kapitoly u Všech Svatých a j.

V místnosti čtvrté jsou „recepta“ z let 1706—1819, „registratura“ z let 1500—1720, rukopisy předložené k censuře, akta týkající se censury knih z let 1567—1826, inventáře kostelů a far z let 1635—1806, patenty a kurendy konsistorní, presentace z let 1564—1731, visitace z let 1570—1878, fundace, fassé, akta solní pokladny a j.

V místnosti páté jsou závěti z let 1565—1820, akta soudní z let 1638 až 1776, akta manželství se týkající z let 1564—1768.

V místnosti šesté uloženy jsou listiny týkající se zrušení řádu jesuitského, dále účty semináře a seminaristika, akta fiskální, akta školství se týkající.

V místnosti sedmé jsou zprávy o školách z let 1851—1868, mapy vikariátů a j.

Posléze v místnosti osmé: akta týkající se gymnasií z let 1804—1840 a university z let 1843—1849, akta týkající se nekatolík („haereticae pravitatis“) z let 1622—1819, „miscellanea“ z let 1254—1878.

Roku 1925 vydán byl „Povšechný katalog“ archivu.

Dr. Ant. Podlaha.

Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. — Když mně došla 30. ledna t. r. žádost spoluredaktora tohoto časopisu, dra J. B. Nováka, abych podal pro tento časopis zprávu o archivu olomouckého arcibiskupství, byl jsem poněkud nepříjemně překvapen a to z toho důvodu, že mně žádost do jisté míry zaskočila. Od té chvíle totiž, kdy jsem se stal definitivně správcem

jmenovaného archivu — t. j. od 1. ledna r. 1922 — pracuji všemožně o to, aby arcib. archiv nezástal při svém původním určení a při své tradiční úloze, t. j. pomocným úřadem při správě arcibiskupských temporalii, nýbrž aby jeho význam i úkol byl rozšířen a pozdvižen, aby byl vybudován na vzorný vědecký ústav, jak ho vyžaduje moderní doba. A požadavek tento se mi zjevoval při uvvažování o svém archivářském poslání vždy nalehalejším, protože archivní listiny, které tvoří vlastně zbrojnicí pro správu arcib. statků, jsou rozsahem daleko menší než ostatní zachovaný písemný materiál, který postrádá sice pro správu arcib. statků ceny, ale reprezentuje vzácný poklad pro — historickou vědu. Bylo to moje osobní vroucí přání a potom pevné předsevzetí, vyvěrající z nitra historika, který je si toho vědom, že takovým ústavem by bylo poslouženo badatelům i poznání historické pravdy. Když pak jsem si uvedl na paměť, že v hlavním městě zemském máme již i svoji universitu s historickým odborem, tu poznal jsem, že skutečným mého přání jest naprostou nutností, když jde o archiv po archivu zemském na Moravě nejdůležitější. Brněnská škola historická bude museti, volens nolens, si všimati také pramenů v našem archivě zachovaných, jak jsem ostatně prof. dra Urbánka, když zavítal se svým Histor. seminářem návštěvou do arcib. archivu a knihovny, upozornil. Úvahy tohoto rázu a ještě mnohé jiné ohledy, mezi nimi také vůbec zvýšený zájem o archivy, zvýšená pečlivost o jejich zachování a zpřístupnění, dále neobyčejně stupňované úsilí badatelské i v kruzích, které se neobírají historickým badáním z povolání, nýbrž z pouhé lásky, atd. mně uvedly na mysl, že myšlenka musí býti uskutečněna. A tak dal jsem se, jak je mojí takřka druhou přirozeností, bez průtahů hned do díla. Splnění nadhozeného programu však předpokládá a vyžaduje trojí činnost; předně aby archiv, pokud byl již zařízen, byl dán do bezvadného pořádku, dále aby archiv byl rozhojněn všemi fondy, které doposud jsou zachovány, čili aby archiv soustředil v sobě všechny archivní zásoby, a konečně aby byl dostatečně poznán, popsán a učiněn obecně známým, t. j. tiskem, jak se stalo již před půlstoletím známou knížkou Bedy Dudíka.¹⁾

První úkol, který jsem si tak stanovil, t. j. dáti již existující archiv znova do pořádku, jsem již splnil, vykonav jeho revisi; pravím „znovu do pořádku“ proto, že jsem ho zdědil po svém předchůdci i nečistý i v nepořádku.²⁾

Na druhém a třetím úkolu pracuji nepřetržitě a systematicky, dle pečlivě uváženého plánu, a výsledek obojí této činnosti měl býti, jak již podotčeno, soupis archivu — tištěný. Ale každý snadno pochopí, že s prací, kterou jině konají celá kolegia odborníků a po celé desítky let, jsem nemohl býti při sebe větší píli, energii a všemožné ekonomičnosti hotov za pět let, když mimo to spravuji také arcib. knihovnu a ještě r. 1924 jsem částečně vyučoval na arcib. gymnasiu. Nemohu tedy ani o všech oddílech archivu podati tak zevrubných a úplných zpráv, aby i čtenář, jenž se o ně zajímá, i já sám mohl býti spokojen. Tot jeden důvod, pro který jsem byl vzpomnutou žádostí p. redaktora nemile překvapen. Druhý spočíval v tom, že zprávou, kterou bych uveřejnil již nyní, jaksi předbívám své konečné práci, t. tištěnému soupisu, a ji do jisté míry znehodnocuji. Když jsem však uvážil, že zatím sám určitě nevím, kdy se dostanu k vydání archivního soupisu tiskem a že tedy neuškodí, nýbrž spíše prospěje věci, když se dostane naší historické obci předběžné zprávy o archivu, třeba nebyla všemi

¹⁾ Bibliothek und Archiv im fürsterzbisch. Schlosse zu Kremsier. Wien. 1870.

²⁾ Čtěl jsem tu podati také obraz „činnosti“ archiváře Snopka, ale upustil jsem od toho úmyslu, protože taková historická retrospektiva vlastně nepatří do pouhé informační zprávy, a učiním tak v celém rozsahu až v úvodní stati k tištěnému soupisu.

směry úplná, rozhodl jsem se, že žádanou zprávu přece jen podám. Tu je tedy; aby byla co nejlépe na prospěch, podávám ji co nejkonkrétněji.¹⁾

Arcib. archiv olomoucký má tu velkou přednost před mnohým t. zvaným veřejným archivem, že není umělým výtvozem jako nějaký konglomerát, složený ze součástí mezi sebou naprosto cizích, nýbrž že je přirozený organism, který narůstal pozvolna, rušen jsa ovšem i poškozován válečnými katastrofami, ze spisů, vyslých z úředního jednání biskupů a jejich pomocných úřadů jak duchovních tak světských, až do přítomnosti a je proto jednotný. Kusů opravdu cizích, jež by byly v archivě corpora zhora extranea, je poskrovnu.

Po stránce obsahové lze fondy našeho archivu charakterisovati hlavně s trojího hlediska, jež jsou dána postavením olom. biskupů — od r. 1777 arcibiskupů —, jež zaujímal v minulosti a z větší části zaujímají až dodnes.

Olomoučtí biskupové byli předně biskupy ve vlastním smyslu, t. j. členy katol. hierarchie, správci rozsáhlé diecése — do r. 1777 byla jí celá Morava — a vrchními představenými veškerého kněžstva kurátního, do jisté míry i řeholního. Odtud vznikl hojný písemný styk jejich s římskou kurií, s episkopátem sousedních diecézí, s kapitulami, katedrálami v Olomouci i kolegiátními v Brně a Mikulově, s konsistoři, s jednotlivými kněžími, s kláštery a jejich představenými, s držiteli patronátů nad kostely atd. V našem archivě tyto písemnosti tvoří oddělení, jež zveme obecně „Spiritualia“ nebo „Duchovní archiv“ a je nadmíru důležité, protože poskytuje veliké množství zpráv a to nejen duchovní nebo církevní povahy (na př. z doby pobělohorské, rekatolisační), ale i hospodářských (na př. o četných sporech desátkových, mnohdy dlouho se vlekových), národnostních (při vypisání konkursu na některé beneficium bývalo od 18. století vždy poznačeno, jakého jazyka je, což může posloužiti pro zjištění, jak dalece se jazykové hranice od té doby změnily; nebo na př. jak několik českých vesnic fary chornické se všemožně domáhalo českých kázání a konsistoř vyhověla, jak farář drahotušský (kolem r. 1725) prohlásil k žádosti obcí již silně poněmčených, aby jim kázal německy, er werde lieber dreschen gehen, nebo přímo dojemný příklad, jak se obec Liptyně v pruském Slezsku, dnes již téměř zgermanisovaná, houževnatě bránila úmyslnému poněmčování v kostele i ve škole úsilím vrchnosti, pána z Donína, jak obec našla útočiště i ochranu u biskupa Karla z Lichtenštejna (1664—95), který ač Němec, pohrozil německému zuřivci až církevními tresty atd.), uměleckých (zprávy o stavu kostelů po 30leté válce, zprávy o stavbě nových kaplí a kostelů atd.), školských (poměr školy k faře, často nepřátelský), politických, válečných, sociálních, osobních atd. Jsou to písemnosti, jež už nepřicházejí do Kroměříže, nýbrž zůstávají v Olomouci, t. v konsistoři.

Proč v dřívějších stoletích také „Spiritualia“ se soustřeďovala v Kroměřížském zámku, ač i biskupský kostel i biskupský úřad výkonný, biskupa zastupující, t. konsistoř, byly od počátku v Olomouci, nikoli v Kroměříži, k tomu vysvětlení podávají nám ostatní dvě hlediska, jež nám praví, že nikoli Olomouc, nýbrž Kroměříž byl hlavním městem knížectví olomouckých biskupů a jejich residenčním městem, že tu biskupové residovali a že tedy za nimi, do Kroměříže, šly písemnosti i povahy čistě církevní a náboženské a že se tedy právě z oněch století archíválie zachovaly. To potrválo, pokud jsem až dosud zjistil, do r. 1818, čili do konce úřadování arcibiskupa Trautmansdorfa (1815—20. ledna 1819).

¹⁾ V „Našinci“ jsem uveřejnil krátkou zprávu o nutnosti vybudovati arcibiskupský archiv v čísle ze dne 24. prosince r. 1926.

Olomoučtí biskupové však byli současně také velkostatkáři, jsouce uživateli rozsáhlých statků, jež spravovali pod přímým svým vlivem pomocí celého aparátu úřednického a jejichž ústřední správní orgán přirozeně byl a musel být tam, kde se kníže biskup osobně zdržoval, t. j. v Kroměříži. A správa tohoto pozemského zboží, ekonomie, lesů, průmyslových podniků, rybníků, hospodářských budov atd., zkrátka temporalii, dala vzniknouti během set let jinému oddělení archivnímu, ještě rozsáhlejšímu, než byla vzpomínaná „Spiritualia“. Jest to předně část zvaná „In genere“, t. j. písemnosti, které se týkají arcibiskupského hospodářského komplexu jako celku, tedy věci „arcibiskupství“ společně, týkající se celého „knížetství“, jak se celku arcibiskupských statků bez výjimky říkalo až do nedávna. (1919.)

Ostatní pak archívialie tohoto druhu, totiž temporalii, se týkají jednotlivých statků čili panství a jsou tak i rozděleny: Chrlice, Hukvaldy, Kroměříž, Vyškov, Osoblaha, Kelč, Olomouc, Tlustomosty (v pruském Slezsku), Mírov, Svitavy, jež tu vypočítávám v archivním pořádku již ustáleném. Obsah těchto archívialí jest ovšem nadmíru pestrý, jak poměry hospodářské, poddánské, náboženské, dobové atd. s sebou přinášely.

Konečně jde o třetí postavení olomouckých biskupů, totiž jakožto světských knížat. Olomoučtí biskupové totiž podrželi, přes všechny politické a náboženské i církevní převraty u nás, daleko okázalejší a významnější postavení, než jaké zůstalo z těch dob samým arcibiskupům pražským, neboť jejich knížetství nebylo „Tittel ohne Mittel“, nýbrž naopak rozsáhlé, třeba nesouvislé, území statků nejen vlastních ale i manských, které biskupové olomoučtí přijímali jako knížetství přímo z rukou českých králů v léno či v manství. Ale jak byli lenníky či many králů českých a jejich knížetství lénem koruny České, tak sami byli zase lenními pány jim poddaných lenníků či manů, jimž propůjčovali, původně za vojenské služby, biskupské statky v užívání neboli v léno. Z toho služebního poměru manů vůči lennímu pánu a z poměru manů navzájem vzniklo celé manské zřízení olomouckého biskupského knížetství, na zemském zřízení moravském nezávislého, a bylo ovšem vybudováno opět při osobě knížete, tam, kde zpravidla sídlil, t. v Kroměříži. Tu, v zámku, kníže udílel léna manům, tu se manové scházeli ke svým sněmům, tu konali své manské soudy a posudky, tu měli vedle skvostné sněmovny také svoji manskou úřadovnu či kancelář a manskou registraturu. Výsledek pak veškerého s manským zřízením biskupským souvisejícího úředního jednání je další fond našeho archivu, již třetí, totiž archiv lenní či manský. Kdyby nebylo bývalo ztráta za dob válečných a arcibiskupství nebylo v 19. stol. nuceno bývalo vydati státní správě velký počet manských knih, byl by také on bohatší, když manské zřízení potrvalo plných 600 let, od doby biskupa Bruna (1245—81) až do r. 1873, kdy zaniklo v důsledku obecného zákona, zrušujícího vůbec manské zřízení.

Tot tedy kostra arcibiskupského archivu olomouckého, pokud jde o teoretické charakterizování jeho součástí. Jest ovšem přirozené, že se uplatňovaly u biskupů také jiné stránky, než byly ony tři právě vypočtené, t. rázu osobního nebo politického a pod., ale písemnosti toho druhu nejsou zastoupeny v tak hojném počtu, aby mohly být organizovány jako samostatné celky a bylo by také těžko trhati je ze souvislosti s ostatními zásobami archivními; jsou tedy ponechány ve spojení s archívialiemí správy velkostatků nebo s korespondencí.

Mám-li pak v dalším podati konkrétní obraz arcib. archivu, pak upozorňuji předem, že jde vlastně o dva archivy, starý či původní a nový, který teprve budují. Původní archiv převzal jsem jako dědictví, sice zne-

švařené, ale přece již hotové, to jest zařízené podle určitého programu, jehož nějak měniti už nebylo možno. Ovšem ani v starém archivu jsem neponechal chaosu, kde byl, z pouhé piety k jeho úctyhodnému stáří, nedotknutého, nýbrž naopak bez milosrdenství učinil jsem mu jednou pro vždy konec.

Po převzetí úřadu učinil jsem nejprve revisi celého archivu, abych zjistil kolik kusů a které chybějí, neboť stav archivu naléhavě doporučoval takovou revisi. Na to přikročil jsem ke klasifikaci archívialí, ve formě knižní zachovaných, které byly v jedné skříni uprostřed archivu postavené, ale bez systematického pořádku, který by odpovídal vnitřnímu odůvodnění a který by tedy byl a musel být pevný a neměnitelný. Věc byla taková, že kniha, již bylo třeba, musela být hledána tak dlouho, až byla nalezena a když byla zase reponována, byla dávana prostě tam, kde oči spatřily nejvíce volného místa. Je opravdu divné, že nikomu z předchůdců nepadlo takovému nerozumu učiniti konec, nebo že si tížili podjati se té práce. Knihy jsem tedy určil dle obsahu a rozdělil je dle něho a přiřadil k těm částem archivu, k nimž patří; tedy církevní k oddílu „Spiritualia“, manské k manskému archivu, kopíáře ke korespondenci, knihy se vztahující k oddílu „In genere“ nebo k některému statku do příslušné skříně a v ní na stanovené místo, takže se dnes ví, kde kterou knihu hledati a kam ji pak zase určitě postaviti; tedy podobně, jako je samozřejmou věcí v každé knihovně. Do podrobností se tu ovšem nebudu pouštět, protože účel této zprávy je jiný, a podám obraz archivu, jak je zařízen.

I. Starý archiv.

Jest umístěn v I. patře zámecké věže, kterou vystavěl olomoucký biskup Stanislav Turzo (1497—1520), a jest uložen z největší části ve skříních, postavených podél zdi, a budovaných tak, že tvoří jeden souvislý celek. Skříně jsou označeny nápisy a mají tyto archivní značky: A, B, Spiritualia, C. In genere, D. Chrlice, E. Hukvaldy, F. Kroměříž, G. Vyškov, K. Osoblaha, L. Kelč, M. Olomouc, N. Tlustomosty (v pruském Slezsku), O. Mírov, P. Svitavy, Q. R. manské statky. Skříně jsou pak zařízeny vodorovnými přehradami v příhrady, jež jsou označovány římskými číslicemi, jdouc shora dolů, a kolmými prkny v sloupce, značené a, b, c, d, čímž je základní signování archívialí dáno; individualisace kusů pak je různá: pergameny jsou umístěny v nejvyšších příhradách, jsou složeny dle velikosti i vícekrát, a vloženy do obalů ze silnějšího papíru, utvořených na způsob dávných kuvertů, při nichž se záhyb třetí zastrkoval do čtvrtého, a jsou číslovány v každém ze čtyř oddělení zvláště; tedy na př.: A I a 1—38, A I b 1—32, A I c 1—31, A I d 1—39. Na obalech pergamenů je napsán krátce regist kusu a jeho signatura; pergameny stojí vedle sebe. Po pergamenech následují papírové listiny, uložené do archů pevnějšího papíru, a to až do nedávna vždy pouze po 5 kusech; tyto archy neboli fascikle byly označovány běžnými čísly, tedy na př. A II a

$\frac{1}{1-5} \dots A V d \frac{78}{1-5}$, takže každý kus měl svoji vlastní signaturu.

Do poslední příhrady, která je nejvyšší, umístil jsem konečně ony knihy, o nichž jsem se shora zmínil, že byly pohromadě promíšeny v jedné skříni, a to dle pořádku chronologického. Tím jsem dosáhl toho, že materiál patřící k určitému oddělení mám nyní i v jedné skříni; i to je výhoda. Kniha těchto tu však nevypočtu, protože jsou popsány u Dudíka na str. 90—131. Snad by bylo záhodno vzpomenouti alespoň oněch knih,

jichž Dudík neznal, protože se dostaly do archivu až po r. 1870, dokonce až v přítomnosti, ale zpráva by příliš narostla a přestala by býti souměrnou, proto jich pomijím.

Pro úplnost podotýkám, že jsem pro pergamenové listiny zavedl kabelky (sáčky) na 3 stranách zalepené a na 4. straně opatřené zátkou, aby bylo prachu co nejvíce zabráněno. Pergamen však z doby nové, ze 17.—19. století, které jsou vázány ve formě knižní, nejsou mezi pergamenovými listinami v I. neb II. řadě, nýbrž mezi papírovými listinami, ve fasciklu, který odpovídá datu pergamenové knihy.

Starý archiv má tato oddělení neboli archivy: 1. duchovní (= Spiritualia), 2. světský, profánní (= Temporalia), 3. manský (= Feudalia), 4. cizí (= Externa). V podrobnějším pak obraze se jeví takto.

1. Duchovní archiv.

a) Listinný materiál.

Skříně A a B (zatím prázdná, ale připravená pro přírůstky) α) s pergameny, β) s papírovými listinami, γ) s knihami.

Ad α) Pergameny začínají bullou Innocence III. (viz Cd M II. č. 47) a končí bullami Pia XI. z 10. listop. 1923, jimiž jmenoval dra Leopolda Prečana olomouckým arcibiskupem.¹⁾

Ad β) Nejstarší listina (opis) je kus otištěný v Cd M I. č. 137 a nejmladší z 30. prosince 1923, již pražský arcibiskup Dr. Fr. Kordač se spolu-světiteli dosvědčuje, že dra Leopolda Prečana posvětil na arcibiskupa.

Ad γ) Zásobu knižní rozmnožil jsem sám o několik cenných kusů odjinud získaných, jeden zabírající až 15. a část 16. století, ale vypočítávají jich nemohu, ač jsem vážně o tom uvažoval, že by takový seznam byl historikům badatelům vítán, a nemohu tak učiniti z toho důvodu, že bych musel pokračovati, chtěje býti důsledným, i v jiných odděleních, čímž by však rozsah zprávy byl velice překročen.

2. Světský (hospodářský) archiv.

a) Listiny.

Skříně C. In genere: α) Nejstarší pergamen v Cd M I, č. 247, nejmladší z 6. února 1812, β) nejstarší listina v Cd M I, č. 231, nejmladší z 4. června r. 1926. γ) Knihy.

Skříně D. Chrlice: α) nejstarší listina vůbec i pergamen v Cd M III, č. 129, nejmladší pergamen z 28. září 1754, β) nejmladší kus z 22. října 1846.

Skříně E. Hukvaldy: α) nejstarší pergamen v Cd M IV, č. 28, nej-

¹⁾ Dnes jsou již všechny pergameny — ve všech skříních —, i ty, které jsem shledal při „vykopávkách“ po Snopkovi, regestovány a v obalech na svých místech postaveny; byly mezi nimi i staré kusy i těžce čitelné a proto předchůdcem chyťe odkládané do přímti. Ve skříně B, v níž byla nějaká zásoba direktářů, kurend a podobných tisků, byly dokonce ještě pohozeny papežské bully, jimiž byli arcibiskupové Fürstenberg (1853—1892) a Kohn, (1893—1904) potvrzeni v úřadě. Na Fürstenbergových jsou i poznámky Snopkovy inkoustem učiněné, ale opatřiti je dle úřední povinnosti, toho zanedbal. Pouze do oddělení A přibýlo celkem 61 pergamenů, nejstarší z 11. května r. 1225 (Cd M II, č. 162). O tomto kuse jest se mi zmínilo podrobněji, protože Boček ho otiskl z originálu v archivě olomoucké kapituly (r. 1839); poněvadž však listina je nyní v arcib. archivě v Kroměříži, je mi třeba za to, že přišla sem za Branowitzera, když v letech 40tých 19. stol. organizoval arcib. archiv. I to zjištění je pro vědecké kruhy cenné. — Na rubu listiny jsou archívni zápisy: Svody vsi Mostkovic; jinou rukou: Privilegium (jinou rukou) super Mostkowiez ut bona non impediatur vel aliquas contributiones faciant; poněkud níže: No 513 a ještě níže tužkou: 46. — Již na tomto kuse názorně poznati, kolik může býti zatajeno odborné veřejnosti nedbalostí archivářovou, ovšem — v každém archivě.

mladší z 10. srpna r. 1669, β) nejstarší kus v Cd M III, č. 262, nejmladší z 29. listop. 1926.

Skříně F. Kroměříž: α) nejstarší pergamen v Cd M III, č. 323, nejmladší z 21. listopadu 1844, β) nejstarší kus v Cd M I, č. 251, nejmladší z 15. října 1925.

Skříně G. Vyškov: α) nejstarší pergamen i kus v Cd M II, č. 4, nejmladší pergamen z 20. března 1755, β) nejmladší kus z 30. listop. 1925.

Skříně K. Osoblaha: α) nejstarší pergamen i kus v Cd M IV, č. 232, nejmladší z 17. dubna 1591, β) nejmladší kus z 22. listop. 1876.

Skříně L. Kelč: α) nejstarší pergamen i kus v Cd M IV, č. 37, nejmladší pergamen z 9. ledna 1618, β) nejmladší listina z 30. června 1925.

Skříně M. Olomouc: α) nejstarší pergamen v Cd M II, č. 143, nejmladší z r. 1713, β) nejstarší listina (kopie) v Cd M II, čís. 56, nejmladší z 15. července 1926,

Skříně N. Tlustomosty: α) nejstarší pergamen v Cd M VI, č. 179, nejmladší pergamen z 30. list. 1615, β) nejstarší kus v Cd M III, č. 402, nejmladší z 10. října 1924 (Zrušení léna).

Skříně O. Mírov: α) nejstarší pergamen v Cd M X, č. 224, nejmladší z 22. srpna 1671, β) nejstarší listina (kopie) v Cd M I, č. 327, nejmladší z 20. listop. 1925.

Skříně P. Svitavy: α) nejstarší pergamen i kus v Cd M III, č. 239, nejmladší pergamen z 19. října 1567, β) nejmladší kus z 2. září 1923.

Jak poznati z nejmladších listin, jsou duchovní a světský archiv stále doplňovány listinami, kdežto jejich průvodní materiál písemný zůstává v registratuře Ústředního ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži.

Listiny obou archivů jsou již od delší doby regestovány do velikých, foliových repertářů — počtem 24 —, k nimž jsou také stejné velké svazky i indexy, počtem 5, t. j. s hesly, dle nichž možno k určité otázce shledati mezi listinami doklady. Veškeré zápisy, i českých listin, jsou ovšem učiněny německy, protože v polovici 19. století o českém takovém zpracování nebylo ještě ani sluchu. V přítomnosti ovšem každý přírůstek je regestován a uložen obratem. Dodávám, že mně byla zvláště radostnou chvílí, když jsem v tomto archivě mohl aspoň německé názvy statků nahraditi českými a zjednati opět platnost jazyku, který odtud byl vytažen po dobu skoro 300 let.¹⁾

b) Korespondence.

α) Vyšlá. Jest zachována dvojím způsobem, a to α) vázaná v knihách, o nichž je u nás již ustálený název „kopiáře“, jak si tyto knihy samy říkají, a α₂) v jednotlivých, pospolu nesvázaných kusích, ponejvíce ve formě konceptů nebo kancelářských opisů, ale i v originálech.

α₁) Kopiáře začínají biskupem Stanislavem Turzem (1497—1540) a končí vlastně kardinálem Dietrichštejnem (1598—1637); u Dudíka jsou již popsány na str. 72—85. Ale od té doby počet jejich vzrostl, takže je větší, než jaký Dudík znal.

K těmto kopiářům biskupské korespondence jsem však přiřadil v chronologické posloupnosti všechny obdobné korespondenční knihy, protože buď ji doplňují, kde existuje, nebo aspoň částečně nahrazují, kde chybí. Jsou to předně svazky korespondence mezi ústřední správou arcib. statků a správami jednotlivých biskupských panství, poskytující jmenovitě pro

¹⁾ Ani po té stránce arch. Snopka neuznal za hodno přivéstí původní, kdysi jediné přípustný úřední jazyk, opět na své místo, ač od převratu do jeho úmrtí uplynulo půl třetího roku.

dobu 30leté války velké zásoby pro historické drobnomalby, dále pak svazky, zvané „protokoly“, do nichž jsou zapisována došla písemná podání v zkráceném znění a vedle nich pak resoluce. Tímto sloučením dosáhl jsem skoro souvislé řady knih s korespondencí vyšlou, zabírající okrouhle dobu od 1500—1780, celkem ne méně než 185 knih, z nichž některé však jsem nedal dosud ani svázat, vyčkáváje, zdali se snad přece podaří dalšími „vykopávkami“ svazky neúplně aspoň částečně ještě doplniti. Podrobný seznam a popis těchto „kopií“ musí býti ovšem odsunut až do tištěného soupisu.

Všechny tyto knihy jsem našel sice na různých místech roztroušené ale přece v místnosti archivní a proto je počítám do archivu starého.

α) Z korespondence, jež se zachovala v ojedinelých kusích, nikoli svázaná v knihách, nebo jak jí říkáme „volná“, našel jsem pouze korespondenci kard. Dietrichštejna již v archivě; byla srovnána dle let většinou za Snopka, ale byla doplněna dosti hojnými doplňky za mého úřadování.

β) Korespondence došla. Tato byla v archivě zastoupena pouze jedinou částí, totiž korespondencí kardinála Schratzenbacha (1711—1738); Dudík již podal o ní zprávu ve své knížce shora zmíněné na str. 85—89 a proto není potřeba dále se o ní šířiti.

3. Manský archiv.

a) Listiny.

Uloženy jsou ve skříních Q a R, také pergameny, podle statků manských, jež následují za sebou v abecedním pořádku německých jmen jejich; pořádku toho ovšem nelze měniti, protože nejen v úřední agendě archivní ale i v literatuře jest zdomácnělý. V skříní Q jsou uloženy listiny manských statků počínajíc Altendorf (St. Ves u Místka) a končíc Horní Moštěnic (u Přerova); v skříní R jsou pak zastoupeny statky od Nechvalína až po Zelč a manství již dávno zaniklá. Také tyto listiny jsou registrovány a zapsány v 5 svazcích, stejných rozměrů, jako jsou svazky z prvních dvou archivů.

b) Manská registratura.

Manská registratura jest zachována v podstatě tak, jak ji zastihlo zrušení manského zřízení r. 1873; původně byla vedle manské sněmovny, v místnosti, v níž je nyní „nová“ knihovna, a byla konečně dána do archivu, kde je uložena ve dvou rozměrných, vysokých výklencích, opatřených podél tří stěn regály.

Každý bývalý manský statek¹⁾ má svoji registraturu a je jich tedy celkem 66; každá pak byla organisována dle těchto 17 hledisk:

1. Besitzrechte u. Freiheiten des Lehens.
2. Devolutionsausweise u. Lehenkataster.
3. Lehenverträge.
4. Beschreibungen des Lehenstammes und fundus instructus.
5. Homagial—Eidesleistungen u. Reverse.
6. Augmentationen des Lehenstammes u. Erwerbung von Rechten.
7. Alienierungen der Lehesentien u. Surrogierung der Lehessubstanz.
8. Zerstückungen lehnbare Dominikalgüter u. emphyteutische Abverkäufe.
9. Onerierungen u. Depurationsnachweise.
10. Pachtungen.
11. Sequestrationen.

¹⁾ Seznam manských statků najdeš u Dudíka, str. 132—4.

12. Sperren, Inventuren u. Absonderungen des Lehens ab allodio.

13. Lehenstritte.

14. Gränzinstrumente.

15. Miscellen.

16. Geschichtliche Notizen des Lehens.

17. Lehenabfall.

Každé z těchto 17 oddělení tvořilo svazek, opatřený silným obalem, s předu lepenkovou deštičkou a nápisem, co svazek obsahuje, a motouzem do kříže svázaný. Poněvadž se však při pořádání korespondence našlo dosti i manských spisů, zařídil jsem, kde bylo třeba, i 18. fascikl, do něhož se vkládají takové bludné kusy.

Za registraturami 66 manských statků je pak ještě značná zásoba fasciklů a knih, vzešlých od konce 18. století až do zrušení feudálního zřízení při manském dvoře či úřadě v Kroměříži; také ty jsem již prohlédl a uspořádal, takže i tu zmizela „temná Afrika“, do níž arch. Snopek za celých 23 let ani nenahlédl.

Mimo tuto organisaci byla nadto rozsáhlá zásoba fasciklů, zvaných „Miscellanea“: byly sice uloženy na hromadě pospolu, ale až nad vlastní registraturou, až pod stropem, bez jakéhokoli rozřídění do regálů. Vybírání jednotlivých fasciklů, po žebrí a ve značné výšce, bylo nejen nepohodlné, ale i životu nebezpečné, když by se byla taková hromada sesypala na hlavu. Arch. Snopek praktikoval vyndávání těchto Miscellaneí, ale i fasciklů z registratury manské pod nimi, tím způsobem, že vytáhl dotyčný svazek, shodil na zem, vybral z něho, čeho potřeboval, a nechal pak ležeti.

Přirozeně za léta narostl tento „poklad“ do takových rozměrů, že bylo takřka již nemožno dostat se přes nakupené fascikly k registratuře a k Miscellaneím a úřední osoby, jimž jsem přístupu do archivu nemohl odepřiti, tehdejší centrální ředitel arcib. statků, Josef Konšel, nyní přemohl na vysoké lesnické škole v Brně, a mandatář arcibiskupa Stojana, Josef Vyvlečka, nyní předseda arcib. konsistoře, vyslaný na inspekci do archivu, stanuly ztrnule, uviděvše výsledek Snopkova hospodářství. Centr. ředitel Konšel dokonce se nabídl, že to nevídané „zátíší“ bude fotografovati, aby obrázek zůstal na památku jako kulturní dokument, ale nemoha najíti volné chvíle v tu dobu, kdy jedině je možno v archivě něco podniknouti fotografickou prací, k provedení úmyslu se již nedostal a tak zatím „zátíší“ zmizelo, protože jsem ho, jak každý pochopí, nemohl udržovati úmyslně, aby hanba nepadla i na mne.

Vskutku chlívek — sit venia verbo — již zmizel. Dal jsem snésti Miscellanea a vyndati z regálů všechny manské registratury, i fascikle a knihy za registraturami uložené — dobře na patnáct set fasciklů a knih — dal jsem zříditi nové regály nad regály manské registratury, až po strop, zařídil jsem Miscellanea do registratury každého manského statku k číslu 15 a tento sjednocený materiál uložil jsem znova do regálů, ovšem v abecedním pořádku, jaký byl až doposud: Altendorf atd. až Zelč. Tímto novým pořádkem získal jsem v několikerém směru; předně veškerý archivní materiál každého manského statku je pohromadě a soustředěn, kdežto dříve bylo ho nutno shledávati; všechny fascikle jsou v regálech a je snadno je vyndávati a zase ukládati, bez jakéhokoli nebezpečí, až po strop; uspořádáním nejen jsem neztratil místa — přibýly nové regály! — nýbrž naopak, uvolnilo se asi tři sloupců prostorných příhrad, které byly předtím doslova „nabité“, a konečně — i oko spočine s libým pocitem na uspořádaných regálech, které nezejí temnou prázdnotou vybudaných očí, jak tomu bylo dříve.

O této manské registratuře třeba mně říci ještě aspoň několik vět. Tyto písemnosti zůstaly dodnes, vyjímajíc asi tři případy, historickým badáním dosud nedotknuty, ale jsou — a to zdůrazňuji — důležitým zřídlem, neboť podávají spoustu zpráv o hospodářství, dobrém, ale ještě častěji špatném, o šlechtických rodinách na manském statku usedlých, o jednotlivých osobách těchto rodů, o jejich národnosti a náboženském vyznání, o rekatolisační praxi pobělohorské, o událostech politických, o živelných pohromách, o válečných episodách, o poměru vrchnosti k poddaným a naopak atd., zkrátka o rozmanitých otázkách, jichž tu všech ani nemohu vypočítávat. Zvláště cenné jsou tím, že chovají originální kusy ještě z posledních desetiletí 16. století, v některých případech ještě starší. Mnohé zprávy jsou tak podrobné, tak věrné a intimní, že se zdá, jako bychom byli přítomni záležitosti projednávané. Ani map — na způsob krajinářských obrázků — nechybí ze 17. a 18. století. Manské archiválie však poslouží ne pouze speciální historii určitých šlechtických rodů na manských statech usedlých a dotyčných statků a míst, nýbrž i historii zemí, Moravy a Slezska. Třeba pouze pracovníků.

Ignoti nulla cupido — v důsledku tohoto rčení dal jsem svým úředníkem Fr. Michálkem konati soupis právě manské registratury, jejíž do jisté míry šablonové uspořádání takové zpracování činí snadnějším než jiné archivní oddělení, a jež z našeho archivu byla nejméně známa a přístupna. Práce dospěla začátkem října t. r. k 38. statku Neuhubel (Nelhuble).

c) Manské knihy.

Tyto tvoří zvláštní, osobitý druh manských pramenů vedle listin a písemností registraturních; škoda, že část jich musela býti vydána státní správě r. 1850. Knihy manské byly až do mého úřadování, jak již vzpomenu, s ostatními cizorodými pohromadě v jedné skříni, ale oddělil jsem je a připojil jako samostatnou sbírku hned k manské registratuře. Jelikož počet jejich od dob Dudíkových se nezměnil, odkazují na jeho popisy na str. 112—131.

4. Archiv cizí.

Původně této sbírky v archivě nebylo, ale když jsem při „vykopávkách“ našel i pergameny i papírové listiny i knihy, o nichž jsem nemohl nijak zjistiti, že by patřily do jednoho z našich tří archivů, rozhodl jsem se, že je soustředím a zařídím dle vzoru jiných oddělení a uložím samostatně; není jich příliš mnoho, ale nic nevádí; pořádek je mně nade vše. K dispozici mám úzkou skříň hned u vchodu do archivu, značenou v naší organizační archivní písmenem I a tam ji nejspíš uložím. Do úplného výčtu kusů z těchto „Externa“ se tu však nedávám.

II. Nový archiv.

Zříditi nový archiv, jest mojí myšlenkou a co dosud vykonáno, mohu říci: je sice pravda, že doposud není zcela vybudován, ale na tom nezáleží mnoho, a to proto, že bude v práci pokračováno, že je začátek učiněn a že je již stanoven program práce pro budoucnost. Jde především o rozsáhlou korespondenci a pak o registratury na arcibiskupství; tyto jsou dvojí; jedny, nadmíru rozsáhlé, jsou při Ústředním ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži, druhé jsou při správách jednotlivých statků, tedy mimo Kroměříž: ve Vyškově, Mřově atd. Seznámím čtenáře s věcí co nejlépe.

1. Korespondence.

Z archívalií, jež arch. Snopek zanechal v nevidaném chaosu v archiv. kanceláři, po stolech, po zemi a v skříních, a v místnosti I b uložených, vybral jsem a dle biskupů a časové posloupnosti složil zvláštní, samostatný celek, který označujeme všeobecně korespondencí; jest v něm shromážděna korespondence obojí, jak vyšlá tak došlá a to ne pouze biskupů a arcibiskupů nýbrž i jejich ústřední správy a všech podřízených úřadů, takže tu máme celou úřední agendu pohromadě, pokud nebyla dávána do jednotlivých oddělení registraturních. Naplnil jsem jí celou jednu ze čtyř šteláží, jež jsem r. 1924 postavil v archivě, po obou stranách a obdržel jsem s kopiáři souběžnou řadu korespondence volné, která počíná rovněž biskupem Turzem, končí však až přítomností. Do této rozsáhlé sbírky jsem však vsunul, jistě právem, korespondenci kardinálů Dietrichštejna a Schrattenbacha, jež, jak jsem již shora pověděl, byly již v archivě, a konečně i písemnou pozůstalost kardinála Bauera († 25. listop. 1915), již jsem získal pokud byla zachována, rychlým ostražitým zakročením z držení soukromého.

Dle theoretických požadavků byl bych měl tuto korespondenci vlastně rozlišiti ve dvě souběžné řady korespondence vyšlé a došlé, ale po zralé úvaze a také po úradě s některými cizími pracovníky v našem archivě ponechal jsem je pohromadě jako jedinou souvislou sbírku a to z ohledů praktických: tomu, kdo bude studovati tento fond, bude jistě více a lépe poslouženo, když najde na př. na biskupův list vyšlý hned za ním také odpověď naň čili list došlý od druhé strany, nežli kdyby měl k němu patřící kus teprve shledávati v druhé sbírce, t. v korespondenci došlé. Zvláště bohaté rozsahem i obsahem jsou partie Dietrichštejnova, arciknížete Leopolda Viléma (1637—62), důležitá pro 30letou válku na Moravě, Karla z Lichtenštejna (1664—95), podávající názorný obraz o ruinách válkou napáchaných, ale i o snahách zahojiti co možná všechny ještě bolavé rány.

Nikdo ovšem netuší, kolik a jaké lopoty, mnohdy až nádenické, špinavé práce je skryto pod nevinnými slovy „sesbíral, uspořádal a uložil jsem;“ nikdo netuší, že jsem od takové práce, zvláště první léta po převzetí úřadu, kdy bylo třeba odklízeti nejhrubší rozvaliny, odcházval doslova zpocen a utýrán. Ale práce je již v hrubých rysech hotova a její výsledek je ten, že v archivě již není spisů, o nichž by nebylo známo, co jsou, nebo se nevědělo, kde které hledati, takže i badatel obdrží vše, co tu máme z jeho desideria, jako „na talířku“.

2. Registratury při Ústředním ředitelství arcib. statků.

Vzpomenuté registratury jsou v zámku samém a to v přízemí a bude potřeba je přenést po částech do archivu v I. patře a, pokud tam místo nestačí, do II. patra, kde jsem již před 4 léty zabral čtyry slunné světnice s širokou chodbou pro archivní účely. Že jsem se rozhodl sáhnouti na tyto registratury, k tomu mne pohnuly hlavně dva důvody; předně to vědomí, že registratury, již plná 3 století staré, jsou pro skutečnou administrativu arcib. statků odumřelé a bezcenné, že jsou opravdovým archivním materiálem, který však má pro historické badání skutečnou cenu, ale na posavadním místě je vědecké veřejnosti nepřístupen a zůstává tedy pokladem úplně neznámým a neužitečným, který je však v trvalém nebezpečí, že se bude ztenčovati a tratiti lidským neporozuměním. A v tomto faktu, jehož ovšem jsem nemohl nijak trpěti, spočívá druhý důvod, pro který jsem se rozhodl déle nečekati, nýbrž registratury zabrat a utvořiti z nich nový archiv. S plánu tímto, do důsledků promyš-

leným, předstoupil jsem k žijícímu arcibiskupovi dru Leopoldu Prečanovi a dosáhl nejen schválení jeho nýbrž i ochotného povolení všech peněžních nákladů, se zařízením nového archivu nutných. Od té chvíle z registratur nesmí být nejmenšího prodáno a až budou v archivě, bude o nich platit, že už pro ně není vysvobození.

Registratury při Ústředním ředitelství odpovídají všem listinným oddělením starého archivu, označeným písmeny A—P, takže každá skříň ve starém archivu má v jmenované registratuře svůj doprovod nebo doplněk. Již z tohoto upozornění čtenář by si snadno vypočetl, že jde o 12 registratur (A, C, D, E, F, G, K, L, M, N, O, P), tedy o velké zásoby, o tisících fasciklích, a dodám-li k tomu, že ve většině z nich spisy sahají ještě do 16. století, porozumí, že tu jde o historické fondy opravdu cenné, tím cennější, že jsou souvislé. Rozhodl jsem se také, že terminus ad quem, totiž konečné datum, až po které bych registratury měl zabrat, stanovím co nejdálší a určil jsem celkem za hranici úmrtí kard. Fürstenberka, t. r. 1892. Podotýkám však hned, že se neobávám ani dost málo, jíti i za ni a že jsem již i z doby Kohnovy (1893—1904) některé partie vzal do archivu.

a) Ze vzpomenuých registratur tedy již jsem dal dopravit do archivu jako doplněk k I. 1. t. j. duchovnímu archivu (skříň A, B), oddělení „Geistliche Angelegenheiten“, v nichž zvláštní cenu mají „Parochialia“, doklady k farnostem, a „Monastica“ s archiváliemi k dějinám klášterů. Jak jsem tyto partie dohromady stloukal, o tom se tu nebudu šířiti; podotýkám pouze, že již předchůdce archivář Snopek dal větší část „Geistl. Angelegenheiten“, t. j. z 25 „fachů“ celkového počtu, 15 „fachů“ přenést do archivu, nikoli však z toho důvodu, aby snad budoval nový archiv, nýbrž za tím účelem, aby je kastroval; vyhledával totiž „zajímavé“ zprávy, z nichž by se dal snadno a rychle „sestaviti“ článek a získati honorář. Původní uložení registraturní skoro celé té části rozrušil a bylo tedy třeba, jak to šlo, přivést ji zase do původního stavu;¹⁾ práce ta je již hotova a právě pořizují z celého oddělení „Geistl. Angelegenheiten“ soupis. Dobou sahá až do posledních let 16. století a o jeho významu jsem pověděl, čeho třeba, ve všeobecné charakteristice duchovního archivu.

b) Jako protějšek nebo vlastně doplněk listinného materiálu k dějinám arcibiskupství nebo knížetství jako celku (skříň C = In genere) zabral jsem oddíl, zvaný „Hofkanzlei“, obsahující písemnosti, vyšlé jakoby od osoby knížete, z jeho dvorské kanceláře, tedy v záležitostech, při nichž byl osobně zúčastněn a zabírající okrouhle dobu asi 50 let 19. století, t. 1820—1870, ač obsahuje sporadicky i některé kusy starší. O tomto fondu se mohu proto tak určitě vysloviti, protože jeho soupis je už pořízen; vykonal ho správce Fr. Michálek.

Jiné oddělení, téhož základního rázu, je „Erzbisthum“, uložené v příhradách (Fach) 1—65, z nichž v každém bylo několik fasciklů, rozříděných opět v několik podfasciklů, takže tu máme několik tisíců drobnějších oddělení neboli celků. Jakého dobového rozpětí je tato registratura, toho zaručeně nemohu říci, ale mám již zkušenost, že sahá rovněž do konce 16. století a končí kard. Fürstenberkem (+ 1892); najdou se však

¹⁾ Co mně po nastoupení archivářského úřadu bylo nejtrpějí, bylo vědomí, že po tak dlouhou dobu musím utráceti svoje tělesné i duševní síly odklizením neřádu, jehož jsem neudělal, a že práce ta je naprosto neproduktivní. Prof. dr. Kubíček, známý kritik Novotného Husa (jeho kritické poznámky bývají v Hlídce, vydávané drem P. Vychodilem v Brně), nejednou, vida mne při té duchamorné a špinavé práci, přinesl s útrpností: „Té práce Vám nezávídím“. — Zásada: Po nás potopa, vymstí se vždy, jen že bohužel zpravidla ne na tom, kdo ji praktikuje, nýbrž na neviných nástupcích.

ojetině i spisy až z doby Kohnovy (1893—1905). Jako doklad o bohatství této sbírky uvádím jenom tolik, že pouze na podkladě jednoho fasciklu z ní bylo mně možno napsati většinu II. dílu Dějin arcib. obrazárny, jež právě vyšly tiskem. Také ona je z částí již popsána a v popisování bude pokračováno, až se skončí práce s „Geistl. Angelegenheiten“ a s Manskou registraturou. Doposud jí nikdo neměl v ruce, ale obsahuje spoustu zpráv nejen pro dějiny knížetství a různých speciálních „otázek“, ale i pro dějiny širšího okruhu, než bylo olomoucké arcibiskupské knížetství.

c) Po registraturách rázu povšechného přikročil jsem k zabránění registratur jednotlivých panství. Na prvním místě dal jsem odnésti do archivu registraturu panství kroměřížského a to proto, že Kroměříž byl residenčním městem knízat biskupů a bylo tedy předem odůvodněno tušení, že i registratura kroměřížského panství jest asi důležitá. Jde tu o doplněk listinného materiálu v skříni F uloženého.

d) Po kroměřížské registratuře dal jsem dopravit do archivu registraturu olomouckou, tedy spisovni doplněk k listinám ve skříni M, a vzal jsem ji do archivu před ostatními proto, že olomoucká biskupská residence byla vedle kroměřížské nejpřednější, aspoň po stránce nábožensko-církevní.

Těchto pět nových přírůstků jsem uložil v archivě do nových skříní, jež jsem co do výšky, hloubky i polohy zařídil tak, aby vyhovovaly co nejvíce a nerušily souladu celku. Uprostřed archivu byly od dřívějšíka nízká, dlouhá skříň a hrubý psací stůl, jež arch. Snopek spojil ve výšce prkennými nástavky, které budily svoji podobou úžas a byly po zásluhu nazvány „šibenicemi“; opravdu nehodily se na nic a zabíraly ještě mnoho světla, jehož jediným oknem dovnitř beztak přichází poskrovnu. Odstranil jsem celé to nemotorné zařízení a postavil 4 nové, rozsáhlé skříně, ve směru při ch á z e j í c í h o světla, aby archiv nebyl učiněn temným; ovšem nejprve dal jsem si ředitelem stavebního úřadu arcibiskupského p. Rich. Šprindrichem váhou určitého množství archívalí zjistiť, zdali se smím odvážiti také střed klenuté podlahy zatížití. Ani toho jsem nezapomněl učiniti. Náklad na nové skříně, jakož i na manské regály poskytl s obvyklou ochotou arcibiskup Dr. Leopold Prečan, který vůbec sleduje s největším zájmem vše, co podnikám na vybudování archivu a jeho dokonalejší a účelnější zařízení.

Po těchto pěti registraturách zaberu do archivu všechny ostatní, až do posledních zásob.

2. Druhý druh registratur jsou spisovny při správách arcibiskupských statků či panství a jsou tedy mimo Kroměříž. Causa movens mého rozhodnutí, abych je vzal do archivu, se tu stala pozemková „reforma“, která připravila arcibiskupství o 86% veškeré ekonomie; půda byla „vrácena“ lidu, jak hlásají pomníky na ní zřízené, jemuž však nikdy nepatřila a proto mu nemohla býti nikdy vzata a nyní vrácena. Ale rozebrány byly i nejstarší državy tak dokonale, že na nich vůbec přestala arcibiskupská správa. Pro mne jako archiváře nastala úloha, abych se, nečekaje na pokyny nebo na rozkazy, postaral o záchranu spisoven rozebranych statků a dal je dovézt do archivu. Převézt jsem tedy již registraturu panství keleckého, jednoho z nejstarších majetků biskupských, dále registraturu panství hukvaldského, jehož koupil nabyt před více než 600 lety biskup Bruno, a konečně spisovnu panství Horní Moštěnice¹⁾, jež bylo do r. 1873 biskupským manstvím, pak majetkem rodiny

¹⁾ Protože tento statek, pokud byl manským, má svoje listiny i registraturu v našem archivě, tedy zabráním registratury z doby alodní se veškeré zásoby písemné o tom statku soustředily.

Fürstenberků, na to koupeno zpět k arcibiskupství a nyní „vráceno lidu.“ Po těchto třech spisovných budou následovati ostatní, pokud ještě existují.

Tímto bych mohl vlastně skončiti svoji zprávu, ale chci vzpomenouti ještě některých věcí, aby byla všemi směry dostatečná.

Předně, že schéma, jak jsem si je o archivu utvořil a tu sděluji, je pouhé schéma, které sice vyhovuje celkovému rozdělení, bez něhož se archiv neobejde, ale nijak nemá být tak pojmáno, jakoby mezi jednotlivými archivy a jejich oddíly byla řada isolačních vrstev, t. v. tom smyslu, jakoby na př. v I. 1. byly pouze věci duchovní zastoupeny a v jiných oddílech mutatis mutandis zase pouze takové, jak jsou hlavním názvem označeny; že tomu není tak, vysvítá ostatně již z obsahové charakteristiky jednotlivých archivů našich. Proto bude badatel, jak už všeobecná zásada historické práce vědecké žádá, pátrati po pramenech k určitému tématu ne pouze v jednom, nýbrž ve všech oddílech, kde je lze tušiti.

V řadě skříní označených velkými písmeny nebylo nikde vzpomenu skříně H; aby nikdo nemyslel, že jsem na ni zapomněl, tedy podotýkám, že písmenem H není označena skřín, která je na tom místě pouze maskována, nýbrž menší sklepení, v němž jsou doposud ponejvíce uloženy mapy. Nač tohoto místa bude využito definitivně, to se ukáže teprve praxí.

Chci také podotknouti, že budu samostatně oddělení, v němž shromažďuji doklady o osudech archivu, ať dobrých ať zlých, dále soupisy nebo-li inventáře archivu, jež byly sepisovány na př. po 30leté válce, když archiv stěhováním sem i tam, byl rozházen a není pochyby i poškozen ztrátou a musel být uspořádán, nebo z r. 1690 atd. Chci mti materiál k dějinám archivu, pro něž mám již několik set výpisků a poznámek nasbíráno, pohromadě, neboť bude třeba poznati nejen zevnější osudy jeho, ale i jeho vnitřní organizaci, jak se vyvíjela nebo jak byla uměle tvořena, bude třeba shledati jména archivářů a řadu jiných otázek luštití a to bude nejsnáze, když fondy příslušné budou pohromadě.

Pokud se týká použití archivu, mohu sdělit, že počet pracovníků vůči hledě vzrůstá; jasně tu vidím vliv naší university brněnské resp. jejich profesorů historických věd a zákona o obecních kronikách neboli pamětních knihách. Již shora vzpomněl jsem také vůbec živějšího zájmu o historické badání, jemuž archivář musí také s láskou a ochotou vyjítí vstříc, ač právě tato stránka jeho činnosti není — jeho vinou — právě nejpříjemnější. Kdežto před lety pracovali v archivu nanejvýše 1—2 návštěvníci za rok, mival jsem na př. letos v letní době, denně současně 6—8 pracovníků. Vzpomínám při této příležitosti také návštěv, učiněných odbornými semináři brněnské university v arcibiskupském zámku kroměřížském, jež měly za účel poznati názorem jeho kulturní poklady, především knihovnu a archiv. Historický seminář byl po prvé veden univ. profesory drem B. Navrátilem a drem J. Glücklichem, po druhé prof. drem R. Urbánkem, Slovanský seminář pak

¹⁾ Roztodivným způsobem bylo namlouváno „lidu“, že jsou-li arcibiskupské statky parcelovány, že se tak děje jen z toho důvodu, že jich „řimská chamtivost naloupila“ po bělohorské katastrofě, dále jakoby konfiskované statky byly pobrány „národu“ a že tedy nyní „lid“ na ně má nejen právo, nýbrž že se rozparcelováním arcib. statků vlastně vykonává pouhá restituce a obnovuje jenom starý právně vlastnický řád. A věřili těmto naivnostem a vědomým lžím nejen prostí lidé, jejichž neznalost historické pravdy tu naivní víru omlouvá, a ti, kdož po „vrácení“ této půdy lačně dychtili, ale i „vzdělání“ lidé, jak jsem sám slyšel z úst středoškolského profesora. V skutku olom. arcibiskupství nemělo ani hroudy ze statků „národu“ po Bílé hoře konfiskovaných; jeho majetek pozemkový je tak uctyhodného stáří, že pouze stát jako takový se s ním může rovnati, protože sahá zpět až do doby naší národní dynastie přemyslovské, a také tituly, pod nimiž ho nabylo, jsou po stránce mravní i právní nedotknutelné.

univ. profesory drem St. Součkem a drem A. Novákem, k nimž se připojili ještě profesori dři Rostohar, Svoboda, Beer, Trávníček, Durnov a paní Nováková, Součková a Beerová.

Že každému návštěvníku a badateli hledím posloužit a vyhověti, pokud jest jen možné, je obecně známo.

Snad bude zajímaví také sdělení o stránce finanční, která je konec konců vždy nejdůležitější a proto bývá zpravidla tak trapná. Veškerý náklad na udržování starého a zařízení nového archivu hradí arcibiskupství; pravidelné roční vydání reprezentuje v přítomnosti dosti těžké břímě, když arcibiskupství pozbylo více než 4 pětiny ekonomické půdy a obdrželo za ni jen málo ze skutečné ceny. R. 1926 bylo vydáno na potřeby archivu a knihovny, jichž správu od r. 1921 jsem spojil ve své ruce, celkem na 115.000 Kč, takže by na archiv sám bylo vydáno 57.500 Kč.

V té číslici nejsou však obsaženy sumy, jež jsou vydávány za nahodilé položky, jak se časem ukáží nutnými, jako byly na př. vzpomenu nové skříně, a nejsou v ní ani započteny náklady, jež vznikly z literární činnosti pisatelovy, s činností archivářskou úzce spojené;²⁾ také ony jsou hrazeny arcibiskupstvím.

Dříve než skončím, nemohu nevzpomenouti také platných služeb mých pomocníků při práci; předně úředníka p. Fr. Michálka, arcib. správce, který s opravdu řídkým zájmem i věcným porozuměním pro archivní práce plní pečlivě a dovedně úkoly jemu svěřené, a pak sluhy p. Bedř. Fialy, který udržuje vzornou čistotu, koná s ochotou, jež jeví vnitřní zájem na věci, všechny fyzické práce při stěhování a ukládání archiválií, opatruje je archivní pečeti a účastní se i snadnějšího třídění jejich. Také jim patří, každému v jeho oboru činnosti, zásluha o to, že bylo za málo let vykonáno již tolik. Právě této upřímné, přátelské shodě a pospolitě práci soustavně přispívají ony krásné výsledky.

Pracujeme dle rčení: *Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo* a *Nulla dies sine linea*, nikoli ukvapeně, nýbrž s rozmyslem a klidnou rozvahou, aby se žádná práce neukázala později zbytečnou, soustavně, aby každý den byl zdolan aspoň kousek úhuru, takže se na konci roku ani věřiti nechce, že by ho bylo již tak mnoho zoráno. Co se zdálo před několika lety pouhou Chimérou nebo snem, t. j. chtějí vybudovati archiv za několik let a úsilím jednoho, dvou lidí, což nebylo vykonáno po staletí, ani organisovanou společností za arcibiskupa Somerana, to se jeví čím dále tím více jako program venkoncem konkrétní a splnitelný. I když nebude snad archiv až do posledních úkolů zdolan, bude dosti uděláno, když bude hotovou stavbou, tu vnitřní výzdobu opatří již lehce generace budoucí. Práce jí nezbude nadbyt. Konečně, čeho při správě archivu především neuprosně dbám, jest čistota a pořádek, aby bylo všude, jak říkávám, jako v apatyce.

Pro snadnější přehled toho, co jsem shora pověděl, podávám tu schéma arcibiskupského archivu:

I. Starý archiv.

1. Duchovní archiv.

a) Listiny.

Skřín A: α) pergameny, β) papíry, γ) knihy.

²⁾ Míním svoje Dějiny arcib. obrazárny v Kroměříži, jež jsem vydal r. 1925 a 1927.

2. Světský archiv.

a) Listiny.

Skříně C—G, K—P: α) pergameny, β) papíry, γ) knihy.

b) Korespondence.

a) Vyšlá: α₁) v kopiích.
α₂) volná.

β) Došlá:

3. Manský archiv.

a) Listiny (Skříně Q, R): α) pergameny, β) papíry.

b) Registratury 66 manských statků a zbylá registratura společná.

c) Manské knihy.

4. Cizí archiv. (Externa).

II. Nový archiv.

1. Duchovní.

Registratura „Geistliche Angelegenheiten“ jako protějšek skříně A.

2. Světský.

a) Korespondence, vyšlá i došlá (1900—1915).

b) Registratury při Ústředním ředitelství arcib. statků v Kroměříži.

α) Hofkanzlei, } jako protějšek skříně C.
Erzbisthum }

β) Kremsier jako protějšek skříně F.

γ) Olmütz " " " M.

Dále sem budou zařazeny registratury panství D, E, G, K, L, N, O, P.

c) Registratury při správách býv. arcib. panství:

α) Kelče

β) Hukvald

γ) Horní Moštěnice

Ostatní budou dodány.

Nemám jiného přání než to, abych mohl kdysi oznámiti vědeckým historickým kruhům, že předsevzaté dílo moje je šťastně dokonáno.

Jako archivář se však neomezují na svoji činnost úřední, třeba sama stačí — při 7hodinné denní intenzivní práci —, aby vyčerpala jak duševní tak tělesné síly. Jest mi to vše málo; chci více a snažím se také všemožně, abych vykonal co nejvíce. Vidím, že to a ono bylo opomíjeno a že se zatím leccos cenného „ztratilo“! Poznal jsem, že třeba je dnat i a to rychle, že i tu platí známé pravidlo o dvojnásobném užítku rychlého rozhodnutí a jednání.

Co tu mám na mysli, vysvitne z dalších řádků.

Pokud se týká archivu, nespokojil jsem se plněním úředního úkolu, abych opatroval písemnosti na arcibiskupství zachované, nýbrž rozhodl jsem se budovat vedle arcibisk. archivu ještě jiný, ač s ním není nijak spřízněný. Pohnutkou k mému úmyslu a rozhodnutí byly mně zprávy z archivu českého, které občas oznamovaly, že opět byla získána a v Národním museu uložena korespondence toho neb onoho vynikajícího muže a dále již opětovně zjištění, že pomocí této korespondence bylo již možno objasniti na př. některou epizodu z české politiky vídeňské v 19. stol. a pod.

I pomyslel jsem si, že bych mohl a měl učiniti podobnou sbírku a dal jsem se hned bez diskuse, která ostatně všude, kde je třeba skutků místo frází, vede k obecnému zbahnění, do díla. Bylo mně jasno, že podobných „pokladů“ jako český archiv nezískám, že budu odkázán na kruhy minorum gentium, ale to mně neodstrašilo, již proto ne, že i mezi tak zv. malými veličinami bývají mnohdy opravdové veličiny, třeba byly za života světa i dosti neznámé.

Svůj program oznámil jsem 13. ledna r. 1924 v časopise „Našinec“ veřejnosti a apeloval jsem na majitele korespondencí nebo i ojedinelých listů a pod. z pozůstalostí osobností, jež stály v popředí nějakého oboru, a žádal, aby je darovali arcib. archivu.

Doposud mám v této sbírce předně došlou korespondenci Jana Vychodila, býv. faráře a děkana z Cholin. Od svých mladých let jsem ho znal a zajel jsem osobně k němu do Třebčína, kde žil poslední léta, ochrnuv na těle, dosti zapomenut a neuznán, a zajistil si jeho písemnosti. V letech 80tých 19. stol. byl kaplanem na Velehradě a tu se svým cheřem děkanem Vykydalem stál po léta u kolébky hnutí i. zv. cyrilomethodějského. Vzpomínám pouze okázalých slavností na památku 1000letého úmrtí sv. Methoděje r. 1885. A Vychodil, muž vzácných vlastností a pravý aristokrat mezi kněžstvem, zůstal „Velehradu“ a ideí s ním spojované věren po celý život. Byl také veliký Slovan; odtud i jeho písemný styk se slovanským biskupem Strossmajerem atd.

V bohaté žni, které se dožil, obdržev olomoucké arcibiskupství, Dr. A. C. Stojan sklídl nejen to, co sám, ale i to, co Vychodil. Vykydal a jejich druhové zasedli. Vychodilova korespondence bude pro dějiny hnutí t. zv. cyrilomethodějského cenná.

Vedle ní zachytil jsem i korespondenci archiváře Snopka, který sice za svých 23 let v archivním úřadě ztrávených vavříků nezasloužil, ale v otázce cyrilomethodějské přece nabyl významu svojí spisovatelskou činností háje pravověrnosti Methodějovy proti útokům Brücknerovým. Pokud se této literární polemiky týká, prozradím zatím aspoň tolik, že jsem to byl já, který jsem Snopka dlouhým domlouváním přiměl k tomu, že se dal do boje — jak později s ironickou ale samolibou rozkoší říkával — on „pouhý snopek proti universitnímu profesorovi!“ Snopek od 80tých let udržoval styky i s Vychodilem a ostatními citeli „slovanského Velehradu“ a přistítelci cyrilomethodějské otázky a proto i jeho korespondence bude příspěvkem k dějinám cyrilomethodějského hnutí u nás.

Mám dále slíbenou korespondenci zemřelého Karla Dostála-Lutinova, kdysi hlavního reprezentanta Katolické Moderny. Pro literární historii Moravy na přechodu z 19. do 20. století budou to dokumenty jistě cenné.

Již z dřívější doby, t. j. než jsem začal budovati tuto sbírku, mám také část pozůstalosti Galašovy. (Viz o ní zprávu A. Jaška v časopise „Hlídky“ r. 1922, ročn. 39, str. 559—563).

Ze jsem včasným zakročením zachránil i písemnou pozůstalost osobní — pokud existovala — kardinála Bauera, toho jsem vzpomněl již shora.

Konečně získal jsem několik dopisů starého „vlastence“ a nadšeného „Slovana“ Ignáta Wurma.

Doufám, že se mně podaří získati ještě další fondy. Začátek je učiněn; třeba jen pokračovati; kdysi může býti ze sbírky důležitá pomůcka vědecká.

Vedle svojí činnosti archivní nemohu nevpomenouti také dvou podniků, třeba k archivu nepatří; a činím tak proto, že jejich podstata jest archivní a mají tudíž význam historický.

Předně jest to museum, které jsem r. 1921 v zámku zařídil. O něm netřeba se mně tu šíře rozpisovati, protože jsem tak právě učinil v letošních ročnících Časopisu vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. (Roč. 38, r. 1927, str. 148—172; a roč. 39 (1927), str. 195—219.)

Koho věc zajímá, dočte se v hlavních rysech všeho potřebného o museu a pozná zároveň, jak význačně archivně historického rázu a významu toto museum jest a jak moudré bylo čelití skutkem dalším „ztrátám“.

Při knihovně pak vzpomínám naší hudební sbírky; činím o ní schválně zmínku proto, že také ona patří „historii“ a dále z toho důvodu, že i ji teprve nebo vlastně ještě budují. Chová rukopisné a tištěné hudební kompozice od polovice 13. století; úplně moderních kusů, věnovaných příležitostně olomouckým arcibiskupům, je v poměru k celé sbírce, čítající přes 2000 kusů, málo. Ve sbírce je dosti čísel dosud v hudebním světě neznámých. Její popis, který obstarává adjunkt Zemského musea moravského K. Vetterl, tvoří základ Hudebního archivu zemského, který buduje univ. prof. Dr. Vlad. Helfert. Vedle této původní sbírky hudební je tu zachována hudební pozůstalost olomouckého arcibiskupa kardinála Rudolfa Rakouského, oddaného žáka a štědrého mecenáše velkého Lud. van Beethovena, vzešlá takřka z jejich „učebných“ hodin; na některých kusech jsou korektury vykonané učitelem samým.¹⁾

A právě tuto část naší hudební sbírky se mně podařilo rozhojnití vydáním přírůstkem, který byl málem celý majetkem jmenovaného arcibiskupa Rudolfa. Sté výročí úmrtí Beethovenova dalo mně popud i příležitost, abych podal veřejnosti zprávu o tomto novém přírůstku hudebnin z okruhu Rudolfova—Beethovenova. Koho věc bude zajímat, dočte se bližších okolností a pozná i úplný seznam těchto hudebnin v 39. ročníku Časopisu vlasteneckého spolku musejního v Olomouci na str. 134—149.

A odborníka jistě potěším zprávou, že se mně podařilo ve chvíli, kdy tyto řádky byly psány, získati další nový fond hudebnin, kterým naše sbírka bude zase značně a cenně obohacena. Nejstarší tištěný kus je až z r. 1545 a sbírka překonává svým početným bohatstvím značně sbírku původní. Nemohu se zde o ní podrobně šířiti a proto odkazují čtenáře, kterého věc zajímá, na příští ročník, t. j. 40 (1928). Čas. vlast. spolku mus. v Olomouci, kde podám o ní zevrubnou zprávu, ale podotýkám aspoň tolik, že sbírka je již uspořádána, ve skříní dle zdůvodněného pořadí postavena a katalogisována. Ushováním v arcib. knihovně je zabráněno ztrátám, jimiž sbírka byla stále ohrožena i tu bude dobře opatřena a badatelům učiněna pohodlně přístupnou, čehož dosud nebylo a ani snadno býti nemohlo.

Pro dějiny barokové hudby na Moravě (2. polov. 17. stol.) sbírka má velký význam; z toho důvodu postaral jsem se již i o zpracování aspoň jedné její části, té, která tvoří sbírku pro sebe a je opravdu typická. Snad smím i prozraditi, že jsem pozval a požádal k spolupráci pro stránku hudební odborníka nad jiné povolaného, t. univ. prof. dra Vl. Helferta, kdežto stránku historickou, máje v arcib. archivě doklady k vzpomenuť sbírce, podržel jsem pro sebe.

Kromě těchto dvou sbírek doufám získati v brzké době další čtyry, takže historikové hudebního umění najdou u mně bohatě opatřeny stůl a jejich studiem a jejich pracemi vzejde užitek a zisk také historické vědě.

¹⁾ K. Vetterl uveřejnil v listopadu r. 1926 velice výstižný informační článek o této Rudolfově pozůstalosti hudební v Zeitschrift für Musikwissenschaft, IX, str. 168—179, Lipsko, Breitkopf & Härtel, nadepsaný: „Der musikalische Nachlass des Erzherzogs Rudolf im erzbischöflichen Archiv zu Kremsier“.

Než ani tím není vyčerpán úplně můj pracovní program; hledám nové úkoly a nová témata, jichž rozřešením bych dále obohatil naše vědecké fondy, at' archivní at' knihovní nebo musejní, abych prospěl vědecké práci co nejvíce. Tak získal jsem na př. od zemřelého faráře Jos. Lužného z Prusinovic jeho vlastní hojné poznámky a výpisy z archivních pramenů, jež si po léta konal o rodině Prusinovských z Víckova, jichž však už literárně zpracovati a tiskem vydati nemohl, byv v pokročilém věku raněn mrtvicí. Ač mně osobně vůbec neznal, přece poručil svoje zápisy dáti do mojí správy, protože věděl, že budou pietně opatřeny. Bylo by opravdu škoda výsledku mnoha let práce, kdyby papíry byly od pozůstalých bývaly do kamen vhozeny; u nás je práce ta zachráněna a její cena vystoupne více, když vzpomenu, že z rodiny Prusinovských byl Vilém v letech 1565—1572 naším biskupem!

Takovými prostředky a cestami se snažím vyplnit, pokud jen možno, povinnosti úřední, ale také i řešiti problémy, k nimž docházím úvahami o svých povinnostech vůči vědě a jež si tedy sám ukládám. Jest to práce, jak zkušený ví, lopotná, ale radostná; radostná proto, že je doprovázena vědomím, že „pro budoucí poutníky a poutnice urovnává silnice“; ona byla také jednou z hlavních příčin, že jsem ani nepřijal nabízené profesury církevních dějin na theologické fakultě Karlovy university po smrti prof. Stejskala. Bylo mně opravdu za těžko odejítí od svého díla a k tomu ve chvíli, kdy bylo teprve rozděláno.

Dr. Antonín Breitenbacher,
archivář olomouckého arcibiskupství.

Archiv města Ústí n. L. — A. Vnější dějiny archivu. Ústecký městský archiv, který byl až do roku 1846 ve staré radnici, uspořádal poprvé Friedrich Sonnewend, spisovatel dějin královského svobodného města Ústí. Když byla nová radnice v roce 1850 pronajata státu pro nové úřady, byly přeloženy městské kanceláře do nové zřízené školní budovy na Kostelním náměstí, a tam také až do roku 1895 zůstal archiv, uvedený přestěhováním do nepořádku. Roku 1895 byl archiv umístěn v přízemí nynějšího státního reálného gymnasia. O přestěhování, srovnání a částečné nové rozdělení archivu pečoval MUDr. Alexander Marian, který jej vedl až do své smrti 29. prosince 1919. Po reorganizaci provedené Drem Marianem měl archiv 3 oddělení: 1. nejstarší listiny a privilegia; 2. nejstarší městské knihy od roku 1438, — z nich nejstarší v železné pokladně, ostatní v regálech a skříních; 3. ostatní archiválie, srovnané chronologicky ve skříních.

Archiv byl vlastně až do roku 1920 jen městským depôtem pro ukládání archiválií. Když však po převratu vzrostl zájem o vlastivědu a všichni, kdo o ni pečovali, se sdružili ve společnost vlastivědných pracovníků, stal se archiv střediskem veskeré této práce.

Po smrti Dr. Alex. Mariana byla správa městského archivu svěřena autorovi této zprávy, který již delší čas s oním spolupracoval.

Nejdříve bylo nutno zříditi příruční knihovnu s nejdůležitějšími historickými časopisy a příručkami. Řadou darů stal se archiv brzy majitelem malé odborné knihovny. Také archivní fondy byly rozmnoženy tím, že archiv převzal rozličné archiválie. Od roku 1922 dostává se městskému archivu ústeckému státní subvence s podmínkou, že v archivu budou také uschovávány a opatrovány ohrožené archiválie z politického okresu ústeckého. Městská rada povolila k tomu pro archiv pomocnou sílu a nyní bylo možno založiti lístkový katalog a sepsati tak všechny fondy archivu. Také pro staré pozemkové knihy politického okresu ústecko-chabařovického, které byly

na různých místech, byl zaveden lístkový katalog, který badatele okamžitě poučí, kde jsou nejdůležitější prameny pro dějiny každého místa. Od roku 1922 jsou v archivu shromažďovány důležitější noviny, vycházející v Ústí, a svázané ukládány. Archiv novin, zabírající mnoho místa, jest umístěn v ústeckém museu v novém zámku v Trmčicích. Správce archivu zasazoval se, aby staré archiválie okresu byly věnovány archivu a tím zachovány. Tak dostaly se do archivu staré listiny právovarečných měšťanů z Ústí a kostelní účty rozsáhlého panství Trmčického; především však zasluhuje zmínky, že byly získány značné pozůstatky z archivu panství Všebořického. Velmi byl archiv obohacen, když do něj byly přestěhovány staré knihy účtů městského důchodního úřadu od r. 1840 do r. 1890. Brzy bylo nutno opatřit více místa pro archiválie zakoupením nových větších regálů, čímž však depôt, ač dosti velké, bylo téměř přeplněno.

Od založení společnosti vlastivědných pracovníků v Ústí používá se archivu mnohem více než dříve. Správce městského archivu, který zároveň stojí v čele společnosti vlastivědných pracovníků, má často příležitost radit obecním kronikářům, kteří v okrese vedou pamětní knihy, a sprostředkovati spojení se zemským archivem, z něhož se vypůjčují často staré pozemkové knihy. Úzká je také spolupráce mezi městským archivem a městským museem, ježto městský archivář je zároveň vrchním správcem městského musea a také konservátorem státního památkového úřadu pro politický okres ústecký. Konečně budiž zmíněno, že také německý svaz vlastivědný „Der Deutsche Verband für Heimatforschung und Heimatbildung in der Tschechoslovakischen Republik“ má svou kancelář v městském archivu.

Vydání obce na městský archiv před převratem rovnala se téměř nule. Za rok 1921 bylo vydáno 1500 Kč, z toho 1000 Kč na správu archivu a 500 Kč na rozličné menší výlohy. R. 1922 bylo vydáno kolem 2500 Kč, 1923 tolikéž, 1924 definitivním zřízením pomocné síly a zvýšením věcných potřeb 13.288 Kč, 1925 15.669 a 1926 19.779 Kč; v uvedených číslech je patrna zvýšená činnost městského archivu v posledních letech.

B. Přehled jondů městského archivu. Z pergamenových listin městského archivu zasluhují především zmínky městská privilegia. Nejstarší pergamenová listina jest ze 6. května 1325. Privilegia byla uložena v 38 lepenkových krabicích, z nichž bohužel se tři ztratily před přestěhováním do nynějšího archivu. Městské knihy se začínají rokem 1438 a zachovaly se poměrně bez velikých mezer. První městská kniha sahá od r. 1438 do r. 1514, nejstarší kniha testamentů od r. 1509 do r. 1585, druhá městská kniha od r. 1549 do r. 1599. Co se týče jazyka, jímž tyto knihy se vedly, budiž podotknuto, že první český zápis v nejstarší ústecké městské knize vyskytuje se teprve roku 1474. Z dalších listářů 16 století jest uvésti „Kšaft žiweych lidu“, knihu trhových smluv z r. 1571—1606, knihu výhostů z roku 1584—1628, soudní knihy z let 1597—1620; kopiář brastrstva „Corpus Christi“ obsahuje zápisy z let 1490—1749. Protokoly městské rady se zachovaly úplně až na nepatrné výjimky teprve od r. 1697. Z 30leté války pochází t. zv. „Te ium protocollum“ z let 1634—1639. Nevázány zachovaly se koncepty protokolů městské rady pro jednotlivá léta od r. 1664—1695 i pro dobu pozdější. Knihy pamětní, knihy rozdílů, testamentů, postoupení, a rovněž městské knihy trhové zachovaly se od r. 1583 téměř úplně. Velkou cenu mají také „Libri intimationum“ z let 1671—1748 a knihy patentů krajského úřadu z let 1754—1848. Městské pozemkové knihy jsou z let 1803 až 1862. Dále jest se zmíniti o důležitém fondu bývalého březnického úředního archivu, z něhož pocházejí: knihy smluv nájemních, knihy obligací a kvitancí, knihy smluv svatebních a pozemkové knihy pro Březnici, Klíše

a Předlici. Další částí fondů archivních jsou knihy a akta městského důchodního úřadu v Ústí z let 1713—1890, zahrnuje v to kostelní účty a nemocniční knihy. Knihy a akta archivu někdejšího důchodního úřadu všebořického, jež byly postoupeny městskému archivu v Ústí, sahají od roku 1830—1900 a poučují o začátcích dolování uhlí a nejstaršího průmyslu v okrese. Zvláštním oddělením jsou listiny bývalého pravovarečného měšťanstva. Z pozůstatosti jednoho právníka ústeckého byla lacino získána sbírka starých zákoníků z let 1780—1887 a vystavena v městském archivu.

Je těžko udat počet akt. Jsou uložena v 6 velkých skříních asi ve 300 obálkách a roztržena podle těchto hesel: a) městský obvod, b) městská vrchnost, c) městská obec, d) město a zeměpán, e) vykonávání spravedlnosti, f) věci policejní, g) stavební, h) finanční a hospodářské, j) péče o chudé, k) kostelní věci, l) školství, m) zdravotnictví, n) řemesla, obchod, průmysl, doprava, o) poddanské osady, p) cizinci, cizí místa.

Pro další rozvoj archivu jsou dosavadní místnosti nedostatečné, jest však naděje, že obec poskytne archivu nové místnosti v některé větší novostavbě jako na př. v projektovaném dívčím reál. gymnasiu. Poněvadž se projevil veliký zájem o studium místních dějin, začali naši domácí badatelé s velkou pozorností vyhledávati staré knihy pramenů, takže se již mnohé objevilo, co by se bylo jinak ztratilo. Městský archiv nevydává vlastních publikací; jest však již celá řada prací Dra A. Mariana a jeho nástupce, jež vyšly v „Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes“ a v separátech a ročenkách, uveřejněných společností vlastivědných pracovníků. Její expedice jest právě v městském archivu.

*Přeloženo z německého rukopisu,
vyžádaného redakcí od autora.*

Prof. Dr. F. J. Umlauf.

Archiv města Mostu. — Hlavní skupina městských archiválií byla v roce 1920 přestěhována z místní registratury v radnici do budovy městského musea a tam ve dvou přízemních klenutých místnostech uložena. Archiv spravovala i nadále pomocná síla z městské registratury; vedle toho se také musejní kustos staral o archiv a byl k ruce návštěvníkům při pracích v archivu. Dobrovolně pečoval rozličným způsobem o akta a knihy a přenesl rozmanité archiválie z musea do těchto bezpečných místností. Zkušenosti některých vlastivědných pracovníků a vzor města Chomutova daly podnět spolku přátel musea v Mostě, aby zdůraznil ve valném shromáždění 16. února 1924 nutnost odborné péče o archiv. Správa spolku (Dr. Böhm) domohla se také toho, že město zřídilo nové místo konceptního úředníka s odborným vzděláním a v polovině roku 1924 je obsadilo. Místo městského archiváře bylo spojeno s úřadem správce musea a úřad obecního kronikáře byl ponechán dosavadnímu kronikáři. Pro písemnou agendu užívalo se od počátku příležitostně písařských sil z městského úřadu, od října 1926 povolena byla archivu na půl roku stálá pomocná síla.

Starosta a městská rada podporovali s porozuměním archiv a poskytovali mu peněžní prostředky, takže bylo možno v posledních třech letech vybudovati archiv poměrně rychlejším tempem, nežli dříve. V letech 1925 a 1926 poskytlo ministerstvo školství a národní osvěty městu na tyto práce roční subvenci 3000 Kč. Z těchto prostředků byla úplně adaptována a zřízena první z oněch místností přízemních v musejní budově, takže v ní mohly býti instalovány v pěti několikadílných skříních akta a knihy a ve čtyřech regálech uloženy všechny staré fondy a archivy obecní. Druhá vedlejší místnost bude upravena do konce roku 1927.

Archiv měl v roce 1924 dvě plně skříně fascikulovaných akt a 158

svazků městských a pozemkových knih. Při prohlídce musea a fasciкул aktů byly objeveny pergamenové listiny a městské účetní knihy vedle knih protokolů a jiných archiválií. Rada dárců obohatila archiv. Mezi nimi jest především uvésti Spolek pro dějiny Němců v Čechách, který věnoval archivu 8 městských knih mosteckých (17. stol.), 14 pergamenových listin z 15. století a velký balík městských akt ze 17. století. Naposledy získal archiv 4 archivy obcí v mosteckém okrese, které byly v něm deponovány. Tak na konci roku 1926 měl archiv 147 pergamenových listin, 968 knih kromě pomocných knih, 196 kartonů a 83 fasciкул akt.

Tento materiál se dělí podle svého původu na archivy rozličných úřadů a „kancelárií“. Vlastní radní archiv počíná listinami z počátku 14. století, akty z první čtvrtiny 16. století a řadami městských knih od poloviny téhož století. Z archivu městského hospodářského úřadu zachovaly se protokoly, účty a akta od 2. pol. 18. století. Zvláštním oddílem archivu jest archiv panství Trebušického, městem zakoupeného, který se začíná knihami a akty z poloviny 18. století. Hranicí mezi těmito fondy a nynější městskou registraturou jest rok 1872. Archiv městského důchodu počíná se účetními knihami a akty z 1. pol. 17. století a končí se rokem 1890; tímto rokem začíná se nynější registratura městského důchodu.

Archivy různých cechů mají všeho všudy knihy od pol. 18. století a akta od pol. 16. stol. Z archiválií spolků byl dosud převzat archiv sboru střeleckého a zlomky archivu spolku pro podporování poštovních zřízení v Mostě a archivu místní skupiny Červeného kříže. Kromě toho má archiv písemnosti městského sekretáře Pavlowského, hodináře Dittricha a podrobné deníky železničního úředníka Lossa, sahající po dvě třetiny 19. století. Jako archiv okresu získal městský archiv dosud archivy obcí Komořan, Kopist, Trebušic a Velebudic, které mají listiny od 2. pol. 17. století, kromě archivu komořanského, jehož listiny začínají se v 15. stol. Při tom jest třeba se zmíniti o pozemkových knihách obcí z okresu, které byly přikázány městu výnosem ministerstva spravedlnosti ve Vídni ze dne 16. května 1900, č. 6858, a jsou vedeny jako zvláštní depôt archivní. Knihy se začínají všeobecně v 16. století.

Tento materiál jest rozdělen celkem na tři skupiny: knihy, listiny a akta; nově přibývajících archivy zachovávají se uvnitř podle provenienčního principu jako uzavřené celky. U starých fondů možno inventarisaci rekonstruovati původní pořádek, poněvadž staré signatury byly také u knih podle možnosti zachovány. Dosud byly inventarisovány listiny a knihy radního archivu a pozemkové knihy; pro listiny byly pořízeny registrové listky a na nich poznamenány také různé vnější i vnitřní znaky listin. Pro akta byl nejdříve vypracován věcný, osobní a místní index listkový podle starého heslového katalogu. K těmto pomůckám archivu jest počítati ještě „starou knihovnu“, která byla sestavena z bohatých fondů musejních. Pojí se bezprostředně k dnešní příruční knihovně, nahrazuje však starou knihovnu úřední. Příruční knihovna jest úplně sloučena s knihovnou musejní a byla vypravena stejně jako knihovna musejní hlavně z prostředků musejního spolku. Dnes má tato knihovna, společná oběma ústavům, 463 díla. V tomto počtu jest také zahrnuto 25 svazků publikací českého zemského archivu, které byly darovány městskému archivu zemským správním výborem na přímluvu zemského archivu. Osobní a věcný katalog této knihovny jest doplněn hlavním katalogem, který zaznamenává vědecká díla v jiných knihovnách města Mostu a pojímá již tři knihovny.

O dobrém stavu archivu svědčí, že čísla knihy návštěvníků, vedená od roku 1924, rok od roku stoupají. Přibývalo též písemných dotazů od domácích i zahraničních badatelů. Ovšem od počátku bylo archivu pečo-

vati hlavně o to, aby dostal svému úkolu jako městský úřad a podporoval městskou správu, opatřuje jí dobrá zdání a informace. Těmto požadavkům mohl archiv částečně již vyhověti. Vědecké publikace nejsou zatím vydávány, až na menší vlastivědné črty, uveřejněné v místních listech, a první díl přehledu o nejstarších městských knihách archivu v časopise „Nordwestböhmen“. Od počátku roku 1925 jsou pravidelně uveřejňovány pololetní zprávy v obou vydáních úředního listu města Mostu; výroční zprávy vycházejí v archivní příloze časopisu Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen.

*Přeloženo z německého rukopisu,
vyžádaného redakcí od autora.*

Městský archivář Dr. Oberdorffer.

Archiv města Chomutova. — Až do jmenování městského archiváře (1. března 1923) nedostávalo se rozsáhlým archivním fondům města Chomutova obzvláštní ochrany a nebyly uloženy ani bezpečně ani ve vlastní místnosti, nýbrž rozptýleny po různých částech městského domu. Zároveň s jmenováním archiváře byla přízemní klenutá místnost ležící mezi městským museem a městskou spořitelnou, která je zabezpečena proti ohni, adaptována jakožto městský archiv i vchod do ní opět otevřen z musea. Místnost ta je dosti velká, aby mohla pojmouti, ačci stěsnaně, všechny archivní fondy. Místo městského archiváře, ustanovené po roce definitivním, nebylo ve služebním svazku s městským museem, ač bylo mezi nimi velmi těsně prostorově spojení a spolupráce; naproti tomu stal se městský archiv na žádost městského archiváře především jednak archívem okresu, jednak domácím úřadem pro všechny důležité věci vážnějšího vlastivědného bádání.

Purkmistr a městská rada, chápající plně význam městského archivu, vycházely mu od jeho počátku až po dnes s největším porozuměním vstříc; jeví se to tím, jak povolují pro tento kulturní obor peněžní prostředky. Naproti výlohám jediným příjmem archivu jest subvence ministerstva školství a národní osvěty třikrát po 5.000 Kč.

Rozsáhlé archivní fondy jsou nyní uloženy v 18 skříních a v železné wertheimce. Poněvadž všechny skříně stojí velmi těsně a vždy dvě nad sebou, jsou z části tak těžko přístupné, že se tento nedostatek místa tísnivě cítí a silně stěžuje práci. Celé postavení lze pokládati jen za prozatímní. Nelze pomlčeti o tom, že archiv má elektrické osvětlení, ohnivzdorné dveře, atd.

Archivní fondy, od počátku rozsáhlé, byly nyní ve 3 a 1/2 letech značně doplněny prameny z městských úřadů, jakož i koupěmi a dary, hlavně ztracených kusů. Z pramenů v městských úřadech stojí nejvíce za zmínku pozemkové knihy z r. 1468 a 1583 ve stavebním úřadě a 8 svazků rejstříků křesťanských, svatebních a úmrtních z let 1680—1777 v důchodním úřadě. Z darů jest upozorniti na tyto dva nejdůležitější: od spolku pro dějiny Němců v Čechách čtyřsvazková kronika Urticova s dvousvazkovým listářem a větší počet aktů a listin, týkajících se městské a jesuitské kolleje; od chomutovské papírny Gelinck svazek propouštěcích a křesťanských listů od r. 1580, svazek odhadů města Chomutova z r. 1605, svazek sirotčích účtů ve Vinarčích z let 1579—1619, dva orig. cechovní řády chomutovských provazníků z let 1598 a 1700, řada výhostních a řemeslnických listů, jakož i mnoho listin v originálech i opisech. Kromě toho převzal archiv z městěček okresu tyto uzavřené fondy, které mu byly postoupeny k deponování a zpracování: úplný archiv města Údlíce a listiny měst Ném. Kralup a Března, které byly v opatřování tří purkmistrovských úřadů těchto měst, 38 kusů archiválií ze soukromého vlastnictví v Jirkově, týkajících se Jirkova a Červeného Hrádku a konečně archiv krejčovského cechu ze soukromého vlastnictví v Ervěnicích. Těmito

doplňky vzrostl archiv tak, že má přes 200 perg. listin a na 4.000 svazků a svazečků, kdežto akta nejsou dosud pro nedostatek místa plně zachycena. Z vlastního městského archivu počíná se radní archiv listinami od r. 1376, akty z první čtvrti 16. stol., pozemkovými knihami od r. 1468 a řadou různých městských knih z 2. pol. 16. století. Archiv důchodního úřadu sahá nejhluběji zpět a jest zachován v rozsáhlých fondech, kdežto hlavní nebo komorní účty sahají do r. 1604 (jiné účty 1576) a jdou přímo bez mezer až 1871, kam až jde bez mezer běžná registratura důchodního úřadu. Hranice archivní ostatních městských úřadů naproti běžné městské registratuře není ještě pro nedostatek místa pevně stanovena a kolísá toho času mezi lety 1847—1872. Specialisace městských knih na různé typy šla v Chomutově tak daleko, že z doby 1600—1700 jest neméně než 58 typů. Archivy cechů sahají svými cechovními řádů ve třech případech do 15. a ve dvanácti případech do 16. století, knihami v jednom případě do 15. a v šesti případech do 16. století. Z převzatých tří městských archivů okresu sahají listiny Března až k r. 1440, Údlice 1469 a Ném. Kralup 1548. Obce jsou zastoupeny hlavně pozemkovými a sirotčími knihami, z nichž 8 sahá do 16. století. Vzrůst archivu ve 3 a 1/2 letech lze nejlépe ukázat na těchto dvou příkladech: počet výhostních a křesťanských listů vzrostl od prvních inventarisačních pokusů z okrouhlého čísla 200 na číslo převyšující 750; počet cechovních řádů, které byly převzaty od musea, byl 17, počet nyní známých cechovních řádů (v orig. i opisech) jest 103.

Archivalie jsou, pokud to dovoluje místo, instalovány ve třech skupinách: knihy, listiny a akta, při čemž v rámci těchto skupin zůstaly jednotlivé archivy, pokud bylo možno, uzavřeny podle provenienčního principu. Poněvadž fondy jsou rozsáhlé a stále rostou, a jest tísňivý nedostatek místa, bylo vynaložiti velmi mnoho času na pořádací práce, takže s inventarisací, neměla-li býti mezerovitou a vyžádati dvojnásobné práce, bylo možno začít až později a teprve nyní dostala se tak do proudu, že inventarisace listin (privilegia byla opsána) jest téměř skončena, že vychází inventář 750 výhostních a křesťanských listů jako příloha ke zprávě o činnosti r. 1926 v úředním listě, a že také inventarisace městských knih dosti pokročila. K doplnění mezer v městských archivaliích byly ve volném čase v jiných archivech stopovány a zpracovány archivalie a změnky, týkající se Chomutova; tyto rozsáhlé práce lze naznačiti nejlépe na těchto dvou případech: z řady knih registratury ambrasské v zemském archivu v Inšpruku byly učiněny na 14denní prázdninové cestě, jejíž výlohy hradilo město Chomutov, 703 výtahy z let 1564—1574, týkající se korespondence arcivévodů Ferdinanda, jakožto majitele Chomutova, převážně s jeho hejtmánem Aulitzkou na Chomutově (uveřejněny v řadě II. 1924 časopisu Nordwestböhmern), a ze tří knih poselacích listů z let 1557—1587 v kadaňském městském archivu bylo opsáno na 200 úředních listů, psaných do Chomutova nebo týkajících se Chomutova, a přes 200 listů psaných do míst chomutovského okresu nebo těchto se týkajících. Poněvadž městský archiv byl pokládán též za archiv okresu, byla kromě převzetí archivalií většiny měst a obcí obrácena pozornost i na ona města okresu, která své archivalie až do nynějška sama opatrují; při tom jednak co nejrychleji byl sestaven všeobecný přehled, jednak městská a cechovní privilegia celého okresu, dosti úplná, byla zachycena a (většinou domácím opisováním) s inventarisována. Počet jich (v orig. i opisech) jest: městských privilegií města Jirkova 29 (od 1443), Března 25, Suniperku 16, Bastianperku 11, Údlie 7 a Ervěnic 1, celkem právě 100; cechovních řádů města Jirkova 19 (od 1460), Kralup 7, Ervěnic 5, Suniperku 4, Údlie 2, Března 2 a Místa 1, celkem 40 (přehled 143 cechovních řádů chomutovského okresu připravuje se pro archivní přílohu časopisu Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen).

Velmi se od zřízení archivu se svolením městské rady pečuje o edice ve sbírce „Sudetendeutsches Archiv“, kteréžto pramenné dílo, široce založené, vychází v Chomutově v rámci Ústavu pro sudetoněmeckou vlastivědu a jest vydáváno univ. profesory Gierachem a Hirschem a autorem této zprávy. Z díla jsou v tisku, dik příkladně podpore městské rady chomutovské, tři objemné chomutovské svazky a již dosti pokročily, totiž pozemková kniha z let 1468 až 1620 s asi 4500 vklady, darování pro úmrtí z let 1472—1620 a urbáře panství chomutovského pro 24 až 36 míst z r. 1560 (přechod s Veitmilů na arciv. Ferdinanda) až 1606 (výkup města), mimo to je v tisku kadaňský svazek s 1500 kšafy z let 1465—1600 a řada svazků různých měst se připravuje. Opisovány a k tisku připravovány jsou též: městská privilegia a cechovní řády měst okresu, dále rozsáhlé korespondence Chomutova s arcivévodou Ferdinandem a sousedním městem Kadaň v 16. století a konečně jirkovská horní kniha z let 1576—1607, která jako smíšený svazek s 50 dlužními, zástavními a trhovými smlouvami jest pododdělením horních knih.

Porozumění a podpore městské rady je též děkovati, že městský archivář mohl se seznámit nejen se všemi důležitějšími archivy severozápadních Čech od Chebu k Ústí, nýbrž také severovýchodních Čech, a stále jasněji poznávati význam chomutovského archivu. Jako výsledek návštěvy sev.-záp. českých archivů byl uveřejněn v časopise Nordwestböhmern přehled „Die Stadtbücher Nordwestböhmern“.

Co se týče užívání archivu, lze uvést, že purkmistrovskému úřadu jakož i vědeckým korporacím a jednotlivým badatelům byla udělena řada informací a že jednotlivci též na místě archivu vydatně užili. Korespondence se všemi většími sousedními archivy a rozličnými korporacemi je velmi čilá.

Pojetí městského archivu jako domácího úřadu pro všechny důležité věci vážnějšího místního badání přineslo kromě obyčejných pojednání, zpráv, návrhů, shromáždění a výstav řadu důležitějších úkolů a prací zabírajících čas, z nichž jest zde uvésti důležitéjší události ve čtyřech skupinách: 1. vybudování domácí knihovny společné s museem, která obsahuje již přes 500 svazků, z nichž 29 svazků publikací českého zemského archivu, které byly městskému archivu darovány zemským správním výborem na přimluvu zemského archivu; 2. založení a vedení těchto časopisů a řad spisů: Nordwestböhmern, chomutovský časopis pro archivnictví a musejnictví, vlastivědu, ochranu domoviny a vzdělávání lidu, z něhož bohužel vyšly dosud jen dva silnější sešity, „Unsere Heimat“, zprvu příloha k chomutovským novinám Deutsches Volksblatt, od 1. ledna 1926 příloha při „Gemeinde Amtsblatt für die Stadt Komotau“, „Uhl's Heimatbücher des Erzgebirges und Egertales“, z nichž vyšlo 20 svazků, konečně „Nordwestböhmische Heimatbücher“, z nichž vyšlo právě Dr. Hauptmanna „1848“ jako předchůdce a právě vychází Dr. Opitze „Katalog des Stiftes Osseg“, a „Beiträge zur Heimatforschung Nordwestböhmern“, z nichž vyšel první svazek „Wortschatzsammlung“ od Dra Wenische; poslední dvě řady v rámci „Pobočky Chomutov ústavu pro sudetoněmeckou vlastivědu“; 3. účinná spolupráce o novém vydání „Komotauer-Bezirkskunde“, zcela moderně založeném, při němž převzal městský archivář tyto úkoly: hlavní vedení v redakci, vedení historického oddělení a s tím místních dějin, sepsání dějin okresu ve velkých rysech a též obšírných dějin města a panství Chomutova se zvláštním zretelem na vnitřní dějiny, sepsání 104 místních dějin ve starší době (před 1600) a spolupráci při oddělení „Familiennamen“; 4. spolupráce s těmito vědeckými korporacemi: s libereckým ústavem pro sudetoněmeckou vlastivědu, v jejímž rámci byla zřízena první pobočka

v Chomutově s městským archivem jako místem jednání, se spolkem pro dějiny Němců v Čechách, s nímž je Chomutov v těsnějším styku než jiná provinciální města (městský archivář je členem ústředního výboru, správy archivního oddělení a redakce „Mitteilungen“); a konečně se Svazem pro vlastivědu a vzdělávání domoviny (Verband für Heimatforschung und Heimatbildung), v jehož rámci má archivář hlavní vedení a vede oddělení dějin.

Zprávy o činnosti městského archiváře vycházejí každoročně v úředním listu pro město Chomutov a o celé činnosti v archivní příloze časopisu Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen.

*Přeloženo z německého rukopisu,
vyžádaného redakcí od autora.*

Městský archivář Dr. Rudolf Wenisch.
